

MINISTERUL EDUCAȚIEI
ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

ANNA STOLETNEĂYA
LIDIYA YUSÜMBELI
MARIYA ÇERNİOGLO

Gagauz
dili hem literatura

7
KLAS

ȘTIINȚA

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA

ANNA STOLETNEĂYA LIDIYA YUSÜMBELI
MARIYA ÇERNİOGLO

Gagauz

dili hem literatura

Știința, 2024

Acest manual este proprietate publică, editat din bugetul de stat, sursa: Ministerul Educației și Cercetării, și transmis cu titlu gratuit.
Manualul școlar a fost elaborat în conformitate cu prevederile Curriculumului la disciplină, aprobat prin ordinul ministrului educației și cercetării nr. 906, din 17 iulie 2019.
Manualul a fost aprobat prin ordinul ministrului educației și cercetării nr. 1926, din 27.12.2024 ca urmare a evaluării calității metodic-științifice.

(Denumirea instituției de învățământ)

EVIDENȚA UTILIZĂRII MANUALULUI:

Anul de folosire	Numele și prenumele elevului	Anul de studii	Aspectul manualului	
			La primire	La returnare

Dirigintele clasei verifică dacă numele, prenumele elevului sunt scrise corect.
Elevii nu vor face niciun fel de însemnări în manual.
Aspectul manualului (la primire și la returnare) se va aprecia de diriginte cu unul dintre calificativele: nou, bun, satisfăcător, nesatisfăcător.

ÎNȚREPRINDEREA
EDITORIAL-POLIGRAFICĂ
ȘTIINȚA
str. Academiei, nr. 3; MD-2028, Chișinău, Republica Moldova
tel.: (+373 22) 73-96-16 (anticamera)
(+373 22) 73-99-83 (vânzări); fax: (+373 22) 73-96-27
e-mail: prini_stiinta@yahoo.com
www.editurastiinta.md

Responsabil de ediție: Natalia Ciobanu
Redactor: Svetlana Todorova
Redactor tehnic: Nina Duduciuc
Machetare computerizată: Ion Dogaru
Copertă: Andrei Ichim

<https://www.descopera.ro/>; <https://www.facebook.com/>; <https://www.youtube.com/>; <https://gigi.click/picture/>; <https://multialumni.org/>;
<https://ru.pinterest.com/>; <https://www.moldovenii.md/>; <https://arhive.com/ru/>; <https://upload.wikimedia.org/>; <https://multiurok.ru/>;
<https://www.prodenka.org/>; <https://www.quizz.biz/>; <https://ru.m.wikipedia.org/>; <https://www.wallpaperflare.com/>;
<https://gagauzinfo.md/>; <https://dzen.ru/>; <https://www.pinterest.com/>; <https://point.md/>; <https://www.supersadovnik.ru/>; <https://shedevrum.ai/>;

Î.E.P. Știința se obligă să achite deținătorilor de copyright, care încă nu au fost contactați, costurile de reproducere a imaginilor folosite în prezenta ediție.

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Întreprinderii Editorial-Poligrafice Știința.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Stoletneăya, Anna.
Gagauz dili hem literatura: 7 klas / Anna Stoletneăya, Lidiya Yusümbeli, Mariya Çernioglo ; Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. – [Chișinău] : Știința, 2024 (Bavat-Print). – 216 p. : il., tab.
Editat din bugetul de stat.
ISBN 978-9975-85-488-7.

Imprimare la **BAVAT-PRINT SRL**
str. Columna, 170, MD-2004, Chișinău, Republica Moldova, Comanda nr.

İÇİNDEKİLÄR

TEKRAR

§ 1. Adlık	9
Dionis Tanasoglu <i>Vatana</i>	9
§ 2. Nışannık	10
Grigore Vieru <i>Ana dilindä</i>	11
§ 3. Sayılık	12
§ 4. Aderlik	12
Stepan Kuroglu <i>Girgin Çoban</i>	13

TEMA 1. VATAN HEM ANA DİLİ

Söz teoriyası

§ 1. Baalantılı söz elementleri hem tipleri	14
Nikolay Tanasoglu <i>Bizim küü</i>	15
Petri Çebotar <i>Güz</i>	17
Petri Moyse <i>Bucak</i>	18
§ 2. Tekst stilleri	22
Vasi Filioglu <i>Şen ol, Gagauzistan!</i>	24
Todur Zanet <i>Ana dilim</i>	27

Mektup yazması hem onnarın tipleri

§ 1. Mektup yazması hem onnarın tipleri	30
Konstantin Vasilioglu <i>Hoş geldiniz!</i>	30
Konstantin Vasilioglu <i>Sana benim türküm</i>	34

Aazdan hem yazılı söz

§ 1. Aazdan hem yazılı söz	37
Masal <i>Dimitraş-Pıtırış</i>	39
§ 2. Dialog hem monolog situaşyaları	47
<i>Monolog</i>	49
Gavril Gaydarcı <i>Tarafım diişer</i>	51
<i>Dialog</i>	53
Konstantin Vasilioglu <i>Renkli güz</i>	57
Kontrol edin kendinizi!	59

TEMA 2. ŞKOLA – KİŞİLİN İLERLEMÄK ÇEVRESİ

Morfologiya. İşlik

§ 1. İşlik	60
§ 2. İşliklerin temel forması	62
Konstantin Vasilioglu <i>Yollar</i>	63
§ 3. İşliklerin düzülmesi hem dooru yazılması	64
Nikolay Baboglu <i>Toprak</i>	67

§ 4. İşliklerin infinitiv forması	68
Petri Çebotar <i>Uzaklıkta</i>	70
§ 5. İşliklerin inkärlik forması	71
Minä Kösä <i>Kalmayım borçlu</i>	71
§ 6. İşliin çalımnarı. İzin çalımı	72
Todur Zanet <i>Olun yalpak!</i>	74
§ 7. İzin çalımında işliklerin diişilmesi	74

Kiyat – kultura obyektı

§ 1. Kiyat – kultura obyektı. Kiyatların istoriyasından momentlär	77
§ 2. Tıparlı kiyat hem elektron kiyadı	78
Gavril Gaydarcı <i>Kara Kotoy</i>	81

Dil teoriyası. Morfologiya

§ 1. Oluşluk çalımı	85
Dionis Tanasoglu <i>Çalêr sazlar</i>	86
§ 2. Şindiki zaman	87
§ 3. İşliklerin diişilmesi şindiki zamanda	88
Todur Marinoglu <i>Sana, mamu!</i>	88
§ 4. İşliklerin dooru yazılması şindiki zamanda	92
Masal <i>Kül Pepeleşkası</i>	92
§ 5. İşliklerin gelecek zamanda diişilmesi	
<i>Mutlak gelecek zaman</i>	101
Petri Çebotar <i>Ana lafı</i>	101
Petri Yalınçı <i>Kucaklêêrim</i>	103
§ 6. Bellisiz gelecek zaman	106
Mina Kösä <i>Sevinerim</i>	109
Vasi Filioglu <i>Eh, türküm</i>	111
Kontrol edin kendinizi!	113

TEMA 3. İLK GENÇLİK HEM DOSTLUK

Literatura janraları

§ 1. Poema	115
Dionis Tanasoglu <i>Andrey Galaşan</i>	116
§ 2. Poema özellikleri	119

Morfologiya

§ 1. Geçmiş zaman. Mutlak geçmiş zaman ...	120
Mina Kösä <i>Fikir duuması</i>	120
§ 2. Bellisiz geçmiş zaman	124
Konstantin Vasilioglu <i>Kış gecesi</i>	125
Dionis Tanasoglu <i>Genç kasabam</i>	127

Funkțional yazısı

§ 1. Bildirim	130
Mina Kösä <i>Yaşa, Bucaam – Ana topraam!</i>	130
Vasi Filioglu <i>Bucak</i>	132
§ 2 Reklama	134
Todur Zanet <i>Bucaam</i>	134

Nică lääzım yaratma yazmaa

§ 1. Nicä lääzım yaratma yazmaa	136
Konstantin Vasilioglu <i>Pavluşun dostu</i>	137
§ 2. Yaratmanın teması	140
§ 3. Yaratmanın sadä hem katlı plan kurması	142
Petri Yalınçı <i>İki kardaş</i>	142

Morfologiya

§ 1. İşliklerin sankilik çalımı	145
Stepan Kuroglu <i>Tatlı ses</i>	146
§ 2. İşliklerin sankilik çalımında diişilmesi	147
Todur Zanet <i>Gagauz milli marşı</i>	148
§ 3. İşliklerin isteyişlik çalımı	149
Stepan Kuroglu <i>Canalı</i>	150
§ 4. İsteyişlik çalımında işliklerin diişilmesi	151
Nikolay Baboglu <i>Sän, ecelim</i>	151
§ 5. İşliin morfologiya analizi	153
Todur Zanet <i>İnsana lääzım</i>	153

Literatura tekstlerin personajlarına karakteristika yapması

§ 1. Literatura tekstlerin personajlarına karakteristika yapması	154
Dimitri Kara Çoban <i>Yolda karı</i>	156
§ 2. Patret. Üst fizik hem moral kalitelerin yazdırılması	157
Dimitri Kara Çoban <i>Kotlon başında düşünmek</i>	159
Nikolay Baboglu <i>Eski adetlər batêrlar</i>	159
Kontrol edin kendinizi!	163

TEMA 4. İNSAN HEM ECEL

Morfologiya

§ 1. İştennik. Morfologiya nışannarı hem sintaksis funktiyası	164
Mariya Kuyumcu <i>Gel, anam, evä!</i>	165
§ 2. İştennik laf çevirtmesi	170

§ 3. Haliştennik	172
Nikolay Baboglu <i>Beklemek</i>	173
§ 4. Haliştennik laf çevirtmesi	176
Gavril Gaydarcı <i>Çatırık yolda</i>	177

Artistik demekliin kolaylıkları

§ 1. Artistik demekliin kolaylıkları: aliteratiya	179
Dimitri Kara Çoban <i>Eh, kardaşım, ba kardaş!</i>	180
Dimitri Kara Çoban <i>Nereyâ kim gider</i>	181
Dimitri Kara Çoban <i>Gecä bulut</i>	182

Baalantlı söz.

Derin maanalı, kompozitiya uygunnuu

§ 1. Baalantlı söz	183
Stepan Bulgar <i>Dolaşmak</i>	184
Konstantin Vasilioglu <i>Severim herbir zamanı</i>	187
§ 2. Nicä kurmaa yaratma-yazdırma	189
Vlad-Demir Karagançu <i>Üsüz eceli</i>	192

Morfologiya

§ 1. İşhallık. İşhallıkların düzülməsi	193
Mina Kösä <i>İlkyaz</i>	195
§ 2. İşhallıkların gramatika formaları	196
Todur Zanet <i>Anama kıyat</i>	197
§ 3. İşhallıkların bölümneri	198
Todur Marinoglu <i>Güz duyguları</i>	198
§ 4. İşhallıkların dooru yazılması	200
Stepan Kuroglu <i>Allahtan izin!</i>	202
§ 5. İşhallıkların morfologiya analizi	202

Bakış-argumentlər, argumentlerin açıklanması

§ 1. Bakış-argumentlər, argumentlerin açıklanması	203
Konstantin Vasilioglu <i>Okunmuş su</i>	204
Todur Zanet <i>Pınar</i>	207
Todur Marinoglu <i>Sancılar</i>	208
§ 2. Yaşamaktan bir istoriya annatması	209
Petri Çebotar <i>Kırma kokusu</i>	210
Todur Marinoglu <i>Yaamur</i>	213
Mina Kösä <i>İki usta</i>	214
Kontrol edin kendinizi!	216

Sentäbrinin 1!

Saygılı üürenicilär!

Bu yıl siz artık edinci klasta üüreneceniz. „Gagauz dili hem literatura” predmetini devam edeceniz üürenmää bir eni kiyadın yardımınan, onun adı „Gagauz dili hem literatura” VII-nci klas için.

Edinci klasta siz başarceniz üürenmää morfologiya kursunu. Ama bu klasta da şkolacıların söz ilerlemesi üüretmenin baş neetiştir, onuştan bu kiyat ta çekeder söz teoriyasından.

Kiyat düzülü intergrir formasında hem bu temalara görä:

Vatan hem ana dili

Şkola – kişiliin ilerlemäk çevresi

İlk gençlik hem dostluk

İnsan hem ecel (kader)

Tekstlär maasuz ayırılı olä, ki yardımcı olsunar taa kolay temayı annamaa. Onnar vereceklär sizä bilgi hem, bununan bilä, dalgalandıraceklar, terbiyedeceklär.

Tekstleri dikat okuyun, onnarın içindekiliini sıradan annadın, yaratmaların artistik dilinä analiz yapın, ozaman sizin dä sözüünüz ilerleyecek.

Tekstlerdä kimi cümlelerin hem kimi lafların üstündä var tıfralar – 1, 2, 3, 4. Bu tıfralar maasuz koyulu, ki onnara görä yapılsın gramatika analizleri:

1 – fonetika analizi;

2 – laf kuruluşu analizi;

3 – morfologiya analizi;

4 – sintaksis analizi.

Bu analizlär hem verilän başka gramatika işleri göstererlär, ani kiyatta söz hem dil üürenmesinä integratıya yapılr.

Çalışın tekstlerdä, türlü işlerdä bulmaa hem tanımaa gramatika kurallarını, annamaa onnarı, kendibaşına türlü kurallara örnek vermää, ozaman siz üüreneceniz herbir söz payını, herbir cümleyi dooru kurmaa.

Kiyatta verili gramatika kurallarını dikatlı okuyun, annayasınız deyni. Onnarı annamaa, sora da yaşamanızda kullanmaa deyni, veriler türlü tablışalar, shemalar hem tekrarlamak için testlär.

Kiyada koyulu gagauz yazıcıların N. Tanasoglunun, D. Tanasoglunun, D. Kara Çobanın, N. Baboglunun, M. Kösenin, K. Vasilioglunun hem başkaların en meraklı, en uygun annatmaları, peetleri. Var başka dillerdän dä çevirmä yaratmalar. Yaratmalardan sora türlü soruşlar, işlär veriler. Savaşın onnarı tamannamaa.

Verili yaratmaları demekli okuyun, işleri havezlän hem kendibaşına yapın, onnar yardım vereceklär sizä annamaa yaratmaların temalarını, öz fikirini, vermää karakteristika personajlara, analiz yapmaa yaratmanın artistik dilinä.

Buyurun, üürenin! İi saatlan!

Avtorlar

Annaşılmiş nişannar

sözlük

soruşlar

okumak için tekst,
şiir

aaz-aazdan
göz-kulak

orfografiya

çiftlerdä iş

grupada iş

evdä iş

1. fonetika analizi

2. laf kuruluşu analizi

3. morfologiya analizi

4. sintaksis analizi

ANA TARAFIM!

TARAFIM

I

Tarafım, sän tarafım,
Ne gözälsin, korafım:
Çok cömertsin sän, topraam,
Gagauz Yerim, Bucaam!

II

İlk adım sendä yaptık,
Hem ana da biz dedik,
Kauşu sevdik dinmáz,
„Oğlanı” çaldık bitmáz.

Refren:

Gagauziya – hoşluum,
Çok sevin, koru dostluu,
Bayraanı üüsek kaldır,
Sän benim paalı halkım!

III

Gagauziya, mutlu erim,
Vatanımsın sän benim,
Pek işçidir insanın,
Elleri keser altın.

IV

Ne zorluk seni kırdı,
Ne zaman dolaştırdı.
Allahım, koru topraa:
Gagauz Yeri, Bucaa!

Refren:

Gagauziya – hoşluum,
Çok sevin, koru dostluu,
Bayraanı üüsek kaldır,
Sän benim paalı halkım!

TEKRAR

Bakın yukarda verili resimä da yazın ona görä bir yaratma, kullanarak aşaadakı planı.

Plan

1. Küüyüm/kasabam – benim erim.
2. Gagauziya – benim küçük vatanım.
3. Gagauz halkım: çalışkan çiftçilär, şannı inteligențiya.
4. Severim bizim geniş kırları, zengin toprakları hem bol bereketleri.
5. Büünkü yaşamamız hem görünür geleceemiz.

Ne o morfologiya?

Nelär açıklêr bu gramatika bölümü?

Morfologiya – gramatikanın bir bölümüdür. Morfologiyada üüreniler gagauz dilinin söz payları.

Gagauz dilindä kullanılan laflar leksika maanalarına görä hem gramatika nışannarına görä birkaç grupaya bölünerlär:

1. Kendibaşına söz payları.
2. Yardımcı söz payları.
3. Duygucular hem ses uyduran laflar.

Soruşlara cuvap verin.

- ✓ Gagauz dilindä kaç kendibaşına söz payı var?

- ✓ E kaç yardımcı söz payı var? Sıralayın onnari.
- ✓ Ne neetlän duygucular kullanılêrlar?

§ 1. Adlık

1 Verilmiş lafları bölün iki grupaya: *cannı hem cansız*.

Üüredici, taliga, çiftçi, kiyat, çilingir, bostancı, akıl, çimçirik, kenar, çizi, ruh, parmak, saçak, yaamur¹, umut, çoban, kuzu, inek, kahir, duygu, senselä, bekçi, uşak, dädu, ilaç, aşçı, dermenci, kaku, sakal.

2 Yazın laf birleşmeleri, adlıkları kullanın küçüldek formasında.

Şalvir uşak, gözäl kuş, akıllı pali, eşil ot, incä dal, küçük ev, dar köprü, körpä çiçek, sıcak lüzgär, toprak çölmek.

- *Küçüldek formasının afikslerini gösterin.*

3 Aşaadaki laflarlan birär cümlä kurun da tefterinizä yazın.

Ev, horoz, kuyu, gün, adam, yaz, çık, dur.

- *Adlıkların afikslerini gösterin.*

4 Yazın teksti. Adlıkların hallanmak tiplerini belli edin. Cümlelerdä gramatika temellerini belli edin.

Herbir büyük ya da küçük halkta¹ kendi yazılı literaturası var, elbetki, kendi bilinär yazıcıları da var. Onnar kendi yaratmalarınnan gagauz halkın kulturasını³ zenginlederlä, ilerlederlä.

Halizdän literatura insannı meteder, üüreder ilii kötülüktän ayırmaa. Ama en paalı o, ki literatura üüreder kişiyi herbir soruşa bu yaşamakta cuvap bulmaa.

Dionis Tanasoglu

Okuyun şiiri demekli.

kuvedinin
köşeciim
yollarının

VATANA

Senin türkülerin bir ii peetiym,
Yollarının bän bir eni daliym,
Senin kuvedinin bän bir payıym.

Senin gülüşünün bir köşeciim.
Senin da dostlarının inan dostuyum,
Duşmannarının senin bän duşmanıym.

Senin yaşlarının bir damnasıyım,
Senin kısmetinin dâ bir ucuyum,
O büyük tã ayleneñ sevãn küçüüyüm.
Geniş toprakların bir çizisiyim,
Duruk o sularının bir dalgasıyım,
Zenginniklerinin bir tenesiyim...

Bãn – salt sãnım.
Sãn – salt hepsimizinsin.
Sãn işlãrkãn – bãn işleerim,
Sãn düüşãrkãn – bãn düüşerim.
Seni koruyarkan – bãn enseerim!
Sãn yaşarkan – bãn yaşêêrım!

1. Bu şiirdä avtor netürlü görer kendini? Kiminnãn o birleşmiş?
2. Açıklayın, nasıl annêersınız sıraları:
„Bãn – salt sãnım”,
„Sãn – hepsimizinsin”,
„Sãn yaşarkan – bãn yaşêêrım!”

- Çıkarın şiirdän **beş** adlık. Onnarlan kendi cümlelerinizi kurun. Adlıkların üstündä halları gösterin.
- Bulun şiirdä literatura kolaylıklarını. Açıklayın onnarın ne olduunu.

5

Kısadan yazın birär tekst „Benim batüm” ya da „Benim kakum”, angısında *k* konsonnan bitãn adlıkların altlarını çiziniz, açıklayarak afikslerin dooru yazılmasını.

Yardımcı laflar: göz, saç, kulak, tırnak, bakış, ayak, şen, akıllı, gözãl, pelik.

§ 2. Nışannık

6

Aşaadaki verili adlıklardan nışannık kurun.

Bulut, güneş, yaprak, şeker, kaar, saç.

- Angi afikslãrlãn nışannıkları kurdunuz?
- Düzün kurduu nışannıklarlan **üç** cümlä da tefterinizä yazın.

7

Verili nışannıklara antonim bulun.

Kaavi, uzun, üüsek, kalın, sıcak, geniş, kuru, büyük, eni, çetin, hızlı, tıkız.

tıkız
hızlı

- Eşli laf birleşmelerini yazın tefterinizä.
- Beş antonimnãn **birär** cümlä kurun.

8

Nışannıkların kurulmasını açıklayın, ayırı direciklerä yazın.

sadä

düzülü

katlı

...

...

...

Hatırlı, havezsiz, kalın, kamaşık, kanaat, levent, mas-maavi, metin, kopuk, namuzlu, karagöz, incä üzlü, dolu içli, çatlak, çapkın, dürüst, ongun, uzun dilli, kara-kara.

Grigore Vieru

Şiiri demekli okuyun.

sevincini
suazlamaa

ANA DİLİNDÄ

Hep birtürlü dildä
 Aalêêr bütün dünnäa,
 Hep birtürlü dildä
 Güler bir toprak.
 Salt ana dilindä
 Acını kolaylêêrsın,
 Sevincini sä
 Türkü yapêrsın.
 Hem dä çalmaa
 Ana dilindä
 Özleersin mamunu,
 Şarap ta taa şarap,
 Üülen dä taa üülen.

Salt ana dilindä
 Yalnız gülersin,
 Salt ana dilindä
 Aalamanı kesersin.

**Becermedään sä
 Ne aalamaa, ne gülmaa,
 Ne dä suazlamaa**

**Senin erinnän
 Hem gökünnän birerdä,
 Sus ozaman
 Ana dilindä!**

1. Neçin acaba sade ana dilindä herbir iş kolay geler?
2. Kayılsınız mı avtorlan, ki ana dilindä taa keskin ananı özleersin hem aalamanı kesersin?
3. Sonunda avtor angı çıkışları yapêr?
4. Taa bir kerä nışannı sıracıkları okuyun da, ne istemiş avtor söylemää, kendi laflarınızlan açıklayın.

- Şiirin temasını hem öz fikirini açıklayın.
- Şiirdän verili adlıklara bulun uygun nışannık da kurun onnarlan cümlä.

Dünnä, ana, dil, türkü.

Verili nışannıkların arasından seçin onnarı, angıları yaraştırma uurlarını kurabilir. Kurun laf birleşmesi, birinä yapın sintaksis analizi.

Haşlak, dokuma, demekli, delikannı, kuşku, ufak-tefek, samannı, yaamurlu, ka-
ragöz, yalpak.

Uydurun verili laflara nışannık. Kurun onnarlan cümlä.

Kızlar: ..., ..., ...

Çukurlar: ..., ..., ...

Ekmeklär: ..., ..., ...

İnsannar: ..., ..., ...

Evlär: ..., ..., ...

§ 3. Sayılık

11

Cümlelerdä sıra hem sayı sayılıkları bulun, adlıklarlan barabar onnarı tefterinizä geçirin.

1. Benim batüm onuncu klasta üürener. 2. Sän bu şiiri ikinci kerä okuyêrsın. 3. O üçüncü masada oturêr. 4. Dördüncü urok başladı. 5. Altıncı ev kenardan dädunundu.

12

Okuyun dooru sayılıkları. Katlı sayılıkları yazın tefterinizä.

2; 19; 1524; 1846; 1875; 500; 35,5; 2,47; 15; 1975; 69.

13

Aşaadaki cümlelerdä sayı hem sıra sayılıkları bulun, adlıklarlan barabar onnarı teftetinizä yazın. Sayılıkları laflan yazın.

1. Buyıl 7 klası 27 üürenici başaraçak.
2. Gelän yıla 1 klasa 90 uşak kabul edilecek.
3. Klas odamızda 18 parta, 1 masa, 1 dâ klas taftası var.
4. Bizim küüdä 2 şkola var.
5. Biz 7-nci klasta üüreneriz.
6. Bir anada 12 kardaş var.
7. Her haftada 7 gün var.

§ 4. Aderlik

14

Aşaadaki cümleleri tefterinizä geçirin, aderliklerin altını çizin.

1. Bän pek severim şkolada üürenmää.
2. Bizim şkolamız küüyün orta erindä bulunêr.
3. Bu beygiri görüp, o geeri çıkındı.
4. Dedim, kimsey onu almasın.
5. Sade kendini sevmä!

15

İlerledin söyleyişleri, kullanarak aderlik.

Kim ne yapêr,

Aalemin kahırı

Kim datmadı acıdan,

Kimin yok geçmişi,

Kim iki tavşamın ardına kaçêr,

16

Aşaadaki cümleleri tefterinizä yazın.

1. Mektubu kimä yolladın? 2. Mali neyâ mayıl olmuş? 3. Bu annatmadan nelär annadınız? 4. Dädunun umudu nedä kalmış? 5. Kati malisinä ne vermişti? 6. Kaku kasabada kimnerdä kalmış? 7. Üüredicinin elindä nesoy kıyat vardı?

- Cümlelerdä soruş aderliklerini bulun, angı halda bulunêrlar, üstündä yazın.

Okuyun şiiri demekli.

doz-dolay
güder
koyu-koyu

GİRGİN ÇOBAN

„Ne gözâl olan, yalabık çoban...!”

(*Halk türküsündän*)

Ne gözâl ana taraf,
doz-dolay – eşil koraf,
deniler ona Bucak,
gel da siiret, gel dâ bak!

Sürülär derä boyu
akışêr koyu-koyu,
onnarı güder çoban –
yalabık, girgin bir can!

Kimdir o, Bayır oolu?
Kırda-bayırda – yolu,
kuzucuklarda – gözü,
gagauzça da sözü?

Başında – kırma kalpak,
ürecii – ölä yalpak,
belindä – gökün kuşaa,
O – gagauzun uşaa!

* **Bayır oolu** – gagauz folklor personajı.

1. **Avtor netürlü Bucaa yazdırêr? E gagauzun uşaanı?**
2. **Şiiri okumaktan sora ne duygular sizin üreenizi dalgalandırêrlar?**

Bulun şiirdä aderlikleri da sıralayın onnarı, açıklayarak onnarın çeşidini.

17

Aşaadaki cümleleri ilerledin da aderliklerin çeşidini onun üstündä yazın.

1. Benim komuşum te o
2. Biz onnarız
3. Te bu adam o
4. Bu yol diil o
5. Kim dâ geçti
6. Kim biler gözâl susmaa
7. Kim çok işleer
8. Kim annamadı nasaatı
9. Bän ne okudum

18

Cümleleri yazın tefterinizä. Üz aderlikleri bulun, onnarın yanında parantezalar-da, angı halda onnar bulunêrlar gösterin.

1. Senin mi büün duuma günün? 2. Bukadar çok çiçek sade sizin başçanızda olur-büüsün. 3. Gagauzlar mı? Onnar çok çalışkan insannar, onnara yok neçin gücenmää, bu milleti läazım metetmää. (*N. Baboglu*) 4. Bu masalı bana bobam vardır annattı. 5. Tarafımızı biz pek severiz, onu biz koruyêrız. 6. Uroklarda biz uslu-uslu oturduk, bizdän bir dâ sesçääz çıkmazdı.

TEMA 1

VATAN HEM ANA DİLİ

Yukarkı resimä bakın, annatma tekst kurun hem onun adını koyun. Tekstinizi kurarkan, verili fikirleri kullanın.

- *Ne bilersiniz ana tarafı için, onun insannarı için, küüleri hem kasabaları için?*
- *Nekadar zengin topraklarımız hem käämil tarafımız var!*
- *Angı işlerinnän anılêr vatandaşlarımız?*
- *Neylän büün yaşêêr halkımız, dolayımız, memleketimiz?*

Söz teoriyası

§ 1. Baalantılı söz elementleri hem tipleri

Baalantılı sözün baş elementleri: sözün **tematika bütünnüü**, sözdä işlemin **sıradan açılması**, sözün **kompozitiya** hem **logika uygunnuu**.

Baalantılı söz vardır iki türlü: aazdan hem yazılı.

Aazdan baalantılı söz var nicä olsun: monolog sözü, aazdan cuvap, bir toplan-tıda söz, tekstin içindekiliin annadılması, gramatikada paragrafın bir payının aazdan **açıklanılması** hem başka.

Yazılı baalantılı söz sayılêrlar: takrir tekstleri, üürenicilerin yaratmaları, nasaat-lar, gazetaya deyni statyalar.

Bunnardan başka, olur demää, ani **yazılı baalantılı söz** te bu tiplerdä olur olsun: **annatma, yazdırma hem fikirlemä tekstlär**. Butürlü tekstlerdä bulunêrlar, görünerlär baalantılı sözün elementleri dä.

Herbir yaradan kişi baalantılı sözün elementlerini hem tiplerini lääzım bilsin kullanmaa, ki kendibaşına gözäl hem uygun yaratma kursun.

Baalantılı sözü bilmää deyni, herbir üürenici lääzım çok okusun türlü tekst, türlü artistik yaratmalarını, bilsin onnara analiz yapmaa: annatmaa onnarın içindekiliini, sıradan söylemää onnarın personajları için, tanımaa, annamaa hem kantara koymaa tekstin dil hem kompozitiya uygunnuunu.

Bunnardan başka, üürenicilerin baalantılı sözü taa zengin olsun deyni, yardım eder konspekt yazması, bir kinofilmaya ya da pyesaya kendi fikrini açıklamak hem başka.

nasaat – teklif

logika uygunnuu – tekstin içänkı kanonnarı

konspekt yazmaa – bir tekstin içindekiliini kısıadan yazmaa

Okuyun kuralı da soruşlara cuvap verin

- ✓ Ne o baalantılı söz?
- ✓ Sıralayın baalantılı sözün baş elementlerini. Angılarıdır onnar?
- ✓ Angı söz olur sayılsın aazdan baalantılı söz?
- ✓ Angı sözä olur demää yazılı baalantılı söz?
- ✓ Baalantılı sözün angı tiplerini siz bilersiniz?
- ✓ Ne lääzım yazmaa, ki sizin baalantılı sözünüz ilerlesin?

Nikolay Tanasoglu

Teksti dikat okuyun.

BİZİM KÜÜ

Taa biraz büüdüynän, bakam¹ yollardı beni koyunnarlan küüyün öbür karşıdaki yamacına, otlatmaa evdän taa uzak. Ama oradan bizim³ küü görünärdi birä-bir, nicä aucunda. Ne pek sevärdim bän bakmaa küüyümüzä kenardan-kenara hepsini evleri, maaleleri gözdän geçirmää! Ama en ilkin, klisenin saa tarafına bakarak, bulardım bizim maalemizi. Görünärdi mezarlık tolokası da... Küüyün yanından çayırca geçer demir yol. Bän bir treni kaçırmazdım; angısı uzundu, taa yavaş gidärdi, pasajirlärlän sä hızlı geçärdilär da tez kaybelirdilär çayırın maavi uzaklın dibindä...

Küüyümüz bana pek gözäl görünärdi, gelärdi, ani bölä en islää küü dünnedä başka yoktu. Ačan da genä bakardım, bulardım bizim maalemizi, sokaamızı...

Koyunnar sa hep otlayardılar, hep gezinärdilär önümdä.

1. Nicä düzülü tekst? Neyi getirer aklına annadıcı?
2. Nesoy duygularlan annadılêr küü için?
3. Neyä sevârdi bakmaa annadıcı?
4. Nicä görünârdi küü annadıcıya?
5. Artistik kolaylıklarını bulun, ne olduunu belli edin.
6. İnandırın, ani tekst baalantılı.
7. Teksttä önemni fikirleri bulun da plan ona kurun.
8. Grupalarda biri-birinä teksti annadın, dayanarak kendi planınıza.

- Düşünün da söläyin, nesoy laflar geler aklınıza, sölediynän lafı **vatan**?
- Ne aklınıza geler, işittiynän lafı **ana dili**? Fikirlerinizlän paylaşın.

„**Benim küüyüm**” temasına görä edi cümledän bir tekst kurun: ya annatma, ya yazdırma, ya fikirmekä tipindä.

1

Tekstleri okuyun da tipini belli edin. Cuvabınızı argumentläyin.

1. Benim vatanım – käämil bir er, angısını bän bütün canımnan severim. Onun herbir köşecii bana deyni paalı. Benim ana tarafım käämil herbir yıl zamanı. Yazın korafılı kırlar türlü renklerinän gözünü sevindirerlär, bürcü kokularınnan raatlandırêrlar canını. Güzün tabiat diıştirer renklerini. Aaçlar donaklanêrlar kırmızı, sarı, turuncu yapraklarlan. Kışın eri örter kaba biyaz çarşaf. İlkyazın natura uyanêr derin uykudan. Aaçlarda patlêrlar gözçeezlär, da onnarda peydalanêr körpä yapracıklar. Benim vatanım – o er, neredä bän duyêrum kendimi kismetli.

gözçeezlär
turuncu

2. Bän küçükkän, biz dayma gidärdik malimä küüyä. Yaz görünürdü sonsuz-bitkisiz. Biz kaçınırdık kırdä, çayırda. Otladardık koyunnarı, yıkanardık dereciktä. Dostlarımnan barabar oynardık saklambaç, koolaşmak, çelik. Bu günnär kaldı benim aklımda nicä en kismetli zaman.

3. Ana dili o diil sade sözleşmək kolaylı. O koruyêr halkın kulturasını, istoriyasını hem adetlerini. Ana dilindä annadılêr türlü tradişiyalar, yazılêr istoriya hronikalari, kurulêr literatura yaratmaları. Dil birleştire insannarı, angıları bir kulturaya baalı. Ana dilini korumak – o halkın kultura zenginniini korumak.

- Birinci teksti tefterinizä yazın, onu adlayın, öz fikirlerini açıklayın.

Petri Çebotar

Okuyun şiiri demekli.

GÜZ

Sansın dün girdik yaza,
Ama tä birdän birä
Avgusttan adımnadık
Yaamurlu sentäbriyä.

İkinci hafta yaamur
Hep yaayêr yavaş-yavaş.
Bişey kalmadı kuru:
Gök tä yaş, toprak ta yaş.

Arasız yaamur çiseer –
Güz yıkêêr yaprakları.
Siliner eşil boya,
Yapraklar kalêr sarı.

1. Angı tema açıklanêr şiirdä?
2. Nicä gösterer güz zamanını Petri Çebotar?
3. Nesoy duygular peydalanêr sizdä, okuyarkan şiiri?
4. Annadın, nicä güz gelir, sora geçer, sizin kendi annamanıza görä.
5. Bulun artistik kolaylıklarını, ne olduunu belli edin.
6. Siz beenersiniz mi butakım güzü? Neçin? Kendi cuvabınızı baalantılı argumentläyin.

- İlerledin cümleyi, kendi biligilerinizi, duygularınızı, düşünmeklerinizi kullanarak: „Güz – o ...”

2

„Sevgili yıl zamanım” temasına görä evdä bir tekst yazın. Yazınızda kullanın literatürä kolaylıklarını, angıları yıl zamanın zengin renklerini gösterlär.

3

Aşaadaki dialogu yazın, koyarak noktaların erinä yardımcı lafları. Birkaç cümläylän dialogu ilerledin.

Şkola stadionunda

- Todur, sän isteer miysin ... oynamaa?
- Pek isteerim.
- Hadi, ozaman ... setkayı!
- Ama Peti yardım edecek mi bizä?
- Bizä yardım edecek Vani, Peti gitti futbol meydanına. O büün ... oynayacak.
- E Vaniyi voleybol oynamaa ... mı?

Yardımcı laflar: futbol, germäâ, almaa, voleybol.

4

Aşaadaki teksti okuyun. Tekstin adını koyun. Annadın kısıdan onun içindekiliini. Tekstin tipi nesoy? Bulun yazdırmaları. Artistik kolaylıklarını bulun da ne olduunu belli edin.

Bayırlar arasından ansızdan göründü bir boz bulut. O sansın baktı kır üstünä, deyeräk „Bän hazırım”, da dürdü kendisini. Birdän-birä uslu havada nesä koptu, büyük lüzgär çıktı, da o şamataylan hem sıklıklan başladı dönmää kır üstündä¹. Osaat otlar hem **bıldırkı çorlannar** fişirtı kaldırdılar; yol üstündä alka gibi kalktı toz, sora tozlar kır üstünä kaçtılar, ardına taşıyarak samannarı, çekirgeleri, tüüleri. Tezdä tozlar², bir kara dönär direk olup, gökâ dooru kalktılar da günü duman gibi sardılar. Kır üstündä, köstekleneräk hem atlayarak, oyanı-buyanı başladılar kaçmaa koraylar. Korayların biri tozlara karıştı, o da başladı dönmää, nasıl bir kuş, sora uçtu gökâ. Orada, bir dönüp kara noktaya, kaybeli. O korayın ardına uçtu yukarı taa bir **koray**, sora üçüncüsü. Tezdä çimçirik çaktı, gök gürüldedi, hızlı başladı yaamur yaamaa.

- *Teksttä adlıkları bulup, açıklayın onnarın hallarını, söläyin hal hem sayı afikslerini.*
- *Nışannı lafların maanalarını açıklayın, kurun onnarlan cümlä ya da laf birleşmesi da yazın onnarı tefterinizä.*

Petri Moyse

v

Okuyun şiiri demekli.

käämil
baalamaa

BUCAK

Uygun Bucak, käämil Bucak,
Taraflım benim sıralı,
Sabaayım benim gün gibi yalpak,
Kısmetim benim biyaz kanatlı.

Nasıl bakışı maavi çiçeenin,
İçerin senin kırnak donaklı.
Gençliin gibi, senin gençliin,
Hiç tä yok gözäl arada.

Kırların, o güz kırların,
Denizlär gibi dalgalı,
Bir sevgi gibi sıcak lüzgerin
Gençliimi benim heptän kapladı.

Vardır çok zaman yalnayak gittiim,
Kızlarını görmää Saman Yolunda.
Benim Bucam, kauş sesi,
Aydınnık ömür tarlası.

Göklerin, o pak göklerin,
Gümüşlü gibi yıldızlı.

Bu mu diil sana ana köşesi,
Bu mu diil sana boba arkası.

1. *Nedän çekeder şiir? Nesoy lafları kullanêr yazıcı, Bucaa danışarkan?*
2. *Neyä mayıl olêr lirika geroyu?*
3. *Bulun artistik kolaylıklarını şiirdä.*

4. Bulun šiirdä lafları, angıları yazdırêr Bucaa.
5. Şiirin temasını açıklayın.
6. Angi sıracıklarda bulunêr šiirin öz fikiri?

- Savaşın šiirin içindekiliini *bir yazdırma tekstä* çevirmää.

5

Şiirdän çıkarın lafları da ilerledin verili sıracıkları.

Sabaa –

Kırlar –

Göklär –

6

Aşaadaki teksti okuyun. Tekstä plan kurun. Plana görä sıradan annadın tekstin içindekiliini, açıklayın onun annatma, yazdırma, fikirlemä elementlerini.

Topal sırcık

çin-sabaalen
kabucaklar
baalamaa

Bän her yılın, ilkyaz geldiynän, bizim aulun boyunda büüyän salkım aacına asêrım taftadan yapılı evcääz kuşcaazlara³ deyni. Bu yıl da bu aacın en üüsek dalına bir kuş evceezi baaladım. İlkyazın bu evceezin saabisi bulundu. Orayı başladı girmää da erleşti yaşamaa bir büyük sırcık. Görünärdi, ani o kanaat¹ kalmıştı o evcääz² için, her sabaa türlü türkücükler çalardı.

Tezdä bu sırcık kendisinä eş buldu.

Pek hızlı geçti ilkyaz, geldi yaz. Sırcıkların türkülerini işidärdik sade çin-sabaalen.

Bir kerä salkım aacın altında bän buldum sırcık yımirtaların maavi kabucaklarını – onnardan annadım, ani sırcıklarda peydalandı yavrucuk. Sırcıklar türlü imeklär onnara taşıyardılar. Günün birindä bän denedim, ani boba sırcık oturardı evceezin örtüsündä, beklärdi, nezaman gelecek ona sıra girmää evceezin içinä: sırcın eşi doyurardı yavrucuklarını. Evceezin üstündä duran sırcık dayanamazdı: onun gagasında kurtcaaz ba uzun olardı, ba kıvranardı, ba dönmää savaşırdı.

Ansızdan kimsä, hızlı peydalanıp havada, kondu sırcın yanına. Sırcık düştü erä – bir küçük duan da pek cabuk, nicä gölgä, kaybeldi başka aaçların üstündä.

Bän hızlandım aacın yanına. Aacın bir tarafında, titireyeräk, kartofi yaprakların arasına düşmüştü boba sırcık. Alıp elimä bu kuşu, bän baktım onun herersini, ama onun neresinä duan urmuş, görämedim, sade kuşun saa bacacı bertikti, çıkıktı bir tırafa.

Bizim hayatta buldum bir eski dipsiz sepet, onun altına döşedim eski ruba da koydum sepet içinä kuşcaazı, sora bint buldum, kesip bir parçasını, onunnan yavaşacık baaladım bu kuşcaazın bertik bacacını. Sırcık getirilmiş kurtcaazlarını idi sade ikinci günü, açan pek acıkmıştı.

Tezdä sırcın bacacı başladı alışmaa. Bana o ölä alıştı, ani çok kerä çıkardı karşı, açan bän ona imää getirärdim. Bän ona deyärdim: „Topal sırcık”. O da sansın annardı onun adını.

Bir kerä, deredän evä geldiynän, bän açtım pençerenin yukarkı gözünü. Topal sırcık ileri hiç uçmazdı içerdä, ama şimdi, serbest olup, ansızdan uçtu pençereyâ dooru, birkaç kerä uruldu pençerenin şişelerinä, sora fırladı dışarı, uurlayıp kendini pençerenin açık gözünä. Ertesi günü sabaalen, topal sırcık oturardı kendi evceezinin üstündä da şen-şen türkücüklerini çalardı.

Geçti yaz, güzün sırcıklar uçtular sıcak taraflara. Kışın ardına genä geldi ilkyaz. Topal sırcık genä, sıklık ederäk, uçtu, kondu bizim salkım aacımıza. Bän çok sevindim, ani topal sırcık kaybetmemiş yolunu, kendi evceezini bulmuş. O yazın da, sevineräk, türkücük çalarak, yaşadı evceezindä.

Uydurulma tekst

1. Vardır mı butürlü olaylar razgeldii sizin yaşamanızda? Nicä bu oldu?
2. Görgünüzä temelleneräk, annadın, angı zavalıya siz yardım ettiniz ya da kurtardınız.

- **Birär-ikişär** cümlä yazdırma hem annatma elementlerinnän teksttän çıkarın da tefterinizä yazın.
- Tekstä „**Topal sırcık**” yapın analiz. Bulun işlemin düümünü, onun örümelerini, kulminaşiyasını hem çözümlmesini. Hesaba alın tekstin kompozitiyasını.

7

„Kuşlar – naturanın bir payı” temasına görä **bir** fikirlemä tekst kurun. İnandırın, ani sizdä oldu fikirlemä tekst. Nesoy argument siz yazdınız? Sıralayın biri-birinin ardına argumentlerinizi, tekrarlanmayarak.

8

Resimä bakın, „**Nasıl bän bir kuş yavrusunu kurtardım**” temasına görä bir monolog teksti kurun da yazın tefterinizä. Kullanın aderlii „bän” hem artistik stilini.

9

Okuyun teksti. Nesoy tekst bu: annatma mı, yazdırma mı osaydı fikirlemä mi? Sayıklayarak, inandırın.

En gözäl koku

Uşaklar başçada çiçektän-çiçää, kuannar gibi, gezärmişlär da birtürlü annaşamazmışlar, angı çiçään kokusu taa gözäl. Mani demiş, ani en gözäl koku – gül kokusu. Panti demiş, ani salkım çiçää kokusu gülleri enseyärmiş. Sandi baarmış bir taraftan, ani olmuş kaun kokusundan taa gözäl yok. Mani bununнан kayıl olmamış da demiş, ani en gözäl koku – portokal kokusu. Miti hep susarmış. Bir dä demiş:

portokal
annaşamamaa
yaşayamamaa

– Gülsüz дә, kaunsuz da, portokalsız da var nicä yaşamaa, ama ekmeksiz kimseycik yaşayamayacak. Taazä ekmektän taa gözäl koksun bişeycik hiç yok! Tä neçin bän ekmää kokan elleri дә severim.

Hepsicii gülümsemişlär da birdän kayıl olmuşlar.

Konstantin Vasiliogluya görä

- *Belli edin bu tekstin üç payını: angı cümlelär tezisi gösterer; angı cümlelär argumentleri açıklêêr; angı cümlelär çıkışları bütünneştirer.*
- *Bulun cuvap soruşa: „Neredän Miti biler, ani ekmeksiz kimseycik yaşayamayacak?”*

10

Yazın *bir* yazdırma teksti bobanızın zanaatı için.

- *İnandırın, ani sizdä fikirlemä teksti oldu.*
- *Nesoy argument siz yazdınız? Açıklayın.*

11

Okuyun. Teksti paylara bölün, payların tipini belli edin.

Todur Aflatarlı büüdü bir kalaba ayledä. Onun vardı Allahtan saalı hem gözäl fikiri. O taa küçüktän annadıydı, ani aalem arasına çıkmaa deyni, ona yoktu kim versin büyük yardım. Ama en paalı yardımını o kabul ettiydi anadan-bobadan evdä: terbiyettilär onu doorulukta, acızgannıkta, aalemin zorunu annamakta. Nicä onnarın içersindä uşaklar üürenikti biri-birinä yardım etmää, ölä aalemin дә zorunda onnar hazırdılar her zaman bulunmaa. Bakmadaan türlü yaşamak zorlarına, Todur sırasında hem, olur deyelim, kolay başardıydı institutta üürenmesini da kendi-kendisinä yol açtıydı kasabada işä.

Çalışkannık hem üşenmemäk verirdilär çocaa, kendi kazancından başka, türlü yanı başından da gelirlär. Boşuna gezinmeklerdä vakıdını geçirmäzdi, herbir haylakcı ona yabancıydı. Lääzımnı işleri etişsin deyni, o bekçi da oldu, hamalcılık ta yaptı, sokakları da süpürdü. Ama büünnän-büün o orta yaşta adam düzdü pek gözäl aylä: iki kızçaazı pek benzeşerlär biri-birinä hem anaya-bobaya pak, nicä bir içim su. Karısı da razgeldi onun karakterindä, pek hatırlı hem gözäldi.

Yaşêêr Todur kendi üç odalı konaanda kasaba kenarında. Her sabaa, işä gidärkän, o geçer evindän birazıcık aşada bir küçük panayırıcık içindän. Hep oradan geçer o avşamnen, evä dönärkenä дә. Burada en geçimni mallar – çiçeklärdi. Yolcaazın iki tarafında her sabaa dizilirdi sıraya gümelär – türlü fasıl renktä, dolu içli güz çiçekleri, karanfillär, zümbüllär, laalelär hem çok taa başka taazä sucaazlan serpili çiçeklär. Herbir gümenin da ardında durardı satıcıykalar, havezlän bekleyerek müşterileri. Todur dayma bu panayır çiçeklerindän getirirdi karısına ya bir karanfil topçaazı, ya gül, ya da başka dünnä gözelliklerindän, angıları taa pek dolu hem şen yapardılar onun sevdalı içersini.

Nikolay Baboglu

- *Tekstin angı payı **annatma** sayılêr?*
- *Angı tekst **yazdırma** sayılêr? Kendi fikirinizi açıklayın.*
- *Angı tekst **fikirlemä**?*
- *Var mı nicä bir teksttä olsun **annatma**, **yazdırma** hem **fikirlemä** elementleri?*

§ 2. Tekst stilleri

12

Bakın resimä. „Ne görüner pençeredän” temasına görä Er üzü için birär yazdırma yaratma yazın, kullanın artistik stilini.

Uzun vakıttä düzülü da belli bir sferada insanın sözlüşmesindä kullanılan dil kolaylıkların sistemi stil sayılêr. Cümnä yaşamakta türlü hesapta erleştirili tekstleri kullanêrlar her tarafta: bilim, ofițial-izmetçilik, artistik hem yaradıcılık, yaşayış uurlarında. Herbir stilin var ayırı harakteristikası:

- a. kullanılmak sferası;
- b. temel funktıyası;
- c. dil özellikleri;
- d. spețifik janraları.

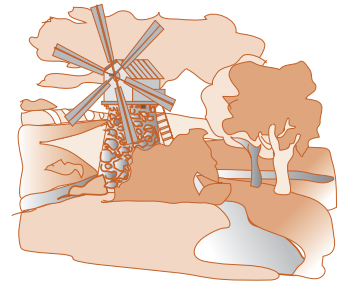
Alarak hesaba sözlüşmäk neetini (birkimseylän konuşmaa-lafetmää, birkimseyä bişey annatmaa, birkimseyi bişeyä özendirmää), belli ediler iki soy stil – *lafetmäk stili* hem *kıyat stili*.

13

Okuyun teksti. Tekstin stilini belli edin.

Kanatlar taa bir kerä ofladı. Bu oflamak arasında, bekim, aklısına getirdi onu, nicä aaçlıktan sora diri kalan insan-narı gecä yarısı kaldırıp, hayvannar gibi, vagonnara doldurup, Sibirä yollardılar... O insannarın çoyunu kanatlar başka hiç bir zaman görmedilär...

O titsi yıllarda ne kanatlara, ne dâ kaya taşlarına iş yoktu. İnsannarın kimisindä terekä kalmıştı – saklardılar. Bolay, biri görmesin. Of, Allahım!

Bakêrım bu **kanatlara** da hesap alêrım, ani onnar kûsülü. Kûsülü dermen dâ. Kûsülü bizä, insannara. Bizä, kim unuttu onnarın zaametini.

Kanatlar gıcirdêr da yanık seslân sansın deer: „Bunca yıl oldu işleeriz. Hiç yorulmadık, salt biraz ihtârladık. Göz-kulak olun bizä. Sayıp çıkın. Eniledin. Brakmayın, zaman lüzgerleri bizi daatsın. Biz istoriyanız! Biz zenginniiniz! Brakmayın, **toz** olalım. Zerä bizimnân bilä toz olur o uzak dedelerimizin ruhu da, ani bu kanatlarda kaldı, bu kaya taşlarında, bu eski dermennerdä.

Biz toz olarsak – zaman da toz olur, zerä biz *zaman kanatlarıyız!*”

Todur Zanet

- Nışannı laflarlan kurun **birär** cümlä.
- Çıkarın **iki** nışannık da koyun onnarı yaraştırma uurlarına.

Lafetmâk stili

Lafetmâk stili kullanılêr hergünkü lafetmektä: tekstlerdä, angılarında avtor paylaşêr dolayında bulunan insannarlan kendi fikirinnân, duygularınnan, dişer informaţıyaylan diil ofiţial durumda. Bu stil taa sık kullanılêr aazdan sözdä – dialog formasında. Onda önemni rolü oynêêr dildän dışarı faktorlar: mimika, jestlär, dolay durum. Lafetmâk stilin baş neeti: biri-birinä haber vermää; annaşmak yapmaa; paylaşmaa fikirlän, duygularlan; metetmää, şennendirmää, güldürtmää.

Kiyat stilleri

Bilim söz stili

O ayrılêr başka söz stillerindän, çünkü bu stildä dominant olêr informaţiya funktıyası. Bu stilin tekstlerindä yok emoţiya, duygu, burada sade logikayca düzülü, kuru faktları gösterän tekst. Bu stilin tekstlerindä taa sık işliklär şindiki zamanda kullanılêr, çünkü sözü tutan kişi läüzım inandırısın sesleyenneri. Bilim stilin janraları: *reţenziya, statya, rezüme, protokol, kanon, doklad*.

Ofiţial-izmetçilik stili

Ofiţial-izmetçilik stili administrativ stili sayılêr hem ofiţial devlet izmetindä kullanılêr. İzmetçilik stilin davası – administrativ dokumentleri dooru yazmaa. Ofiţial-izmetçilik stili janraları: *yalvarım, raport, avtobiografiya, protokol, karakteristik, bildirim, instrukţiya*.

Publiţistik söz stili

Publiţistik stili – söz stillerin birisiydir. Publiţistik stilin neeti, bildirmää hem inandırmaa okuyucuları, sesleyicileri kendi sözünnän, ya da mas-mediyanın yardımınnan. Logikayca ii düzülü, süretli, emoţiyalı, inandırmak için sözü kantarlayarak söylemää, teklif ederäk, çıkış yaparak, ağıtaţiya ederäk, annatmaa. Publiţistik stilin janraları: *statya, reportaj, oçerk, intervyu, debatlar, disput, doklad, haberlär, anotaţiya*.

Artistik stili

Bu stili kullanêrlar yazıcılar artistik yaratmalarında. Artistik stilin neeti – okuyucuların duygularını dürtmää, avtorun fikirlerini, iç duygularını göstermää. Artistik stilin genel funktiyası – estetika funktiyası (yaşamaktan türlü insannarı, olayları göstermää, onnarın yaptıklarını açıklamaa). Bu stildä kullanılêr emoşiyalı laflar hem laf çevirtmeleri: *epitetlär, uydurmalar, metaforalar, tekrarlamaklar*. Artistik stilin janraları: *annatma, roman, poema, masal, şiir, oda*.

14

Doldurun tablişayı „Tekst stilleri”, janraları dooru erleştirin.

Lafetmäk stili	Bilim stili	Ofişial-izmetçilik stili	Publiştistik stili	Artistik stili
...	...	...	...	...

Janralar: statya, dialog, reportaj, rezüme, monografiya, annatma, açık kart, bildirim, dostuna mektup, oda, roman.

Vasi Filioglu

Okuyun şiiri demekli.

ŞEN OL, GAGAUZİSTAN!

Kaydı tunuk o bulutlar,
Karşı çıktı ömür dünnä,
Duudu derin şu umutlar,
Şafklı geldi bizä günnär.
Beklenän vakıt geldi,
Serbestlik aydın verdi:
Açıldı kapularımız,
Bilindi büün halkımız,
Türküde ürek hem can,
Şen ol, Gagauzistan!
Buyur, millet, buyur, dilim,
Bucak sizin için yanık.
Aksın ömür – käämil kilim,
Bilmáz onnar, ne o annık.
Beklenän vakıt geldi,
Serbestlik aydın verdi:

Açıldı kapularımız,
Bilindi büün halkımız,
Türküde ürek hem can,
Şen ol, Gagauzistan!
Yalpak ko gün hep şılasın,
Evlad boyu sevsin topraa,
Serin çöşmä suyu aksın,
Dolu olsun herbir sofras.
Beklenän vakıt geldi,
Serbestlik aydın verdi:
Açıldı kapularımız,
Bilindi büün halkımız,
Türküde ürek hem can,
Şen ol, Gagauzistan!

1. Nesoy laflarlan danışêr lirika geroyu vatanımıza?
2. Nicä annêêrsınız lafları „**kaydı tunuk o bulutlar**”?
3. Neyä seviner lirika geroyu?
4. Nesoy diişilmeklär oldu halkımızda, topraamızda?
5. Nelär dileer vatanımıza lirika geroyu? Bulun teksttä da okuyun.
6. Bulun artistik kolaylıklarını, kullanılı şiirdä.
7. Bulun şiirdä lafları, angıları tekrarlanêrlar. Nicä düşünersiniz, neçin yazıcı tekrarlêêr bu sıracıkları?
8. Şiirin temasını açıklayın.
9. Angı sıracıklarda bulunêr şiirin öz fikiri?
10. Angı stildä yazılı bu tekst?

- Bulun antonim laflara: **tunuk, derin**. Kurun cümlä, kullanarak antonimneri bir cümledä.
- Bulun sinonim laflara: **serbestlik, ömür, çöşmä**.

15

Okuyun teksti, onun stilini açıklayın.

Gagauzlar

Gagauzlar – türk dilli bir halktır, ani taa yakın Türkiyâ türkçesinä. ÜNESCO tarafından gagauz dili ayrı bir dil olarak tanınêr. Büünkü gündä şüpesiz var nicä demää, ani gagauzçanın literatür dili var.

Gagauz folklorunda taa çok çiftçilik hem hayvancılık ömürü annadılêr hem bunlarlan ilgili terminnêr kullanılêr. Bu ondan, ani gagauz halkı son bin yılın içindä taa çok çiftçiliklän, hayvancılıklän hem taa az balıkçılıklän hem avcılıklän çalışmış. Olur noktalayalım, ki gagauz folkloru – aazdan annadılan gagauz halkın zengin istoriyasıdır.

XVIII–XIX asirlerdä gagauzların bir payı Balkannardan Basarabiyanın üülen tarafına geçtilär da buncak yıl başka halklarlan barabar bir toprakta annaşıp-yaşadılar. Burada, Bucakta, dekabrının 23-ündä 1994-üncü yılda gagauzlar Avtonom Bölgesini kurdular – Gagauziya (Gagauz Yeri).

T. Zanet. Gagauzluk: kultura, ruh, adetlär

* Üretim, bilim hem kultura soruşlarını cözmäk için Birleşik Milletlär Organizaşiyası (ÜNESCO).

1. Kim o gagauzlar?
2. Nezaman gagauzlar erleştilär Bucakta?
3. Nesoy informaşiya veriler Gagauziyanın kurulması için?
4. Angı sferadan alınma verili informaşiya?

- Bulun teksttä alınma lafları. Onnarın maanalarını açıklayın.

16

Kurun dialog „*Ana tarafım – Gagauziyam*”, kurarak üçer soruş-cuvap. Angı stili kullandınız? Lafetmäk stilinin özelliklerini açıklayın.

17

Okuyun aşadaki teksti. Söläyin onun stilini. Teksttän çıkarın da ayırı yazın tefterinizä sade o cümleleri, angılarında var tehnika, religiya hem bilgi termineri, aşadaki örnäa kullanarak.

Delfin

Evelki eski vakıtlarda insannar delfinnär için çok hem türlü legendalar kurmuşlar... Delfinnär sayılardı Allahın hem ayozların aralıksız yoldaşları.

Ama delfinnär halizdän – denizin büyük hayvannarı, angıları balıklara benzeerlär hem üzerlär may herbir denizin sularında. Delfinnär kit hayvannarın aylesindän çekilerlär, onnar kitlerin arasında en küçük hayvandır. Onnarın uzunnuu – sade üç metraya kadar.

Delfinnerin dişleri pek sivri, iyerlär, doyunêrlar küçük balıcaklarlan. Delfinnär, nasıl da kit aylesindä bulunan başka hayvannar, su içindä büyük sürü düzerlär da topluca birerdä deniz sularında üzerlär. Deniz dalgaların altında kimär kerä binnärlän delfin sürülerini var nicä karşılamaa.

Delfinnär pek ii, kâr dostçasına, biri-birinnän yaşêêrlar. Herzaman, zor hala düştüynän, onnar yardım ederlär biri-birinä. Hasta olannarı, yufkaları kaldırêrlar su üstünä, buulmasinnar deyni hem biraz soluk alsinnar². Bu soluk kimär kerä delfinnerin kimisini ölümdän kurtarêr. Butürlü yapêrlar delfinnär buulan insannara da. Açan onnar görerlär, ani deniz içindä adam soluk alamêêr da buulmaa çekeder, gelerlär yardıma: nicä kendi deniz kardaşlarını, adamı deniz üstünä kaldırıp, buulmaktan kurtarêrlar.

Bilim izmetçileri² denemişlär, ani delfinnär, incä sestän kaarä, çıkarêrlar aazlarından çok türlü başka seslär dä; maasuz aparatların yardımınnan delfinnerin „laf” signallarını seslemişlär da sora onnarı magnitofona yazmışlar. Delfinnerdä var pek çok türlü „laflar”. Onnar pek ii annêêrlar insanın buyurmasını, izin vermesini, onuştan onnarı kolay terbi etmäa...

Uydurulma tekst

yoldaş – sputnik
terbietmäa – burada: sınaştırmaa, alıştırmaa
aralıksız – düz ara, dayma

Örnek: Onnarın uzunnuu – sade üç metraya kadar.

- *Tekstä bulun **iki** cümlä, angısında var artistik kolaylıı, onnarın ne olduunu belli edin.*

Todur Zanet

Okuyun şiiri.

ANA DİLİM

Köklerim – Ana dilim,
Yaşamak bana verdin.
Kahırda cana yardım,
Ana dilimdä emin.

Gül gibi, öz lafların:
Hem kıvrak, hem gözelim.
Yakışêrlar cümleyä.
Yaraşêrlar dünneyä.

emin
ihlam
sancı

Halkımı erdä tutêrsın,
Yaratmaa ihlam verersin.
Sän sevdamsın, sän acım,
Dededän kalan dilim.

Canabin – temiz çöşmä.
Sän – direksin ömürä.
Sän – sancım, Ana dilim.
Toprak üzündä erin!

ANA
DİLİM

Todur Zanet

1. Angı temayı açıklêêr Todur Zanet şiirdä?
2. Neçin yazıcı sayêr, ani dil halkı erdä tutêr?
3. Nicä annêêrsınız lafları „Sän sevdamsın – sän acım”? Angı acı için sölenêr şiirdä? Sayıklayın.
4. Angı üzdän kurulu şiir? Sanki neçin?
5. Bulun şiirdä artistik kolaylıklarını, angıları baalı laflan „ana dilim”, da ne olduunu belli edin.
6. Son dörtsıralı okuyun. Açıklayın, neyi isteêr söylemää bu laflarda avtor?
7. Tekstin stilini açıklayın.

- Bulun adlıkları saabilik formasında da üzünü hem sayısını yazın.
- Bulun nışannıkları, onnarlan birêr cümlä kurun. Baalayın ana dilinin temasına.

18

Teksti okuyun. Angı stildä yazılı tekst, söläyin.

Gaguz dili, gagauzça – bizim ana dilimiz. O türk ayle-sindän bir dildir. Bu ayleyä girer başka türk halkların dilleri dâ: türkiyâ türkçesi, azerbaycan, türkmen, özbek, kazah, kır-gız, tatar hem başka. Hepsi bu dillär, angıları çok benzeerlär biri-birinä, bir aylä kurêr, senselä dil aylesi. Ama gagauz dilinä en yakın türkçä, azerbaycanca, türkmencä. Bu üç dilinin dâ arasında gagauzlar taa ii annêêrlar türk dilini.

gagauzça
senselä
aylesi

Diri yapraklar

Bir kerä daa boyunda bän bulduydum büyük bir tepä kuru-muş güz yapraa. Güneştä sarı yapraklar yalabıyardı altın gibi. Bän kucak-kucak doldurdum bu yaprakları çuvalıma da yollandım¹ evä.

durgunmaa
alatlamamaa

Gidärkän, alatlamazdım: sevinärdim ii havaya, soluyardım pak soluklan. Örüyardım yavaş, aklıma gelärdi türlü av oluşları. Ansızdan işittim – çu-valda³ yapraklar başladı fişirdamaa... „Acaba, nedän olsun bu fişirtı?” – düşündüm bän.

Bän **durgundum** da dedim kendi-kendimä: „Bu yapraklar sansın diri olmuş-lar, çuvaldan çıkmaa savaşêrlar!” Bän başladım gülmäa. Yol boyunda oturdum bir aaç kütmeenä.

Başladım seslenmäa, bakarak çuvalıma. Kendi kulaklarıma hem kendi gözlerimä inanmazdım – yapraklar ölä hızlı fişirdardı, sansın onnari kimsä oyani-bu-yanı aktarardı.

Bän **şaş-beş oldum**, çekettim düşünmäa: „Sanki, ne var benim çuvalımda?” Al-dım bän çuvalı, çözdüm onun aazını da başladım onun içinä bakmaa. Ama bişey görämäzdım, sade işidärdim, ani kimsä yapraklar içinde hızlı hem fasıl soluyêr, bur-nusunnan da fişirdadêr. Bän bu çuvaldan birkaç adım geeri çekindim, bu vakıt çuval içindän fırladı bir kirpi da kaçtı bendän bir tarafa.

„Acaba nasıl girdi orayı bu kirpi?” – genä düşündüm bän.

Sora aklıma geldi, ani kirpilär güzün yuva yapêrlar kendinä aaç yapraklarından, sora girerlär o yuvalara da bütün kış uyuyêrlar orada. Bu kirpicik tä, bezbelli, yapmıştı kendinä döşek, kış taa gelmediynän. Gevrek, kuru aaç yapraklarını taşımış, olmalı, her taraftan da yapmış onnardan bir büyük tepä, girmiş yaprak tepesinin ortasına, örtün-müş kendi yuvasında bu yapraklarlan da başlamış uyumaa. Ama bän, allele, onun **uy-kusunu bozdum**.

Vikentiy Vikentyeviç Veresaeva görä

kütmek – kütük

1. Angı yıl zamanında olêr bu iş?
2. Annadıcı neçin, gidärkän, alatlamazdı?
3. Neçin annadıcı başladı gülmäa?
4. Neyi buldu o çuvalda?
5. Nicä kirpi girmiş o çuvala?
6. Nicä geçirer kirpilär kışı?
7. Bulun annatmada artistik kolaylıklarını, ne olduunu belli edin.
8. Tekstin tipini açıklayın.

- Nışannı lafların maanalarını açıklayın da düzün onnarlan **birär** cümlä.
- Cümleleri tefterinizä yazın. Tefterinizi kırıak kullanın.

20

„Diri yapraklar” tekstin abzaçlarını bulun, ayırı okuyun onnarı. Angı soruşıa cuvap eder kimi abzaçlar hem bütünnä tekst?

- Bulun da okuyun teksttä yazdırma elementleri. Neçin ölä düşünersiniz, açıklayın.

21

Okuyun teksti, onun stilini açıklayın.

Kirpi o bir hayvancık, angısının arkası hem yannarı kaplı kısa iineciklärlän. Kirpi yaşêr daada, ama onu var nasıl görmää meyva başçasında da, parklarda da. O sayılär gecä hayvancı, çünkü gecä vakıdı çıkêr beslenmää. Var nicä 3 km yakın gecä örüsün, imäk bulmk için. Kirpi ii üzmää biler hem atlamaa. Büyük kirpilerdä – 5000-6000, körpä – sade 3000 iinecik. Kirpilär kendini korumak için bir yumacık olêlar.

Gündüz bu hayvancıklar uyuyêlar, sarılıp yumacaa kendi yuvasında, gün batısından sora çıkêlar imeelik aaramaa da geeri dönerlär sabaalen. Onnar pek islää işiderlär hem kokuyu duyêlar, ama ii görmeerlär. Var nicä yaşasınnar daalarda, kırlarda, meyvalıklarda. Yılın suuk zamannarında var nicä uykuya girsinnär, suuk hem imeeliksiz kışı geçirmää deyni.

- Bilim stilinin nışannarını bulun.
- Yazın sayılıkları laflan, açıklarayarak onnarın dooru yazılmasını.

22

Dialogu tamannayın, noktaların erinä läüzımnı soruşları koyarak.

– Koli, seläm! Bilersin mi, bän dün parkta bir kirpicik gördüm. Ölä gözäl, iineciklärlän!

– O-o-o, islää! Maşı, bän çoktan onnarı görmeerim. Onnar ölä meraklı. Sän bilersin mi, neyä deyni onnarın iinecikleri?

– Da, kendini korumaa deyni. Bir duşmanı gördüynän, onnar bir yumacaa sarilêlar. Biri istämeer iinecik imää!

- ...?
- Türlü böcecik, sülük, kurtçaaz, meyva hem emiş.
- ...?
- Onnar var nicä yaşasınnar türlü erlerdä: daalarda, kırlarda, meyvalıklarda.
- Saa ol, Maşı. Çok meraklı işlär üürendim kirpilär için.

- Teksti okuyun rollerä görä. Tekstin tipini belli edin.
- Tekstin stilini açıklayın.

Mektup yazması hem onnarın tipleri

§ 1. Mektup yazması hem onnarın tipleri

1 Tablîţayı okuyun da aklınıza getirin mektup yazmak kurallarını.

Mektup – bir annatmalı tekst

Ne açıklêêrız?	Ne deneeriz?	Mektuplar neetä görä olur:
Bir mektubun dilini, stilini lâázım uydurmaa te bunnara görä: - kimä yollanêr; - ne neetlän yazılêr.	Bu tekliflerä görä mektuplar var nasıl olsun: - haber hısımnara, kendi akrannarımıza, dostlarımız; - ofițial danışması, açan danışılêr büyüklerä, öndercilerä.	- kutlamak bir yortu günü ya duuma günü için; - bir haber vermäk için; - bir isteyişi açıklamak için; - bir kahr ya da sevinç paylaşması için.

Aklınıza getirin!

Adresat – o, kim kableder mektup. **Adresant** – o, kim yazêr mektup.

- Mektubun stili neyâ görä uydurulêr?
- Kimä var nasıl yazmaa mektup?
- Nesoy var nicä olsun mektuplar neetä görä?

Konstantin Vasilioglu

Okuyun yaratmayı.

HOŞ GELDİNİZ!

Zaman hayır olsun, Seröja! Ávşam kablettim senin mektubunu. Saa ol, dostum, ani unutmêêrsın! Büün pazar. Yaptım uroklarımı da şindi oturdum sana kıyat yazmaa.

Seröja, nekadar sendän kıyat kablederim, okadar da aklıma getirerim, nicä biz seninnän tanıştıydık. Kär ayın-açık görerim o momentti Petrodvoreţtä, açan sän bastıydın benim o büyük keçä tabannı papuçların iplerinä, angıların herbirinä muzeyä girmää deyni vererlär, erlär silinmesinnär deyni. Bän ozaman, kösteklenip, may yayılmadıydım o zalın ortasında da istediyydim göreyim, kim benim ökçelerimi çiineer. Pek üfkelenidiyydim ozaman, ama, açan döndüydüm sana dooru, gördüydüm önümdä senin şen, gözäl, güleräk üzünü hem açık bakışını, birdän üfkäm geçtiydi. Dışarı çıktıynan, fantannarın yanında

seftä biri-birimizä ellerimizi uzattıydık da tanış-
tıydık seninnän. O gündän beeri sän girdin benim
üreemä diil nicä konakçı, ama nicä dost, nicä kar-
daş. Birkaç saat sade biz ozaman birerdäydik, ama
bizim aramızda tatlı dil hem annaşmak kuruldu.
Bu pek paalydır dünnedä, insannarın arasında,
açan biri-birini diil sade seslesinnär, ama annasın-
nar da çalışêrlar.

Seröja, sän taa Sankt-Peterburgta çekettiyydin soruşturmaa bizim taraflar için,
ama şimdi isteerim sana taa derindän annatmaa Bucak için hem bizim kasabamız için.

Paalı dostum, hiç çalışma Komradı bulmaa büyük hartada. Faydasız. Kär Moldovanın
hartasında da Komrat bir noktacık gibi bulunêr, neredä çaprazlanêr yollar Kişinöv –
Valkaneş – Çadır – Bolgrad. Ama halizdän baktıynan, Komrat – büyük, geniş hem pek
eşil, gözäl bir kasabacık.

Bizim kasabamız, Seröja, bulunêr Basarabiyada, angısının bir parçasına, bir
köşesinä deerlär Bucak. Gagauzlar Bucakta yaşêêrlar çoktan, artık ikiüz yıldan zeedä.
Bu iki asirin içindä Bucak otakım diişildi, ani onu hiç yok nicä tanımaa! İlerdän Bucak
yollarını vardı nicä saatlan çiinemää, toz kaldırmama da bir dä fidancık bulmamaa,
güneştän saklanmaa deyni. Ama şimdi – nereyi dä baksan – uçsuz-kenarsız meyvalık-
lar, başçalar, baalar, fidannıklar... Yollar boyunda, nekadar gözün görer – eşil çizilär-
fidannıklar, angılarının arasında salkım, zerdeli, ceviz hem başka türlü aaçlar da büü-
yer.

Komratta, nicä dä bütün Bucakta, gagauzlar yaşêêrlar barabar bulgarlarlan,
moldovannarlan, ruslarlan, ukrainnärklär hem başkalarinnan da.

Seröja, sän eer gelärsän bizä, nicä yazêrsın, yaz kanikullarında, düşecän ta-
man meyva hem eşillik zebillinä. Bizdä taa ilkyazın türlü benizdä hem datta kirezlär
başlêêrlar aazını sulandırmaa. Onnarın ardına peydalanêr pembä yanaklı almalar hem
armutlar, aazında eriyän eriklär hem şeftelilär, zerdelilär hem abrikoslar... Sän, Seröja,
doyunca hem önündä kalınca iyecän bizdä klubnika, malina, türlü datta hem benizdä
karpuz, kaun, üzüm...

Yazın herersi dolu patlacan, biber, hıyar, ay trubu, morkva, mor patlacan, suan,
sarmısak, prasa hem çok türlü başka zarzavatlar.

Paalı dostum, sän yok nicä şaşa kalmayasın bizim Bucak gecelerinä, açan
seninnän gidecez gecelerdä balık tutmaa bizim gölün boyunda. Suyun boyunda sän
görecän büyük, sayısız koyun sürülerini, angılarını güder çobannar. Herbir çobanın
mutlak var semerli eşää hem birkaç köpää. Çobannar köpeksiz, nicä elsiz, kulaksız.
Ama tolokadan bakışını diıştirärsän gölün içinä, sän görecän, hep o koyun sürüleri gibi,
sayısız yıldızları hem onnarın arasında çobannarını, göktä ayı, angısı, hep o erdeki ço-
ban gibi, güder yıldızları.

Çok mayıl olacan sän, Seröja, bizim kır horumuza, açan birerdä, laflanmış gibi,
dirijörsüz, birdän tutturêrlar bitmáz çoksesli türkülerini çekirgelär, türlü böceklär, kur-
baalar... Bu horda, islää sesirgendiynän, var nicä işitmää incecik sivri sinään sesindän
taa kalın, baslan çalan kart kurbaa sesinädän. Bu horu var nicä doymaz seslemää çok
vakıt, sabaaya kadar.

Seröja, var umudum, beenäsin bizim imekleri dä. Türlü manclar, kaurmalar, bulgurlar, sarmalar, dolma biberlär hem mor patlacannar, kırmalar, plaçintalar, gözlemelär, akıtmalar, kaurulmuş biberlär, türlü turşular hem tulumda koyun piiniri – gagauzların en sevgili imekleriydir.

Bän bulêrim, Seröja, ani sän beenecän bizim adetlerimizi hem sıralarımızı da. Görecän, nesoy gözäl, candan çıkan türkülerimiz var, ne kızgın hem şen oynunlarımız, ne hatırlı hem girgin, çalışkan hem işçi halkım, angısı, lääzımkana, gecä-gündüz işleer, ama sıra geldiynän oynamaa – tabannarından kıvılcın fırlêêr! Gagauz, türkü çalarkan – üreeni koparêr, işlärkän – kendi işinnän seni büüleer, sevdiynän – biläsin, ani bütün ürektän hem ölüncä! Ama duşmancasına ona gelärsän – dayan ozaman!

Seröja, bizim kasabamızdan geçer avtobuslar Bolgrada hem İzmaila. Eer olursa havezin, var nicä gidelim. Bir gündä, erken çıktıynan, var nicä geeri dä dönmää. Nicä dä sän annadın artık, Bucakta yaşêêr pek açık ürekli, hatırlı hem musaafir sevän gagauzlar. Biz pek severiz onnarı, kim bizä dostçasına, açık üreklän gelir. Onnarı biz herkerä kablederiz, paalı musaafir gibi, hem hoşlêêrız onnarı. Onuştan da, bezbelli, gagauzlar musaafirlerine deerlär: „Hoş geldiniz!”

Bän dä sana, paalı dostum, deerim: „Hoş geliniz Komrada!” Bekleeriz sizi.

Seröja, seläm bendän hem bizimkilerindän anana-bobana hem Vasi-kardaşçına! Kal saalıcaklan! Yaz. Unutma.

Senin dostun – Goguş Popazoglu

tatlı dil – annamak, annaşmak, istemäk annamaa biri-birini

Basarabiya – Moldovanın üülen tarafında bulunan dolayları

zebillik – bolluk (neyinsä çok olması)

şaşa kalmaa – pek şaşmaa

semer – eşeklerdä ükü erleştirmää deyni erlik

tulum – kuzu (koyun) şkembesi, angısını doldurêrlar kaurmaylan ya da piinirlän

bizimkilär – ayledä yaşayannar

1. Nedän çekeder annatma?
2. Neyi getirer aklına Goguş Popazoglu?
3. Nicä tanışmışlar çocuklar?
4. Nicä annêêrsınız lafları: „**O gündän beeri sän girdin benim üreemä diil nicä konakçı, ama nicä dost, nicä kardaş**”? Açıklayın.
5. Ne pek paalıdır dünnedä, insannarın arasında?
6. Neylän meraklanırdı Seröja?
7. Ne annadêr Goguş Komrat için?
8. Bulun teksttä ilerki hem şindiki Bucaa. Angı artistik kolaylıkları kullanılı?
9. Nesoy eşillik zebillii büüyêr Bucakta ilkyazın, yazın?
10. Nesoy sesleri var nicä işitmää kır horunda?
11. Gagauzların en sevgili imekleri angısıdır?
12. Kim yaşêêr Bucakta?
13. Nesoy laflarlan başarêr mektubunu Goguş?
14. Okuyun o eri, neredä Goguş yazêr Bucak geceleri için. Nesoy artistik kolaylıkları var bu fragmenttä?

15. Gagauzlar musaafirlerinä deerlär: „**Hoş geldiniz!**” Nesoy cuvap geeri veriler?
16. Var mi nicä demää, ani bütün annatma yazılı mektup formasında?
Argumentläyin.
17. Bulun annatmada mektup nişannarını.

2

Aşaadaki tablişaya bakarak, yazın mektup kendinizdän. Kullanın ilk direciktä verili soruşları hem ikinci direciktän informaşıyayı. Mektup yazmak algoritması-nı kullanın.

Kim yazêr?	Soni
Kimä yazêr?	bir dostuna
Ne için yazêr?	çoktan buluşmamışlar deyni
Ne neetlän?	kutlamaa duuma gününän
Angı dillän?	çetin, ama diil fena
Angı stildä?	lafetmäk

3

Yazın bir mektup kendi dostunuza. Teklif edin onu sizä musaafirlää. Annadın, nesoy gözäl erlär var sizin küüyünüzdä.

- Angı stili var nicä kullanasınız?
- Angı stildä taa zor yazmaa mektup? Neçin?
- Okuyun mektubun:
 - a) selemneşmesini;
 - b) çeketmesini;
 - c) temel payını;
 - d) bitkisini.

Aklınıza getirin!

Mektup yazmasının algoritması

1. **Selemneşmäk** ya da **danışmak** – onun adı, kimä yazılêr mektup.
2. **Çeketmesi** – soruşlar, angıları göstererlär adresatın yaşamasına meraklılı, onun için ii laflar, dilemeklär.
3. **Temel payı** – adresanta baalı informaşıya.
4. **Bitkisi** – saygıyı, sevgiyi göstermäk, kalsaalışmak.

Data

İmza

4

Yazın mektup bir hısıminıza ya da dostunuza, angısında annadın, nasıl geçti eni üürenmäk yılın ilk günneri. Mektup yazmak algoritmasını kullanın.

5

Aşaadaki tabliṭaya bakarak, yazın mektup kendinizdän. Kullanın ilk direciktä verili soruṣları hem ikinci direciktän informaṭıyayı. Yardım için kullanın Konstantin Vasilioglunun „Hoş geldiniz!” annatmasını. Mektup yazmak algoritmasını kullanın.

Kim yazêr?	Todur
Kimä yazêr?	anasına-bobasına
Ne için yazêr?	yazın isteer kalmaa malisindä başka küüdä birkaç günä
Ne neetlän?	kutlamaa duuma gününän
Angı dillän?	çetin, ama diil fena
Angı stildä?	artistik

6

Yazın bir mektup artistik stilindä kendi dostunuza. Annadın, nicä geçer yortular hem sıralar sizin küüyünüzdä.

7

Yazın Seröjanın adından Goguṣa bir mektup, angısında gösterin, neyi çocuk isteer görmäa Bucakta. Mektup yazmak algoritmasını kullanın.

8

Yazın bolümnerdä birär mektup. Ayırın verili variantların birini.

1. Söläyin planınızı, ki isteersiniz kurmaa şkolada bir muzıka dernäa.
 2. Bir ii oluṣ için, angısını denediniz çiçeklik başçasında.
 3. Bir ii haber için, ani hasta olan dostunuz alıṣmıṣ.
- Yazmaktan sora diişin mektuplarınızlan, yapın kontrol biri-birinizä.

Konstantin Vasilioglu

v

Şiiri demekli okuyun.

SANA BENİM TÜRKÜM

Ana dilim, senin için
Çok var nicä yazmaa.
Ama, paalı ana dilim,
İsteerim büün çalmaa.

Ölä isteerim çalayım,
Ani dünnä ötsün,
Ani türküyän aazında
Halkım işä çıksın.

feslen
ipek
girgin

İşidennär ko bilsinnär,
Ani sesliysin pek,
Ani sözü, ana dilim,
Paalı, nicä ipek.
Sän nazlıcaysın, yalpacık,
Nicä eni gelin.
Gagauzlarlan barabar
Yaşa, ana dilim!
Dilim – **ustra gibi, keser,**
Güneş gibi, sıcak.
Artık bütün dünnä biler
Seni, girgin Bucak!

Dilim – **kär feslenä kokêr,**
Çiçek gibi, açêr.
Hayırsızı taa uzaktan,
Ateş gibi, yakêr.
Kavgada ana dilim –
Nicä bir nacak.
Hastaya ana dilim –
Saa yaadan yımışak.
Anamın lafı – nazlı,
Mamunun lafı – ballı.
Lääzım kär ahmak olmaa –
Tatlı baldan atılmaa.

1. Neyä danışêr lirika geroyu? Angı üzdän düzülü şiir?
2. Nesoy duygular var lirika geroyun üreendä? Angı laflar hem durguçluk nışan-narı bunu gösterer?
3. Bulun teksttä epitetleri. Neyi gösterer yazıcı onnarlan?
4. Şiirdä nışannı laflar nesoy artistik kolaylıdır?
5. Neylän uydurulê ana dilimiz? Angı söz payı yardım eder uydurma kurmaa?
6. Şiirdä verili laflarlan yazdırın ana dilimizi: „**Ana dilim – ...**”
7. Şiirin temasını hem öz fikrini açıklayın.

• Bulun sinonim laflara: **sıcak, girgin, kavga.** Onnarlan laf birleşmesi düzün.

9

Düzün bir monolog **altı** cümledän: „**Bän gagauzum, gagauzça lafederim!**”

10

Yazın bir şükür etmek mektubu ananıza-bobanıza, ani lafederlär sizinnän gagauzça, ne verer sizä kolaylık uroklarda havezlän çalışmaa.

11

Yazın başka devlettä yaşayan dostunuza bir mektup, angısında annadêrsınız ana diliniz için.

12

Teksti okuyun.

Kirez ayın üçü 2011
Tülüküü

Saygılı bay Todur!

Büük selām Canabinizä yollêırım hem baş iilderim. Şükürüm iliklerinizä, sıcak sözlerinizä. Bän hep taa Tülüküüdäyim, ana-boba evindä. Bireri çıkmêırım, bitirerim yaratmamı da düşünirim bitki ştenasını... Çok işlär aklıma gelir, da canıma aar çöker!

Yollêêrim sizä birkaç kısa annatmacık, düşünerim onnarı birerdä adlamaa „Renkli dalgalar”. Şüpelenerim, ani bu annatmacıkları uymayacak tiparlamaa büyük jurnallarda. Ama kim bilsin? Bizim literatura aksakalımız da çeketti hep butakım süjetlerdän. Geçmärsä yaratmalarım, bän gücenmeyecäm. Çevirin onnarı geeri, verin Dimuya. Bän yalvardım, uurasın sizä. O annadacek benim yaşamamı Tülüküüdä.

Sizdä ne olêr „Ana Sözü” gazetasında? Neredä baş redaktorunuz? Pek isteerim sizinnän buluşmaa buyanda, üülen tarafında. Olacek mı kolayınız?

Seläm hepsi dostlarımıza. Sevinerim, ani işleriniz ii gider. Bekleerim jurnanın bitki nomerini, neredä genç peetçilerin yaratmaları, özledim eni süjet, eni personaj.

El vererim sizä.

Kostaki Kosti

1. İnandırın, anı bu tekst – mektup. Argumentleri söläyin.
2. Kim bu kiyadın adresatı? Kim andresant?
3. Okuyun mektubun ilk punktunu. Nesoy laflarlan danışmak kurulu? Nicä davranêr Kostaki Kosti? Kimä danışêrlar laflan bay?
4. Okuyun mektubun çeketmesini. Nesoy dil kullanılı?
5. Okuyun mektubun temel payını. Neylän baalı bu informaşıya?
6. Okuyun mektubun bitki payını. Neylän biter mektup?
7. Angı stildä yazılı bu mektup? Argumentläyin.
8. Bu mektup angı sferaylan baalı? (özel mi, iş mi, ofițial mı?) Düşünmeklerinizi açıklayın.

- Üz aderlikleri teksttä bulun, onnarın morfologiya nışannarını söläyin.
- Bulun alınma lafları. Neredä kullanılêr laflar: **süjet, personaj, ştena**? Angı zanaatlan onnar baalı?
- Lafı **aksakal** nicä annêêrsınız? Kimä deerlär **literatura akasakalları**?
- Verili lafların maanalarını açıklayın: **baş iilderim, canıma aar çöker, el vererim**. Nesoy laf birleşmelär onnar? Kurun onnarlan cümlä.

13

Tabliğanın bitki direciini hesaba alarak, yazalım mektup Todurun bobasından primara zorunu bildirmäk için.

Kim yazêr?	Todurun bobası
Kimä yazêr?	primara
Ne için yazêr?	sokakta yıkılmış elektrik direkleri için, yok şafkları deyni
Ne neetlän?	bildirmää zorunu
Angı dillän?	çetin, ama diil fena
Angı stildä?	ofițial-izmetçilik

- Okuyun danışmayı. Saygı formasını kullandınız mı? Adını, soyadını yazdınız mı? Neçin bunnar mutlaka yazılsın lääızımdı?

- Neçin dil lăăzım olsun çetin, ama diil fena?
- Nică imzaladınız mektubu? Todurun bobasının soyadını yazdınız mı? Neçin onu lăăzımdı yazmaa?

14

Okuyun da tamannayın verili mektubu. Noktaların erinä kendi düşünmeklerinizi yazın. Angı stildä mektup yazılı?

Saygılı üürenicilär!

Büün bän isteerim danışmaa sizä bir önemni fikirlän – ana dilimizin korumasınnan baalı. Zamandaş dünnedä bizim borcumuz – korumaa ana dilimizin özelliini hem zenginniini. Ana dilimiz – o diil sade sözleşmək kolaylı, o bizim istoriyamız, kulturamız, millet özelliimiz.

Acınacak, ki bitki zamannar gençlär başladılar ana dilimizdä az lafetmää ...

Ne biz var nică yapalım ana dilimizi korumak için? ...

Savaşalım hepsimiz ana dilimizi korumaa hem ilerletmää!

Saygıylan hem umutlan

N.

Üüredici-yazıcı

Aazdan hem yazılı söz

§ 1. Aazdan hem yazılı söz

1

Okuyun teksti, stilini belli edin.

Nezaman peydalandı söz, doorudan bilinmeer. Evelki vakıtlarda insan düşünmüş dili, çünkü dil hiç yokmuş. Yavaş-yavaş insan vermiş ad herbir işä. Bölä dä peydalanmış laflar. Laflarlan insan cümlä toplamış, sora da kendi sözünü cümlelärän kurmaa başlamış. Bir haberi söylemää deyni, insan, aklına getirip dilin laflarını kendi fikirinä görä, taa derincä kurmaa başlamış.

Sözleşärkän, kendi bilgilerinnän biri-birinnän paylaşmaa başlamışlar, kendi evlad boylarına becermeklerini brakmışlar.

Yazı peydalandıynan, insanda oldu kolaylık sözleşmää biri-birindän uzakta bulundu zaman hem bilgilerini kiyatlarda korumaa çok vakıda.

Büünnän büün, dili kullannarak, sözleşmäklän ya da yazmaklan insan annaşêr biri-birinnän, haber kableder, türlü bilgileri üürener, zanaatları edenip, çok büyük işleri tamannêêr.

- Ne verer insana aazdan söz?
- Ne verer insana yazılı söz?

2

Okuyun teksti. Bulun onun temasını hem öz fikirini.

Halk dili – herbir devletin kaavi hem öz temeli. Dil tutêr milleti dünnedä, neçinki kaybettıynän dili – kaybeler halk.

Dilin yardımınnan uşak annêr küçüklüündän biyaz dolay dünneyi. Açan o başlêr kuşkulu sesirgenmää anasının-bobasının laflarına, yavaş-yavaş kabul eder te o fikirleri, angıları yardım edeceklär git-gidä girmää büyük yaşlarda yaşamaya. Dilin yardımınnan biz bilgileri, üürenip, zeedeleeeriz. Var çok türlü bilgilär, ama sadä dil – kuvetli, serbest, dooru, angısının yardımınnan çok iş var nicä başarmaa, annamaa, yapmaa.

Ana dilin kuvedi ozaman büyük, açan biz onu kullanêrız. Kullanmaa, korumaa, sevmää ana dilini – herbir insanın borcu.

İvan Kior

- Lafi **dil** hallayın, afiksleri belli edin.
- Temelleneräk tekstä, dilin funktİYalarını açıklayın.

Hesaba alalım!

Dil ilerleer, açan kullanılêr seslemektä, lafetmektä, okumakta, yazmakta. Yaşarsa dil – yaşêêrız biz, yaşêêr bizim milletimiz!

3

Verili deyimnerä görä düşünmeklerinizi söläyin. Angı temayı açıklêêrlar, belli edin.

1. İnsanın sözü, lafı, dili – o bir ayna, angısında insan var nicä görsün kendisini.
2. Ana dili – ruhun temeli, moral temeli, adamın öz dayaa.
3. **Dil** hem **söz** biri-birinä baalıdır.
4. Annatmalar, nasaatlar, dartışmaklar, türkölär, angılarını sesleeriz hem çälêrız – bunnar hepsi söz.
5. Söz – dilin işlemi, çalışması, ötmesi.

4

Resimä bakın da söz situaTİYasını açıklayın, soruşılara geniş cevap vereräk.

1. Angı vakıt açıklanêr resimdä?
2. Kimin arasında sözleşmäk geçer?
3. Angı durumdan (ofiTİal, diil ofiTİal) söz?
4. Nesoy söz çeşidi (aazdan mı, yazılı mı) kullanılêr resimdä?

SÖZ		
Söleeriz 	Aazdan söz – o hergünkü lafetmemiz buluşmakta, annaşmakta.	İşideriz
Yazêriz 	Yazılı söz – hep o söz, lafetmemiz, annaşmamız, sade yazılı kiyatta.	Okuyêriz

5 Okuyun. Verili söyleyişlerin maanasını nicä annêersınız, açıklayın.

1. Haliz sözün büüktür kanatları.
2. Adamı sözündän var nicä tanımaa.
3. Söz gümüş sä – susmak altındır.
4. İlkin düşün, söra sölä.
5. Söz vermää kolay – lafinda durmaa zordur.

İnsanın ariflii, fikir keskinii görüner sözündä, yaratmalarında: bilmeycelerdä, masallarda, legendalarda, türkülerdä, söyleyişlerdä, maanilerdä, cümbüşlerdä, porezennerdä, fıkralarda. Bu yaratmalara bir laflan deniler **folklor**.

Herbir milletin var kendi folkloru. Ama gagauzların literaturası, nasıl başka halklarda da, çekeder folklordan. Çok asirlär, üzlärlän yıllar aazdan-aaza, ihtärlardan – gençlerä, bobalar-dan – oollara geçmiş bu paalı, sedef gibi, gözäl halk yaratmaları.

Okuyun masalı.

DİMİTRAŞ-PİTİRAŞ

(Gagauz halk masalı)

*Masal, masal matladı,
Masal küpü çatladı,
Bir masalcık atladı...*

Bir vakıtlar varmış, bir vakıtlarda da yokmuş. Bir Dimitraş-Pıtıraş varmış:

*İinä kadar boyuymuş,
Akıllı da soyuymuş,*

üç-dört
lafedärkän
götürürsä

*Suratı kaşık kadar,
Bir gözü elek kadar,
Bir gözü sinek kadar.*

Dimitraş-Pıtıraş pek fukaaraymış. Kimsey dâ ona bişeycik vermâzmiş, neçinki Pıtıraşın işâ yarayacak eri yokmuş. Onun sa dokuz uşaa varmış. Birgün, açan imeelik heptân bitmiş, karısı ona demiş:

– Hey, Pıtıraş, gitsânä sän dâ, aalemin adamnarı gibi, kurbetä, kazanasın bişey, da çıkalım biz bu aaçlıktan-yokluktan. Bizim uşaklar yaarina ne iyeceklär?

– Nereyi gideyim? – sertlenmiş Dimitraş-Pıtıraş. Ama, açan görmüş, ani karısının var dooruluu, demiş:

– Bän giderim, nääni gözüm görürsä, bekim, birbişey razgelirim.

Alêr kendini Pıtıraş da gider, gider, gider... nääni yol götürürsä. Gitmesi ama pek yavaş, pitik-pitik, pitik-pitik, avşama kadar o ayrılmış evdän üç-dört boy arası da etişmiş bir işlek, çarşı yoluna. Bir dâ baksa, yol boyunda durêr bir büyük küp, dolu ballan.

– Olmalı, çarşıya gidân alış-verişçilär düşürdülär taligalarından, – deer aklınca Pıtıraş, – kismet benimmis.

Ama ne var ne yapsın o onunnan? Bişeycik: boyu küçük, kuvedi dâ – sinek kuvedi!

Diil, ani küpü evä götürsün, ama o onu erindän dâ yokmuş nasıl kıpırdatsın. Yannaşêr da parmaannan bal iyer doyunca.

Bir dâ, iyärkän ölä, deneer, ani küpün dolayanna bala çok sinek konmuş, onnarın da yanında bir sıçancık bal iyärmış. Pıtıraş kavrêr bir fışkan, da bir salımda birkaç sinek hem sıçancı öldürmüş. Sora alêr o bir kiyatçık da yazêr ona te şunnarı:

*Dimitraş-Pıtıraş,
Kırk uçan,
Bir kaçan
Bir salımda
Telefedân!*

Yazêr kiyatçaa da yapıştırêr onu ballan küpâ, kendisi dâ – yorgun, yatêr onun yancaazına dinnenmää. Butakım Pıtıraş dinnenärkän, çarşı yolundan birkaç dev adamı geçärmış. Onnar boydan büyükmüşlär, elleri kaaviymiş – taş sıkınnar, suyunu çıkarabileceklär. Ama onnarın varmış tabeetleri daalar da bölük-bölük yaşasınnar, başka insannardan yırakta bulunsunnar, hem şiretlik tarafını hiç bilmäzmişlär.

Gördüynän bal küpünü, devlär durgunmuşlar. Baksalar, küpün kenarına bir kiyat yapıştırılmış, onda da nesä yazılıymış.

– Hele bak sän! – şaşmış dev adamnarın birisi kiyadı okuduktan sora.

– Nasıl pelivan olsun bu? – sormuş öbürü.

– Bir salımda – kırk uçan! Ne, şakamıydır bu!

– şaşmış devlerin üçüncüsü.

Bölä lafedärkän, onnar denemişlär, ani küpün gölgesindä bir erif dinnener. Düşünerlär devlär, sorsunnar erifä, bilmeer mi o Dimitraşı-Pıtıraşı.

– Hey, yorgun adam,– dürtüp, sesederlär onnar o yatan çocucaa. Pıtıraş firlêêr uykudan, sansın ateşä basmış.

– Hey, dost, – sorêr dev adamın birisi, – bilmeersin mi, kim o olacektır Dimitraş-Pıtıraş?

– Bänim Dimitraş-Pıtıraş, – bir sert seslän cuvap eder erif, gözlerini uuarak bir elinnän.

Devlär şaş-beş olmuş. Onnar başlamış düşünmää: nasıl bu yok gibicä adam kırk uçanı hem da kaçanı sade bir salımda telef etti! Onnar başlamışlar Dimitraşın-Pıtıraşın dolayanda yalpaklanmaa:

– Prost et, Pıtıraş aga, ani senin uykunu bozduk!

Sora laf-laftan sormuşlar, bu bal küpünü neredän aldı.

– Neredän mi? – cuvap vermiş Pıtıraş,– karşıda kuancılardan aldım da, burayı kadar getirdiynän, yattım biraz dinneneyim.

– Olmaycan mı bizä kafadar? – teklif etmiş dev adamnarın başı, gördüynän, ani Pıtıraş lafta da çemrek tutêr kendisini.

– Neçin olmayım? – demiş Pıtıraş, – var nasıl. Bän hanidän kafadar aarardım, ama te şu balı evä götüreyim da ozaman, olur çekedelim.

Annaşêr onnar kafadar olmaa, devlerin biri tezicik ükleder sırtına balı. Bak onnarın adeti öläymiş: herkerä eni kafadarlarına yardım etmää. Da yollanêrlar hepsi Pıtıraşın evinä. Yaklaştiynan evä, Pıtıraş deer:

– Hey, kafadarlar, durun te buracıkta, bän evä gidivereyim, kariya, bir imäk hazırlasın, söyleyim. Olmaz ölä: seftä evimä gelersiniz, da gidäsiniz ikramsız mı?

– Açan ölä adet sizdä, var nasıl gidäsin, – kayıl olmuş devlär.

Gider Pıtıraş, kaçarak evä, üüreder karısını, yapsın kendini, ani manca hazırlêêr, neçinki halizdän yapmaa yokmuş nedän. Uşaklarına da deer:

– Hepsiniz birär çakıcık alın, da, açan bizä musaafirlär gelecek hem açan bän onnarlan biraz lafa duracam, çakıcıklarınızı bileyeräk, dev eti istemää başlayın.

– Ne o dev eti?

– Naşeycik o, baka?

Pıtıraş demiş:

– Susun! Nasıl dedim, ölä dä söläyin! Diil läázım çok işlär biläsiniz!

Bitkidä Dimitraş-Pıtıraş yapêr taa bir iş: doldurêr bir çuvala saman da brakêr onu taman içer kapusunun önündä, tavan aazının da uurunda. Sımarlêêr karısına, çuvalı erindän diiştirmesinnär, o gelmeyincä musaafirlärlän. Bundan sora tezicik döner devlerä.

– Hadi buyurunuz, kafadarlarım, afedin, birazçık oyalandım.

– Yok zararı, – demiş adamnar, – biz küsmeeriz, – da çeketmişlär gitmää. Etişerlär evä. Hayada onnar girdiynän, başlêêr Pıtıraş üfkelenmää karısına:

– Bu altın çuvalımı, – deer, – burada braktım, burada da buldum. Birinizin aklına gelmemiş onu kaldumaa tavana!

Dimitraş Pıtıraş kavrêêr o çuvalı da tavana baseder!

– At ba, dev kafadar, – deer o, – sän dä şu bal küpünü tavana.

Dev yok nâpsın, zor, ama kaldırêr küpü tavana. Devlâr bakınmışlar biri-birinâ da fisirdeşmişlâr:

– Gördünüz mü, – deyârmışlâr, – kendisi küçücük, ama çuvalı altınnan, tüüyü gibi, tavana attı.

Girip içeri, hepsi oturêrlar, lafederlâr bir-iki, onu-bunu. Bir dâ uşaklar, çakıcıkları bileyerâk, başlamışlar baarmaa:

– Tâtü, bân dev eti isteerim, tâtü, bân dev eti isteerim!

– Susun! Sizi gargaları, ya-a! – uslandırmış onnarı Dimitraş-Pıtıraş.

Açan یشitmiş bunu devlâr, bakınarmışlar, urulmuş gibi, uşaklar hep یشtârmış, hep یشtârmış. Pıtıraş kalkêr erindân da takilêr musaafirlerin birinâ:

– Dev kafadarım, dur kesivereyim ensendân bu uşaa bir kıymık et, pek etsemış zavalı.

Dev bu lafları یشittiynân, saçları, fırça gibi, dikilmiş, da demiş:

– Yok, Pıtıraş aga, biz alatlêêrız.

Da birâr-ikişâr, devlâr hayada çıkmışlar.

Dimitraş-Pıtıraş onnarın önünâ çıkmış:

– Be, durun, olmaz. Manca hazır...

Devlerin biri demiş:

– Biz pek alatlêêrız. İstârsân, kafadarlık edelim, gel bizimnân bilâ, یشtâmârsân, kal saalcaklan!

– Nasıl یشtâmeyeceymişim? – demiş Dimitraş-Pıtıraş, annaşmak bir kerâ olêr. Te şindi sizi bân dâ etişecâm.

Alêr bu yaamurlucaanı da gider dev adamnarınnan bilâ, balı da uşaklarına imeelik brakêr. Gider kafadarlar, gider da etişerlâr daalara, neredâ dev adamnarı yaşarmışlar. Girdiynân daa içinâ, devlâr görmüş bir büyük dut aacı, angısının varmış iiri kara emişleri. Yolcular sarmışlar onu da çeketmişlâr dut imää, neçinki pek açmışlar. Hepsi tırmaşmış aacın dallarına, tepesinâ, sade Pıtıraş erdâ durarmış. Devın birisi teklif etmiş:

– İsanâ sân dutçaaz, ba aga, isânâ!

– Ha! – demiş Pıtıraş, – dutlan doyum mu olur? İstâmeerim!

– Be i, olmaz...

Dimitraş-Pıtıraş sa یشtârmış dut imää, ama etişâmâzmiş dallara hem aaca da pinâmâzmiş. Devın biri bunu denemiş da yukardan basmış bir dalın üstünâ, iltmiş onu Pıtıraşa, deyerâk:

– Buyur, ba aga, sân dâ i!

Pıtıraş tutunêr bu daldan da başlêêr sıkı-sıkı dutları aazına taşımaa, ama açan ansızdan dev adamı almış bacaa-nı daldan, bunu o dal kaldırmış da basetmiş aacın ötäännâ. Kismetinâ, canaabet Pıtıraş düşmemiş erâ da ölsün, ama razgelmiş taman bir tavşaman üstünâ, ani oradan, atlayarak kaçarmış, da tutabilmiş onu! Açan o biraz toplamış kendisini hem silkinmiş, demiş:

– Nezamandan beeri büün bu avı kollêêrım. Düşündüm, oyandan gideyim – görecek, buyandan gideyim – kaçacak. Dedim, taa ii atlayım şunun üstünâ aac aşırı!

Devlär, bunu da işittiyän, genä şaş-beş olmuşlar. Hepsi aaç üstündä bakarmışlar biri-birinä da yavaş lafedärmişlär:

– Hele bak sän, ne cellatlık hem kıyaklık var bu yok olacaanda! Şiret, ani üstündän atladı da tuttu tavşamı!

İner adamnar tez aaçtan da giderlär pişirmää o tavşamı. Bir bordeyin yanında, sapa erdä, devlerin biri keser tavşamı, öbürü suya gider, üçüncüsü ateşi tutuşturêr. Pıtıraşı da odun getirmää yollêrlar. Hepsinä iş kuvetlerinä göräymis, sade Pıtıraş başlamış düşünmää, nasıl o odun getirecek, açan onda kuvet yok beş-altı kırıntı da kaldırmaa. Aklısına getirer bu taa bir şiretlik. Etiştüyän daa ortasına, soyêr bir aaçtan çok kabuk da başlêr aaçları biri-birinä kabuklan baalamaa. Bekleer devlär bunu, odunnan gelsin, bekleer... Pıtıraş yok!...

Yollêrlar devlerin birisini, baksın, nâbêr Pıtıraş orada. Dev adamı, açan görmüş bunu, aaçları baalarkan, sormuş:

– Pıtıraş aga, neçin sän bu işi boşuna yapêrsın?

– Hm, – demiş Pıtıraş, – hergün mü bän sizä odun taşıyacam? Te bölä, aaçları biri-birinä baalayıp, daayı bütünnä bizim o bordey yanına sürüyecäm, da olsun!

– Bey aga, olmaz ölä, – yalvarmaa başlamış dev adamı. – Biz daa adamıyız. Bobalardan-dedelerdän bir daa bizä kaldı, onu da kökleyecän mi? Da biz neredä yaşayacez? Brak, diil lâazım, aman!

Üklener dev adamı bir arka odun, Pıtıraşı da vazgeçtirer bu belalı fikirdän, da giderlär tavşamı pişirmää. Geldiyän kafadarların yanına, tavşam mancasını hazırlayıp, islää iyerlär, sora herkez, aarayıp, bulmuş birär er kendinä dinnenmää. Pıtıraş ta näänısa yok olmuş. Dev adamnarı, görduynän, ani bu sauşmuş, başlêrlar annaşmaa:

– Hey, – demiş dev adamın birisi, etiştirmeyäydım, bütün daayı kökleyeceydi. Nasıl erif bu?

– Uşakları da dev eti istärdi, açan onun evindäydik, işittiniz mi? – demiş öbürü.

– Boşuna biz onnan dostlaştık, bizi o kaybedecek.

– Nasıl yapalım da kurtulalım ondan? – sormuş devlerin başı.

İşittiyän baştan bu lafı, dev adamnarın birisi koymuş hepsini akıla, avşama Pıtıraşı öldürsünär.

– Başka türlü, – demiş o, – biz ondan kurtulamayacez.

Avşam çabuk olêr. Devlär hepsi yatmışlar da bakarmışlar, näänı Pıtıraş gidecek. Bu almış yaamurlucaanı da çeketmiş içerdän çıkmaa.

– Nereyi gidersin, Miti aga? Avşam olêr, – sormuş dev adamnarı.

– Yatmaa giderim, – demiş Pıtıraş küsülü-küsülü.

– Neçin içerdä yatmêrsın bizimnän bilä?

– Ha, – demiş Pıtıraş, – bän te orada, maazacıkta, yatacam, içerdä pek sıcak.

– Ko orada yatsın, – düşünmüş dev adamnarı. – Taa da ii, kolay olacek onu bitirmää bu avşam.

Dimitraş gider maazaya, alêr bir butucak, ölä kendisi kadar, örter onu yaamurlucaannan, kendisi dâ çekiner maazanın bir köşeciinä da uyuklêr...

Gecenin bir vakıdı devlär kalkêr, hepsi birär moçuga alêr, da „ha!” Pıtıraşı öldürmää. Herbiri urêr, ne kuvedi varsa, yorulmuşlar. Biri demiş:

– Hadi, brakın, biz onu hanidän ezdik! Hiç „gık” da deyâmedi.

– Hadi, gidelim! – demiş kalanı da.

Brakêrlar da giderlär.

– Bitti Pıtıraşın pelivannı, – demiş biri.

– Na, sana dev eti! – demiş öbürü.

– Kim kaçını, bizim devlerimizi, olmalı, o uşaklarınan idi, – ölä sabaalen onnar lafedärmişlär...

Bir dä, ölä lafedärkän, Pıtıraş peydalanmış delik-deşik yaamurlucaannan sırtında.

– Bey, Pıtıraş aga, – başlamışlar sormaa devlär. – Ne ölä sabaalen kalktın? Nasıl bu gecä uyudun?

– Sizin o maaza, – cuvap etmiş Pıtıraş, – kimi dä olsa, kaldıracek: dop-dolu piräylän. Bu gecä bir o yanıımı, bir bu yanıımı, bir kafamı, bir arkamı o pirelär daladı. Bütün gecä uyuyamadım!

Dev adamnar bakınırmışlar hem şaşarmışlar aklınca:

– Hele bak sän, hele, bizim düümeklerimiz ona pirä dalantısı gelmiş!

Kalkmışlar devlär o sabaa, bir-iki yıkanmışlar da gitmişlär, angısı näänı bilirsä, kendi işinä. Kimisi ava, kimisi balık tutmaa – avşam ekmeeni imää deyni. Pıtıraş birercä yollamamışlar. Bilirmişlär, ani o nereyi gitsä, onnara – zarar.

Avşamnen adamnar toplanmışlar: angısı bir yaban ördää urmuş, angısı – bir tavşamı, angısı biraz balık tutmuş, angısı bişey bulamamış... Pıtıraş sa çıkmış bir aac altından, o bütün gün uyumuş.

Tutunêr devlär avşam sofrasını hazırlamaa. Kim oduna gitmiş, kim ateşin başında divan durarmış, kim bordeyin önünü süpürärmış. Sade Pıtıraş koymuş ellerini belinä da gezinärmış.

Görmüş bunu devlerin başı da düşünmüş:

– Hiç bişey yapmêêr, ama sofraya gelecek, ya yollayın onu, da bir iş yapsın.

– Pıtıraş aga, – çaarmış onu dev adamı, – hepsi iş yapêr, sän ne ölä haylak gezi-nersin?

– Năbayım, – demiş Pıtıraş, – açan bişey buyurmêêrsınız. Buyurun bir iş, bän dä yapacam: diilim küçük!

– Ya, – sımarlêêr o, – kavra tulumu da getir bir tulum su. Mancaya hiç yok ne dökelim.

Alêr Pıtıraş tulumu da gider pınara. O tulumu gücülä sürümüş. Doldurmêêr ama tulumu suylan, bak hiç taşıyamayacak, ama şişirer onu soluklan da aazını baalêêr. Urmuş şiş tulumu arkasına da yapmış kendisini, ani pek aar taşıyêr, gelmiş geeri, terini sileräk.

Devlär, onu gördüynän, sevinmişlär, onnarın birisi demiş:

– Hele, bu hayırsız da, aalem gibi, bir kerä işi yaptı – getirdi bir tulum su.

Geldiynän, Pıtıraş oturmuş bordeyin yanında, dinnenärmiş hem tulumunu ellerindä tutarmış. Uurlayıp devlerin gözünü, tulumdan kolvermiş soluu. Ačan dev aşçısı saletmiş mancaya suyu dökmää – su yok!

– Neredä kaldı su, ba Pıtıraş?

– Hm, – demiş o, – bän onu içtim, o bana kadardı.

– Tfu! – tükürmüş aşçı. – Sän bilmeer miysin, ani manca ateştä, da ona su läüzim olacek?! Taman şimdi mi yandın da patlamışın hepsini?

– Git kaçarak da getir taa bir tulum su, – izin etmiş dev aşçısı bir başka kafadarına.

O dev adamı hiç ikilämemiş lafını, almış tulumu da kaçarak suya varmış. Kalanı da şaşarmışlar, neresinä bu, iinä kadar, adam içti bir tulum su. Gördüynän burasını da, devlär hesaplamışlar, nası-nicä kurtulsunnar bundan. Ertesi günü sabaalen devlerin başı kafadarlarına deer:

– Fenalıklan biz bundan kurtulamayacez. Hadi, savaşalım iliklän. Yapacez kendimizi, ani ayırılêrız. Payedecez, neceezimiz var, da alacez hepsimiz, angı yolu isteeriz. Sade kurtulalım bundan, sora genä, toplanıp, barabar yaşarız.

Ölä dä yapmışlar. Çaarêrlar Pıtıraşı, söleerlär, ani geldi vakıt kafadarlara, ayırıl-sinnar.

Devlerin büyüü demiş:

– Şindiyä kadar topladumuzdan herkezä düşer birär küp altın. Alınız paylarınızı da, kim nääni gözü görürsä, gidin!

Pıtıraş yapmış kendisini hasta. Devlerin biri kurtulmak için almış Pıtıraşın küpünü altınnarlan da götürmüş ona evä. Dimitraş-Pıtıraş bu yardım için genä istemiş dev adamını konuklasın, yalvarmış:

– Dur ba, dev dost, karım bir manca yapsın, bunca kafadarlık ettik!

Uşakları sa, devi görüncä, genä çakıcıklarını bilemää başlamışlar, deyeräk:

– Tätü, tätü, biz dev eti isteeriz! Dev eti isteeriz!

– Bän, Pıtıraş aga, – demiş dev, – pek alatlêêrım, diil läüzim ikram hiç!

O basetmiş küpü altınnarlan eşiktä da sauşmuş nekadar taa tez, onun ensesindän et kesmedään.

kurbetä gitmää – burada başka, yabancı erä gitmää
tulum – deridän kap su getirmää deyni
salım – urmak; salmaa, keezlemää
telef etmää – öldürmää

1. Dimitraş-Pıtıraşın niceymiş boyu, suratı, gözleri? Yazdırın. Neçin o pek fukaa-raymış?
2. Neçin o brakmış uşaklarını da yollanmış başka erlerä?
3. Niceymiş dev adamnarın boyları, elleri?
4. Neredän belli olêr, ani Dimitraş-Pıtıraş akıllı soydan adam?
5. Angı şiretlikleri o dev adamnarına yapêr? Neçin?
6. Dimitraş-Pıtıraşın yaptıklarından neyi siz beendiniz, neyä dä var nicä maana bulmaa?

7. Yapın çıkış: nasıl kazanêr Dimitraş-Pıtıraş bir küp altın?
8. Neylân çekeder masal, neylân dä biter?

6

Okuyun teksti. Tekstin tipini belli edin.

Koru hem kullan ana dilini!

Gagauzlar büün kendilerini bir halk gibi bilerlär hem sayêrlar, neçinki onnar binnärcä yıl koruyabilmişlär o zenginlikleri, ani dedelerindän kalmış.

Büünnän-büün gagauzlar dünnedä var. Bir küçük, auç gibi, halk, ama okadar büyük hem zengin kulturasınan. Nelär girer halkın kulturasına? Ne tutêr halkı er üzündä? O halkın adetleri, din adetleri, korunan yortuları, folkloru (söleyişlär, bilmeycelär, masallar, türkölär, maanilär, cümbüşlär), halkın bütün literaturası, zanaatları hem oyunları. Hepsini bunnarı hem bütün halkın aarif fikirliini vardı nasıl korumaa, elbetki, sade dilin yardımınan.

Ana dilinin sözleri... Başlêêrlar sallangaç türkülerindän, ananın hem bobanın yalpak laflarından hem nasaatlarından. Biraz büüdüynän, peydalanêrlar Allaha ürektän danışmakta – sıcak duada. Sora o sözlär brakmêêrlar seni artık bütün yaşamak uzunnuunda.

sallangaç
büünnän-büün

Konstantin Vasilioglu

1. Nelär girer halkın kulturasına?
2. Ne tutêr halkı er üzündä?
3. Temelleneräk tekstä, sıralayın folklorun janralarını.
4. Tekstin temasını, öz fikirini açıklayın.

- Herbir hallanmak tipindä adlık bulup, çıkarın da hallara görä diıştirin.

7

Okuyun cümleleri. Ne için onnar annadêrlar? Kayılsınız mı onnarlan? İnandırın.

1. Gagauz dilimiz – zengin hem düzgün bir dil. 2. Bizim dilimizdä var nicä kolay, uygun lafetmäâ, göstermäâ en derin duygularını. 3. Dedelerimizdän kalmış pek zengin folklor yaratmaları: masallar, halk türkölari, legendalar, cümbüşlär, söleyişlär, bilmeycelär. 4. Gagauz yazıcıları artistik yaratmalarını yazêrlar ana dilindä. 5. Bölä bir dili yok nasıl saymaa fukaara dil. 6. Ana gagauz dilimizi läâzım üürenmäâ, bilmäâ, kullanmaa lafetmektä hem yazmakta.

- Sıralayın ne girer folklor yaratmalarına.
- Verili laflara bulun da yazın:

a) sinonim	b) antonim
düzgün – ...	zengin – ...
kolay – ...	derin – ...

8

Angi resimnerdä „Aazdan söz” ya da „Yazılı söz” gösterili? Neçin? Açıklayın.

- Yazılı sözä bakınca, aazdan söz üz-be-üz lafedennerä ne kolaylıklar verer?
- Olur mu yazıylan göstermää sesin üüsekliini, alçaklıını, mimikayı, jestleri?
- Yazılı sözün ne üstünnükleri var aazdan sözä bakınca? Sıralayın onnarı.
- Düşünün, angi söz: yazılı mı osa aazdan mı – taa lääzımnı hergünkü yaşamakta?

9

Ayırın lafları, angıları belli eder söz işlemini.

Sesleerlär üürediciyi, oturêrlar uslu, telefonda lafederlär, içersini tertipleer, ki-yat okuyêrlar, uyku uyuyêrlar, resimneerlär, kompyuterdä tiparlêêrlar, pınar kazêrlar, duygularlan paylaşêrlar, mesaj biri-birinä yollêêrlar, kinoyu bakêrlar.

Aklımıza getirin!

Aazdan söz			Yazılı söz		
dialog	monolog	baalantılı söz	dialog	monolog	baalantılı söz

§ 2. Dialog hem monolog situaşıyaları

10

Alın hesaba bu iki resimi da söläyin, neylän onnar başkalaşêr.

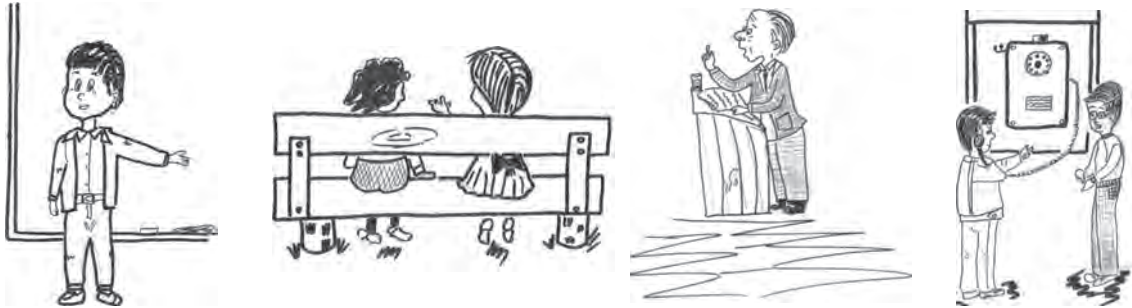

Aklınıza getirin!

Dialog	Monolog
(grek dilindän. Διάλογος „dialogos” – „lafetmäk”) – laflaşmak iki ya da taa zeedä insanın arasında bir temaya görä.	(grek dilindän οτ μόνος «monos» – „bir” hem λόγος «logos» – „söz”) – söylemäk sıralı bir temaya görä, bir insanın sözü, angısı doorudulu bir ya da birkaç insana.
- Dialogu baalêêr kısa replikalar, sadä cümlelärlän kurulu. - Önemni eri kaplêêr intonaşıya hem diil sözä baalı kolaylıklar (mimika, jestlär).	Monolog sözü taa doludan açıklanêr. O başkalanêr dialog sözündän genişliinnän.

11

Bakın resimnerä. Angısının altında yazaceydınız „dialog”, angısının da – „monolog”?

- Angı situaşıyalarda peydalanêr dialog?
- Kiminnän sän taa sık dialog kurêrsın? Angı temalara görä?
- Angı insannarlan taa meraklı kurmaa dialogu?

12

Aşaadaki tekstleri okuyun, annadın onnarın içindekiliini. Söläyin, neylän onnar biri-birindän başkalaşêrlar?

I

Simu şkoladan evä gelir. Yıraktan taa güleräk, o anasına annadêr:

– Mamo, isterim söyleyim sana bir ii haber. Büün¹ gagauz dili dersindä üüredicimiz kaldırdı beni da çok türlü soruşlar koydu bana. Bän hepsi soruşlara nicä lâázım cevap ettim. Üüredicimiz bana koydu bir „on”. Bän pek sevindim!

II

Simu şkoladan evä gelir, yıraktan taa güleräk. Anası sordu ona:

- Simu, senin büün ne ölä üzün-gözün güler?
- Mamo, bendä bir pek ii haber var.
- Nesoy haber, oolum?
- Beni gagauz dili dersindä üüredicimiz kaldırdı da çok türlü soruşları sordu.
- Da sän, olmalı, ii nota kablettin?
- Tanıdın. Bän bir „on” kablettim, ona pek sevindim!

Monolog

13 Okuyun teksti.

Deniz gibi sonsuz, güçlü, derin benim ana dilim... Sendä – asirlerin fikir aariflii, sendä – binnär yılların akılı! Severim senin sesli türkülerini, üreeni koparan cümbüşlerini, senin laflarının avasını! Benim kuytum, severim senin sıcaklığını hem yalpaklığını! Sän, benim akıllı üüredicim, güneş gibi, yısıdêrsın hem üreemä saalık verersin! Çaarêrsın, çekersin kendi sıcak dalgalarına. Sän varsın dooruluk, namuzluk, gagauz halkının gözellii hem hatırlı! Kal bölä her zamannara, benim ayoğlu, sevgili gagauz ana dilim!

1. Kaç kişi katılı bu sözä?
2. Butürlü sözä nicä deniler?
3. Kimä danışêr avtor?
4. Ne isteer avtor okuyuculara etiştirmää?
5. Nesoy durguçluk nışannarı razgeler teksttä?
6. Nicä düşünersiniz, ne hesaplan avtor onnarı kullandı?
7. E sizin duyularınız kendi ana dilinizä nesoydur?
8. Monolog formasında kısıdan cuvap yazın bitki soruşa.

Bir kişinin genişän sözü (düşünmekleri, anmakları ya başka fikirleri) **monolog** sayılêr. Monolog kullanılêr literatura yaratmalarında, taa sık pyesalarda.

Üürenicilerin dâ derslerdä aazdan hem yazılı cuvaplarına, topluşta lafetmesinä var nicä **monolog** demää.

Monolog tipleri

Monolog-annatma	Monolog-yazdırma	Monolog-fikirlemä
Açıklêr sıravardır oluşların geçirilmesini, diişilmesini, angısı baalı olêr personajın kendini götürmesinä.	Var neeti predmetä herta-rafça karakteristika vermää, sıralayarak onun nışannarını, iç hem dış kalitelerini.	Bilgi kazanmak proşesi predmetlär hem oluşlar için hem haberlemäk bu bilgileri çıkış yapmak formasında. Fikirlemä – soruş, angısına läözüm bulmaa cuvap.
Örnek: Kiyadın başlantısında avtorun danışma sözü.	Örnek: Yazıcı tanıştırdêr kendi eni tiparlanmış kiyadınnan.	Örnek: Üürenicinin monologu, ne-çin sever duuma tarafını.

14 Okuyun teksti. Düşünün, ne yannişlık yaşamasında yapmış Yoska Kocabaş.

Kendi yurtluunda sıcak hem raat

Yoska – bir büyük geniş arkalı adamdı. Ona küülülär düzmüşülär bir dâ takma ad Kocabaş, kafası büyükmüş deyni. Yoskanın uşakları olmamış, karısı vakıtları geçinmişti, da o yaşardı yalnız, dul. Diildi o pek zengin, ama yoksul da diildi. Aulunda bir kuş, bir

mal tutardı hem sebzelik tä aulundan etiştirirdi. Bir yalnız adama hepsi etişirdi, karnı da toktu, sırtı da giyimniydi.

Evi Yoskanın eskiydi, alçaktı, ama kaaviydi. Komuşuları sa eski evlerini çoktan yıktıydılar da düzdülär eni balaban, nicä kasabada. Onnar ama, gidip gurbetlää, bir-iki yılda çok para kazandılar da düzündülär. Yoska da, baktıkça komuşularına hem kendi eski evinä, ani evel aalemin evlerindän çok taa görümnüydü, şindi kalmıştı hepsindän küçük. O da düşündü da dedi:

– Allah bana uşak vermedi, yok kimä varlumu brakayım, ama olur bän dä düzeyim eni ev – taa diilim ihtär, yaşlarım kırka bastı, etiştiririm kendim dä eni evimdä yaşamaa...

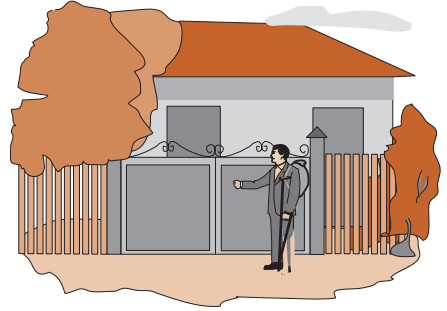
Butürlü düşündüktän sora adam kilitleer kapularını, tokadını da, kalın tellän baalayıp, gider Sibirä, daa kesmää, oradaymış en büyük kazançlar. Etiştii gibi oraya, ortaklaşêr tarafın daacılarınnan, ani alışıkmiş-lar büyük suuklara, da gider onnarlan Tayga daalıklarının dibinä, aaç kesmää. Suuklar orada okadar büyükmüş, ki taşlar çatlarmışlar. Bir hafta işlediktän sora Yoska dondurmuş ellerini. Hem kemiklär donmuş dizädän ayaklarında. Etişmiş bolnişaya. Orada iki elindän dä donuk parmaklarını kesmişlär, kalmış sade yumurukları. Bir ayaanı dizädän kesmişlär.

Alıştıynan, Yoska dönmüş evä da lääzımmış girsin auluna, ama nasıl çözeceydi o sakat ellerinnän tellän baalı tokadını? O diz çökmüş tokadın önündä da bir dua sölärmış.

– Allahım, – deyärmış o, – verdin bana saalık, kuvet hem bir büyük kafa, ama neçin o büyük kafanın içinä çok az akıl koydun? Bir kuşçaazın üsük kadar kafacına vermişin akıl, brakmasın yuvasını. Braksa da, uçmasın suuk erlerä, ama gitsin sıcak taraplara da sora genä dönsün yuvacına... Benim sä bu koca kafamda, Allahım, etişmedi fikir, brakmayım sıcak yuvamı da gitmeyim buzluk dünnesinä, saalımı kaybetmää...

Komuşusu işitmiş Yoskanın sonundan pişmannı duasını da, açıp ona tokadını, kolvermiş, girsin içersinä. Ana tarafının saasemnii hem sıcaklı yok hiç birerdä.

Konstantin Vasilioglu

takma ad – bir düzmä ad

dul – karısız, aylesiz

yoksul – tukaara

sebzä – zarzavat (suan, sarmısak, biber, patlaca)

gurbetlik – uzak yabancılık

üsük – terzinin parmaana giimää deyni bir tertip, ki iinä batmasın

1. Neçin bay Yoskaya vermişlär o takma adı Kocabaş?
2. Ne etişmäzmiş evdä Yoskaya, da o gitmiş Sibir daalarına?
3. Nesoy ev istemiş düzmää Yoska? Lääzımdı mı ona büyük ev?
4. Ne kazanmış Yoska Sibir daalarında?
5. Kim kabaatlı, ani Yoskanın başına bölä bela gelmiş?
6. Neredä insana hepsindän islää?

- *Bulun da okuyun Yoskanın monolog sözünü, neredä pişmannıını açıklêêr.*
- *Monolog tipini belli edin.*

15

Okuyun teksti. Monolog tipini belli edin.

Garga

Bän boz gargayım. Bilmeerim, benizimdän mi, suratımdan mı, ama bendän insan korkêr, azetmeer. Annamêêrım, neçin? Hep bir kuşum. Bekim, benim sesim çirkin? Ama ne yapayım, nicä Allah vermiş.

Ama vermiş bizä o çok iş: üüsek ses, kıvrak beniz, sivri göz, kaavi fikir, şiretlik hem uzun ömür.

Benim fikirim çok işlär dolu. Kaç evlad boyu geçirdim bän! Gözüm ne sade görmedi!

Te bu evdä karı çamaşır serer, başka evdä uşak aalêêr, sokakta kambur babu to-kadın önünü süpürer...

Hm-m-m... Burada interes iş olêr: babu brakmış maaza yanında bir çölmek süt. Südä yan-yan tırmanêr kotoy. Yalanêr kedi. Südün kokusunu bıyıklarınnan duydu! Çok düşünmeer, zotkasını çölmek içinä sokup, südü içêr...

Burada keçi erindän çıkmış, fidanı „tertipleer”. Saabisi gelincä, fidanın işi hazır olacek.

Of, gülmektän patlayacam şindi.

Te aulda adam ter-su içindä papşoy eker. Kızdıynan bizä, o hemen korkuluu koyêr. Sanêr, korkuluu koyacak, da bän korkacam. Şakacı! Bilmeer, ani benim dâ kafam işleer.

Allah uzun ömür vermiş bizä. İnsan deer, 300 yıladan yaşayarmışık.

Alla Büük

- *Verili laflara sinonim bulun: çamaşır, interes, ömür.*
- *Verili laflara antonim bulun: üüsek, kaavi, uzun.*

Gavril Gaydarcı

Okuyun şiiri.

TARAFIM DİİŞER

Daasızlık – belaydı Bucakta,
Toz-duman kalkardı evellär,
Boralar sökardı kırlarda
Şüşekil büümüşkän ekinleri.

Merayı kararlardım gezmää,
Ani evel çöl er sayıladı.
Ani kimsey kıymamış sökmää,
Bir puluk: demir dâ bayıladı...

Kim bilsin: kâr şindi dâ, bekim,
Orada fidan üzü görmâzsın,
Bekim, hep sayêlar çöl eri,
Nerdâ hiç hıyar da bir büütmâzsın.

Uuradım, baksam: er tanınmaz,
Daa körpâ dallarlan fişirdêr,
Enginnik – görüşlân kaplanmaz
(Ya bak, ne serbest insan yaşêr!)

Göz atıp dolay meralara,
Bulmadım eski endekleri,

Ani toplanardı onnara
Atalı yaamurun selleri.

İlerdân şu zavalı çiftçi
Betfalardı yılmada tarla,
Çünkü su alardı saa eri,
Üzdürüp onu alçaklara.

Düşünirim gelecek saada:
Gelecâa Bucaan çok taa aydın,
Raz onun gercik kırlarında
Çalışêr milletleri metin.

engin – bol, serbest
metin – metedilmiş
bela – kahr, güçlük
çöl er – boş er, ekilmedik, sürülmedik
atalı yaamur – kötü yaamur, toluylan ya da başka bela getirân yaamur

1. Evellâr nesoy bela vardı Bucakta?
2. Angı zorlukları çekârdi zavalı çiftçi?
3. Şindiki vakıtlarda neçin Bucak tanınmaz olmuş?
4. Bucaan gelecâa olur mu gercik? Neçin? İlerledin avtorun fikirini!

16

Hazırlanın da kurun birêr monolog verili temalara görâ.

1. Ne verer insana iilik yapmak.
2. Büünkü gündâ internet üüretmâk proşesindâ pek lââzımnı.

17

Okuyun şiirin fragmentini.

Neçin, daa, sän sallanêrsın?

– Neçin, daa, sän sallanêrsın,
Yok yaamur, ne dâ lüzgâr,
Neçin dalların pek aar?
– Olmalı, vakıt geldi,
iileyim, artık ihtâr.
Gün kısa, gecâ uzun,
Siirelerlâr yapraklar.
Lüzgâr kudurêr pekçâ,

Siirecik yapracıklar
Üstümdân uçêr kuşlar.
Umutlarım hem ömürüm
Gider onnarlan barabar.
Gökâ kalktı sürülâr,
Dumannı oldu gözlâr.
Kanatlar saurdulêr,
Ömürüm da kışalêr.

Konstantin Vasiliogluya görâ

- Söz situaſiyasını aıklayın.
- Daayın cuvabı nesoy söz sayılêr?
- Busoy diſilmeklêr tabiatta yılın angı zamanında olêr?
- Monolog tipini belli edin.

18 Okuyun teksti. Söz situaſiyasını aıklayın.

Vasilin hastalı

Vasilin evini aldıydılar, da onun aulunda düzöldü bir büyük bolnia. Küülülerä pek yakışırđı o er, neinki taman ortalıktaydı. Da, bir zorluk başına geldiynän, hepsinä kolaydı tezicik hızlanmaa doktorlara yardım için. Vasil kendisi dâ annardı, ki küüyä bolnia lääzımdı, hem kayıllını da verdiydi, ki aulunda düzüntü olsun. Ama ona çok zordu ayrılmaa eski küllüündän, neredä o duumuştı hem küçüklüünü yalnayak geirmişti. Orada o kendi elinnän düzmüşti bir küçük toprak örtülü bordey da yaşardı.

Verdiydilêr Vasilä küüyün öbür kenarında çok gözäl geniş bir üçodalı ev hem büyük plan, ama o dayma gelirdi bolnia yanına da hep bakardı, bakardı...

– Vasil batö, – sordu ona bir karı, – ne ölä küsülü durêrsın, hastalandın mı bişey?

– Yok, gelin, – cevap etti Vasil, – benim hastalım, birtürlü unudamêêrım eski yuvamı hem alışamêêrım eni erdä yaşamaya.

Uydurulma tekst

- Angı er taa islää: eski bordey mi osa kenarda eni ev mi? Cuvap edin soruſa Vasilin erinä.
- Bu işi yaptıktan sora bakın, ne oldu, monolog mu osa dialog mu?
- Bu teksttâ ayırın dialogu.

Dialog

İki ya birkaç kişinin arasında sözleşmêk **dialog** sayılêr. Sözleşmektâ payalannar biri-biri ardisora söz tutêrlar: sesleerlêr, cevap ederlêr.

Dialoga katılan kişinin lafına **replika** deniler. Replikalar biri-birinin maanasını taa dolu yapêr, onuştan dialog sözlerdä çok kerä kullanılêr yarı cümlelêr. O cümlelerdä hepsi baş hem ikincili payları yoktur.

Dialoglu teksttâ herkezin replikası yazılêr eni sıradan, onnarın herbirin başlantısında birêr çizgi koyulêr.

19 Bakın resimnerä da cevap edin soruſlara.

1. Kimin malisi yaşêêr başka kasabada?
2. Uşaklardan angısı kullanêr aazdan sözü? Kim – yazılı sözü? Neçin?
3. Çocucak nicä sözleşer aşırıda yaşayan malisinnän?
4. Taa angı durumunda insan kullanêr yazılı sözü?
5. İki kişinin arasında sözä ne deniler?

Dialogun strukturası

Çeketmesi

- Seläm!
- Sevinerim buluşmamıza!

Temel payı

- İstârdim sormaa, nicä dooru kurmaa prezentaşıyayı uroo deyni?
- Taa ii olur annadayım, göstererek.
- Var mı nicä geläsin da gösteräsin?

Bitkisi

- Elbetki, olur. Ozaman gelän buluşmamıza kadar!
- Kal saalicaklan!

Tema bütännüü

20

Okuyun teksti.

Bir zabun yabanı küüyün kenarında gezârmış da buluşmuş bir toyan köpeklän. Yabanı sormuş köpää:

– Sölä, köpek, näändan siz imeelik alêrsınız?

Köpek demiş:

– İnsannar bizä verer.

– Olmalı, işiniz pek zor?

– Yok. Bizim işimiz diil zor. Bizim işimiz gecelerdä aulu beklemää.

– Sade bunun için mi sizi butakım doyurêrlar? – sormuş yabanı. – Öläseydi, bän da kayılım sizin işinizdän tutunmaa, zerä bizä, yabanılara, pek zor imeelik kendimizä bulmaa.

– Kayılım, gel, – demiş köpek, – çorbacı doyuracak seni dä, nicä beni.

Pek sevinmiş yabanı buna da gitmiş insana zaamet etmää. Artık aula girârmişlär, açan yabanı denemiş, ani köpään boynusunda silinik tüüleri da sormuş:

– Nedän senin ensän ölä, köpek?

– Ölä, – demiş köpek.

– Neçin ölä e?

– Sincirdän ölä. Çünkü bän gündüz sincirdä baalı durêrım. Te kayış boynumu uudu, tüüyü aşındırdı.

– E ozaman saalicaklan, köpek, – demiş yabanı. Gitmeyecäm insannan yaşamaa.

Ko bän zabun olayım, ama serbest, kendibaşına.

girârmişlär
kayış
çıplak

Konstantin Dmitrieviç Uşinskiya görä

- Söz situaşıyasını açıklayın.
- Bulun dialogun struktura paylarını.

Telefonda

- Alo, Radi, sän miysin? Seläm!
- Seläm, Sandi, bänim.
- Unutmadın mı, ne annaştıydık?
- Yok, unutmadım, bekleerim, pazar günü gelsin.
- Büün cümertesi.
- Elbetki, az kaldı. Yaarına pazar, kalkacez erken.
- Hazır mı oltan?
- Oltam, gegalarım hem dadamıklar – hepsi hazır, hem taa bir büyük torbam tutulmuş balıklar için, – güldü Radi.
- Ver, Allahım, çok dartmaklar olsun, da tutulsun büyük balıklar.
- Ama, tfu-tfu, salt nazarlamayalım! – attı şakayı Sandi dä.

- Söz situaşiyasını açıklayın.
- Kaç kişinin arasında sözleşmäk geçer?
- Herbir kişinin sözü nicä yazılêr?
- Dialogun strukturasını açıklyın.

Hesaba alalım!

Dialog kolaylıkları	danışmaklar paycıklar ritorika soruşları koyulma laflar
---------------------	---

- Alo, seläm! Kirana, sän miysin?
- Bänim, bänim, Oli, bän seni tanıdım!
- Pek islää, istedim sormaa sana, Kirana, neçin dün gelmedin şkolaya?
- Bän gelämedim onuştan, ani diş doktoruna gittik, pek büyük acım vardı.
- ...
- ...

23

Kurun kendibaşınıza bir dialog sözü. Hesaba alın dialogun strukturasını hem kolaylıklarını.

1. Ofițial-izmetçilik uurunda
2. Yaşayış uurunda

24

Oyun „Băn jurnalist”. Verili temalara göre hazırlayın dialog.

1. Hederlez sizin aylenezdä. 2. Sport senin yaşamanda.
3. Şkolada güz yarmarkası.

25

Okuyun dialogu.

Moldovanca da bilerim

Gelmiş Çanilerä bakasının dostu, bulgar. Lafedärmişlär ikisi bulgarca.

- Görersin, Çani, ne islää bilmää birkaç dil, – demiş mamusu.
- Băn dä bilerim üç dil, – üünmüş Çani.
- Nesoy dillär, kızım, bilersin?
- Gagauzça, bulgarca hem rusça.
- Ya sölä ozaman, nicä olacek bulgarca „Saalicaklan”?
- La revedere!
- Ama bu moldovanca, uşam! – demiş mamusu.
- Ozaman băn moldovanca da bilerim.

1. Kaç dil bilirmiş Çani?
 2. Halizdän mi o bukadar dil biler osa bu bir üünmäk mi? Düşünmekerinizi argumentläyin.
 3. Ne verer insana çok dil bilmäk?
- Söz situațiyasını açıklayın.
 - Bulun dialog kolaylıklarını da onnarın ne olduunu açıklayın.

Aklınızda tutun!

Dialogu götürmök kuralları

1. Herkezin bakışı paalı.
2. Üzünnän durun lafedän kişiyä.
3. Danışın adınca.
4. Kuşku sesläyin.
5. Gözäl laflarlan sözünüzü tutun.
6. Kritikayı düşünmekli yapın.

Okuyun şiiri.

RENKLİ GÜZ

Kırlara, başçalara
Geldi renkli güz.
Yapraklar dayandılar
Suuklan üz-be-üz.
Sararmaa başladılar,
Kızarmaa suuktan.
Taa çoyu, kafasızlar,
Atılêr aaçtan.
Onnarı arsız lüzgâr
Esirlää alêr.

Sade en girginleri
Erindä kalêr.
Tutunêrlar otlardan,
Battırıp tırnak.
Kalmış anadan duuma
Yapraksız kavak.
Zerdeli dâ çır-çıplak
Dayanmış evä.
Süüt aacı kambur kalmış,
Kâr nicä devä.
Sade er gözâl, renkli,
Nicä bir kilim!
Hadi çıkın, gözellii
Tez siiredelim!

atılmaa – burada: atlamaa
arsız – naalet, hesapsız
esirlik – duşmanda (zapta)

1. Neçin „**taa çoyu, kafasızlar, atılêr aaçtan**”? Ne istemiş söylemää avtor?
2. Bulun şiirin öz fikirini.
3. Bulun şiirdä cannatmaları hem uydurmaları.
4. Hadi biz dâ çıkalım, avtorlan barabar, siiredelim güzün gözellii da yazalım evdä bir yaratma „**Renkli güz**”.

Alın hesaba!

Durguçluk nışannarı dialogta

- R.?! *R – replika; a – avtor.*
- R?! – a.
- R, – a, – r.
- R, – a. – R.?!
- R?! – a. – R.?!

26 Yazın dialogu, durguçluk nışannarını koyarak. Hebasa alın yukarda verili kuralları.

Yok dedi o bân başka oynamayacam Neçin Sän yummadın gözlerini Bu diil doo-
ru Bân başka bölä yapmayacam dedi o Afet beni İslää.

Okuyun teksti. Açıklayın, ne lăázım yapmaa, ki toprak tavlu olsun da bereket versin.

Toprak-ana

Şkoladan evä dooru Anvarjon bakınıp-siiredärdi da hesaba alardı dolayda hepsini, ne gözünä ilişärdi yolda. Geldiynän evä, o danıştı anasına:

- Mamo-o-o, mamu!
- Sesleerim seni, kuzucuum.
- Sanki toprak bukadar işleri yalnız mı tutêr?
- Ölä zer, yalnız.
- Evlär... insan... tramvaylar... – hepsini o yalnız tutêr. Arkası acımêêr mı ya?
- Acımêêr.
- Da o hiç dinmeer dä mi?
- Yok, dinmeer. Ondan başka, toprak verer bizä okadar bereket. Ekmek, ani biz iyeriz, hep toprakta büüy- yer. Onuştan da biz deeriz ona toprak-ana.

Anasının bu laflarından sora Anvarjon başladı taa pek hatırlamaa topra. O annadı, ani toprak – en paalıdır, da kâr üfkän dä çıkırsa, olmaz ayaklarının urmaa hem çinemää topra.

İbragim Rahimä görä

1. Dialog situaşiyasını açıklayın: kimin arasında sözleşmāk, tipi, dil kolaylıkları.
2. Neredän nereyi gidärdi Anvarjon, açan siiredärdi dolayı?
3. Ne sordu Anvarjon anasına?
4. Mamusunnan lafettiynän, nelär annadı Anvarjon?
5. Angı manaada kullanılmış bu teksttä laf „kuzucuk”?
6. Annatmada kullanılmış lafın „hesaba almaa” maanasını açıklayın.
7. Nelär verer toprak insana?
8. Neçin deerlär, ani toprak bizä bir ana gibi?
9. Biz korumarsak topra, ne var nicä olsun?
10. Ne lăázım yapmaa, ki toprak tavlu olsun da bereket versin?

Okuyun. Söz tipini hem situaşiyasını açıklayın.

- Baka, mali¹ sölediydi, ani ilk günü ekmektä varmış çiftçilerin türlü adetleri.
- Elbektı, var, te şindi görecän.
- Bakası³ çıkardı torbadan sıcak pitayı da tukurladı onu tarla başında⁴.
- Te, görermiysin, ne uzak tukurlandı? – sordu o Ganiyâ.
- Aha, görerim, – salladı çocuk kafasını.
- Sayılêr, ki buyıl o tarafta, Popaz merasında, taa çok yaamurlar² düşecek.

KONTROL EDİN KENDİNİZİ!

TEST

1 Okuyun teksti da onun adını koyun.

Bir adamın vardı küçük oolu. Birkerä, geldiynän iştan, bobası gördü kendi sevgili oolcaazını Sandiyi, angısı oturardı erdä, güz yapraklarının üstündä. Uşak eşinärdi toprakta, elceezleri bulaşmışılar. Adam gülümsedi çocucaana, sarmaştı ona, sora kaldırdı yukarı da sordu:

- Nasıl işlerin, oolcaazım?
- İslää! – cuvap verdi Sandi, bütün üreklän kablederäk bobasının sevgisini.
- Annat, nelär yapêrsın?
- Bän ekerim topraa meşä çekerdeklerini. Sän annadardın bana, nesoy büyük fayda var aaçlardan. Onnar – tabiatın hem insannarın soluu.

Şaşmış bobası oolunun cuwabına da, yaptına da. Sevinmiş, ani laflarını nezamansa boşuna harcamamış.

Uydurulma tekst

1. Ne sormuş adam ooluna?
2. Ne yaparmış çocukak?
3. Neyä şaşmış bobası? Sayıklayarak, açıklayın.
4. Tekstin adını koyun, öz fikirini açıklayın.

2 Teksttä verili laflara bulun antonim: *küçük, kaldırdı, yukarı*.

3 Teksttä verili laflara bulun sinonim: *tabiat, insan, uşak*.

4 Aşaadakı laflara uydurun epitetleri:

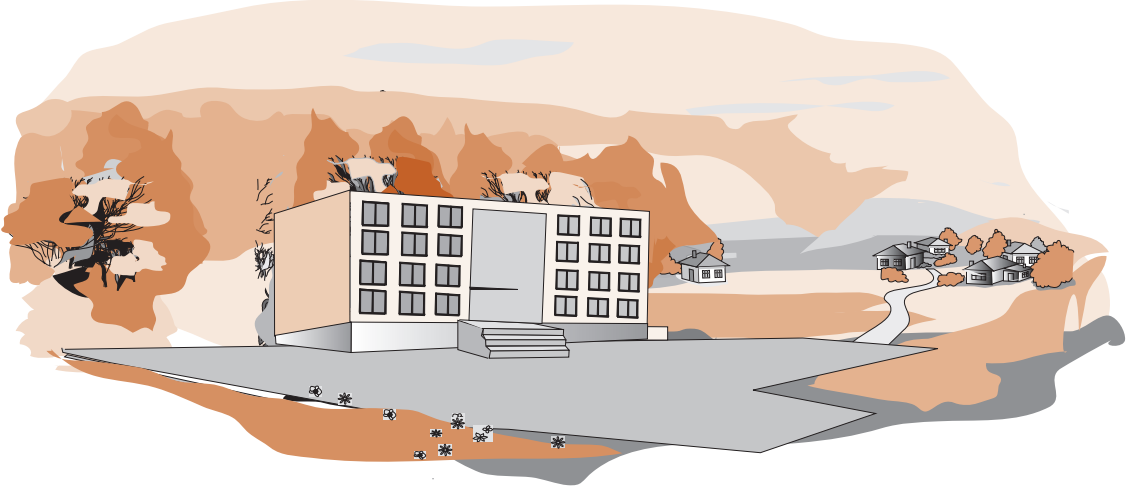
meşä –
toprak –
tabiat –

5 Yazın bir yaratma „Aaçlar – tabiatın hem insanın soluu” temasına görä. (8 cümlä)

TEMA 2

ŞKOLA – KİŞİLİN İLERLEMÄK ÇEVRESİ

Morfologiya İşlik

§ 1. İşlik

1 Okuyun dikat teksti, annadın sıradan onun içindekiliini.

Devä

Devä¹ – tabiatın bir fasıl ev hayvanıdır. Taa eveldän insan bu hayvana şaşarmış: nasıl devä ölä çok dayanêr kızgın, ateşli, sıcak havalara!

Devä çok dayanêr susuzlaa da, o var nica çok vakıt su içmesin, ama, açan su bolluuna razgeler, o var nicä bir büyük fıçı su içsin. İçilmiş suyunu devä biler nicä harca-maa, pek sıkı hem azarak onu harcêr. O hiç terlâmeer. Onun derisindä büüyey pek sık hem uzunca tüüceezlär³, angıları koruyêrlar deveyi sıcaktan.

Yazın, üülen vakıdında, açan yakar sıcak havalalar olêr, devenin tüüleri var nicä yı-sınsınar seksän gradusadan, ama hep bu vakıt onun derisi yısınêr sade kırk gradusadan...

Soluyêr devä siirek, sade sekiz kerä bir minutta, bir köpek sä genä bu kayet sıcak günnerdä var nica solusun üçüz-dortüz kerä bir minutta.

Devä kendi içilmiş suyunu sansın kamburun içindä koruyêr⁴. Açan bu hayvanda sıcaktan yaa başlêêr² erimää, onda olêr çok su – üz gram yaadan, üz edi gram su olêr.

Devä, kaybederäk suylan bilä kendi tenindän aarlının üçüncü payını, var nicä haftalarlan gezinsin kızgın, çol erlerdä hem taşısın arkasında aar çuvalları².

Konstantin Vasiliogluya görä

- Söläyin, angı tiptän bu tekst?
- Bulun sayılıkları da onnarın dooru yazılmasını açıklayın.
- İşlikleri bulun da söläyin, angı soruşlara onnar cuvap ederlär.

Söz payına, angısı gösterer obyektin **işlemini** ya da **halını**, **işlik** deniler. İşliklär te bu soruşlara cuvap ederlär: **ne yapêr? ne yaptı? ne yapacak? ne olêr? ne oldu? ne olacek? ne yapmaa? ne yap?**

Örneklär: **ne yapêr?** okuyêr, yazêr, geler;

ne yaptı? okudu, yazdı, geldi;

ne yapacak? okuyacak, yazacak, gelecek;

ne yapmaa? okumaa, yazmaa, gelmäü;

ne yap? oku, yaz, gel.

İşliin var bu morfologiya nışannarı: çalım, zaman, üz, sayı.

İşliklär cümledä taa sık predikat olêrlar.

2

Aşaadaki cümleleri yazın. İşlikleri bulup, altlarını çiziniz. Söläyin, angı soruşlara onnar cuvap ederlär.

1. Büük kardaşım düzdü kendinä eni ev. 2. Te bizä dä kış geldi. 3. Buz eriyer sıcakta. 4. Dostum resimneyecek bir patret. 5. Dışarda lüzgär eser. 6. Başçadaki açık çiçekleri Miti kopardı. 7. Todur uzun odunnarı kıydı. 8. Yaarın Vasi yakacak taşıyacak. 9. Küçük uşaklar sokakta oynêêr.

3

Aşaadaki teksti okuyun. İlk abzafta cümlelerdä işlikleri bulun, onnara soruş koyun.

Mitiyâ bu sabaa çok taa şen açıldı. Sevineräk, o kalktı, yaptı giralarlan sport sınaşmaklarını, sora suuk suylan yıkandı, peşkirlän silindi da geçti kufneyä.

Mamusu kaurdu ona iki yımırta, kaydattı süt da alatlan doyurdu oolunu.

Var mı nasıl o yollanmasın erken evdän, açan onun raketası hazır, da büün deneyecek onu stadionda? Orada olacek oyun kim-kimi geçärsä, ama Miti brakılmayacak.

O kalktı da hızlandı balkona. Enikunu çıkardı dolap içindän o gözäl, kıvrak hem yalabık raketa modelini da yok oldu evdän.

§ 2. İşliklerin temel forması

Gagauz dilindä işliklerin gramatikayca **temel forması** uyêr **işliklärlän izin çalımında, ikinci üzdä, birlik sayısında.**

Örnek: *git, solu, başla, getir, aç, kapa, say, bil.*

Bu işliklerä **temel** deerlär onuştan, ki onnara diişilmektä yamanêrlar türlü afikslär, da onnarlan düzülerlär işliklerin başka formaları da: çalım, zaman, üz, sayı.

4 Verili işlikleri temel formasına koyun.

Üürenmää, brakmadı, işleer, olêr, sevârdi, başladı, kaybeldilär, katıldı, etişmedilär, tiparlamıştı, kaldırmaa, ilerlemää, düzer, yapêrlar, etişmää, unudêr, çevirmiş.

Örnek: üürenmää – üüren, ...

5 Aşaadaki teksti „Kara gargacık” demekli okuyun. Cümlelerde işlikleri bulup, onnarı temel formasına koyun.

Bir kara küçüräk gargacık dayma konêr bizim uzun aulun dibinä. Bän denedim, ani bu kuşcaaz pek hodul geziner aul içindä. O saklêêr hepsini, ne bulêr.

neredäsä
otçaazlar

Bir gün kara gargacık³ neredänsä bulmuştu bir kopça da başladı onu saklamaa. İlkin o koydu kopçayı otlar içinä, ama otlar sık büümäzdilär. Gargacık yukarı uçtu, baktı kopçasına, kopça yukardan görünärdi. Sora kondu iki üüsek otçaazın üstünä, savaştı kapamaa onnarlan kopçayı. Ama otçaazlar, bükülüp, genä dooruldular. Kopça genä açık erdä kaldı.

Üfkelendi gargacık: bölä bu kopçayı var nicä saksannar kapsınnar. Bu vakıt halizdän dä iki saksan ona dooru uçardılar. Kara gargacık çabuk bir taş altında kuyuçük yaptı, orayı sakladı kopçasını. Kendisi dä o taş yakın bir aacın dalına kondu. Kara gargacık sansın kendi şiretliinä sevindi: şindi saksannar kapmayaceklar benim kopçamı!

6 Laf birleşmelerini yazın tefterinizä. İşlikleri bulun, onnarın afikslerini gösterin, verilmiş örnää kullanarak.

Lafet gagauzça, getir su, topla alma, beklä kızkardaşını, sölä şiiri, seslä malini, bastır elini, koydur manca, tuzla biberi, baktır küçük kardaşını, doyur koyunnarı, beklettir dostunu, güldür mamunu.

Örnek: topla – top-la.

Şiiri demekli okuyun.

YOLLAR

Bizi yol götürer
Uzacık erlerä.
Onnardan biz döneriz
Ana evinä.

Bän severim yolu,
Kırlara götürän,
Neredä boodaylar
Sallanêr lüzgerdän.

O uçsuz kırlarda
Taa ilin solumaa.
Gözelli sän gördüynän,
İsteersin çalmaa.

kudretli – büük, kaavi

1. Neredän çekeder herbir yaşamak yolu? Neçin?
2. Neçin avtor sever kırlara götürän yolları? Açıklayın kendi bakışınızı.
3. Açıklayın şiirdän sıracıkların maanasını:

**Bän hazırım evä,
Kaçarak kâr dönmaa,
Bucaktan uzacık –
Bireri gitmemää!**

- Çıkarın işlikleri da koyun onnarı temel formasına.

§ 3. İşliklerin düzülməsi hem dooru yazılması

İşliklerin düzülməsi

İşliklər taa sık düzülerlər adlıklardan, nişannıklardan, duyguculardan maasuz afikslerin yardımınnan.

Örnek: *yol* (adlık) – *yolla* (işlik)
serin (nişannık) – *serinnä* (işlik)
of (duygucu) – *ofla* (işlik).

İşliklər düzülməsinä görä üç paya bölünərler:

sadä	düzülü	kathı
Sadä işliklər yalnız bir köktän düzülü.	Düzülü işliklər laf kuran afikslerin yardımınnan düzülü.	Kathı işliklər düzülü iki laflan: baş laflan hem yardımcı laflan.
Örnek: <i>git, dur, al, kapa, düz, bak.</i>	Örnek: <i>işlä, başla, erleş, sula.</i>	Örnek: <i>afetmää</i> (af – baş lafı, <i>etmää</i> – lafın yardımcısı).

7 Verili işlikleri yazın, böleräk onnarı direciklerä: *sadä, düzülü, kathı*.

Hışırdamaa, üçlemäa, okuyabilmäa, sevindirmäa, yardımnamaa, razgelmäa, mayıl olmaa, tanımaa, boyamaa, uzaklaşmaa, savaşımaa, cuvap etmäa, resimnemäa, birleştirmäa.

Hesaba alın!

Düzülü işliklər sadä işliklerdän, adlıklardan, nişannıklardan, sayılıklardan hem başka söz paylarından kurulêrlar.

Bölä işlikleri düzmäa deyni, en çok te bu laf kuran afikslär kullanılêrlar:

-la, -la: *top-la, kol-la, ses-lä;*

-ıl, il: *at-ıl, ver-il;*

-ul, -ül: *ur-ul, düz-ül;*

-dır, -dir, -dur, -dür -tır, -tir, -tür: *yaz-dır, çöz-dür, sus-tur.*

Afikslär eklenerlər işliin temel formasına konson hem vokal garmoniyasına görä.

8 Verili afikslerin yardımınnan **-la, -lä, -ıl, -il, -ul, -ül, -laş, -leş, -lan, -lın, -na, -nan, -dur, -dır, -dir, -tir, -tır, -tur, -tür** bu laflardan işlik düzün.

Tuz, el, şeker, adım, söz, raat, iç, uç, yap, pak, incä, karar, geçir, kök, şaka, er, yaz.

- **İki** işliklän cümlä kurun.
- İşlikleri yazın, afikslerini nişannayın.
- İşliklerin dooru yazılmasını açıklayın. Vokal hem konson garmoniyasını hesaba alın.

9

Aşaadaki laf birleşmelerində düzülü işlikləri bulun, onların afikslerini çizgicik aşırı yazın, verilmiş örnää kullanarak.

Pakla içersini, seslä ananı-bobanı, güldür dostunu, sula hayvannarı, kolla piliç-leri, gezdir uşaa, topla teneleri, tuzla patlacanı, çektir çatıyı, çözdür düümüü, koydur imää, beklettir kardaşını.

Örnek: pakla – pak-la.

- Açıklayın, angı söz payından kurulu işliklər.

10

Verili işliklərlän kurun laf birleşmesi. Parantezalarda yazın, angı söz payından işliklər kurulu. Kullanın verilmiş örnää.

Paklamaa, incelemää, kararttım, biyazıttım, işledim, sesledim, suladım, damna-dı, ofladı.

Örnek: Boşalttım – boşalttım çantamı (boş – nışannık).

11

Aşaadaki işliklərlän kurun laf birleşmesi, kullanarak yardımcı lafları. Düzülü işliklərlän cümlä kurun.

Git, kapa, sil, iç, çiinä, işlä, sor, bak, anna, pakla, çıkar, oku.

Yardımcı laflar: şkolaya, kapuyu, taftadan, samannarı, filcanı, südü, başçada, kızıkardeşinə, pençeredän, okumaktan, içersini, kiyadı.

12

Düzün proekt-prezentatşıya „Ana tarafımızın yolların istoriyası”. Shema, karta, foto kullanabilirsiniz.

1. Tarafımızın evelki yolları. Nicä onnar düzülürdü?
2. Tarafımızın zamandaş yolları:
 - nesoy yollar var,
 - en önemni yollar neredän geçerlər, nereyi götürerlər.
3. Neçin läüzüm korumaa hem düzmää yolları?

Katlı işliklerin dooru yazılması

I. Katlı işliklər birleşik yazılêrlar:

a) Açan katlı işliklerin içindeki lafların maanaları birleşerlər. Bölä işliklerin ilk payı **birki-sımnıydr**.

Örnek: lafetmää, zapetmää, kabletmää.

Bu katlı işliklerdä lafların yardımcı payları **-etmää, -gelmää** baş laflarlan **birleşik** yazılêrlar.

b) Katlı işliklər, anguları düzülü baş laftan hem yardımcı işliklərlän **-bilmää, -vermää**.

Örnek: alabilmää, yazıvermää, üfleyivermää, gidivermää, silivermää, kaçabilmää.

Bu katlı işliklerin birinci payları **-tuta, -ala, yapa, -kapı, -gidi** kendibaşına kullanılmêêrlar.

II. Katlı işliklər ayırı yazılêrlar:

a) Açan katlı işliklerin içindeki lafların maanaları diil birleşik hem onların birisi adlardan düzülü da kendibaşına kullanılêr.

Örnek: cuvap etmää, yardım etmää, prost etmää, karşı gelmää, aklına getirmaa, ka-yıl olmaa, şen olmaa, aklında tutmaa, seläm vermää.

13 Yazın işlikleri, açarak parantezaları.

Vaz(geçmää), pişman(olmaa), zap(etmää), seläm(vermää), aklına(gelmää), saa(olmaa), pay(etmää), izmet(etmää), yok(etmää), sıklık(etmää), nasaat(etmää), geç(kalmaa), gidä(bilmää), yaza(bilmää), bakı(vermää), sal(etmää), el(etmää), ateş(etmää).

14 Teksti yazın. Cümlelerdä katlı işliklerin altlarını çizin, onnarın dooru yazılmasını açıklayın.

Oyundan geldiynän

Açan uroklardan sora sän oyunda çok vakıt kaybedersin, da, evä geldiynän, anan takazalêêr, çok lafetmä, takazayı susarak kablet. Sade de anana:

– Afet beni, başka kerä oyundan taa erken gelecäm!

Ozaman anan seni metedecek hepsinä: dostlarına, komşularına, hısımnarınıza.

Sora üzünü-ellerini yıka da yazıver gramatika işlerini, angılarını vermiş üüredici, evdä yapmaa deyni. Eer hesaplayabilärsän matematika daavalarını, onnarı da geçiriver tefterinä. Ertesi günün uroklarına hazırlandıynan, başla izmet etmää evin dolayında, aul içindä. Lääzım kayıl olmaa herbir işä. Sade zarar yapmaa olmaz!

15 Laf birleşmeleri yazın, onnarda katlı işliklerini bulup, dooru yazılmasını açıklayın.

Hayvannarı zapetmää, kıyat kabletmää, hızlı lafetmää, kino siiretmää, umut kaybetmää, oyunda razgelmää, kazanı tutabilmää, şafkları yakıvermää, çantayı alabilmää, zor işleri yapabilmää, yannişlıkları dooruduvermää, kardaşınnan karşı gelmää, kuralı aklına getirmää, her zaman şen olmaa, hepsinä seläm vermää, iilikleri aklında tutmaa.

16 Laf birleşmelerinnän birär cümlä kurun, onnarda katlı işliklerin altlarını çizin, açıklayın onnarın dooru yazılmasını.

Erindä oturabilmää, eni kuralı annayıvermää, meraklı lafetmää, kızkardaşımı metetmää, cuvap etmää, yardım etmää.

17 Aşaadakı teksti okuyun da, işlikleri bulup, onnarın düzülmesini hem dooru yazılmasını açıklayın.

Bän iki dostumnan hem dädu Miyal köpeklerinnän bir yortu günü gittik daaya avlanmaa. Çok gezdik, ama daayın orta erindä dädu Miyal dedi:

– Oturalım burada! Benim o akıllı köpeklerim bizä avı koolayabileceklär.

Biz oturduk bir aacın altında da şamata yapmadık. Yolcaaz önümüzä pek islää görünärdi. Lafetmäzdik, kuşku seslenärdik. Köpeklär geeri kalmıştılar da uzakta salar-

çalılık
keezçi

dılar. Biz annadık, ani köpeklär neyisä tutabilmää savaşırdılar. Yavaş-yavaş onnarın salması hep taa yakın işidilärdi.

Ansızdan çalılık ardından yolcaazda bir tavşam peydalandı, onun ardına, ne kaçabilirsä, bir tilki gelärdi.

Dädu Miyal tezicik keezledi tilkiyi da tüfeklän ateş etti. Tilki, atlayıp başından aşırı, erä düştü. Biz annadık, ani dädu Miyal çok bece-rekli keezçiymiş.

Uydurulma tekst

Nikolay Baboglu

Okuyun şiiri.

TOPRAK

Bakardın sän bana, topraam,
Bir böcecää mi üstündä,
Bäncääzdim o, nicä bir ot,
Bir yaamursuz kurak gündä.
Geçti yıllar – kuvetlendim
Da tanıdım, kimim kendim.
Ne ii – beendim, zeedeledim.
Ne beenmedim bän, kökledim.
Oldu, gittim – kismet buldum,
Geeri döndüm – pişman oldum...
Aarardım bän kanat kaavi,
Bakardım hep gökâ maavi.
Buldum, uçtum, ana topraam,

Sendän uzaa, sıcak kucaam...
Baktım sana o uzaktan,
Gördüm, niceysin sän – yuvam...
Ne büüktün sän, açan evdän
Sana bakardım, dünnäm!
Ama te şındi kosmostan
Sän ne küçüksün, ihkımsız...
Topçaaz gibi uçêrsın hep
Yollarında belli uzak,
Bitmâz: belli yollarından –
Sapmaa bilmeersin sän, toprak!
Ölä gidersin, gidecän,
Eer sapıtmasam seni bän!

1. Şiir yazılı avtorun adından. Düşünün, kimin için poet lafeder kendi adından?
2. İltän niceymiş o? Bulun uydurmayı. Ama yıllar geçtiynän, nicä olmuş? Kimi o taa islää tanımış?
3. Nereyi hep istärmış uçmaa bu lirika geroyu?
4. Kolaymış mı onun yolu göklerä, kosmosa? Bu soruşa cuvap edin şiirin iki sıra-sınnan.
5. Bizim planeta-topraamızı kim var nasıl sapıtsın yolundan?
6. Akıllı mı sayılır o, kim çalışır topıraa sapıtmaa yolundan?

- Bulun **da** çıkarın birär sadä, düzülü hem katlı işlik.

§ 4. İşliklerin infinitiv forması

18 Okuyun şiiri. Açıklayın onun temasını hem öz fikirini.

...Düştü benim dä payıma

Türlü insan zanaatı:

Bän sınaşık çekmää kasma,

Puluk tutmaa, harman düümää,

Maşinalık ta kullanmaa.

Üüredici oldum vakıtları,

Şindi bilgiylän evlendim,

Deyecäm: kiyat gibi bir dostlan

Ömürümdä yok buluştuum.

Ama poet ecelindän

Yok işittiim taa zor kısmet:

Binnän laf çiçeendän

Lääzım yapmaa salt bir demet.

- Verili işliklerin afikslerini çizgicik aşırı yazın: **çekmää, düümää, kullanmaa.**
- İşliin angı formasını onnar göstererlär?

İnfininitiv deniler işliklerin bellisiz formasına, angısı göstermeer ne zaman, ne üz, ne dä sayı.

İşliklerin infinitiv forması **ne yapmaa? ne olmaa?** soruşlara cuvap eder.

Bu formada belli ediler sade işlemin maanası.

İşliklerin infinitiv forması kurulêr **-maa, -mää** afikslerin yardımınnan, angıları vokal garmoniyasına görä temel formasına eklenerlär.

Örnek: aç-**maa**, kaz-**maa**, git-**mää**, iç-**mää**.

19 Aşaadaki işlikleri, infinitiv formasına koyup, tefterinizä yazın. Angı soruşlara onnar cuvap ederlär?

Diktir, seslä, çalış, korun, oyna, uç, kaç, gez, koy, büü, lafet, gezdir, çiz, gel, beklä, yazdır, kazdır, göräbil, uyu, geçir, süündür, seslä, kazı.

Örnek: götür – götürmää (ne yapmaa?).

20 Aşaadaki cümleleri tefterinizä yazın, noktaların erinä işliklerin infinitiv afikslerini koyun.

1. Katiylän Todi şefteli toplar... gittilär.
2. Faydalı işle... hepsimiz borçluyuz.
3. Poyrazdan başladı suuk lüzgär es... .
4. Hergün lääzım analarımıza yardım et... .
5. Pavli pek sever gazetaları hem artistik kiyatlarını oku... .
6. Tanku gitti başçayı kaz... .
7. Şiir yaz... herbiri becermez.

21 Aşaadaki cümlelerä infinitiv formasında uygun işlikleri erleştirin da tefterinizä yazın.

1. Uşaklar yazın güneştä ... hem derelerdä ... severlär. 2. Bir işi bitirmediyän, öbürünü diil lääzım 3. Oli türkü ... sever, onun gözäl sesi taa küçüktän başladı

4. Biz kasabaya ... isteriz, orada var neetimiz türlü muzeylerä ..., sokaklarda türlü yapıları ..., geniş meydannarı ..., eşil parklarda 5. Vani ister kafadarlarını ..., sora ... onnara kendi resimnerini.

Yardımcı laflar: yıkanmaa, oynamaa, çekettirmää, çalmaa, çıkmaa, gitmää, siiretmää, girmää, gezinmää, göstermää, ikramnamaa, görmää.

22

Teksti okuyun. İşlikleri bulup, çıkarın da yazın onnarı tefterinizä, kullanarak verilmiş örnää.

Ördeciklär

Bir avcı, sazlıklar içindä gezärkän, gördü bir yaban ördää ördeciklerinnän. Anaç ördek¹ yavrucuklarını dereyâ götürürdü. Ansızdan bir duan ana ördää kaptı. Ördeciklär yalnız kaldılar. Onnar heptän küçüktülär, da vardı nicä kaybelsinnär. Avcı tuttu ördecikleri da evâ götürdü⁴. Sora o kapadı ördecikleri kümesä. Avcıda² ördeciklär başladılar islää yaşamaa. Onnar oldular heptän yavaş, ama, açan güz geldi, ördeciklär uçup gittilär. Avcı çok baktı onnarın ardına: onun canı acıyardı, hem o istemäzdi bu kuşlardan ayrılmaa. Kaldırıp elini, o dedi:

– İlin yol sizä, ördeciklerim!

Örnek: gördü (ne yaptı?) – görmää (ne yapmaa?).

İnfinativ cümledä herbir cümlä payı olabilir.

1. **Katlı predikatin** bir payı olêr.

Örnek: Kati altı yaşında çeketti şkolada üürenmää. Çeketti üürenmää, – katlı predikattır.

2. İnfinativ cümledä olur olsun **subyekt** ya kendibaşına **predikat**.

Örnek: Gezinmää – vakıt kaybetmää. (Gezinmää – subyekt, kaybetmää – predikat.)

3. Cümleinin ikincili payı – **tamannık**.

Örnek: Büünkü uşakları üürederlär okumaa şkoladan ileri. (Üürederlär neyâ? okumaa – tamannık).

4. Cümleinin ikincili payı – **hallık**.

Örnek: Kafadarlar ilkin gittilär dereyâ yıkanmaa. (Angı neetlän gittilär? Yıkanmaa – hallık).

5. Cümleinin ikincili payı – **bellilik**.

Örnek: Geler vakıt daalışmaa, evâ gitmää. (Nesoy vakıt? Daalışmaa, gitmää – bellilik).

23

Aşaadaki cümleleri tefterinizä yazın, infinitiv formasında işliklerin sintaksis funktiyasını açıklayın.

1. Ansızdan ilkyaz geldi, havalar başladı yısınmaa. 2. Analarımız başladı işä koymaa hepsini, kimin kuvetçii var. 3. İştän sora biz çekettik sokaklarda oynamaa. 4. Bobam vazgeçti üfkelenmää bana, neçinki bän başladım ii üürenmää. 5. Şkolacı eni tefterindä tez bitirdi resimnemää. 6. Okumaa – can iilendirmää. 7. Büyük kızkardaşım tutundu kadinca oynamaa anamnan yannaşık. 8. Çocuklar daalıştılar, kızlar uzun skemnedä kaldılar oturmaa. 9. Dostum gitti tükenä ekmek almaa. 10. Yolcular yaklaştılar pınara su içmää 11. Bitki vakıt er üzündä içmää su azalêr.

Aşaadaki işliklärän birär cümlä kurun. İşliklär cümlelerdä türlü cümlä payı olsonnar.

1. Boşaltmaa, doldurmaa, oynamaa, söylemää, gitmää.
2. Karşılamaa, taşımaa, annatmaa, vermää, payetmää.

Petri Çebotar

Okuyun şiiri.

darsıdım
baygın

UZAKLIKTA

Darsıdım uzakta,
Ne sızlêêr o canım.
Sansın diilim hasta –
Neredän bu acı?

Sevgimi özledim.
Salt ona dünnedä
Bän „severim” dedim
Yıldızlar altında.

Özledim anamı,
Düşümä o geler.
Bän ondan adımı
İşittim ilk sefer.

Dostlarım! Nerdä siz?
Buluşaçez nezaman?
Yaşamak mı sızsiz?
Hem baygın, hem yavan.

Özledim bobamı,
O beni üüretti,
Kullanmaa kafamı,
İnsana benzetti.

Darsıdım uzakta,
Ne sızlêêr o canım?
Sansın diilim hasta –
Neredän bu acı?

darsıdım – canım sıkıldı
baygın – datsız
yavan – hiç bir katıksız

1. Kimin için sızlêêr şairin canı?
2. Nesoy duygularlan dolu avtorun ürää, açan o evindän uzakta?
3. Söläyin, nicä annêêrsınız sıraları „Yaşamak mı sızsiz?
Hem baygın hem yavan”.

- Şiirdän işlikleri çıkarın da infinitiv formasına koyun.
- İki işliklän **birär** cümlä kurun.
- Sıralayın literatura kolaylıklarını, angıları göstererlär avtorun can darsıklıını, onun datsız yaşamasını.

§ 5. İşliklerin inkârlık forması

Gagauz dilindä işliklär inkârlık formasında da kullanılêrlar: *almadı, vermedi, okumadı, görmedi...*

İnkârlık forması kullanılêr herbir zamanda hem çalımda.

1. Şindiki zaman: *almêêr, vermeer.*
2. Mutlak geçmiş zaman: *almadı, vermedi.*
3. Bellisiz geçmiş zaman: *almamışım, vermemişim.*

İnkârlık forması herbir zamanda kurulêr, işliin temel formasına ekleyerek inkârlık afikslerini **-ma** ya da **-mä**:

Örnek: *al-ma, ver-mä, sil-mä, yap-ma.*

İnkârlık afikslerinä urgu birkerä bilä düşmeer, ama düşer önündeki kısma: *alma, gitmä, seslämä, getirmä, hesaplama.*

25

Verilmiş işlikleri koyun inkârlık formasına. Herbir işliin kökünü hem afikslerini nişannayın.

Seslemää, gezinmää, seslenmää, getirmää, saklamaa, beslemää, kazmaa, toplamaa, erimää, sürmää.

Örnek: işlemää – işlämemää...

Mina Kösä

▼

Okuyun şiiri.

KALMAYIM BORÇLU

Severim bän günü karşılamaa,
Açan dannar başlêêr salt uyanmaa,
Güneş çıkêr daatmaa altın kirpik,
Bulmaa şafklı donaa gelin gibi.

daatmaa
şeremet
survakici

Beenerim pek kara kuşlar çalsın,
Sıcak ta ardlarına adımnasın.
Da meyvalık olsun survakici,
O şeremet kuvannara meci.

Vakıtları dostlaşsın severim iş,
Geeri hiç kalmasın ondan bir diş.
Taşsın kenarlardan insan hoşluu,
Hem kalmayalım yaşamaya borçlu!

1. Nezaman hem neçin şair sever günü karşılamaa? Cuvap edin kendi laflarınızla.
2. Taa neleri sever şair? Siz o işleri seversiniz mi?
3. Söläyin, nasıl annêêrsınız sırayı „kalmayalım yaşamaya borçlu”?

- *Bulun da çıkarın şiidän infinitiv formasında işlikleri.*
- *İnfinativin sintaksis funktiyasını açıklayın.*
- *Bulun inkärlik formasında işlii da kurun **birär** cümlä.*

26

Aşaadaki teksti yazın, cümlelerdä bulun işlikleri inkärlik formasında, onnarın alt-larını çizİN.

Klasın izmetçisi büün bizä sımarladı te nelär: gübürlämemää o kabinetleri, neredä üürenecez, aralıklarda kaçınmamaa, yukarı atlamamaa, toz kaldırmamaa, in-san arasında lafetmemää üüsek seslän, baarışmamaa, çekışmemää, girmemää şkola-nın başçasına, aralıklardan sora geç kalmamaa kalan uroklara.

Biz kendimiz dä bileriz, ani düşmeer hesapsız olmaa. Lääzın açmamaa klasın kapusunu, girmemää içanna, sormadaan.

Kirletmemää rubalarımızı, yırtmamaa kiyatlarımızı, çamurlamamaa ayak kap-larımızı, gücendirmemää dostlarımızı – bizim borcumuzdur.

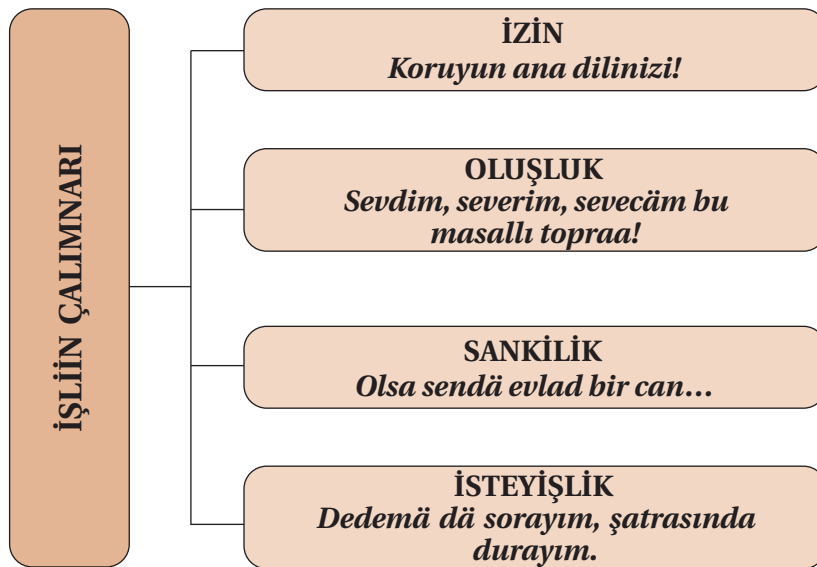
- *Çıkarın teksttän üç işlik inkärlik formasında da onnarın morfemalarını göste-rin.*

27

Okuyun cümleleri, koyarak işlikleri inkärlik formasına hem lääzımnı zamana, sayıya, üzä. İşliklerin dooru yazılmasını açıklayın.

1. Sandi dün (*gitmää*) şkolaya. 2. Mani uroklarını hiç (*üürenmää*). 3. Miti evdä gününä hiç bişeycik (*yapmaa*). 4. Vasi hepsinä yardım eder, hiç zaametini (*saymaa*). 5. Nasıl sän bu sıcakta (*dinmää*) gezmää?

§ 6. İşliin çalımnarı. İzin çalımı

İzin çalımında işliklär göstererlär **istemeyi, yalvarmayı, sınırlamayı, nasaat** hem **izin vermeyi**. Cuvap ederlär soruşlara: **ne yap?**

Örnek:

Ko herkerä **şılasın** güneş! (**istemeyi**)

Yalvarêrim, oolum, **kaz** bir pınar hem **beklämä**, açan susuz yanacan. (**yalvarmayı**)

Dostum, **gel** büün bana musaafirlä. (**teklif**)

Koruyun ana dilinizi, **kaldırın** onu taa üüsek uura. (**izin vermeyi**)

Büük bukayı **yut**, ama büük lafi **sölämä**. (**nasaat**)

İşliklärin izin çalımında var nicä kullanılsın paycıklar **ko, hadi**.

İzin çalımında işliklär zamannara görä diişilmeerlär.

İşliin temeli uyêr izin çalımnın II üzü, birlik sayısı formasına.

Örnek: yaz, seslä, çalış, oku, sevin.

28

Teksti okuyun, izin çalımında işlikleri bulup, tefterinizä çıkarın. Sölayin, angı soruşa onnar cuvap ederlär hem ne göstererlär.

Simunun annatması

Aylemizdä altı can varız: anam, bobam, malim, kızkardaşlarım Nasti, Paşı hem bän, Simu.

Anam, erken kalkıp, sabaa imeklerini hazırlêr. Bobam da gider sırlık auluna, hayvannarı bakmaa.

Bizim aylemizdä Oli malimiz – en lääzımın ev buyurucusuydur. Evdä her sabaa onun buyurmaları işidiler:

– Nasti, Paşı, süündürün şafkları, kaldırın döşekleri, açın pençereleri, süpürün, paklayın içersini! Kırnaklık bu büük iştir!

Sora, beni çaarıp, deer:

– Sän dä, Simu¹, git da getir pınardan iki kazan su, dök o suları başka kaplara, doldur çüveni dä suylan, koy çüveni plita üstünä, sırnıklärlän yak gazı, ko yısınsın su! Sabaalen sıcak sucaaz hepsinä lääzım!

Biz pek sesleeriz malimizi, çabuk yapêrız bu işleri. Ama malimiz bizi haylak durmaa brakmêr. Birkaç minuttan sora o genä takılêr unukalarına:

– Kızlar, siz hiç durmayın, gidin da yıkayın ellerinizi, üzlerinizi. Alın çüvendän sıcak sucaaz, dökün biri-birinizä! Kullanın diş fırçasını hem yıkanın sabuncuklan!

Mali beni dä unutmêr, sumarlêr:

– Sän dä, Simu, al o kazanı gübürlärlän, çık dışarı da sıbıt gübürleri kuyu içinä!

Elbetki, biz bu işleri büük havezlän yapêrız.

Nikolay Baboglu

- Bulun da çıkarın teksttän **iki** işlik infinitiv formasında, **iki** dä – inkärlük formasında.

Aşaadaki laf birleşmelerini okuyun. İzin çalımında işliklär neyi göstererlär, açıklayın.

Otur yanıma, öp elimi, yaz kırnak, gel burayı, iç filcandan, bak pençeredän, seslä büyükleri, ol kuşku, sev küçükleri, çek çatıdan, uslu dur, çık içerdän, kolver sinciri, dat mancadan, kırma aaçları, pin tavana, beklä dostunu, baala iplikleri, taş çantani, şaka-ya gül, kazı çüveni, çal türkü, seläm ver, yaz kıvrak, gücendirmä bobanı.

- *Ayrı çıkarın da yazın laf birleşmelerini, angıları etiket kurallarına girerlär.*

Todur Zanet

Okuyun şiiri.

OLUN YALPAK!

Yalpak olmaa utanmayınız!
Yalpak olmaa utanmayınız,
Açan kavga aranızda
Baskı gibi basêr cana.
Yalpak olmaa utanmayınız!

Yalpak olmaa utanmayınız,
Açan gecä sizä deyni
Diişer günnärlän erini.
Yalpak olmaa utanmayınız!

Yalpak olmaa utanmayınız,
Açan birdän tunuk üfkä
Gözlerinä gerer perdä.
Yalpak olmaa utanmayınız!

Yalpak olinaa utanmayınız!
Güçlü ayda!
Acı gündä!
Darsık saatta!
Bet minutta!
Yalpak olmaa utanmayınız!

Yalpak olmaa utanmayınız!
Açan ecel bir zamanda
Başlêr sizinnän oynamaa,
Yalpak olmaa utanmayınız!

1. *Neya üüreder sizi bu şiir?*

- *Bulun işlii izin çalımında da onun formasını açıklayın.*

§ 7. İzin çalımında işliklerin diişilmesi

İzin çalımında kimi işliklär biterlär konsonnan, kimileri vokallan, kimileri dä uzun vokallan. Bunnara görä dä onnar diişilerlär.

Örnek: *dur, işlä, kalk, gel, gi, kuu, duu, gör.*

İşliklerin izin çalımında birlik sayısında birinci üzün forması yoktur.

Diışilmektä izin çalımın işlikleri kablederlär sade üz hem sayı afikslerini.

Sayı	Üz	Konsonnan bitän		Vokallan bitän	
		İncä vokallı	Kalın vokallı	İncä vokallı	Kalın vokallı
Birlık	I.	-	-	-	-
	II.	üüren	çalış	seslä	koru
	III.	üürensın	çalışsın	seslesın	korusun
Çokluk	I.	üürenelim	çalışalım	sesleyelim	koruyalım
	II.	üürenin (iz)	çalışın(ız)	sesläyin(iz)	koruyun(uz)
	III.	üürensın (när)	çalışsın (nar)	seslesın(när)	korusun(nar)

30 Diişitirin işlikleri izin çalımında: *birleşmää, tanımaa, temizlemää*.

31 Okuyun şiiri, temasını hem öz fikirini açıklayın.

Brak gitsin

Dostun aldattıysaydı,
Brak onu, gitsin.
Aara sän ölesini –
Dooruluu sevsin.
Yalancı dostta beklämä
Utanmak, dostum.
Eni dost sän ayırarkan,
Bak, ayık olsun.
Olsun onun hesabı,
Çalışkan olsun.

Adadıynan o bişey –
Lafında dursun.
Varkana senin zorun –
Kendisi gelsin.
Herbir iştä tanımak,
Ölçüyü bilsin.
Haliz dost läüzim seni
Ürektän sevsin.
Eer bunu duymarsa o,
Brak onu, gitsin.

Konstantin Vasilioglu

- İzin çalımında işlikleri bulun, ne göstererler, belli edin.
- Getirin aklınıza söyleyiş dostluk için.

İzin çalımında inkärlik formasında işliklerin diişilmesi					
Sayı	Üz	İncä vokallı		Kalın vokallı	
Birlık	I.	-	-	-	-
	II.	giimä	demä	okuma	brakma
	III.	giimesın	demesın	okumasın	brakmasın

Çokluk	I.	giimeyelim	demeyelim	okumayalım	brakmayalım
	II.	giimeyin (iz)	demeyin	okumayın	brakmayın (iz)
	III.	giimesin (när)	demesin (när)	okumasın (nar)	brakmasın (nar)

- 32 Diişitirin işlikleri izin çalımında: *diimää, kaymaa, sölemää*. Angı işliklerdä oldu vokal dönmesi?
- 33 Teksti okuyun, izin çalımında işlikleri bulun da yazın tefterinizä. Onnarın üz hem sayı afikslerini belli edin.

Ana izini

Bir gün, yazın, hava pek sıcaktı, güneşti. Pavli kardaşınnan Mitiylän neetlenirdi sokakta çelik oynamaa. Ama çocukların anası sabaa ekmeeni idiktän sora oollarına izin etti:

– Siz büün vakıdı boşuna kaybetmeyin, gidin baalara, orada ellän yolun suannardan hem sarmısaklardan otları. Sän, Pavli, taa büüksün, taa kuvetliysin, ilkin çek oradaki pınardan su da doldur o boş fiçıyı, ko su güneştä yısınsın. Sora o sularlan yısla eşil patlacan-narın hem biberlerin köklerini. Bu işi yap avşama dooru. Ama sän, Miti, kaz kazmaylan baayın sıra aralarını hem uurlarını, bak da kesmä otlarlan bilä baa sıraların arasında büüyän suannarı hem sarmısakları. Bu işleri yaparkan, alatlamayın! Baalarda biraz işlediktän sora oturun da iyin üülen ekmeeni. Te şindi taa alın da koyun ekmek hem birär parça piinir torbanıza.

hava
iyin
kuşku

Çocuklar, bu ana sımarmasını kuşku sesleyip, kâr ölä dâ yaptılar.

- 34 Naturayı korumak için nasaat yazın. İşlikleri kullanın izin çalımında.

Kırmamaa, tertipleemää, daatmamaa, yakmamaa, süündürmää, yolmaa, gübürlämemää, paklamaa, koparmamaa, zeedelemää, gözelletmää, düzdürmää.

Yap!	Yapma!
Yısla aaççaazları!	Bozma kuş yuvasını!

Yardımcı laflar: çiçeklär, çotuklar, korlar, yuvalar, aaçlar, dolay, ateş, otlar, kırımca yuvası, pınarlar, çöşmä, eşillik, sızıntı, sokaklar, fidannar.

Kiyat – kultura obyektı

§ 1. Kiyat – kultura obyektı Kiyatların istoriyasından momentlər

1 Teksti okuyun da soruşlara cuvap edin.

Bilgi hem ruh zenginnii

Bilgi adamın gözlerini açêr. İnsan nekadâr çok üürener, okadâr çok biler, dünnedâ, yaşamakta oluşları tanıyêr. Bilgi insannarı zengin yapêr ruh tarafından. Bilginin yardımınnan insan zanaat kendinâ ediner. Agronomnar, traktorcular, şoförlâr, uçakçılar, kosmonavtlar hem taa çok başkaları en ilkin bilgi kabletilâr da sora butürlü speşialist oldular. Boşuna insan biri-birinâ demeer: „Bilgidân zarar hiç yok, ama faydası pek çok”, „Eer istârseydin çok bilmää, lâázım çok üürenmää”. Onuştan türlü kiyatlarlan lâázım dostlaşmaa, çalışmaa onnarı dikat okumaa, onnarda bilgi bulup, savaşmaa akında tutmaa. Ozaman var nicâ kabletmää ruh zenginniini.

Kiyat – ruh nasaatıdır, bir evlad boyun öbürünâ, bir ihtârın gençlerâ akıl vermesi; bir nöbetçinin, angısı, tûfää brakıp, dinnenmää gider da verer uygun sımarlamasını öbür nöbetçiyâ, angısı onun erinâ beklemää gelmiş. Kiyatları çok kerâ sayêrlar, nasıl bir programa insannarın gelân yaşamasına deyni.

Kim biler dooru kiyat okumaa, onnar benzeer bir yolcuya, angısı trendâ uzak erâ gider da, trenin pençeresindân bakarak, dünneyi üürener. En önemni – olmaa talantlı okuyucu! Okumakta annamaa, neyi hem ne için annadılêr, düşünmää oluşlar için, avtorun fikirleri için, koymaa kendini o oluşlar arasına, o duruma, angıları var bu kiyatta. Açan okuyucu olacek oluşlara, yazılmış duruma gözgörân, ozaman ona açılacak avtorun, yazıcının büyük hem geniş ruh zenginnii.

Konstantin Vasilioglu

nöbetçi – bekçi

1. Nesoy fayda getirer bilgi insana?
2. Neçin kiyatlarlan lâázım dostlaşmaa?
3. Kimâ benzeer kiyat okumaa bilân insan?
4. Kim o talantlı okuyucu?
5. Nezaman okuyucu annayabilecek yazıcının ruh zenginniini?
6. Bulun teksttâ uygun sözleri.
7. Tekstin temasını hem öz fikirini açıklayın.
8. Tekstin tipini hem stilini açıklayın.

- Alınma lafları teksttâ bulun. Onnarlan laf birleşmesi kurun.

2

Cümleleri okuyun da onnarda bölünmâz laf birleşmelerini bulun, onnarın maa-nalarını açıklayın. Kurun birâr cümlä bu frazeologizmalarlan.

1. Bilgi adamın gözlerini açêr.
2. İi kiyatları insannar havezlân gözdän geçirerlär, aktarêrlar, okuyêrlar⁴.

3

Okuyun uygun sözleri. Angı tema onnarı birleştire? Bir uygun sözä kendi ba-kışınızı açıklayın.

1. Kiyat – yaşamanın aynası. 2. Fikirä deyni kiyat nicä ekinnär için sıcak yaamur. 3. Kiyat yardım edecek zaamettä, kurtaracak belada⁴.
4. Çok okuyan çok bilir. 5. Okudun eni kiyadı – dostunna buluştun.
6. Kiyat senin dostun – onsuz nicä kolsuz.

4

Teklif edin dostlarınıza üç faydalı kiyat okumak için. Argumentläyin, neçin onnar faydalı olacek?

5

Kurun *bir* dialog çiftlerdä. Koyun biri-birinizä soruş kiyatları okumak için. Kendi replikalarınızı yazın tefterinizä da dialogu okuyun.

6

Aaraştırmak işini „*Kiyatların istoriyasından haberlär*” hazırlayın. Verili soruşları hesaba alın.

1. Nezaman peydalandı yazmak?
2. Nedä yazardılar evelki vakıtlarda Egipettä, Evropada?
3. Evelki türklär nesoy yazıyı kullanarmışlar?
4. Neçin kiyatları yapmak için çok zaamet harcanırmış?
5. Nicä kiyatlar baalı olarmış üüretimnän, dinnän?
6. Nezaman peydalandı ilk tiparlı kiyatlar?
7. Nicä diişildi kiyatlar XX-nci asirdä?
8. Nicä diişildi okumak zamandaş vakıtta, internet peydalandıynan?

§ 2 Tiparlı kiyat hem elektron kiyadı

7

Teksti okuyun da soruşlara cuvap edin.

Şkola bibliotekasında

Nekadar meraklı işlär saklı şkola bibliotekasının içindä! Uzun üüsek sergennerdä dizili üzlärlän, beki dä, binnärlän kiyat. O diil sade bilim, ama türölü artistik yaratmaları herbir yaşta uşak-lar için.

Şkola bibliotekasında herkerä usluluk. Kär aralıklarda da burayı etişmeer üüre-nicilerin şen sesleri hem gülüşleri. Burada işidiler sade yarı seslän lafedän okuyucu-ların sesleri, ani siirektä nesä biri-birinnän yavaşıcık lafederlär.

sergen
çekmecik
katalog

Küçük okumak odasında var masalar hem uygun skemnelär. Aralıklarda ya da uroklardan sora burada var nicä dinnenmää, taazä gazetaların hem degilerin sayfalarını gözdän geçirmää ya da lääzımnı statyaları okumaa.

Herbir üürenici, siirek tä olsa, makarki birkaç kerä yılda mutlak girer bibliotekaya. Sentäbridä – üürenmäk kiyatlarını kabletmäk için, sora – literaturada verili artistik kiyatlarını almak için.

Bizim şkolada taa yok lääzımnı kiyatları aaramak için elektron sisteması, biz kullanêrız eski katalogu. Bän severim çıkarmaa yazılı bukvalarlan çekmececikleri, aaramaa karton fişalarda lääzımnıyı. Bu fişalardan hem kiyatların sayfalarından gelir özel bir koku. O bilgilerin kokusu, eskiliin kokusu, angısını koruyêr vakıdınca sararmış ya-praklar.

Şaşılacak, kaç eldän geçmiş bu kiyatlar! Kaç uşak aktarmış onnarın sayfalarını, almış onnarı uroklara. Bän koruyêrım biblioteka kiyatlarını, ki taa çok yıllar onnar kullanılsınar şkolada hem getirsinnär fayda taa çok üürenicilerä.

Uydurulma tekst

1. Neçin bibliotekada herkerä usluluk?
2. Neçin herbir üürenici mutlak girer bibliotekaya?
3. Nicä bibliotekada lääzımnı kiyatları aarêêrsınız?
4. Sizin şkolanızda kiyatları aaramak için elektron sisteması var mı?
5. Söläyin bu tekstin temasını hem öz fikirini.

- Bulun teksttä işlikleri infinitiv formasında da afikslerini söläyin.
- Kurun **iki** cümlä-nasaat kiyatları dooru kullanmak hem korumak için. İşlikleri kullanın izin çalımında.

8

Verili deyimneri okuyun da kendi düşünmeklerinizi açıklayın.

1. „Bibiliteka o diil sadä kiyatlara deyni er, ama orası bir er, neredä karşı gelir türlü epohalar hem kulturalar” (*German Gesse*)
2. „Bibilitekasız – nesoy olaceydı bizim geçmişimiz, nesoy olaceydı bizim büünkümüz, nesoy olaceydı bizim geleceemiz? (*Rey Bredberi*)

9

Yukarkı resimnerä bakın, kurun yazdırma tekst „*Şkola bibliotekası*” temasına görä.

- *Angı resimdä zamandaş biblioteka gösterili?*
- *Sizin şolanızın bibliotekası nesoy?*
- *Şkola bibliotekanızda var mı kolaylık elektron kiyatlarınan işlemää?*

10

Kurun dialog bibliotekacının hem üürenicinin arasında. İstäyin kiyat gagauz dili hem literatura uroklarında proekt işini yapmak için.

11

Lafedin dostunuzlan bir okunmuş kiyat için. Koyun soruşlarınıızı:

1. kiyadın adı, avtoru, tiparlamak eri için;
2. yaratmanın teması için;
3. baş hem ikincili personajlar için;
4. kiyadın en meraklı fragmentleri için;
5. dostunuzun bu kiyada bakışı için;
6. dostunuzun teklifleri için.

12

Verili temaya görä fikirlerinizi açıklayın: „*Tiparlı kiyatlar mı osa elekton kiyatları mı?*” Tiparlı hem elektron kiyatların ii hem yufka taraflarını belli edin. Verili punktları hesaba alın.

1. Kullanmak kolaylı hem paası.
 2. Ekologiya aspektleri.
 3. Korumak kolaylıkları.
 4. Eklenti: teksttä aaraştırmak, şrifti büültmäk, kopyalamak, önemni sıracıkları bellietmäk.
- *Angı format sizä deyni taa uygun? Neçin?*
 - *Tiparlı kiyatların gelecää var mı, açan elektron kiyatları olaceklar taa popu-lar?*

13

Bölümnerdä çalışın, ikişär kiyadın adını yazın verili istediklerä görä.

1. Kiyatlar, angılarında var nicä bulmaa informaşıya gagauz halk kulturası için.
2. Kiyatlar, angılarını var nicä okumaa serbest vakıtta.
3. Kiyatlar, angılarında var masallar.

14

Bir beendii kiyat için bir monolog yazın: ne için bu kiyat, kim avtoru, ne meraklı olacek okuyucuya deyni, neredä onu var nicä bulmaa. Var mı bu kiyat elektron formasında? (5-7 cümlä)

Şiirli masalı okuyun.

KARA KOTOY

Zaman zamandaykana,
Başak samandaykana,
Dädu delikannıykana,
Bobam da taa duumamış,
Anam yola çeketmiş,
Bir yola – uzun yola,
Meydannı kasabaya.
Çakır gözlü däduya –
Bana saalık aaramaa,
Şu nazardan okutmaa.
Uz gitmiş,
Düz gitmiş.
Altı ay – bir güz gitmiş,
Çilek, üzüm iyeräk,
Laalä, zümbül biçeräk.
Etişmiş bir tepeyä,
Oturmuş dinnenmeyä.
Kırıp yol kolacını,
Doyurmuş uşacını.
– Uyu, – demiş, – piliççiim,
Benim yalpak guguşçuum!
Guguş uçmuş bobana,
Boban gitmiş obana.
Şu obanın dibi yok,
Senin gibi gözäl yok...
Gözelli zeedeleyecek,
Kim masalı sesleyecek.

* * *

Vakıdın birisindä,
Zamanın geerisindä,
Meşinni bir däduda,
Laana gibi babuda,
Varmış bir şevik Kotoy,
Zararcı tekir Kotoy.
Bir kerä, bir yortuda,

Nicä olur sırada,
Babu koymuş fırına
Bir çüven – dolu sarma.
Maanası yok imeeliin!
Kotoy düşünmüş ama:
„Ko benim için pişsin!
Neçin sade insana
Bu sarma idirilsin?
Bän ne, sıçan korkusu,
İyeyim sergen kurusu?
Olmaz bu iş bir vakıt:
Yortuda bana diil kıt,
Çüveni aktaracam,
Sarmaları yudacam...”
...Musaafir – dolu içer,
Dädu şarap akıdêr,
Babu mezä tertipleer.
Cümnesi şükür edär,
Ki sarma da idilär.
Bir dä, baksa fırına:
Koca çüven içindä –
Dadak-madak sarmacık
Kalmış sade dibindä.
– Ha, gidini, hırsızını,
Yazık ezmää kellesini!

Yortuluu te alacan,
Lobut ayından dadacan! –
Babu Kotoya darıldı,
Sopa sırtına serildi,
Kotoy acıdan kıvrânêr,
Köşedân köşeyâ kaçınêr.
Babu hep tâ sölenêr:
– Na sana pişmiş sarma,
Beni ayıplaa çıkardın,
Üzümü karaladın!
Ha, hırsız hem utanmaz!
Ha, hobur hem dâ doymaz!
Ha, bir – musaafirlerdân!
Birisini dâ – bendân!
Bas etti kedi kendini
Düz fırının aazına,
Da fırladı dışarı
Kara baca aşırı!
Tekirlii kayıp olmuş –
Kurumdan o kararmış,
Ozamandan, olmalı,
Kara kedi zararlı.
Meraklamış bu zulum,
Kırlasın saabisindân,
Da kapmış uzun yolu,
Ürkeräk gölgesindân.
Küücä, hep gidä-gidä,
Kahırını güdä-güdä,
Karşı gelmiş bir köpek –
Topal, yoluk hem peltek.
Sormuş köpek, salarak,
Yaralarını yalayarak:
– Ne **derdin** var, kafadar?
Yolun nereyâ kadar?
Korkma bendân hem inan,
Kimseyâ amazlamam.
– Soran çoktur –
Acıyan yoktur!..
Tölä-bölä işlerim,
Yaptı zarar dişlerim,
Saabim kaldı imeksiz –
Olar mı bu düümeksiz?
Düşündüm te kırlamaa,
Aşırıda gam daatmaa.

Kart köpek tâ aalaşmış,
Kahırını annatmış:
– Sana, bekim, şaka geler,
Benim için gerçek bunnar:
Saabim dedi, kartlaşmışım,
Artık tavşam tutamazmışım,
Bendân, çünküm, ne fayda,
Açan genç aulda.
– Kırta, dedi, görmeyim,
Kapuda köstek olmayım...
– Hay, olalım kafadar!
Bekim, ürääm ilinnär.
– Bän kayılım! Bekim, biz
Zän olmazız ikimiz!
Kapıp yolu ileri,
Saurdarak izleri,
Köpek, Kotoy, kaçarak,
Yollanmışlar pek yırak.
Çok mu, az mı gitmişlär,
Eşeklän buluşmuşlar.
– Nereyi sän, kafadar?
Uzun mu da yolun var? –
Sormuş Kotoy hem Köpek,
Yaklaştıykana Eşek.
– Yolum benim bitmesiz,
Ecelim pek kısmetsiz:
Saabim kuudu okoldan
İdim sopa tamandan,
Sürüdä, deer, faydasız,
Aar iştä, deer, sän halsız,
Harcamam sana tınaz,
Git, kırta, urdun-duymaz!
– Ol bizimnän kafadar –
Üreemizä ii olur.
Te, olmuşlar artık tek
Köpek, Kotoy hem Eşek.
Çıkıp küü kenarına,
Bir dümşecik üstünä,
Durmuşlar, bakınmışlar,
Küüdän seläm almışlar.
Herkez kendi düşünnän,
Kısmetsizlik eşinnän.
Niceydir olmaa kaçak?
Neydir başka yaşamak?

Kahırda durarkana,
Zora düşünärkänä,
Deneerlär, ki havada,
Bulutların altında
Ucêr koca bir **moloz**,
Erä kondu – o horoz!
– Zamannêêrsın, be horoz!
Olmayacan mı bizä dost?
– Neçin olmayalım bilä?
Tek kafadar – naafilä!
Bän saabimä gücendim
Da kırlamaa özendim.
Kartmışım, haylazmışım,
Sabaayı duymazmışım,
Tauk kullanmazmışım,
Tauklarım komuşuma
Gitmäzmişlär boşuna.
Uygunmuşum bir işä –
Sarmısaklı paçaya.
– Pek islää, be kafadar, –
Bir aazda demiş dostlar.
– Şindi dörtüz bilä,
Korku olmaz bir erdä,
Bakalım, ne o mutlak,
Aşırıda yaşamak.
Deneyelim, ne o haliz
Kullanılmaa saabisiz?
Verärkän halizinä
Ürek biri-birinä,
Daa yolunu kapmışlar,
Tez bayırı aşmışlar.
Eşek gider, otlayarak,
Köpek, tavsam koolayarak,
Kotoy, sıçan tutarak,
Horoz, tenä toplayarak.
Giderlär adım-adım,
Tabannarı „dum-dum-dum!”
Kimi erdä yortarak,
Kimi erdä otlayarak,
Cümbüşlü oynaşarak,
Duşmannarı unudurak.
Az mı, çok mu te geçmiş,
Ulu daada yol bitmiş,
Bitmiş aul içindä,

Evin kapu önündä
Göz aşırı baksalar;
İçer dolu canavar.
Toplanmışlar bayrama,
Bir ii avın ardına.
– Toyunuzu bozarız,
Şenniinizi daadınız,
İyintinizi kaplarız,
Da koor-bastı yaparız!
Abanêr gözä eşek,
Üstünä piner köpek,
Kotoy – kopäân sırtına,
Horoz – kedinin cıdaana,
Da baardıykana birdän,
Sırçalar fırlêêr gözdän.
Canavarlar kıpıtmış,
Daa içindä saklanmış.
Eni saabilär girer
Da bayramı ilerleer,
İyip-içip, doymuşlar,
Dinnenmäâ erleşmişlär.
Geniş ayatta – Eşek,
Eşiin yanında – Köpek,
Kotoy – soba boyunda,
Horoz – kiriş üstündä;
Zor günneri – geeridä,
Tatlı uyku – ilerdä.
Bir dä gecä yarısı
Kart yabanın karısı,
Geç kalmışkan bu toya,
Girivermiş odaya,
Sofrayı taraşlamaa,
Güüdeyâ bişey atmaa!
– Ku-ku-ri-gu! Hey, dostlar!
Kalkın, geldi canavar!
Yarın şunun kafasını,
Unutsun duasını!
Verin bıçaa – kesecäm,
Kemiklerini doorayacam,
Derisini soyacam
Da emeni dikecäm!
Canavar, sakınarak,
Korkudan çekineräk,
Soba yanında sinmiş –

Kotoy bir tırnak çekmiş,
Sancı tutmuş acıdan,
Kan çıvdırmış kaşından.
Birdän köpek abanmış –
Güüdesini dişlemiş.
Hep koruna-koruna,
Diışmış eşään uuruna,
Eşek bir tepmä çakmış –
Çeneleri bertilmiş,
Geeridän bir eklenmiş –

İki gözü beş olmuş,
Çerçeväylän fırlamış!
Ozamandan bu dostlar
Görmemişlər canavar...
Gerçek onnar şindi dä
Yaşarmışlar o daada,
Dort kardaş, dört kafadar –
Masalım da bukadar.

şevik – çemrek, burada: şalvir, şiret
tekir – boz biyazlan karışık
yortuluk – burada: yortu imeesi
dert – hastalık, burada: zorluk
okol – sırlık aulu
moloz – büyük bir taş parçası
özenmää – istemää
toy – yortu
kor-bastı – burada: korda pişirilmiş (yaanı)
kedinin cıdaa – kedinin ensesi
kıpıtmaa – burada: titiremää (korkudan)
bayram – yortu – hiç bir katıksız

1. Nedän çekeder masal? Angı masallarda siz karşı gelersiniz butakım çeketmesinnän?
2. Nesoy zarar yapmış Kotoy? Nicä onu çezalêêr babu?
3. Kiminnän yolda karşı gelmiş Kotoy?
4. Köpek neçin kuulmuş evdän?
5. Eşek neçin kuulmuş okoldan?
6. Horoz neçin kırlamış evdän?
7. Ne birleştire hepsini bu hayvannarı? Neçin onnar barabar toplanmışlar?
8. Ne düşünersiniz onnarın saabileri için?
9. Nicä bu dört evsiz, kart, zavalı hayvan kendinä ev buldular, canavarları üsteledilər?
10. Nesoy temalar açıklanêr bu yaratmada?
11. Folklor hem yazılı literatura masallarını ne birleştire? Neylän onnar başkalaşêrlar?
12. Angı kaliteleri göstererlər bu hayvannarın süretleri?

15 Teksti okuyun da soruşlara cuvap edin.

Elektron kiyatların istoriyası çeketti 1971 yılda. Ozaman taa yoktu internet, personal kompyuteri, ama artık vardı ESM (elektron saymak maşinaları). Maykl Hart, Amerikada yaşayan bir stu-

**kompyuter
elektron kiyadı**

dent, inanarmış, ani en yakın gelecek zamanda herbir insan kullanabilecek kompyuter. Student düşünmüş çevirmää elektron formatına dünnä literaturasının en anılmış 10 bin yaratmasını XX-nci asirin sonunadan. Kendi çalışmasını adlamış nicä „Gutenberg proekti”, anılmış ilk tiparcının adına. Gittikçä bu proektä katılmış başkaları da. „Gutenber proekti” var büün dä, onun bibliotekasında bulunêr 32 bindän zeedä elekton kiyadı.

Büün internettä var binnän onlayn-biblioteka, türlü formatta hem temalara görä kiyatlar.

- *Nezaman çeketti elektron kiyatların istoriyası?*
- *Kullanêrsınız mı siz üürenmäk elektron kiyatlarını?*
- *Angı artistik yaratmalarını elektron formasında siz okudunuz? Annadın.*
- *Aaraştırın gagauzça elektron kiyatlarını. Annadın bir kiyat için: adı, avtoru, basım evi.*

16 Hazırlayın bir elektron kiyadı G. Gaydarcının „Kara Kotoy” masalına görä. Yaratmanın içindekiliinä görä resim yapın ya da internet saytlarından ilüstraşiyaları kullanın.

17 G. Gaydarcının „Kara Kotoy” masalına bir „tiparlı” kiyat A4 yapraklarında yapın, içindekiliinä görä resim yaparak.

Dil teoriyası

Morfologiya

§ 1. Oluşluk çalımı

İşliklerin oluşluk çalımı gösterer **işlemin** halizdän şindiki olmasını, geçmiş olduunu hem gelecek olacaanı.

Örnek: *O üürener, üürendi, üürenecek.*

Oluşluk çalımın işliklerindä çalım afıksleri yoktur. Onnar düzülerlär **zaman** hem **üz** afıkslerin yardımınan. Oluşluk çalımın işliklerindä var hepsi zamannar: **şindiki, geçmiş, gelecek.**

Gagauz dilindä oluşluk çalımında işliklerdä olur olsun bir şindiki zaman forması, iki gelecek zaman forması hem altı geçmiş zaman forması.

Oluşluk çalımın zaman formaları

1 Bakın tablişaya. Kaç zaman var gagauz dilindä?

Zaman formaları	Afıkslär	Örneklär
Şindiki	-er, -yer, -êr, -yêr	yazêr, deer, iyer, tanıyêr

Mutlak gelecek	-ecek, -yecek, -acek, -yacak	bilecek, deyecek, suuacak
Bellisiz gelecek	-ar, -yar, -är, -yär, -r	yazar, toplayar, bilär, deyär, tanır
Mutlak geçmiş	-tı, -dı, -ti, -di, -tu, -du, -tü, -dü	baktı, gitti, sesledi, sustu, suudu, tanıdı, dürttü, büüdü
Bellisiz geçmiş	-mış, -miş, -muş, -müş	yazmış, suumuş, görmüş, seslemiş
Bitkisiz geçmiş	-ar-dı, -yar-dı, -är-di, -yär-di	yazardı, yaayardı, sesleyärdi, gidärdi
Çoktan geçmiş bitirilmiş	-di-ydi, -du-ydu, -dı-ydı, -dü-ydü, -ti-ydi, -tı-ydı, -tu-ydu, -tü-ydü	söledi-ydi, yazdı-ydı, koru-du-ydu, düz- dü-ydü, gitti-ydi, büktü-ydü, baktı-ydı, sustu-ydu
Çoktan geçmiş bellisiz	-mış-tı, -miş-ti, -muş-tu, -müş-tü	bakmıştı, gelmişti, okumuştı, örümüştü
Neetlik geçmiş	-ace-ydı, -ece-ydi, -yace-ydı, -yece-ydi	bakace-ydı, bilece-ydi, okuyace-ydı, söyleyece-ydi

- Angı zaman formalarını siz dayma kullanêrsınız?
- Angı zaman formalarını siz kullanmêêrsınız? Neçin?

Dionis Tanasoglu

Şiiri demekli okuyun.

ÇALÊR SAZLAR

Çalêr sazlar, çalêr
Uzak deniz boylarında.
Çalêr ölä yakın, sansın bizdä,
Sansın bobam kauş çalêr.
Çalêr sazlar çoktan-çoktan,
O cıvırlıganın yolu.
Maani geler uzaklardan,
Sazın içi sansın dolu...
Sesleerim bän kim ne gündän,
Azer senin mi kefinä,

Girmäâ istärkän bütündän,
Doyamêêrım o sesinä?
Çalêr toprak için sazlar,
Vatan için çalêr onnar,
Bana karşı çalêr sazlar –
Azerbaycan kızı oynar.
Kauşlan saz candan dostlu –
Bilä çaldık toyda, düündä!
Beklä musaafırläâ, dostum,
Konak bana ol her gündä!

saz – azer muzıka tertibi
kauş – gagauz muzıka tertibi
toy – düün
konak – musaafir

1. Angı muzıka tertipleri için D. Tanasoglu annadêr şıirindä?
2. Saz – o kimin muzıka tertibi? Neredän biz bunu annêêrız? E – kauş?
3. Netürlü poet bu iki muzıka instrumentini biri-birinä baalêêr?
4. „**Kauşlan saz candan dostlar – Bilä çaldık toyda, düündä!**” – bu sıracıkların D. Tanasoglu ne istedi göstermäâ? Açıklayın.

- „**Saz**” lafın maanalarını açıklayın. Ne deniler butakım laflara? Kendi dooruluunuzu sözlüklän inandırın.
- Bulun sinonim laflara: **kef, çoktan**.
- Bulun teksttä işlikleri izin çalımında, onnarın üzünü hem sayısını belli edin.
- Bulun işlik infinitiv formasında, afiksini söläyin.

§ 2. Şindiki zaman

İşliklär şindiki zamanda göstererlär, ani işlem olêr şindi sölenän vakıtta. İşliklär şindiki zaman formasında cevap ederlär soruşlara: **ne yapêr? ne olêr?**

Şindiki zaman düzüler vokal garmoniyasına görä **-er, -êr; -yer, -yêr** afikslerin yardımınan. Bu afikslerä deniler **zaman afiksleri**. Onnar yamanêrlar işliin temel formasına. Diişilmektä zaman afikslerinä eklenerlär üz hem sayı afiksleri dä.

Örnek: üüreneer, resimneer, toplêêr, yazêr, tanıyêr, büüyêr.

- 2** Tablişayı okuyun. Angı afikslärlän düzüler işliklerin şindiki zamanı? Nesoy afikslär diişilmektä eklenerlär zaman afikslerinä?

İşliklerin diişilmesindä zaman hem üz afiksleri

	Birlik sayısı	Zaman afiksi	Üz afiksi	Çokluk sayısı	Zaman afiksi	Üz hem sayı afiksleri
I.	sesle- er -im	- er	-im	sesle- er -iz	- er	-iz
II.	sesle- er -sin	- er	-sin	sesle- er -sınız	- er	-sınız
III.	sesle- er	- er	-	sesle- er -lär	- er	-lär
I.	çal- êr -ım	- êr	-ım	çal- êr -ız	- êr	-ız
II.	çal- êr -sın	- êr	-sın	çal- êr -sınız	- êr	-sınız
III.	çal- êr	- êr	-	çal- êr	- êr	-lar
I.	büü- yer -im	- yer	-im	büü- yer -iz	- yer	-iz
II.	büü- yer -sin	- yer	-sin	büü- yer -sınız	- yer	-sınız
III.	büü- yer	- yer	-	büü- yer -lär	- yer	-lär
I.	oku- yêr -ım	- yêr	-ım	oku- yêr -ız	- yêr	-ız
II.	oku- yêr -sın	- yêr	-sın	oku- yêr -sınız	- yêr	-sınız
III.	oku- yêr	- yêr	-	oku- yêr -lar	- yêr	-lar

- Neyä görä eklener zaman afiksleri? Vokal garmoniyasını aklınıza getirin.

3

Aşaadaki işlikleri koyun şindiki zamanın I-inci üzünä birlik hem çokluk sayılarına, bakarak yukarkı tabliṭaya hem verilmiş örnää. Zaman hem üz afikslerini söläyin.

Çal, gel, seslä, beklä, çalış, üüren, sevin, savaşı, gör.

Örnek: sor – sor-êr-ım, sor-êr-ız.

4

Teksti okuyun. Parantezada verili işlikleri yazın şindiki zaman formasında. Zaman hem üz afikslerini nişannayın.

Bän herkerä (*mayıl olmaa*), açan görerim işlän gömülü gagauzları düünnerdä ya da başka konuşkalarda. Ne kadıncalar hem maramcalar (*kıvratmaa*)! Ne horular hem joklar yavruşka gibi büülü kuvetlän (*kaldırmaa*) bu yorgun gagauzları havaya, da onnarın tabannarından sade kıvılcın fırlêêr! Şaşılacek iş!

kadıncı
kıvılcın

5

Noktaların erinä uydurun işlik şindiki zaman formasında. İşliklerin dooru yazılmasını açıklayın, belli edin afiksleri. Bitki cümleyi başarin kendi bakışınıza görä.

Bän gagauz avarlarını. Hoş duygular canımı ..., açan ... kemeñçä avasını. Ak-lım ... türlü käämil erlerdä: geniş kırlarda, çayırlarda, baalarda. Canım sevinmeliklän ..., açan

§ 3. İşliklerin diişilmesi şindiki zamanda

Todur Marinoglu

▼

Şiiri demekli okuyun.

SANA, MAMU!

Çalêrlar taa gözäl kuşlar,
Baaşlarkan mamuya çiçek.
Kolay geçerlär küsülär,
Tütärkän sofrada ekmek.

Onun ürää dolu şeker,
O hepsindän bizä yakın.
Onsuz bizä pek aar gelir,
Onsuz dünnä diil pek aydın.

İslää, açan güneş göktä
Hem diilsä mamu hiç hasta.
Boran gezsın kâr küülerdä,
Bizä kuytu anamızda.

1. Şiirin temasını açıklayın.
2. Nesoy duyguları debreştirer bu şiir?
3. Ananın ürää nesoy? Bulun şiirdä sıracıkları.
4. Kendi düşünmeklerinizi ana ürää için söläyin, ilerledin.

- *Bulun işlikleri şindiki zamanda. Angı afikslärlän onnar kurulu? Neylän biter işliklerin temeli?*

Şindiki zamanda işliklär diişilerlär üzlerä hem sayılara görä. Diişilmektä var türlü özel-likleri.

Hesaba alın işliklerin temelini:

- konsonnan bitän kalın vokallı işliklär;
- konsonnan bitän incä vokallı işliklär;
- vokallan bitän kalın vokallı işliklär;
- vokallan bitän incä vokallı işliklär.

- 6** Tablıtayı okuyun, işliklerin temelini, zaman hem üz afikslerini söläyin. Neylän biter bu işliklerin temeli? Angı afiks kurêr şindiki zamanı bu işliklerdä?

Konsonnan bitän işliklerin diişilmesi şindiki zamanda

Sayı	Üz	Konsonnan bitän kalın vokallı işliklär		Konsonnan bitän incä vokallı işliklär	
Birlik	I.	çalış- êr -ım	yaz- êr -ım	gel- er -ım	sesed- er -ım
	II	çalış- êr -sın	yaz- êr -sın	gel- er -sın	sesed- er -sın
	III.	çalış- êr	yaz- êr	gel- er	sesed- er
Çokluk	I.	çalış- êr -ız	yaz- êr -ız	gel- er -ız	sesed- er -ız
	II.	çalış- êr -sınız	yaz- êr -sınız	gel- er -sınız	sesed- er -sınız
	III.	çalış- êr -lar	yaz- êr -lar	gel- er -lär	sesed- er -lär

- 7** Tablıtaya bakarak, diiştirin işlikleri şindiki zamanda.

Bil, gel, resim et, mayıl ol, annat.

- *Angı kuralı hesaba alêrız, konsonnan bitän işlikleri şindiki zamanda diiştirär-kän?*
- *Angı işliklerdä olêr konson dönmesi?*

- 8** Aşaadaki teksti yazın. Şindiki zamanda işlikleri bulup, altlarını çiziz, onnarın zaman hem üz afikslerini nişannayın.

Benim anam en ii insan bu dünnedä. O herkerä düşüner bizim aylemiz için. Her gün o pişirer datlı sabaa ekmeeni da uyandırêr bizi gülär üzlän. İştän geldiynän, yardım eder bizä uroklarımızı yapmaa. Biz dayma kiyat okuyêrız, gezineriz parkta, temiz hava-da. Avşam üstü biz hepsimiz barabar oturêrız, annadêrız, nicä geçti gün. O hepsimizä bulêr vakıt. Bän pek severim benim anamı!⁴

9

Aşaadaki teksti okuyun, kullanarak işlikleri şindiki zamanda.

Küüyün kenarında var bir bayırcık. Kışın orada bütün gün (*işidil*) şamatalı uşak sesleri. Todi hergün, geldiynän şkoladan, (*git*) orayı kızak kaymaa. Bayırcın yanında o (*buluş*) kendi dostlarınan. Kafadarlarınan bilä o (*pin*) bayır tepesinä. Bu balaban erceezdän Todi, kızaa oturup, (*uç*) lüzgär gibi aşaa dooru. Kızak kaymasına Todi (*gül*), (*sevin*), şaka (*sölä*). Onun ardından (*kay*) dostları da.

Aşaada (*bulun*) başka uşaklar, angılarında kızak yok. Onnar (*beklä*) bayırcıktan inän kafadarlarını. Todi dostlarınan, kaydıynan aşaa, (*toplaş*) aşağıda bulunan uşaklaran. Çocuklar (*annaş*), ani vereceklär kızaklarını te onnara, kimdä kızak yok.

- *Parantezalarda verili işlikleri läüzımnı formada yazın, zaman afikslerini nışannayın.*

10

Teksti okuyun da adını koyun. Annadın onun içindekiliini, kullanarak işlikleri şindiki zamanda.

Bitki günnerinä kadar çıkmêêr insanın aklısından küçüklüü. Türlü oynunnarı oynayardık: koolaşmacık, yumacacık, cenkçääz, evce-cik, çelicäk, bom-bom boyacık, ıfracık, çinicik, aşıcak, çatı aşırı atlamaa. Çok beenärdik toplan „Ştandur-ştandur” oynamaa hem oyunu „Ördeklär-avcılar.”

Düşümdä dä, aynımda da günnär, açan mamuyulan tati taa gençtilär, biz dä uşaklar taa şkolaya gezardık. Te enikunu girdim o içeri, neredä bütün aylä toplanardı avşam-avşam. Masanın üstündä doşeli çiçekli muşama, duvarda tıklêêr saat, peçkanın içindä çıt-çıt yanêr odunnar. Bizdä sä, uşaklarda, ikişär kırmızı yanak, durêrız dayalı sıcak sobaya, yısıdêrız ellerimizi, zerä kızak kaydık, alaca karannık çöküncä...

İnsanın yaşamasında küçüklüü – en tatlı, en paalı, unutulmaz bir dä kıpımcı, zaman.

Tina Sürmaya görä

- *Angı küçüklük oynunnarı oynêêrlar uşaklar küçüklüündä?*
- *Siz bu oynunnarın kurallarını bilersiniz mi? Büünkü gündä uşaklar bu oynunnarı oynêêrlar mı?*
- *Bir bildiiniz oyunun kuralları için annadın, kullanarak işlik şindiki zaman formasında.*

11

Siz dostlarınızlan nicä serbest vakıdınızı geçirersiniz? Angı masa oynunnarını seversiniz? Nesoy dışar oynunnarı beenersiniz? Kendi sevgili oynunnarınız için bir dialog kurun. İşlikleri şindiki zaman formasında kullanın.

12

Tablîşada verili işliklerin şindiki zamanda diişilmesini okuyun. Neylän biter bu işliklerin temeli? Angı afikslär kurêr şindiki zamanı bu işliklerdä?

Vokallan bitän işliklerin diişilmesi şindiki zamanda

Sayı	Üz	İncä vokallan bitän işliklär		Kalın vokallan bitän işliklär		
		- ä	-i, -ii, -ü, -üü	-a,	-ıı, -uu	-ı, -u, -aa
Birlik	I.	sesle- er -im	büü- yer -im	oynê- êr -ım	tıı- êr -ım	koru- yêr -ım
	II.	sesle- er -sin	büü- yer -sin	oynê- êr -sın	tıı- êr -sın	koru- yêr -sın
	III.	sesle- er	büü- yer	oynê- êr	tıı- êr	koru- yêr
Çokluk	I.	sesle- er -iz	büü- yer -iz	oynê- êr -ız	tıı- êr -ız	koru- yêr -ız
	II.	sesle- er -siniz	büü- yer -siniz	oynê- êr -sınız	tıı- êr -sınız	koru- yêr -sınız
	III.	sesle- er -lär	büü- yer -lär	oynê- êr -lar	tıı- êr -lar	koru- yêr -lar

13

Tablîşaya bakarak, diiştirin işlikleri şindiki zamanda.

Baaşla, anna, eklä, örü, giı, tanı.

- Angı kuralı hesaba alêrız, vokallan bitän işlikleri şindiki zamanda diiştirêr-kän?

14

Aşaadakı laf birleşmelerinnän cümlä kurun, şindiki zamanda işliklerin zaman hem üz afikslerini nışannayın.

Kesmäa aacın kuru dallarını, silmäa yannış yazıları, ihtarı yol aşırı geçirmäa, aacın gölgesindä oturmaa, uroklarda üüredicileri dikat seslemäa, yaamurun dinmesini beklemäa, dar köprünün üstündän geçmää, çöşmedän suuk su içmää.

Örnek: Kıra gidärkän, dädum her zaman taligayı durgudêr, da çöşmedän suuk su içêriz.

15

Bir monolog düzün „Bän tutêrım aklımda mamunun masallarını” temasına görä. (7-8 cümlä)

16

Yazın teksti, parantezalarda verili işlikleri şindiki zamanda kullanarak. Kendi küçüklüünüz için üç cümlä düzün. İşlikleri I-inci üzdä birlik sayısında kullanın.

Küçüklük – käämil bir zaman, açan dünnä (*görünmää*) büyük hem fasıl. Herbir gün dolu oynannarlan, gülüşlän, sevinmeliklän. Küçüklüümüzde biz (*inanmaa*) kismetli geleceemizä. Bu ilk dostlar zamanı, angıları (*görünmää*) hepsindän inannı. Büz (*üürenmää*) sevinmää herbir işä: güneşli günä, meraklı kiyada, tatlı dondurmaya. Küçüklük – o aylä avşamnarın hem yortuların en mutlu aklına getirmekleri. Kär bu zaman biz (*tanımaa*) dünneyi, binnär soruşa cuvap (*aaramaa*). Vakıt (*geçmää*) hızlı, da, büüdüynnän, (*özlä*) bu yılları.

§ 4. İşliklerin dooru yazılması şindiki zamanda

Okuyun masalı.

KÜL PEPELEŞKASI

(Gagauz halk masalı)

*Masal, masal
matladı,
masal küpü
çatladı...
Masal, masal
maniki,
tırnaa vardır
oniki.*

*Onikinin yarısı
beş tilkinin derisi,
kuvancının arısı
satıncının darısı,
popazın da karısı...*

Şindi bir vakıtlarda varmış, bir vakıtlarda yokmuş, eer olmayaymış, söylenmeyeceymiş.

Varmış bir adam, onun da varmış üç oolu. İkisi akıllıymış, üçüncüsü, en küçüü, diilmiş pek akıllı. Artık onediya basmış, ama hep günün boyuna kulluktä oynarmış. Onun adıymış Pepeleşka, hep küllüktä oynarmış deyni, deyärmişlär Kül Pepeleşkası. O adam orta yollu çorbacıymış: varmış bir çift alaca beygircikleri hem dâ bir eşää. Bu mallarlan etiştirämiş kendi çiftçiliini çevirmää.

Bir yılın adam ekmiş en ii tarlasına darı. Razgelmiş yaamurlar, düşmüşlär vakıdında, da darı büümüş, olmuş belädän. Gider şindi bu adam dolaşmaa ekini da görer, ani bir eri tarlanın gür eşilmiş, boyu kuşaa kadarmış, ama baksa öbür kenarına, gözelim darıyı kimsä otlatmış, yas-püs etmiş. Büyük beygir izleri nereyâ basmışlar, orada eşillik erä battırılmış. Geler o kahırlı evä da söleer oollarına, ani tä tölä-bölä işlär...

– Lääzım olacek, – deer bobası çocuklarına, – gidip-beklemää tarlayı da tutmaa, kim yapêr bu zararı, zerä kaybedecez gözelim bereketi.

– Baka, bän gidecäm beklemää, – deer büyük oolu. – Bän tutacam o hırsızları.

Ortanca oolu da demiş: „Bän gidecäm”. Ama Kül Pepeleşkası da oradan: „Bän gidecäm beklemää!”

– Sän baari sus! – gırgırmış ona batuları, – git te orada küllüktä oyna.

Piner büyük çocuu beygirä da gider darıyı beklemää. Köstekleer atını, kolverer onu bir tarafıkta otlasın, kendisi dâ, harapnik elindä, dört göz kollêêr tutmaa zararcıları, ama sabaaya karşı bıkmış gezmää da biraz uyuklamış. Açan uyanmış, tarlanın taa bir payı tapkır edilmiş. Bobası sabaalen gelir dolaşmaa da görer, ani zarar genä olmuş. Gelerlär ool-boba kahırlı evä, tühlanarak.

– Baka, – deer ortancı oolu, – kolver, bän gideyim, vallaa, hiç uyumayacam, tutacam o hırsızları!

– Hadi, sän dâ git avşama, – deer bobası, – denä kısmetini!

Gider ortancı da atlı. Beygirini edeendä otladarmış hem gezinärmiş darı tarlasının kenarında. Sabaaya karşı oturmuş bir ot tepesinin yanında dinnenmää da uyuklamış.

Da te taman bu kısa aracıkta zarar genä olmuş. Gelmiş bobası da genä görmüş zararı. Ölä dä küsülü gelmişlär evä.

– Yazık, kaybederiz hazır büyüdölmüş bereketi! – demiş bobası oollarına. – Büt-tüm sizi, daa gibi çocuklar, da te şimdi geldi sıra iş başarasınız, ama siz becermeersiniz. Ne, bän mi şimdi gideyim beklemää tarlayı? – sormuş boba.

– Baka, brak, bän gideyim beklemää. Bän onnarı mutlak tutacam! – demiş Pepeleşka.

– Biz tutamadık, da sän tutacan! – ikisi birdän batuları savaşmışlar azarlamaa küçük kardaşını.

Ama boba seslämemiş büyük oollarını da demiş:

– Açan pek isteersin, hadi git sän dä, denä kısmetini.

Kül Pepeleşkası, sevineräk, piner eşeenä da gider. Etiştiynän tarlaya, yatêr ot tepesinin boyuna da gecä yarısından bir uyku çeker. Sora kalkêr da doz-dolay geziner. Dört-göz bakarmış, gelmeer mi birkimsey. Taman sabaaya karşı gelmiş dört beygir da girişmişlär „harp-harp” darıyı otlamaa. Pepeleşka atlêr birinin üstünä da sıkı sarılêr onun elelerinä. Beygir tepiner, silkiner, ama düşürdämeer Pepeleşkayı, da ona ölä deer:

– Bey, çocuk, kolver beni da al elemdän bir kıl. Nezaman sana läázım olacam, salla onu, da bän zorunda büyük yardımcı olacam.

Pepeleşka kayıl olêr da alêr beygirin elesindän bir kıl, sora, inip ondan, deer:

– Gidin saalicaklan işinizä da başka yapmayın zarar bizim tarlaya.

Beygirlär bir kıpımda yok oluvererlär.

Sabaalen gelir Pepeleşkanın bobası da görer, ani tarlada bu gecä zarar olmamış, meteder küçük oolunu batuların önündä:

– Te onnar sendän büyük, ama islää bekleyämedilär, sän sä becerdin korumaa bereketi.

– Saa olasin, cocuum.

Pepeleşka seviner da ilerkisi gibi hep küllüktä oynarmış. Taman o vakıtlarda da padişahın biricik kızı evlenirmiş. Bu iş için padişahın saraylarından doz-dolaylara laf kolverilmiş, ani, kim atlı becerecek pinmää Buzlu bayırın tepesinä, ona padişahın kızı verecek nişan üzüünü, o da olacak güveesi hem kabul edecek yarım padişahlık.

Kim istemäz padişaha güvää olmaa, yarım da padişahlaa buyurmaa? Padişahın da kızı ama pak Dünnä-Gözeliymiş.

Kalkmış-kopmuş bütün memleket kısmet aaramaa... Gelirmişlär sınırlar aşırı erlerdän boyar, padişah oolları, umutlan, beki, onnara düşêr gelin olsun Dünnä-Gözeli. İşider bu işleri Pepeleşkanın da batuları da takılêrlar bobasına, kolversin onnarı da kısmet denemää, ama Pepeleşka da oradan kafa kazırmış:

– Baka, kolver, bän dä gideyim padişahın kızına dünürä!

– Nasıl dünür, ba? – sorarmış batuları. – Orada läázım Buzlu bayıra tırmaşmaa.

– Bän ne eşeklän tırmaşamayacam mı oraya?

– Kül Pepeleşkası! – üfkelenirmiş ikisi dä batuları. – Buzlu bayıra eşeklän! Orayı nallı ürük beygilär, bilmäm, tırmaşsın. Sän savaşma baari bizi da utandırmaa!

Ama bobaları düşünmüş da demiş:

– Gidin, oollarım, da denäyin, bekim, sizä gülümseyecek ecel. Kısmet o ölä bir iş, ani bilmäzsin, kimin kaşına çıkacak.

Batuları nalladêrlar beygirleri, islää onnari doyurêrlar, pazar günü sabaalen pinerlär da – yola! Ama, tokattan çıkarkana, baksalar – Kül Pepeleşkası da eşektä atlı takışmış ardlarına.

– Ba dön geeri, yapma bizi gülüntü bütün memleketä!

– Dönmeyecäm! – inatlanırmış Pepeleşka.

– Dön, zerä iyecän lobut, ba bela!

– Dönmeyecäm!

İner büyük batüsü da, dartıp Pepeleşkayı eşektän, yakêr sırtına dört-beş kamçı da, itireräk, yollandırêr onu geeri, kendileri sä koşarak giderlär ileri.

Pepeleşka çok düşünmeer, kolverer eşää, gitsin evä, kendisi dä çıkarêr koynusundan o beygirin büülü kılını, sallêr. Geçmeer çok, gelir ona bir dooru ürük beygir, besli yalap-yalap edärmış...

O demiş:

– Al, çorbacı, saa kulaamdan rubaları, giyin, pin arkama da bas özengiyä!

Pepeleşka, açan giyer o epiz-eni rubaları da piner ürük beygirä, benzärmış en seçi padişaa oollarına. Kopeder atlı-atlı, etişer batularını, onnara birär harapnik çeker da gider ileri. Orada, şişä gibi, Buzlu bayırın tepesindä duaklan, çiçeklän donanmış, oturmuş padişahın kızı. Genç delikannılar, ayılanıp-hızlanıp, savaşarmışlar pinmää bayıra, ama, kayıp, düşärmışlär geeri, nicä armut aacından. Angısı sakatlanarmış, angısı bertilirmış, da, brakıp, betvalayıp uurunu, sauşurmuşlar.

Pepeleşka da dooru beygirinnän çıkınmış geeri da, açan hızlanmış, bayırın yarı erinä etişmiş, taa yukarı pinämemiş dä dönmüş, gitmiş. Ama batuları o alaca beygirciklerinnän hiç eltenmemişlär da pinmää o buzlu bayıra. Pepeleşka gelir batularından ileri evä da küllüktä oynarmış.

Büük batüsü demiş:

– Ne ba, zulum, lobut imeyincä, dönmedin geeri!

– Bän dä idim, ama siz dä idiniz! – zevklenmiş Pepeleşka.

– Ne o ba, kimdän biz lobut idik? – sorarmış batuları, şaşarak.

– Te o dooru beygirli çocuktan, ani bayırın yarı erinädän tırmandı.

– Näändan gördün sän?! Sölämä bu yalanı kimseycä, zerä biz seni, dama kapayıp ta, iyelerini ezecez.

– Diil yalan, bän samannık üstündän gördüm.

– Hadi yakalım samannı da bakalım, başka kerä neredän o bizi görecek...

Yakêrlar samannı.

Ertesi pazar genä atlılar ulam-ulam gidärmışlär Buzlu bayıra pinmää.

Pepeleşkanın da batuları toparlanêrlar, düşüneräk, baari pinämeselär dä, makar görsünnär aalemi, ama genä ardlarına takışêr Pepeleşka eşeklän. Batuları ona baarêrlar:

– Be, dön geeri, kızartma üzümüzü halk arasında!

– Dönmeyecäm, da bakalım, nâbacenız!

– Döncän, döncän hem lobut ta iyecän, te şindi bän seni!

Bu sıra iner küçük batüsu beygirdän da, islää kamçılایp Pepeleşkayı, yollêêr geeri, kendileri yortarak yollanêrlar. Onnar görünmâz olunca, Pepeleşka genâ çıkarêr koynusundan kılı, sallêêr. Bu yol gelir ona bir çilli beygir, ürük hem besli. O demiş:

– Al, çorbacı, saa kulaamdan rubaları, giyin da bas özengiyä.

Pepeleşka ölä dä yapêr. Toparlanêr, batüalarını etişip, onnara birâr kamçı yakıp, gider ileri.

– Ne sert bu zengin köpek! – demiş büyük batüsu, – urêr, ne göz, ne kaş seçer, sardırdı o harapnii taa enselerimä, ateş gibi yanêr boynum!

– Ama ne rubalar sırtında onun vardı! Beygiri dä şindi başka, – demiş küçüü.

– Olmalı, bu çil beygir keskin, onun olacektır padişahın kızı.

Etişer Pepeleşka Buzlu bayırın yanına. Orada varmış çok atlılar, biri-birindän taa üstün. Delikannılar da biri-birindän taa gözäl. Pepeleşkanın da batüları bu alayda küçüräk beygirciklerinnän, dimi-çukman rubalarinnän bir tarafta kaybelir gibi olurmuşlar.

Pepeleşka sa gelincä, hepsi alay sade ona bakarmışlar. O da canaabet özengilär-län dürter beygirin boşlarını, kurdurup, kaldırêr onu geeriki ayaklarının üstündä da, dolaylanıp bir kerä harmannıya, hızlanêr yukarı bayıra. Ne kalmış etişsin tepeyâ, ama bu sefer dä dönmüş, etişmedään en yukarı.

Hepsinin siiredicilerin aazları bir karış açık kalmış, şaşıp, sorarmışlar: „Kim olsun bu pelivan?” Ama çilli beygirli delikannı yapmış bir koşu Buzlu bayırın dolayında da gitmiş işinä.

Pepeleşkanın da batüları denemişlär Buzlu bayırın üstünä hızlanmaa, ama sade gülüntü olmuşlar, taa yaklaşırgan, kayıp-düşümüşlär, da ne kalmış kendilerini dä sakatlasınnar. Dönerlär geeri evä küsülü. Bu pazar da kimsey etişämemiş padişahın kızına.

– Öbür pazara da gelecez mi? – lafedärmişlär batüları yolda.

– Elbetki, gelip, baari görelim, ne olacek.

– Te o çilli beygirdä erif öbür pazara da gelirsä, kısmet onun olacektır.

– Brak şunu, taa ii o, yolu bulup ta, gelmesin. Onun näändan sa bizä karezi var. İki sıra oldu, geçärkän, kamçılêêr bizi. Benim arkamda pinek o kamçıdan şindi dä taa, hep kor gibi, yanêr, – demiş küçük batüsu.

Etişerlär evä. Pepeleşka çıkêr küllüktän batülarına karşı, güleräk:

– Allele, genâ lobut idiniz!

– Kim lobut idi ba?

– Gördüm, gördüm... O çocu da gördüm çilli beygirdä, padişahın kızı ona elini uzattı...

– Brä, – demiş küçük batüsu, – bu küllüdän bişey kalmêêr görülmedik!

– Neredän sän gördün?

– Gördüm, gördüm, da nâbacan, – yamulurmuş Pepeleşka.

– Çabuk sölä, neredän gördün, zerä şindi onaracam seni tä bu kamçıylan! – demiş büyük batüsu.

– Koçannık üstündän gördüm.

– Yakêrız koçannı da bakalım, gelän pazara ne görecän, – demiş büyük batüsu küçüünä.

Taa o günü yakmışlar koçannı.

Genä geler pazar. Batuları taa cumertesindän artık hazırlanırmişlar gitmää. Pazar günü çıkêrlar tokattan, ama baksalar, Pepeleşka da çıkê eşektä. Genä ilerkisi gibi lobutlan gücülä çevirmişlär onu geeri. Pepeleşka genä o büülü kılı sallamış, da ona gelmiş bir kara ürük beygir, çok taa gözäl öbürlerdän. Pepeleşka, alıp saa kulaandan cat-eni pubaları, giyinmiş da basmış özenگیyä, dartmış altın pirinçli kantırmayı – beygir uçmuş, gitmiş, etişmiş batularını da genä birär harapnik yarmış onnara. Batuları da gücenik-gücenik etiştirmişlär sormaa: „Bre olan, neçin bizä üfkeliysin, neredä önünü geçtik senin? Sölä, baari bilelim, angı küülüysün?”

– Harapnik küülüyüm! – etiştirmiş cuvap etsin Pepeleşka, da uçup-gitmiş.

O geldii gibi Buzlu bayırın yanına, kalabalık ilerkisi gibi şaş-beş kalmış. Pepeleşka, atını kurdurarak, hızlanıp bayıra, Padişahın kızının yanında durmuş:

– Uurlar olsun, Dünnä-Gözeli, – demiş, – geldim seni gelin almaa.

– Saa olasin, delikannı! – cuvap etmiş kız. – Sän taa gelmedin beni almaa, ama geldin bana dünürä. Buyur benim nişan üzüümü! Sana helaldır padişah güveesi olasin. Dünnä-Gözelinä denk bir eşsin!

Bu işi gördüynän, aşaa da delikannılar kim hasetliktän burulmuş, kim kıskançlıktan çatlarmış. Ama taa çoyu, şaşıp-sevinärmışlär, ani padişahın kızına çıktı bölä käämil bir yavklu da insan tezdä düündä konuşacak.

İner Pepeleşka bayırdan da, toparlanıp, sauşêr. Batuları lafedärmışlär:

– Bän ölä dä bilirdim, ani bu erif olacek kismetli.

– Dooru hesap almışın, bän dä ölä sandım, ölä dä çıktı.

Bir haftadan sora padişahın atlıları gezärmışlär küüdän-küüyä, sorarak, kimä düştü padişahın kızının üzüü, çıksın, görünsün, da düünä hazır olsunnar. Pepeleşka geler batularına da söleer, ani onda padişahın kızının üzüü.

– Sus, yalan sölämä, ba!

– Vallaa, te üzük bendä!

– Näändan sän onu aldın ba?

– Olmasın o bir yalancı üzük?

– Vallaa, hiç diil yalancı.

Büük batüsü çeker Pepeleşkayı bir tarafa da deer:

– Ey, năbacan o üzüü, ver onu bana, verecäm sana bir torba aşık.

– E-e, batücuk, savaşıma aldatmaa, vermeyecäm.

Görer, ani aldadamayacak, yıkıp Pepeleşkayı, zorlan alêr üzüü da kopeder kaçarak meydana, da baarêr padişahın atlılarına:

– Bendä, bendä Dünnä-Gözeli üzüü!

Ama Pepeleşka da ardından:

– Batü-ü-ü, ver üzüümü, yapma ölä, va-a-a, söyleycäm bakaya, va-a. Neçin kaptın üzüümü, va?

– Sauş başımdan ba! Nasıl üzük sana lăázım, o benim!

– Diil senin, o benim, şimdi elimdän zorlah aldın! Ver üzüümü, va!

Döner geeri batüsü da Pepeleşkaya birkaç yumuruk, birkaç tepmä...

– İştımayım, sızlayasın, sauş taa tez evä, zerä taa bir kerä dönärsäm, tepelärim, – deer da brakêr onu aalayarak, kendisi dä gider meydana. Göstermiş üzüü padişahın

adamnarına, da artık pineceyemiş faytona gitmää steonoz olmaa, ama geeridän etiştirmiş Pepeleşka, baarak:

– Durun, haydamayın faytonu! O beni düüdü da aldı üzüü. O benim, yapma ölä, ver üzüümü, va!

– Ne isteer o sendän? – sorêr atlının birisi büyük batüsuna.

– Haydayın ileri! – deer hırsız batüsü. – Ne bakêrsınız? O ahmak üstü-başı kül, var mı nicä bölesi padişahın kızına eş olsun? Bu yok aslı!

– Ama ya durum, bakalım, bekim, boşuna aalamêêr o çocuk! – deer o öbür asker.

– Bän, – annadêr Pepeleşka, – kara beygirdä pindim Buzlu bayırın tepesinä, kendisi padişahın kızı ölçtü parmaama üzüü da verdi bana.

– Sän neçin üzüü parmaana koymêêrsın? – sormuş askerlär batüsuna.

– Padişahın kızı demedi, koyayım, – cevap etmiş o.

– Diil, – baarmış Pepeleşka, – padişahın kızı kendisi giidirdi benim parmaama.

Ölçerlär üzüü batüsünün parmaana – gelmeer.

– Diil o parmaama, ölçün buna! – deer batüsü.

Ölçerlär hepsinä parmaklarına, ama üzüük gelmäzmiş, hiç yaklaşmazmış ta birisinä onun parmaklarına.

Açan ölçerlär Pepeleşkanın orta parmaana – üzüük sansın oradanmış. İndirerlär askerlär yalancı güveeyi faytondan da itirerlär onu yol bounda hendek içinä. Pepeleşkayı da, yıkayıp-paklêêrlar, eni rubalara giidirerlär da dooru saraylara steonozlaa götürerlär. Göräydiniz, nasıl gözäl durardı onnar, Dünnää-Gozeli hem Kül Pepeleşkası yannaşık! Çannar çekilerlär, muzikalar çalınêrlar... Okadar büyük alay hem şennik kalkmıştı, sansın bütün dünnää şennenirdi! Taa orada klisedä kendisi padişah eni güveesinä yarım padişahlı yazdırdı. Da te butakım çekeder bir düün, padişaa düünü, görölmedik şennik-sevinmelik, angısı bir hafta süründü. Da beni dä düünä çaardılar, üst köşedä paalı musaafirlärlän yannaşık oturdum...

*Türkü çaldım, oynadım,
Sevindim hem şennendim,
İdim, içtim, semirdim,
Masalı da bitirdim...*

darı – ufak ekin
dooru beygir – kırmızıya bakan renk, açık-mor
beygirin elesi, eleleri – ensesindä kıllar
zarar – zännik
sauşmaa – yok olmaa
semirmää – tuyannamaa, kalınnamaa

1. Nedän çekeder masal?
2. Sıralayın masalın personajlarını. Ne sölenler oollar için?
3. Nesoy zarar olmuş tarlada?
4. Nicä büyük oollar bekleerlär tarlayı? Neçin onnar koruyamamışlar tarlayı?

5. Pepeleşka neçin kurtarabilir tarlayı?
6. Kimä padişaa isteer vermää kızını?
7. Nicä annêersınız bobanın laflarını: „Gidin, oollarım da denäyin, bekim, sizä **gülümseyecek ecel**. Kismet o ölä bir iş, ani bilmäzsin, **kimin kaşıına çıkacak**”?
8. Nicä davranêrlar batûlar kardaşına? Neçin?
9. Nicä Pepelşka cezalêêr batûlarını?
10. Ne yapêr batûları, Pepeleşka görmesin onnarı deyni? Akıllı mı onnar?
11. Nesoy beygir gelmiş Pepeleşkaya?
12. Ne vermiş Dünnä-Gözeli Pepeleşkaya? Ne yapêr o üzüklän?
13. Batûların hırsızlıu nicä çıkêr üzä?
14. Neylän biter düün?
15. Masalın öz fikiri nesoy?
16. Dooru mu söyleyiş: „**Körlük yapan körlük görer**”?

- Masalın bitki abzağını okuyun. İşlikleri şindiki zamanda bulun, dooru yazılmasını açıklayın. Neylän biter bu işliklerin temeli? Angı afikslän kuruldu şindiki zaman?
- Verili laf birleşmelerin maanalarını açıklayın: **şaş-beş kalmış, cat-eni rubalar, birär harapnik yarmış, hasretliktän burulmuş, kıskaçlıktan çatlarmış**.
- Angı stildä kullanılêlêr butakım laflar?

17

Verili işlikleri yazın şindiki zamanın III-üncü üzündä çokluk sayısında, afikslerini nişannayın. Kurun onnarlan birär cümlä.

Çaarmaa, tanımaa, temizlemää, suumaa, erimää, sürümää.

- Yaraştırın, neylän başkalaşêrlar bu işliklerin şindiki zaman formasının kurulması? Angı vokallarla biter işliklerin temeli?

18

Yazın cümleleri, parantezalarda verili işlikleri kullanarak şindiki zamanda. İşliklerin üstündä yazın üzünü hem sayısını.

Bizim klas (*beklä*) yortu gününü. Büün biz dostumnan (*izmet et*) klasta. Bän (*yıka*) erleri, o da (*sil*) tozları. Yortularda biz (*donat*) klasımızı, (*as*) gırlända, renkli şişirgaları (*şişir*) da (baala) onnarı duarlara.

Siz hep ölä mi (*hazırlan*) yortuya? Uroklardan (*brakılma*) mı? Akrannarım kimär kerä yortularda (*dayanama*) urokların bitkisinädäk... Bän dä (*sev*) dışarda gezinmää, ama (*sakın*) büyük batümdan.

O benim ardıma (*keezlä*) hem dayma uroklarımı (*kontrol et*).

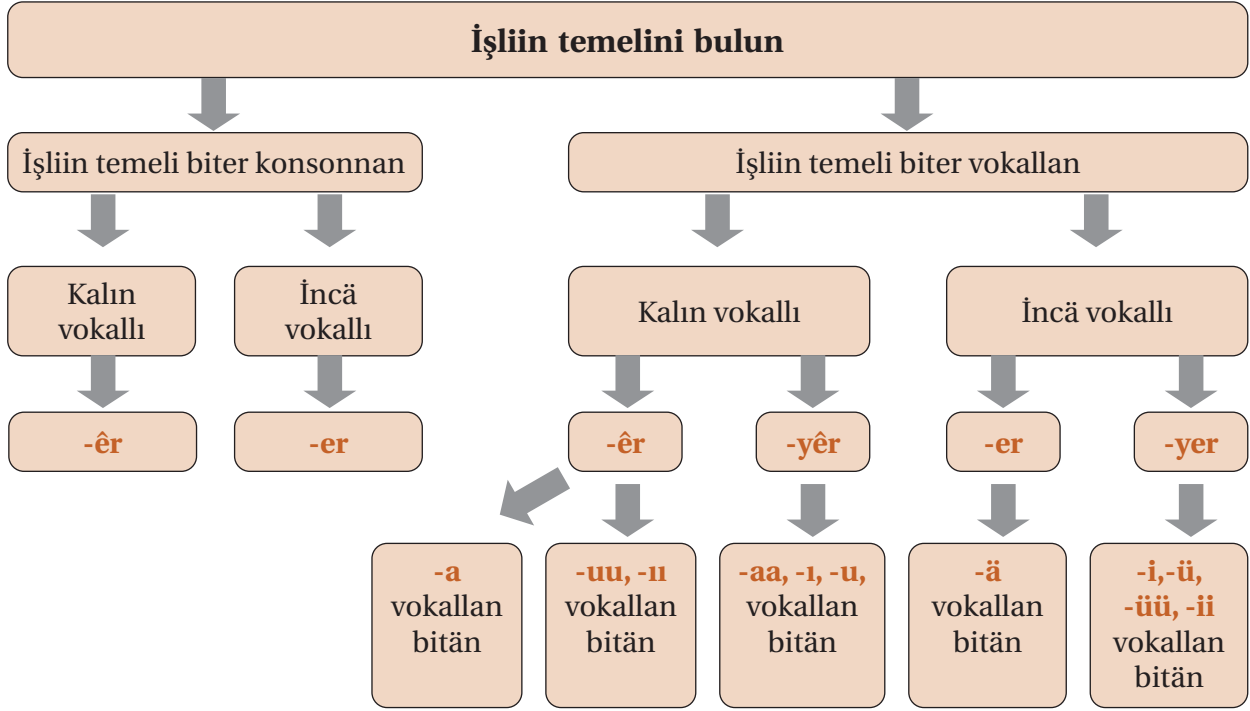
Ama bana hep okadar şkolada her gün yortu!

19

Bir yarış geçirin „**Kim taa çok iş yapêr**?” Yazdırın kendi işinizi bütün gündä, kullannarak işlikleri şindiki zaman formasında.

Örnek: Bän uyanêrım sabaalen saat 6.30.

Şindiki zamanda işlikleri dooru yazmak algoritmasını okuyun. Aşıklayın işliklerin dooru yazılmasını şindiki zaman formasında.

1. Konsonnan bitän işliklerdä şindiki zaman formasında yazılêr afikslâr **-er**, **-êr** vokal garmoniyasına görä.

Örnek: *bil-er, annad-êr, gel-er, tanış-êr.*

2. Şindiki zaman formasını düzärkän, **a** vokallan bitän işliklerdä **-êr** afiksin önündä köktän, temeldän **a** vokal **ê** vokala döner, da toplanêr iki **êê** yannaşık.

Örnek: *başlê-êr, tarê-êr, oynê-êr.*

3. İşliklerin temeli bitärsä **-uu** yada **-ıı** vokallarlan, şindiki zamanda yazılêr afiks **-êr**.

Örnek: *kuu-êr, suu-êr, duu-êr, buu-êr.*

4. Şindiki zaman formasını düzärkän, **ä** vokallan bitän işliklerdä **-er** afiksin önündä, temeldän **ä** vokal **e** vokala döner, da toplanêr iki **ee** yannaşık.

Örnek: *iste-er, sesle-er, bekle-er, besle-er.*

5. İşliklerin şindiki zaman formasını kurarkan, temelini hem afiksin arasında **y (yot)** peyda-lanêr da yazılêr afikslâr **-yer**, **-yêr** tä angı razgelişlerdä.

a) Açan işliklerin temeli biter kalın vokallan: *koru-yêr, kuru-yêr, solu-yêr, tanı-yêr.*

b) Açan işliklerin temeli biter sade kalın uzun **aa** vokallan: *saa-yêr, yaa-yêr.*

c) Açan işliklerin temeli biter incä uzun vokallan: *büü-yer, dii-yer, düü-yer, gii-yer.*

d) Açan işliklerin temeli biter incä **ü** hem **i** vokallarlan: *örü-yer, eri-yer, çürü-yer, i-yer.*

Verili işlikleri yazın şindiki zamanın I-inci üzündä çokluk sayısında.

Düşünmää, okumaa, örümää, işlemää, büümää, beklemää, sulamaa.

- Angı işlikleri yazdınız uzun vokallan? Neçin? Açıklayın.
- Yazın bu işlikleri inkärlik formasında hep bu üzdä hem sayıda. Neredä oldu uzun vokal? Açıklayın.

Aklınızda tutun!

İşliklär inkärlik formasında şindiki zamanda uzun vokallan yazılêrlar.

Örnek: *gitmeer, seslämeer, suumêêr, tanımêêr.*

22

Verili işlikleri şindiki zamanın II-nci üzündä çokluk sayısında tabliçada verili örnää görä yazın. İşliklerin dooru yazılmasını açıklayın.

Solumaa, solmaa, yıkamaa, yıkmaa, sürümää, sürmää, bilmää, bilemää.

Konsonnan bitän	Vokallan bitän

23

Teksti yazın, kullanarak işlikleri şindiki zamanda. İşliklerin zaman afikslerini nışannayın.

Büün Bucak küülerindä, hem diil sade küülerdä, (*bulunmaa*) eşek. İhtär insan-nar (*annatmaa*), ani evelki vakıtlarda onnar taa da çokmuşlar Bucaan kırlarında. Eşek saburlu maldır, saburluunu aar ük taşımasında (*göstermää*). Çabuk (*bulmaa*) kendinä imää, kâr genger dâ (*imää*). (*Seslemää*) saabisini, ama, inatlı çıktıynan, korun, erindän (*kıpırdamamaa*)! Boşuna demeerlär eşek! (*Mina Köseyä görä*)

24

Verili teksti okuyun da ilerledin, kullanın işlik şindiki zaman formasında.

- Zaman hayır olsun! – selemneştım bän dostumnan.
- Hayır olsun! – kaldırıp gözlerini, verdi cuvap Koli.
- Bän gördüm, ani o okuyêr kiyadı, da sordum:
- Ne okuyêrsın sän?
- Halk masallarını, – meraklılıkılan söledi çocuk.
- Bän dâ severim halk masallarını. Angı masalı sän okuyêrsın?
- ...

25

Kurun dialog verili temaya görä: „*Gagauz halk masalları*”, kullanarak işlik şindiki zamanda.

26

Aşaadaki işliklêrlän *birêr* cümlä düzün, tefterlerinizdä yazın. Zaman afikslerini nışannayın.

Koruyêr, soluyêrız, uurêêr, vererim, kesersin, düzeldersin, yapêr, süüner, gösterer.

27

„*Bir gün benim yaşamamdan*” temasına görä bir monolog sözü yazın, kullanarak işlik şindiki zamanda.

§ 5. İşliklerin gelecek zamanda diişilmesi Mutlak gelecek zaman

Petri Çebotar

Şiiri demekli okuyun.

ANA LAFI

Uzak yola anam beni
Sabaalen erken geçirdi.
Saklı silip gözlerini,
Sıcak bir laf bana dedi:
„İlin olsun senin yolun,
Bak kendini orda koru.
Bu yaşamak ölä, oolum,
Var kolayı hem var zoru.
Sän uzaktaykan, bän hasta,
Yolla ordan bana ilaç –
İki-üç laf bir yaprakta.
Hem yalvaracam: durma aaç!
İki yılda var pek çok ay,
Dayan – beklä, ana canı!
Seninnän, ah, olsa kolay,
Gideyim bän dä oyani”.

– Unutmayacam bu lafları,
Onnar zoru yapêr ilin.
Avşam-sabaa bän onnarı
Söleerim, nicä bir emin.

1. Sanki nereyi ana geçirer oolunu?
2. Nesoy nasaat verer ana ooluna?
3. Nezaman analar kendini ii duyêrlar?
4. „Bu yaşamak ölä, oolum –
Var kolayı hem var zoru”. Nicä annêêrsınız bu lafları?
5. Angı „ilacı” anası kabletmää oolundan isteer?
6. Oolun duygularını anasına açıklayın.
7. Nicä ana lafı yardım eder ooluna zorları geçirmää?
8. Açıklayın bitki iki sıracıın maanasını.

- Bulun cümleleri, angılarında var işlik izin çalımında. İşliklerin üzünü hem sayısını söläyin.
- Bulun işlikleri şindiki zamanda, dooru yazılmasını açıklayın.

Gelecek zamanda işliklər göstere, ani işlem olacek önümüzde gelecekte ya da uzak zamanda. Gelecek zamanın var iki forması: **mutlak gelecek zaman** hem **bellisiz gelecek zaman**.

Mutlak gelecek zamanda işlikler diişilmekte pay olêrlar iki bölümä: konsonnan bitän hem vokallan bitän.

Örnek: Kiminnän **yaşayacan**, onun gibi dâ **olacan** (söleyiş). Kimin arabasına **pinecän**, onun türküsünü dâ **çalacan** (söleyiş).

28

Tablîşada verili işliklerin mutlak gelecek zamanda diişilmesini okuyun. Neylän biter bu işliklerin temeli? Angi afikslär kurêr mutlak gelecek zamanı?

Konsonnan bitän işliklär

Sayı	Üz	Kalın vokallı		İncä vokallı	
Birlık	I.	yaz- aca -m	çalış- aca -m	sevin- ecä -m	gör- ecä -m
	II.	yaz- aca -n	çalış- aca -n	sevin- ecä -n	gör- ecä -n
	III.	yaz- acek	çalış- acek	sevin- ecek	gör- ecek
Çokluk	I.	yaz- ace -z	çalış- ace -z	sevin- ece -z	gör- ece -z
	II.	yaz- ace -nız	çalış- ace -nız	sevin- ece -nız	gör- ece -nız
	III.	yaz- acek -lar	çalış- acek -lar	sevin- ecek -lär	gör- ecek -lär

29

Verili işlikleri üzlerä görä diiştirin. Yardım için kullanın tablîşayı.

Üürenmää, yazdırmaa, işitmää, yazmaa, gitmää.

- Neylän biter verili işliklerin temeli? Angi kurala görä eklener zaman afiksleri?

Mutlak gelecek zaman formasında **c** konsonun ardına herkerä vokal **e** yazılêr.

30

Okuyun cümleleri. Mutlak gelecek zamanda işlikleri çıkarın da zaman afikslerini nışannayın.

1. Ne ekecän – onu da biçecän. 2. Akar suya iki kerä girämeyecän. 3. Bän dâ evä gidecäm, izmetçilerimi toplayacam, saadıcımı da okuyacam. (*türküädän*) 4. Tarlalar çamur olacek, teknelär hamur olacek, teknelär hamur olacek, cümnä kuşlar tok olacek (*türküädän*). 5. Nekadar üürenecän – okadar da bilecän.

31

Yazın bir tekst „Bän büünkü günü nicä geçirecäm”.

- Angi işlikleri kullandınız? Üzünü hem sayısını belli edin.

32

Teksti yazın, işlikleri mutlak gelecek zamanda çizİN, üstündä üzünü hem sayısını yazın.

Biz pazara gidecez gezintiyä kıra. Üüredici gösterecek, neredä ne büüyer, angı işlär artık yapılmış, angı kulturalar toplanmış, angıları ekildi hem dikildi güzün. Bizä annadaceklar, neçin bu kulturalar ekilerlär güzün hem nicä onnarı besleerlär. Bundan başka biz siiredecez naturayı. İmektän kaarä, bän koyacam torbama fotoaparatımı da. Koli alacak yanına topu, da biz, iki komanda olup, çayırda oynayacez biraz futbol, din-nenecez. Pek gözäl geçirecez pazarı!

33

Kurun bir tekst „Gezinti” temasına görä, kullanarak işlik mutlak gelecek zamanda. Yazın, mutlak gelecek zamanda işliklerin afikslerini nışannayın.

34

Teksti okuyun, temasını açıklayın. İşlikleri mutlak gelecek zamanda bulun, üzünü hem sayısını nışannayın.

Ana – o tek bir insan, kim seni sevecek sonsuz. Nesoy da olmasan, nelär dä yap-masan, mamun seni sevecek hertürlü. Onun üreendä sevda etecek herbir evladına. O sevmeyecek bir uşaanı taa çok, öbürünü dä taa az, çünkü hepsi onun uşakları birtakım sevgili, gözäl, akıllı hem hepsindän ii.

- İlerledin teksti taa üç cümläylän, kullanarak işlik mutlak gelecek zamanda.

Petri Yalınçı

▼

Şiiri demekli okuyun.

KUCAKLÊÊRİM

Kucaklayacam enidän seni,
Tez olmayacam ana tarafta.
Kucaklayacam soluunu, elini,
Kucaklayacam. Ol ayakta!

Kucaklayacam türkünü, işini,
Kızgınnı yanakta yaşı.
Kucaklayacam bütün belini,
Kumda yalnayak hem ilin gezini.

Biyaz lelek ev yuvasında
Erleşmiş yaşamaya.
Zengin yıllar salt aklımda
Götürder gezişmeyä.

Dönecääm zamanı hiç bilmäm,
Başka türkü çıkaracam.
Sendän giderim, sevdamdan,
Sansın yaşamaktan gidecäm.

Da annayacam – bän kucaklêêrım
Köpüklü dalgaylan bayırı.
Sarı-biyaz taraf kurêrım –
Ekmek kokusunun çayırı.

1. Nicä düşünersiniz, ne için bu şiir? Hesaba alın lafları: „*ol ayakta*”, „*kucakla-yacam türkünü, işini*”, „*kucaklêêrım köpüklü dalgaylan bayırı*”...
2. Neyi biz annêêrız lirika geroyu için? Okuyun şiirin ikinci sıracını.
3. Nesoy duygularlan lirika geroyu ana tarafından ayırılêr?
4. Nicä annêêrsınız lafları „*Döncääm zamanı hiç bilmäm, başka türkü çıka-racam*”.
5. Yaraştırın Petri Çebotarın „*Ana lafı*” hem Petri Yalıncının „*Kucaklêêrım*” şiir-lerini. Nesoy duygularlan ayırılêrlar topraandan lirika geroyları? Sanki nereyi hem nekadar vakıda onnar giderlär?

- *Bulun şiirdä işlikleri. Angı çalımda onnar bulunêrlar?*
- *Angı işliklär bulunêrlar mutlak gelecek zamanda?*

35

Tablîçada verili işliklerin mutlak gelecek zamanda diişilmesini okuyun. Neylän biter bu işliklerin temeli? Angı afikslär kurêr mutlak gelecek zamanı bu işliklerdä?

Vokallan bitän işliklär

Sayı	Üz	Vokallan bitän		
		kalın vokallı		incä vokallı
		-ıı, -uu	-ı, -u, -a, -aa	-ä, -i, -ii, -ü, -üü
Birlik	I.	tıı- aca -m	anna- yaca -m	büü- yecä -m
	II	tıı- aca -n	anna- yaca -n	büü- yecä -n
	III.	tıı- acek	anna- yacek	büü- yecek
Çokluk	I.	tıı- ace -z	anna- yace -z	büü- yece -z
	II.	tıı- ace -nız	anna- yace -nız	büü- yece -nız
	III.	tıı- acek -lar	anna- yacek -lar	büü- yecek -lär

36

Verili işlikleri mutlak gelecek zamanda üzlerä görä diıştirin. Yardım için kullanın tablîçayı. İşlikleri mutlak gelecek zamanda kullanırken, hesaba alın özellikleri: angı vokallarlan biter işliin temeli.

Seslä, baaşla, oyna, topla, suu.

37

Cümleleri yazın. İşlikleri kullanın mutlak gelecek zaman formasında, afiksleri belli edin.

1. Bän bilerim, yıllar (geçmää)! Bän bilerim, renklär (diışmää) er üzündä! Kasabalar, küülär taa geniş hem ger-cik (olmaa)... Milletlär, çalışıp, (ekmää) büyük raatlık bu yorgun dünnedä. (T. Zanet)

millet

2. Gençliktä ne (ekmää), ihtârlıkta (biçmää). (söleyiş) 3. Tabiatı korumaa – bu herkezin borcu. (Korumaa) tabiatı – (korumaa) yaarınkı günü, uşakların, torunnarın saalını. (K. Vasilioglu) 4. Senin adına (koymaa) bân umudumu, aklımı. (M. Kösä) 5. Angı kuş çetincäysä taa, çıkarsa hepsindän üüsää, dooruluunu o (almaa) da kuşlara bey (olmaa). (N. Tanasoglu)

38

Teksti yazın, işlikleri mutlak gelecek zamanda çizın, üstündä üzünü hem sayısını yazın.

Hadi kaymaa gidecez!

Koli baardı Örgiyä:

– Bân şimdi alacam kızaamı da gidecäm dereyâ kaymaa. Orada çocuklar çoktan şamata kaldırêrlar. Sän dâ alacan mı kızaanı, osaydı ikimiz benimkisindä mi kayacez?
– Almayacam, Koli, – baardı Örgi uzaktan. – Benim kızaamın bir tabanı kırıldı.
– Dur, Örgi, bân cöbümä bir parça ekmek koyacam, bekim dâ, acıkacez.
– Sän dâ alatlama ozaman, – demiş Koli. – Bân dâ girecäm maazaya da çıkarcam birkaç alma, kemirecez, kayarkan.

- Nesoy kış oyunlarını siz seversiniz?
- İlerledin çocukların lafetmesini üçer replikaylan.
- Angı işlikleri kullandınız? Onnarın dooru yazılmasını açıklayın.

39

Teksti okuyun. Bulun cümleyi, angısında tekstin öz fikiri bulunêr, da yazın onu.

İlin atletika

İlin atletikasız, var nicä demää, kimsey yaşayamar, çünkü herbir adam yaşamasında mutlak kaçêr da, uzunnaa da, yukarı da atlêr. Bu maasuz kaçmaklar, atlamaklar başka sportsmennerä büyük yardım yapêrlar. Ya düşünelim, oynayabilecek mi futbolcu, er o kaçamarsaydı ya da atlayamarsaydı. Var mı nicä basketbolcu, bu sınışları kullanmadaan, oynasın? E tenisçilär ya da voleybolcular, gimnastlar ya da başka sportsmennär birbişey yapaceklar mı, göstereceklär mi, becermärkän atlamaa hem kaçmaa? Var mı nicä fizkultura uroklarını geçirmää kaçmaksız hem atlamaksız?

Tä neçin ilin atletikayı herbiri kullanêr, herbiri yapêr hem herbiri sever. Tä neçin ilin atletikayı yapêrlar kışın da, yazın da. Tä neçin ona deyni er var stadionda da, salon-da da, evdä dâ, kırdä da.

Nekadar taa çok ilin atletikaylan zanaatlaşacenız, okadar taa kaavi hem saalıklı olacenız! Bunu unutmayın.

- İlerledin cümleyi: „**Kim ilin atletikaylan zanaatlanêr, o ...**”, kullanarak işlik mutlak gelecek zamanda.
- Bulun teksttä dört işlik şindiki zamanda, yazın üzünü, sayısını, zaman afiksini nişannayın.

40

Cümleleri başarin da yazın. İşlikleri mutlak gelecek zamanda kullanın.

1. Sabaa erken 2. Eni yıl yortularını bizim aylemiz 3. Sän avşama ... ?
4. Gelän yıla bän 5. On yıldan sora bän 6. İlk yaz geldiynän 7. Gelän yaza biz dostlarımızlan

§ 6. Bellisiz gelecek zaman

41

Teksti okuyun. Neçin annatmanın adı butakım? Düşünün.

Çiftçi eceli

(„Bucak ecelleri” annatmasından bir payı)

Bobamdan bana kaldı bir çarık tasmaşı gibi dilimcik tarla, bir aaç puluk hem birkaç tä dünnä gibi eski boba nasaatı...

– Soslä, oolum, söleyim, kulaan varsa, işidirsın: „Bizim bu çiftçilik zanaatımızın örnää ölä: çok işlemää, hiç dinnenmemää, gecedän-geceyä kaçıp-calışmaa. Sadece oza-man sofran kuru kalmaz. Ama eer asıntıya kendini kolverirsän, büünküyü yaarina bra-karsan hem dä, geç kalkıp, vakıtları yatarsan – aaçlık olur, saadıcın da steonoz edär seni mezarlıkları”.

– Korkma, ba boba, – deyardım bän, – biz senin elindä taa kundaktan işä alıştık, hem ölä aklım keser, ki adamın iki eli varken, bu dünnedä o yok nasıl aaç kalsın.

– İşä siz alışık, çocuum, ama sän unutma, ani çiftçi, o günahıta insan. Çiftçinin terinnän, onun arkasından ömür dünnenin yanyatannarı yaşêrlar, olmalı, bu taa zamandan kalma. Te neçin isterim annayasınız, ki çiftçi lăázım çok işlesin. Az-buçuk haylak durmak en ilkin onu kendini, ekmek büüdücüyü, kaybedir. Yanyatannara zorlar, aaçlık oya etişer ya da onnara hiç dokun-mêr... Biz, çocuum, ani var bir laf, üç gün yaşamak için dört gün işleyelim lăázım...

– E o üç günün içindä dördüncüyü neredän almaa? – sordum bän bobama.

– Te o te var, neredän onu almaa, eer, becerip, bulursan onu – tukurlanacan yaşamakta, ama eer bulamarsan, adın da çiftçiysä, uşak bakamayacan, adam olamayacan.

– Çeketmişkän, – yalvardım bobaya, – sölä bizä başadan, sän kendin neredän aldın o dördüncü iş gününü da büüttün bizi içir dolusu ool?

– Söleyecäm, oolum neredän, bän bu beterä lafı açtım, da oradan siz dä alınız. Bän, sevgili evladlarım, yaşamamda yortu-pazar bilmedim, sıra geldi, ay aydın gecelär dä bana iş günü oldular, türlü-türlü katlandım da üç gündä dört için işledim da te, nasıl görersiniz, sizi büüttüm, kendim, beki, zor çektim, ama aaç ölmedim...

Boba azbuçuk sustu da soluunu zor çekti, baktı üzümüzä da ekledi: „Şindi hepsi kahırlar kalêrlar sizin üstünüzä”.

Geçmedi çok, da bobamı saalık braktı, anam da geçindiydi taa ileri.

Butakım yaşamak geçtiydi benim elimä. Dilimcik tarlam doluydu ayırıklan. Aaç puluk onu zoruna çizärdi, ama zoru bän iştän getirirdim. Bilärdim kazmalarımı islää. Kıra alırdım bilä küçük uşaklan karımı da, iki gündä birär çıkımcık kazardık. Ayırıkları da ardımızdan toplayıp, yol üstündä yakardık. Zar-zor benim da tarlacımdan alırdım ölmeyecek kadar bereketçik. Evdä savaşırdım tutayım birkaç kuş, bir keçi, iki-üç koyuncuk. Bundan başka, yazın etiştirärdim aylıkçı yanaşmaa, yaki aalemä gündelikçi gitmää işlemää. Raametli bobamın nasaatına görä: vakıt hiç kalmazdı haylak durmaa.

Kış vakıtlarında kuşu, malı brakıp, genä kendimä başka iş bulurdum. Bobam, raametli olsun, braktıydı bana bir da zanaatçık, onu da arada-sırada kullanırdım. Dikärdim kış gecelerindä komuşulara kürk, keptar, meşin. Kariya deyni da artardı buradan kırıntı yapaacıklar. O da onnarı didärdi, tarardı, işleyip dokuyardı. Aylämnän çalışırdık yazı-kışı ölä işlemää, ani boba lafindan çıkmamaa. Akına, yaşamak pek sarp gitmäzdi, ama soframız da heptän kuru kalmazdı, malay-mamaligacık bulunurdu. Bölä tukurlandım bän, bizä Sovet kuvetleri gelincä...

Nikolay Baboglu

nasaat – akıl vermäk
asıntıya brakmaa – soraya brakmaa ya unutmaa
aklım keser – aklım erer
yanyatan – haylakçı
adam olmaa – becermää islää yaşamaa
işä yanaşmaa – işä girmää
aylıkçı – aylan işçi
meşin – koyun derisindän don
sarp gitmäzdi – islää gitmäzdi

1. Nesoy üüretim kabletmiş bobasından annadıcı?
 2. Angı miraz kalmış bobasından ooluna?
 3. Çiftçilik zanaatın örnää nesoy?
 4. Neyä uşaklar çiftçilerin aylesindä taa kundaktan alışırdılar?
 5. Sanki nicä onnarın küçüklüü geçärdi? Düşünün, açıklayın, tekstä hem kendi bilgilerinizä dayanarak.
 6. Bobanın nasaatlarını teksttä bulun da okuyun.
 7. Boba kendi bütün yaşamasını nasıl geçirmiş?
 8. Nesoy harakteristika var nicä yapmaa annadıcıya hem onun bobasına?
 9. Nicä annêersınız lafları: „sofran kuru kalmaz”, „saadıcın mezarlıkılan steonoz edär”, „haylak durmak ekmek büüdücüyü kaybedir”, „adam olmayacan”.
- Bulun teksttä **üç** işlik mutlak gelecek zamanda, onnarın dooru yazılmasını açıklayın.

Bellisiz gelecek zaman forması gösterer işlemleri, işi, ani gelecek zamanda olacak, ama diil belli, ne zaman: *alar, yazar, bakar, bilär, gidär, saklayar, bekleyär.*

Bellisiz gelecek zaman **-ar (-yar), -är (-yär)** afikslerin yardımınnan kurulär.

Bellisiz gelecek zamanda işliklär diişilmektä pay olêrlar iki bölümä: konsonnan bitennär hem vokallan bitennär.

42

Tablîţaya bakın. Neylän biter verili işliklerin temeli? Angı kurala görä eklener afiksler? Angı işliktä var konson dönmesi?

Konsonnan bitän işliklär

Sayı	Üz	Kalın vokallı		İncä vokallı	
Birlik	I.	çalış- ar -ım	savaş- ar -ım	bil- är -im	gid- är -im
	II.	çalış- ar -sın	savaş- ar -sın	bil- är -sin	gid- är -sin
	III.	çalış- ar	savaş- ar	bil- är	gid- är
Çokluk	I.	çalış- ar -ız	savaş- ar -ız	bil- är -iz	gid- är -iz
	II.	çalış- ar -sınız	savaş- ar -sınız	bil- är -siniz	gid- är -siniz
	III.	çalış- ar -lar	savaş- ar -lar	bil- är -lär	gid- är -lär

43

Verilmiş işlikleri okuyun. Onnarı bellisiz gelecek zamanın III-üncü üzündä yazın. İşliklerin köklerini hem afikslerini nişannayın.

Yazmaa, hazırlanmaa, göstermää, üürenmää.

44

Okuyun bilmeyceleri, işliklerin formasını belli edin. Zamanı gösterän afiksleri çizin.

1. Allah yapar yapısını, demir açar kapusunu. (*karpuz*) 2. Altı kardaş yatır, iki-si dä ayakça durur. (*merdiven*) 3. Bir izmetçi: hem izmet edir, hem kendi-kendini iyir. (*mum*) 4. Sendä dä var, bendä dä var, gün urdukça, kaçıp, gidär. (*gölgä*)

45

Okuyun lafları. Bellisiz gelecek zamanda işlikleri bulun da düzün herbirinnän cümlä. Zaman afikslerini nişannayın.

Gitmää, üüreneceklär, bilmeyecän, toplanacez, koyarsın, düzeceklär, inärim, dayanaceklar, konar, okuyarsınız, yazmaa, bakêr, gidecek, alarım.

46

Okuyun verilmiş işlikleri. Bulun işlikleri, angıları durêrlar bellisiz gelecek zamanda. Bu işliklärän kurun birär cümlä da yazın tefterinizä.

Alêr, vermää, koymuş, okuyar, kaldır, okuyacam, gelär, durmuş, gidär, sayar, katlamış, doyurar.

47

Tablîçaya bakın. Neylän biter verili işliklerin temeli? Angı kurala görä eklener afikslär?

Vokallan bitän işliklär

Sayı	Üz	Kalın vokallı		İncä vokallı
		-ıı, -uu	-ı, -u, -a, -aa	-ä, i, -ii, -ü, -üü
Birlık	I.	tıı- ar -ım	oku- yar -ım	işle- yär -ım
	II.	tıı- ar -sın	oku- yar -sın	işle- yär -sın
	III.	tıı- ar	oku- yar	işle- yär
Çokluk	I.	tıı- ar -ız	oku- yar -ız	işle- yär -ız
	II.	tıı- ar -sınız	oku- yar -sınız	işle- yär -sınız
	III.	tıı- ar -lar	oku- yar -lar	işle- yär -lär

48

Verilmiş işlikleri okuyun. Onnarı bellisiz gelecek zamanın III-üncü üzündä yazın. İşliklerin köklerini hem afikslerini nişannayın.

Tanımaa, suumaa, örümää, temizlemää, baaşlamaa.

Bellisiz gelecek zamanda işliin temeldeki son vokalin **a, u, ı, ä, ü, i** hem afiksin arasında peydalanêr **y** (yot), angısı yazıda nişannanêr hem afikstä kalêr: *sakla-yarım, solu-yarım, tanı-yarım, sesle-yärım, eri-yärım, giı-yärım, büü-yärım*.

İncä vokallı işliklerdä (yotlu variantta) temelin sonundakı **ä** vokalı döner **e** vokala: *seslä – sesleyär, beklä – bekleyär, eklä – ekleyär, işlä – işleyär*.

Sade **uu, ıı** uzun vokallan bitän işliklerdä: temelin hem afiksin arasında bellisiz gelecek zamanda oluşluk çalımında **y** (yot) peydalanmêr, yazıda da yazılmêr: *duu-ar, suu-ar, tu-ar*.

Mina Kösä

Şiiri demekli okuyun.

SEVİNERİM

Bu aslıdır, diildir düş,
Nesoy söylemää,
Büünkü yaşamak – konuş,
Yok nasıl doymaa.

Sevinerim ürektän,
Seviner kuşlar,

Yıldızlar maavi göktä
Hem dä yamaçlar.

Sevinerim, ani ki
Kefsizliim geçti –
Bir güldän olur iki,
Ki toomruk seçti.

Açıldı ürääm heptän,
Gençlendi yaşlar,
Sansın eşerdi seftä
Üzlärlän dostlar.

Angısının açması –
Şennikli fikir,

Ömürün çeketmesi,
Kim kismet dökür.

Da onuştan sevinmək
Hiç bilmäz hotar:
Sevgili karı, uşak
Dünneyi tutar.

1. Neylän avtor büünkü günü yaraştırêr?
2. Peetçinin bakışına görä, şindiki yaşamak netürlü geçer?
3. Neçin Mina Kösä şirin adını „Sevinerim” koymuş?
4. Nicä annêêrsınız bitki dörtsıralıı, açıklayın. Ne tutêr dünneyi?

- *Bulun teksttä işlikleri bellisiz gelecek zamanda, onnarın dooru yazılmasını açıklayın.*

49

Okuyun teksti. Bellisiz gelecek zamanda duran işlikleri bulup, söläyin onnarın sayısını hem üzünü. İşliklerin köklerini hem afikslerini nışannayın.

Hesaplı adam

Hesaplı adam oydur, angısı birkimseyi aldatmaz, lafında herkerä durar, ada-dıını tamannayar, büyüklerin lafını kestirmäz, karşı laf söylemäs, bir adamı sebepsiz acılamaz.

Hesaplı adam kendisini dä adamca kullanar, uşaklarını da hep ölä üüredär hem terbi edär.

Hesaplı adam kötülük, fenalık, hayırsızlık yapmaz, kan dökmäs, ayıpsızlık uuru-na düşmäs, üzünü kirletmäs.

- *Yazın teksti tefterlerinizdä.*
- *Söläyin, angı adamnardan var nicä bir yardım hem hatır görmä?*
- *Neçin? Açıklayın fikrinizi hem inandırın dooruluunuzu.*

Bellisiz gelecek zamanın inkärlik formasında var iki variant: **-ma-r//ma-z, -mä-r//mä-z.**

Örnek:

I. git-mä- r -im//git-mä-m	git-mä- r -iz//git-mä- z -iz
II. git-mä- r -sin//git-mä- z -sin	git-mä- r -siniz//git-mä- z -siniz
III. git-mä- r //git-mä- z	git-mä- r -lär//git-mä- z -lär

50

Söleyişlerin maanalarını açıklayın. İşlikleri yazın, afiksleri gösterin.

1. Genger dä köksüz olmaz. 2. Kaavi dostluu nacak ta kesmäs. 3. Herbir arı bal yapmaz. 4. Canavardan korkan daaya gitmäs. 5. Güneşsiz ot ta büümäs.

51 Verili işlikleri yazın tabliçada verili örnää görä.

Sakinmaa, güreşmää, akıtmaa, körlenmää, imää, oynamaa, bildirmää, taratmaa, sepelemää.

İşliin temel forması	Şindiki zaman	Mutlak gelecek zaman	Bellisiz gelecek zaman
Sölä	söle-er	söle-yecek	söle-yär

52 Cümleleri yazın, noktaların erinä uygun formada işlik ekläyin.

1. Ot biçmektä Manol dädu iki-üç kerä gündä taşlan ... kosasını. 2. Kardaşım däduylan arda eski şopronu ..., biz dä mamuyulan kapu önündä ... giisileri. 3. Hepsini ... hem annêêr te onnar, kim çok okuyêr, islää üürener, büyük insanı sesleer. 4. Bizim Egorkacık ancak başladı O bir dä işä taa ..., ama hereri hızlanêr, sokulêr, hepsindän tutunêr. 5. Kırdä kazmakta yazın buazın dayma ..., onuştan bir kap suylan lääzın yanında olsun. 6. Gagauz kızları taa küçüktän becererlär işlemää dikmää, tanteli 7. Büyük kabakları mali ... iki parçaya: birindän plaçinta yapêr, öbürünü komuşuykasına verer. 8. Kırış üürenmäklän bu yıl pek geeri kalêr uroklarda, ..., bişey cuvap etmeer.

Sözlük: örmää, susmaa, yıkamaa, yaramaa, bilemää, kurumaa, yıkmaa, örümää, susamaa, yarmaa, bilmää.

Vasi Filioglu

▼ Şiiri demekli okuyun.

**pesmet
kemençä**

EH, TÜRKÜM

Benim türküm – bir seläm,
Çöşmä gibi hoş gelän.
Türküm – cömert bir ürek,
Büüyär, nicä pak ekmek.

Benim türküm – bir kısmet,
İçerlär dolar pesmet.
Türküm – bir derin emin,
Yazılı taştä çetin.

Benim türküm – bir bayrak,
Götür, dostum, çok yırak!
Türküm – gür demir sesi,
Altın ekin deresi.

Türküm – açık çiçeklär,
Dostlaşsın hepsi dillär!
Benim türküm – kemençä,
Çalsın hep o bölecä!

1. Nesoy duygularlan yazılı şiir?
2. Bulun şiirdä artistik kolaylıkları, ne olduunu belli edin.
3. Nicä annêêrsınız lafları: „Dostlaşsın hepsi dillär!”?

- *Bulun šiirdä işlikleri bellisiz gelecek zamanda. Zaman afikslerini söläyin, dooru yazılmasını açıklayın.*
- **Bir** işlii teksttän çıkarın da diiştirin bellisiz gelecek zamanda.

53

Teksti okuyun, janrasını açıklayın. İşlikleri bulun, zamanını söläyin, dooru yazılmasını açıklayın.

İlkyaz olur, sular akar
Sular akar, durulur;
Gelip-geçär, bana bakar.
Druşkalarıma urulur.

Suya gidär – bir incecik
Bir incecik yolu var;
Sudan gelir bir incecik,
Bir incecik sesi var.

- *Yazın işlikleri bellisiz gelecek zamanda da afikslerini nişannayın.*

Hesaba alın!

Yaratmalarda ya da sözdä var nicä karşı geelim afikslerin variantlarınnan:

Örnek: *tanırım//tanıyarım, sesleyärim//seslärim, gidärim//gidirim, bakarım//bakırım, düzärim//düzürüm, okurum//okuyarım.*

54

Teksti okuyun, janrasını açıklayın. İşlikleri yazın, afiksleri nişannayın. Parantezalarda yazın işliklerin formasını (zaman, üz, sayı). Dooru yazılmasını açıklayın.

Mamu!

Göz yaşı onda bitmüz,
Buka o yalnız yutmaz.
Doyurur, kuvet süzüp,
Uydurur, bir neet düzüp.

Vasi Filioglu

- *Analar için üç cümlä yazın, kullanarak işlikleri bellisiz gelecek zamanda.*

55

Söleyişleri okuyun, işlikleri bulun, çalımını, zamanını açıklayın. İnkärlik formasında işlikleri yazın, afiksleri nişannayın.

1. Aalemä kuyu kazma, kendin düşärsin. 2. Balık kuruda üzmüz. 3. Çalılık-çırpıylan ev yapılmaz. 4. El eli yıkar. 5. Gülmä aalemä, zerä gelir başına. 6. İi çobanın sürüsü bölünmüz. 7. Kuştan korkan tarla ekmüz.

- **Bir** söleyişin maanasını açıklayın.

KONTROL EDİN KENDİNİZİ!

TEST

1

Şiiri okuyun.

Ekmeklän biz baalı topraa,
Nicä uşaklan her **ana**.
Evladını ana (bakmaa),
Toprak sa hepsini (**beslemää**).

Uçsuz hem kenarsız sofra,
Ani toprak bıkmaz (kurmaa).
Ekmek paasızdır imeeliin,
O hepsinä datlı (gelmää).

Mina Kösä

1. Nicä insan baalı topraa?
2. Nicä annêêrsiniz bu lafları: „**Uçsuz hem kenarsız sofra, Ani toprak bıkmaz kurmaa**”?
3. Bulun şiirdä literatura kolaylıklarını da ne olduunu söläyin.

- Teksttä işlikleri bellisiz gelecek zamanda koyun, afiksleri belli edin.
- Nişannı laflara sinonim bulun.

2

Aşaadaki laflarlan kurun birär cümlä. İşlikleri kullanın inkärlik formasında.

Kazmaa, toplamaa, yakmaa, kesmää.

3

Yazın işlikleri mutlak gelecek zamanın III-üncü üzündä, birlik sayısında.

Gir, dök, getir, çeket, düz, pişir, veräbil, yak, bul.

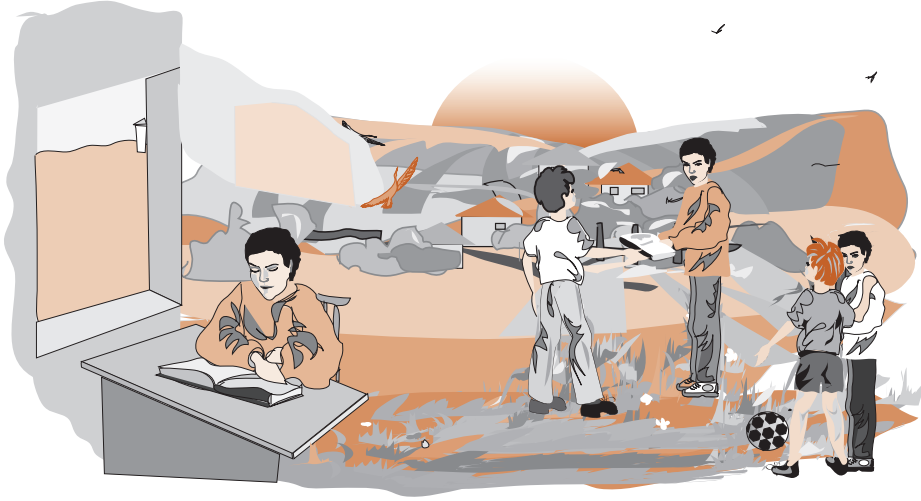
4

Yazın yaratma „Ekmektän paalı yoktur” temasına görä (8 – 10 cümlä).

TEMA 3

İLK GENÇLİK HEM DOSTLUK

Yukarkı resimä bakıp, bir tekst kurun da tefterinizä yazın.

- Açıklayın onun tipini hem öz fikirini.

Literatura janraları

Aklınıza getirin!

Literatura – *geniş* maanasında – hepsi ne var **yazılı**: bilim yazıları, artistik literaturası, iş yazıları, gazeta, dergi.

Ama *dar* maanasında – o sade **artistik literaturası**, **artistik yaratma yazıları**.

Literatura var **aazdan** hem **yazılı**.

Yazılı literatura sayılêr haliz literatura, onu yazıcılar maasuz yazêrlar, yaradêrlar, dooru literatura dilini hem onun normalarını kullanarak.

Aazdan literatura sayılêr *folklor*, *halk yaratmaları*.

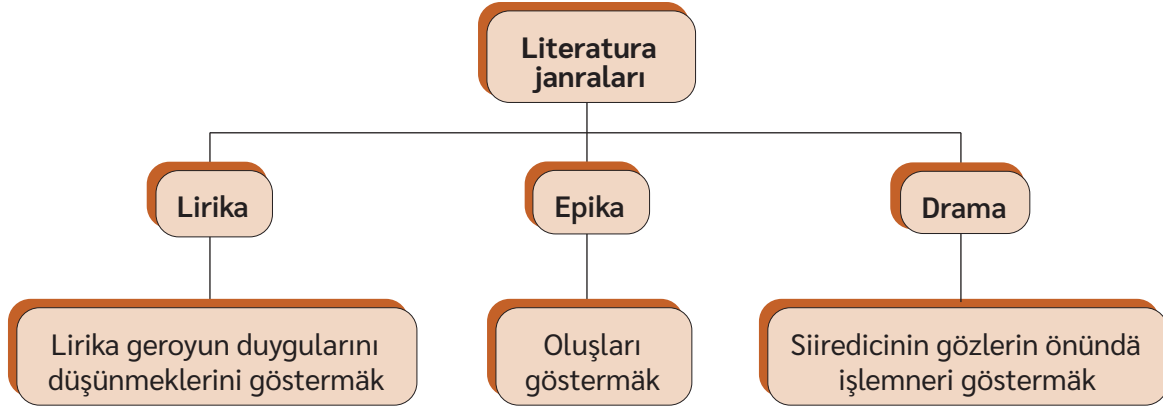
Yazılı literatura yaradılêr hem *şiiir*, hem da *proza* formalarında.

Literaturaya var nicä demää artistik sade ozaman, açan o yaradılı **artistik süretlerinin** yardımınan. Çok maanalı laflar, önemni demeklâr, frazeologiya çevirtmeleri – onun temel materiallarıdır.

Artistik literatura yaratması lâazım **bir ideya** kullansın, **bir problema** kaldırsın, işlesin halkın **kulturasını** kaldırmaa, ilerletmää.

Herbir literatura yaratmasında (poeziyanın, prozanın) lâazım olsun **içindekili maanası** hem dışankı uygun ustalı **forması**, **ideyası** hem **teması – problemi**, **geroyları** (personajları) kendi karakterlerinnän hem süretlerinnän; yaratmanın lâazım olsun **kompozitşyası** hem **süjeti**.

Nesoy literatura janraları var?

Neyä deniler lirika-epika janraları?

Hesaba alın!

Lirika-epika janraları – yaratmalar, angılarında birleştirili lirika hem epika nışannarı. Onnara girer poema, balada, fabula.

Termin „lirika-epika” kurulu:

lirika

Ne o? (iki literatura soyu)

epika

(emoşiyalar, duygular)

(süjet, geroy)

Poema

§ 1. Poema

Ne o poema?

Poema uzun hem geniş bir lirika yaratması, onda var süjet, bir ya da birkaç personajın süretleri. Poemada lirika hem epika elementleri birerdä toplu (*lirika, lirika-epika, epika*).

Poema – taa sık şiir formasında yazılı, ama poema düz yazıda da olabilir, ozaman, açan onda var türlü lirika özellikleri: **avtorun sayıklamakları, düşünmekleri, duyguları**.

Poema annadêr bir belli zaman için, taa çok geçmiş zamannardan istoriayylan baalı önemni olaylar için.

Poemanın içindekilii benzeer uzun gagauz türkülerinä, ani dedelerimiz çalarmışlar konuşkalarda bir muzika instrumentin yardımınnan. Gagauzların o evelki instrumentinä **kauş** denilirmiş. Bu strunalı sesli tertip tä hep ölä eski, nasıl bizim derin evellerdän gelän poemalarımız, onnara kimär kerä balada da deeriz. O zamannarda poemaları kendileri çalgıcılar düzärmişlär hem çalarmışlar da. Herbir kauşçu hiç bir dä hazırlıksız düzärmiş hem çaldıkça enilärmiş yaratmasını. Bu türlü zamannar içindä poemalar olmuşlar çok kaliteli dil tarafından hem içindekiliindän.

Poemanın dili – haliz bir halk dili. Erindä kullanılma metaforalar. „**Ateş içindän**”, „**Kılıç altından**” geçmiş gagauzlar Balkandan Bucak taraflarına etişincä.

1

Proekt işi. „Gagauz halkının istoriyası Dionis Tanasoglunun yaratmalarında”.

Yardımcı soruşlar:

- Neylän zanaatlandı Dionis Tanasoglu?
- Nesoy derin iz braktı o gagauz kulturasında?
- Nesoy temalara danışırdı yazıcı kendi yaratmalarında?
- Angı yaratmalarında D. Tanasoglu danıştı gagauzların istoriyasına?

Dionis Tanasoglu

Okuyun poemayı.

ANDREY GALAŞAN

... An, Komrat,
Bin dokuzüz altıyı,
O girgin kalkıntıyı,
Açan toprak, baarıp, istendi,
Çiftçi „Topraa bizä!” – dedi.
Galaşandı ön erdä,
Korkusuzdu pek neeti...
O senindi bir oolun –
Galaşan Andrey!
Bir sapa sokak, tozlu,
Topraklı bordey...
Komratlıydı Galaşan,
Gagauz, levent,
Genç studentti Harkovda,
Bakış – sevent.
Bıyıklar gözäl zavrak,

Ürektän cömert,
Tutumnu, boyu kıvrak
İşinä da sert...
Usluluk bulamadı
Bin dokuzüz altıda,
Ozaman kalamadı
Üfkesinnän saklıda.
Toprak kimdäydi bukaalı?
Kimin girmişti zapına
Çiftçi da nasıl, zavalı,
Zorun çıkardı başına?!
...Baştan söleerlär
hem aslı,
Altmış destina kabletmiş
Herbir aylä, açan gelmiş,
Brakıp Balkan semtlerini,

Brakıp ana küülerini,
Burayı geçip baarış-çaarış,
Titsi erlär, derin sular
Ateş içindän,
Kılıç altından...
Pek çok kardaş, brakıp kurban,
Hem çok ihtär – ana-boba
Kalmış o oyanda.
Bölä bozgunçluk geçip,
Gelmiş gagauzlar evel.
Rusiya kabletmiş cömert,
Toprak vermiş hem ii ecel.
E näända şindi o Toprak
Sorardı çiftçilär yanık
Zaabitlerä yazıp yaprak:
„E şindi näända kardaşlık?“
Bizim dä vardı topraamız,
Te, aaç öler uşaklarmız...
Şışsin zengin çorbacılar,
Yansın cansız o zaabitlär!
Sındık, be ayol, lobuda,
Sındık heptän dä kötüyä,
„Topraa bizä!
Topraa bizä!...”

...Komratta Sobor klisä,
Dolayı meydan,
Nekadar meydan bilsä,
Uuldêêr insan!
Pristav, nereyä girsä,
Sansındır şeytan,
Gorodovoy da golova
Kudurmuş heptän.
Volostnoy hem mirovoy
Çıkmışlar keftän.
Zenginnär da Kılçıklar
Meralı başlar...
Bir dä taş bloka kalkêr
Galağan – student
Atmaca bakış bakêr
Duruşu levent
– Kardaşlar, annanılısın,
Toprak zengindän

Zorlan läázım alınsın –
Vermäz kendindän!
Kuvedi hem onnarda
İlkin alalım –
Buydur benim kısıdan
En paalı lafım!
Gürledi meydan birdän
Baardı üç keret:
– Sän ol deputat bizdän,
Düz bizä sovet,
Komrat oldu sovetli –
Elindä kuvet!
Zaabitlär hem bogatlar
Kapalı baalı.

Girgin olmuştu bu işlär
O bin dokuzüz altıda.
Bildirildi avtonomiya,
Kasaba başları aresttä,
Dragunnar kuvetsiz...
Bu onundaydı yanvarın,
Kürtündü kaar sokakta,
Ayaz esärdi incecik.
Patrul gezärdi yollarda –
Kuvet eni bak gencecik
O Komitet dargın işleer
Gecä-güngüz toprak verer...
Bir dä haber tez etişer,
Ki Kişnovdan asker geler.
Çıkêr insan o yollara,
Ani gelerlär Komrada,
Girerlär barikadlara
Hazır ölüm karşı durmaa,
Hem Galağan da orada.
İki gün geçmeer, dragunnar
Sıra-sıra te seriler,
Kendi vişe-gubernator
Komandayı almış, geler.
Sapa yoldan, kırdan girdi
Komrat içinä, kuduz gibi,
Komiteti sarıp, aldı,
Üzä kadar insan saydı
Da Kişnova yollandırdı
Suda çekmää hem kapamaa.

En büyük ceza – Galaşana,
Hırsız gibi da meydana
İnsannarı topladılar,
Da dizçä sabaayadana
Kürtün içinä koydu kırdı.
İnsan sıkardı dişlerini,
Candan verilmedi, azdı,
„Bizä toprak” eminnerini
Tuttu çetin, erä yazdı...
O Galaşan kaybelmedi:
Çıkıp kapan zındannardan,
Vatana saldat geldi,
Kismet buldu tamamından,
O grajdanin Leningrada
Kaldı ölünçä taa durgun...
...Leningrad.

Bin dokuzuz kırk iki
Büük blokada karası
Galaşan ihtär yaşlı
Faşistä durdu karşı,
Ama aydın üzünü.
Yuttu mezar azası...
An, Komrat,
Bin dokuzüz altıyı,
O girgin kalkıntıyı,
O senindi bir oolun,
Al hem bayraklı kolun –
Topraklı bordey,
Galaşan Andrey.

levent – balaban, gözäl
ecel – baht, düşüş
ceza – kabaat için ödek
bordey – küçük samannı ev
zaabit – çinovnik
cömert – bol elli, diil sıkı

1. Neredä, angı yılda geçer poemada sölenän olaylar?
2. Neçin bu poemanın adı „Andrey Galaşan”?
3. Kim o Andrey Galaşan?
4. Angı laflarlan avtor yazdırêr Andrey Galaşanı? Bulun poemada onun yazdırmasını.
5. Nesoy yol geçmiş halkımız, etişincä Bucaa? Annadın kendi laflarınızlan hem poemanın sıralarınnan ozamankı çiftçilerin en büyük zorları için.
6. Nicä ilkin yaşamışlar çiftçilär Bucakta?
7. Neylän bitmiş kalkıntı?

- Bulun da sıralayın poemada o personajları, ani iilä çalışêrlar, sora da kötöleri gösterin.
- Resimnäyin, nesoy siz görersiniz evceezi, neredä duudu hem büüdü Andrey Galaşan.

2

Bakın resimä. Annadın kendi laflarınızlan, aşıada soruşlara cuvap vereräk:

1. Nicä burada gösterili Andrey Galaşan? Yazdırın.
2. Nicä gösterili çiftçilär?
3. Nicä „siläh” onnar? Bölä silah vardı mı nicä yardım etsin elindä kuvedi tutmaa?

- 3 Var mı nicä demää Andreyä kahraman? İnandırın, temelleneräk poemanın içindekiliinä.

§ 2. Poema özellikleri

Poema – lirika-epika janrası, peet formasında yazılı yaratma.

Poemanın özellikleri: büyük yaratma, var annaşılı süjet, şiir forması, tema çeşitleri, baş hem ikinci personajlar, istoriya fonunda dalgalanmaklar, düşünmeklər.

Poemanın kompozitşiyası adetçä:

- kimäsä ya da neyäsä baalı giriş;
- epigraf;
- poemanın payları;
- epilog.

Poemanın özelliklerin biri – baş geroyun süretinä özel dikatlık. Baş geroy – diil sıradan bir insan, namuzlu, üüsek moral kaliteli.

- 4 Yaraştırın personajları. Nesoy karakteristika onnara vereceniz? Kullanın poema-nın laflarını da doldurun verili tablişayı.

Gagauz çiftçileri	Devlet kuvetleri
...	...

- 5 Dikatlı okuyun soruşları da tamannayın işi. Üürenin grupalarda işlemää.

1.	Angı istoriya olayı için laf gider poemada?
2.	Sıralayın literatura kolaylıklarını, angıları yardım etti avtora baş geroyu göstermää.
3.	Doludan yazdırın Andrey Galaşanın patredini (<i>lafları poemadan kullanın</i>).
4.	Nicä düşünersiniz, gagauzlara deyni toprak neçin bukadar paalı?

- 6 Yaraştırın, tamannayarak tablişayı, ne bulmuş halkımız hem neylän kalmış.

Buca geçtiynän, halkımız neyi buldu?	Ne kaldı halkımızda 20-nci asirin çeketmesindä?
<i>Altmış destina kabletmiş, İi ecel ...</i>	<i>Aaç öler uşaklarımız, Sındık lobuda ...</i>

Morfologiya

§ 1. Geçmiş zaman. Mutlak geçmiş zaman

Geçmiş zamanda işliklär göstererlär, ani işlem çoktan oldu, olmuş, olarmış, lââzımmış olsun ya da lafetmektän biraz ileri geçti iş.

Oluşluk çalımında geçmiş zamanın var altı forması: **mutlak geçmiş, bellisiz geçmiş, bitkisiz geçmiş, çoktan geçmiş bitirilmiş, çoktan geçmiş bellisiz, neetlik geçmiş.**

Mutlak geçmiş zaman gösterer, ani işlem mutlak olmuş, bitmiş, tamannanmış (bunu lafedän kendi gördü da inandırêr): *okudum, baktım, gördüm, geldim, verdim, koydum.*

Mutlak geçmiş zaman **-dı, -di, -tı, -ti, -du, -dü, -tu, -tü** afikslerin yardımınan kurulêr: *al-dı, ver-di; atla-dı, git-ti; doy-du, gör-dü; tut-tu, kürü-dü.*

Mutlak geçmiş zamanda işliklär diişilmektä bölünerlär konsonnan bitennerä hem vokallan bitennerä.

Mina Kösä

Şiiri demekli okuyun.

FİKİR DUUMASI

Sansın bukvalı açtım
Bän, açan kıra çıktım –
Giriştiydim okumaa,
Çiftçilii yavaş sökmää.

Trofanın da büüklüünü
Hep kırdı kendim gördüm –
Aaç kaldım, açan orda
Bucaamın çok kıtlında...

Neçin her yılda insan
Bereket için terlär,
Neçin yokmuş bir örnää
Çiftçiliin bu dünnedä?..

Sansın bukvalı açtım
Bän, açan kıra çıktım,
Ozamandan beeri ondan
Hep fikir çektim taman.

1. Neylän poet uydurmuş kıra çıkmasını?
2. Nicä lirika geroyu üürenirdi çiftçilii?
3. Var mi çiftçiliin örnää?
4. Neredä insan var nicä annasın „trofanın büüklüünü“?
5. Angı sıracıklar tekrarlanêrlar? Okuyun da açıklayın, neyi gösterer bu tekrarlamak.
6. Nicä annêersınız lafları „hep fikir çektim“?
7. Nesoy „fikiri çeker“ lirika geroyu kırdan?
8. Şiirin temasını hem öz fikirini açıklayın.

1

Verili tabliṭaya bakın da söläyin: neyi biz alêrız hesaba, konsonnan bitän işliklerin mutlak geṇmiş zamanını düzärkän?

Konsonnan bitän işliklerin diişilmesi mutlak geṇmiş zamanda

Sayı	Üz	Kalın vokallı		İncä vokallı	
		yaz	sor	üüren	gör
Birlik	I.	yaz- dı -m	sor- du -m	üüren- dı -m	gör- dü -m
	II.	yaz- dı -n	sor- du -n	üüren- dı -n	gör- dü -n
	III.	yaz- dı	sor- du	üüren- dı	gör- dü
Çokluk	I.	yaz- dı -k	sor- du -k	üüren- dı -k	gör- dü -k
	II.	yaz- dı -nız	sor- du -nuz	üüren- dı -niz	gör- dü -nüz
	III.	yaz- dı -lar	sor- du -lar	üüren- dı -lär	gör- dü -lär

2

İşlikleri yazın mutlak geṇmiş zamanda I-inci üzdä birlik sayısında.

Sevinmää, gezinmää, mayıl olmaa, göräbilmää, yazmaa.

Sayı	Üz	Kalın vokallı		İncä vokallı	
		tanış	doorut	git	çök
Birlik	I.	tanış- tu -m	doorut- tu -m	git- ti -m	çök- tü -m
	II.	tanış- tu -n	doorut- tu -n	git- ti -n	çök- tü -n
	III.	tanış- tu	doorut- tu	git- ti	çök- tü
Çokluk	I.	tanış- tu -k	doorut- tu -k	git- ti -k	çök- tü -k
	II.	tanış- tu -nız	doorut- tu -nuz	git- ti -niz	çök- tü -nüz
	III.	tanış- tu -lar	doorut- tu -lar	git- ti -lär	çök- tü -lär

3

İşlikleri yazın mutlak geṇmiş zamanda I-inci üzdä çokluk sayısında.

Çalışmaa, büütmää, birleşmää, cuvap etmää, alışmaa.

4

Okuyun teksti. İşlikleri mutlak geṇmiş zamanda II-nci üzdä yazın, zaman afikslerini gösterin.

Vatan – ev, nerdä (duu),
Ana-bobanı (sevmää),
Adımnamaa (başlamaa),
Laf söylemää (başlamaa)

Vatan – küü, nerdä (büümaa),
Nerdä şkolaya (gezmää),
İlk kiyadı (okumaa),
Eni işlär (annamaa).

Vlad-Demir Karagañçu

- İlerledin cümleyi „**Vatan** - ...”, kendi düşünmeklerinizi hem duygularınızı açıklayarak. İşlikleri kullanın mutlak geçmiş zamanda.

5

Teksti okuyun. İşlikleri bulun, parantezalarda yazın formasını (çalım, zaman, üz, sayı h.b.)

Biz kapadık kotaralara koyunnarı, angılarının saabileri taa gelmedi. Amuca kendi baktı, islää mi baalı tokatlar, çıkmayacak² mı hayvannar gecenin vakıdı. Köpeklär bekçilär gibi çer-çevrä yat-tilar tırlanın dolayında.

**çadır
kotara
tırla**

Başladı karannık² olmaa. Dindi lüzgar, sansın o da yoruldu bu kaçıntılı günde. Bulutlar arası siirek-siirek peydalandı yıldızlar. Biz girdik meydannı kuytu çadır içinä.

6

Teksti okuyun. Sanki neylän bitti bu razgeliş? İlerledin annatmayı.

Görüntülär

Bän 7-nci klasta üürenerim, hem var bir dä kardaşçım 10 yaşında. Geçän kışın, ölä İvan günnerindän sora, anam hem bobam gittilär birkaç günä aşırıya düünä, da biz kaldıydık kardaşımnan evdä yalnız. Bizä biraz korkunçtu gecelemää, da bu beterä çaardıydık, gelsin bizdä gecelemää kafadar lelümun oolu Kosti. O bendän bir yaş büyük-tü, ama bizdän taa korkaktı. Geldi o bizä taa gündüzdän, da karannık olduynan, toplandık içeri, sürmeledik kapuyu. Ama uyumaa taa istemäzdik. Oturêrız kümbet boyunda, bakınêrız kara pençerelerä. Saldı köpek, sokakta işidildi bir baarış, tavanda da sansın bişey çıtırdadı. Kardaşım Koli dedi:

– Bän korkêrım, – da başladı gezdirmää o şıldirtılı gözçeezlerini bir kapuya, bir pençerelerä.

Kosti, büyük gibi, lääzımdı bizi üreklendirsin, ama o da dedi:

– Gecedä yabancı ses o diil pak iş, ama susun. Eer o fenalıksaydı, şamata olma-dıynan, sauşacek.

Nikolay Baboglu

diil pak iş – belalı iş, olur korkunç olsun
şıldirtılı – yalabık; burada sayılêr, korkulu
üreklendirsin – uslandırsın, ürek versin
şamata – ses
kümbet – soba
sauşacek – gidecek, yok olacak

1. Kimin adından annadılêr oluşlar teksttä?
2. Neçin uşaklar kaldıydılar evdä yalnız?
3. Neçin onnar gecelemää kafadar çarmışlar?
4. Nicä uşaklar geçirerlär avşamı?
5. Nedän korktular uşaklar?
6. Sanki ne oldu ileri dooru? Düşünün da kendi bakışınızı açıklayın.

7

Tablâyı okuyun, işliklerin temelini, zaman hem üz afikslerini söläyin. Neylän biter bu işliklerin temeli? Angı afiks kurêr vokallan bitän işliklerin mutlak geçmiş zamanı?

Vokallan bitän işliklerin diişilmesi mutlak geçmiş zamanda

Sayı	Üz	Kalın vokallı		İncä vokallı	
		anna	koru	resimnä	örü
Birlik	I.	anna- dı -m	koru- du -m	resimne- di -m	örü- dü -m
	II.	anna- dı -n	koru- du -n	resimne- di -n	örü- dü -n
	III.	anna- dı	koru- du	resimne- di	örü- dü
Çokluk	I.	anna- dı -k	koru- du -k	resimne- di -k	örü- dü -k
	II.	anna- dı -nız	koru- du -nuz	resimne- di -niz	örü- dü -nüz
	III.	anna- dı -lar	koru- du -lar	resimne- di -lär	örü- dü -lär

8

Verilmiş işlikleri mutlak geçmiş zamanda oluşluk çalımında diıştirin. İşliklerin kökünü hem afikslerini nişannayın.

Temizlemää, örümää, seslemää, kürümää, tanımaa.

*İncä vokallı işliklerdä temeldeki son **ä** vokalı döner **e** vokalına:
Bekl**ä** - bekle**di**, kitl**ä** - kitle**di**, ekl**ä** – ekle**di**, sesl**ä** – sesle**di**.*

9

Teksti okuyun. Tekstin tipini açıklayın. İşlikleri mutlak geçmiş zamanda bulun, afikslerini gösterin. Yazın o işlikleri inkärlik formasında.

Avşam. Kara bulutlar örttülär gökü heptän. Gün taa kauş-madaan, bastıydı karannık. Yaamaa çeketti yavaşıcık. Gecä yarısı o başladı hızlanmaa, çıktı bir lüzgär, da ufacık yaamurdan döndü atılı yaamura. Yaamur hep yaayardı. Su artık çeketti tıynaan üstündän taşmaa, zerä yoktu neredän ursun geeri. Oya-oya tıynaan valını, su yaptı bir geçecäk. Geçip tıynaan üstündän, su yollandı dooru küüyä. O başladı büülmää, genişlenmää² da benzemää bir kirli dereyä⁴. Su başladı gezmää sokaklarda, doldurmaa² alçakta aulları, yıkmaa hendekleri...

**kauşmaa
geçecäk**

Mariya Köseyä görä

- Aklınıza getirin yaamur yaamasını. Annadın kendi duygularınız için.
- Nezaman hem nicä çeketti yaamaa?
- Nicä diişildi tabiat yaamurdan sora? İşlikleri kullanın mutlak geçmiş zamanda.

10 Verili işliklerin inkärlik formasını kurun, afiksleri nişannayın.

Örttü, çeketti, döndü, hızlandı, yaadı, yıkadı, yıktı.

- *Mutlak geçmiş zamanın angi afiksleri eklener inkärlik formasına? Açıklayın.*

11 Teksti yazın. İşlikleri mutlak geçmiş zamanda bulun, altlarını çiziniz.

Bütün gün çocuklar çalıştılar – aulun üstündä kaardan bir bayırcık yaptılar. Küreklärlän topladılar kaarı da yıvdılar onu damın yanına. Ter-su içindä kalıp, üülenädän uşaklar işledilər.

Bayırcıun üstünü suylan yısladılar da kaçarak evlerinä daalıştılar ekmek imää.

- *Teksti ilerledin üç cümläylän, kullanarak işlikleri mutlak geçmiş zamanda.*
- *Bulun teksttä sinonimneri da kurun onnarlan birär cümlä.*

12 Teksti okuyun, tipini açıklayın. Bulun işlikleri mutlak geçmiş zamanda.

Ayran çıktı bir alçak, sazlan örtülü evdän. Çocuk kapadı kapuyu da sansın girdi dumannı yataa. Çukurlardan, kulaklardan, daalıcaktan küüyü sarardı duman⁴. Birazdana Ayran tanıdı, ani tren durdu onnarın uurunda çayırda³. Çocuk yaptı kapunun önündä birkaç iş da hesap aldı kendiyçä, ani onu taa derin suvazlêêr can darsıklı. O kaldırdı başını işindän, baktı koyu dumannı hem siirek yıldızlı gökâ da hesapladı:

– Ah, olsam şimdi bir guguş da uçayım lazur denizä. Daadayım darsıklımı biraz, oynaşayım lüzgärlän yumancak.

Mariya Kuyumcuya görä

- *Bulun teksttä üç artistik kolaylı da onnarın ne olduunu belli edin.*

çukur
kulak
çayır

§ 2. Bellisiz geçmiş zaman

Bellisiz geçmiş zaman gösterer, ani işlem artık geçmiş, olmuş, ama diil belli, nezaman olmuş hem işlemin olduunu kimsey görmemiş.

Bellisiz geçmiş zaman **-mış, -miş, -muş, -müş** afikslerin yardımınnan kurulêr.

Örnek: *al-mış, git-miş, yol-muş, gör-müş.*

Bellisiz geçmiş zamanda işliklär diişilmektä bölünerlär konsonnan bitennerä hem vokal-lan bitennerä.

Şiiri demekli okuyun.

KIŞ GECESİ

Ay bakêr göktän erä,
Yıldızlar – çakêr.
Buzlan örtünmüş derä,
Ama su akêr.

Çayırlar hem bayırlar
Kaarlan örtünmüş.
Şindi hepsicii onnar
Sarp görerlär düş.

İnsannar da dinnener
Zor zaametindän,
Zerä çok işlär geçti
Bu güzün eldän.

Kurt-kuşlar da dinnener,
Dinnener aaçlar.
Sade yaban uluyêr –
Ters kalkêr saçlar.

Dinnener bütün dünnä,
Dinnener Bucak,
Neçinki uykusunda
Bän aldım kucak.

çakêr
sarp
kurt-kuşlar

Ay bakêr göktän erä,
Yıldızlar çakêr.
Hem o derenin suyu,
Durmadaan akêr.

1. Nesoy kartina peydalandı önünüzde, sesleyärkän şiiri? Aazdan yazdırın.
2. Nesoy duygularlan gösteriler kış gecesi?
3. İnsannar nesoy zor zaameti geçirmiş?

- Bulun teksttä şindiki zamanda işlikleri, dooru yazılmasını açıklayın.
- Bulun işlikleri geçmiş zamanda.

13

Tablişayı okuyun, işliklerin temelini bulun, zaman hem üz afikslerini söläyin. Neylän biter bu işliklerin temeli? Angı afiks düzer konsonnan bitän işliklerin bellisiz geçmiş zamanını?

Konsonnan bitän işliklerin diişilmesi bellisiz geçmiş zamanda

Sayı	Üz	İncä vokallı		Kalın vokallı	
		gör	bil	say	sor
Birlik	I.	gör- müş -üm	bil- miş -im	say- mış -ım	sor- muş -um
	II	gör- müş -ün	bil- miş -in	say- mış -ın	sor- muş -un
	III.	gör- müş	bil- miş	say- mış	sor- muş
Çokluk	I.	gör- müş -ük	bil- miş -ik	say- mış -ık	sor- muş -uk
	II.	gör- müş -ünüz	bil- miş -iniz	say- mış -ınız	sor- muş -unuz
	III.	gör- müş -lär	bil- miş -lär	say- mış -lar	sor- muş -lar

14 Teksti okuyun. Sayıklayın, ne yapacak adamın küçük oolu bu cevizlärlän?

Bir adamın varmış üç oolu. Onnar büüdüynän, adam demiş:
 – Çocuklar, bän sizi büüttüm, üürettim, ama ileri dooru bakın kendi-kendinizi.
 Çıkmişlar kardaşlar küüdän da çatırıkta, pınarın yanında, biraz dinnenip, annaşmışlar, ani üç yıldan sora genä burada, bu gündä, bu saatta, buluşup, bakaceklar, kim ne kazanacak.

**çatırık
çorbacı
çırak**

Gitmişlär onnar herkezi kendi yolundan: birisi doorulmuş üülenä, ikincisi – günduusuna, üçüncüsü – batıya.

Etişmişlär onnar saa-seläm erlerinä. İki olmuş yazıcı bezirgennerdä, en küçüü dä – bir çorbacıda çırak.

Geçmiş o üç yıl da genä buluşmuşlar kardaşlar o pınarın yanında. İki gelmiş valizalarla ellerindä, angıları doluymuşlar eni rubalarla hem paraylan. Üçüncüsü, en küçüü, gelmiş elleri cöbündä.

- Sölä, ne kazandın, neçin boş ellän geldin? – sormuşlar agaları.
- Kazandım bän üç ceviz, – demiş en küçüü onnara.

Masaldan bir pay

- *Bulun işlikleri bellisiz geçmiş zamanda, yazın da parantezalarda üzünü hem sayısını gösterin.*
- *Bulun başka zamannarda işlikleri da zamannarını söläyin. Yazın onnarı bellisiz geçmiş zamanda hep o üzdä hem sayıda.*

15 Teksti okuyun. Tekstin tipini açıklayın.

Kör kuş

Var bir evelki söyleyiş, ani kör kuşun yuvasını Allaa yaparmış. Bu söyleyişin doo-
 ruluunu inandırdı avcının biri, angısı annattı bana, nicä o avda bir kerä saçma atmış
 çil sürüsünä. Kendi gözlerinnän görmüş, nicä kuşun biri düşmüş erä. Gitmiş biraz ileri,
 aaramış, aaramış da bulmuş bir ölü çil. Atmış onu bir tarafa da çeketmiş ileri dooru

urulmuş çili aaramaa. Ama ölä dä bulamamış. Sora genä almış elinä o „ölü” çili da annamış, ani o diri, çünkü sık-sık düülärmiş ürecii. Ozaman o annamış, ani kuş kör da kendibaşına uçamêêr. Öbür kuşlar uçtuynan, o kuvetsiz düşer erä, taa öbürleri onu bulmayınca.

Annadiynan bunu, avcı usulcuunnan koyêr kuşu erä, da kefi heptän bozulêr, çünkü duymuş kendisini dä kabaatlı bu kuşçaazın körlüktä yaşamasına. Bundan sora avcı urêr tüfää omuzuna da doorulêr evä.

- *Söleyişi bulun da maanasını açıklayın.*
- *Neçin avcının kefi bozulmuş?*
- *İşlikleri bulun. Angı formada onnar kullanılı teksttä?*
- *Bellisiz geçmiş zamanda işlikleri bulun, afikslerini gösterin.*

16

Kurun tekst (ya da beş cümlä) bir ev hayvanı ya da kuş için, kullanarak bellisiz geçmiş zamanda işlik.

17

Teksti yazın, bellisiz geçmiş zamanda işliklerin altını çizin. Üstündä yazın üzünü hem sayısını.

Rozkanın palileri otluun içindäymişlär. Rozka nereyisä gitmiş, ayrılmış palilerindän.

Uşaklar gidip-alêrlar onun bir palisini, koyêrlar² onu sobanın üstünä. Rozka geldiynän, bir palisini bulamêêr erindä da çekeder ulumaa. Sora, palisini bulduynan, çeketmiş ulumaa sobanın boyunda. Uşaklar indirmişlär² paliyi sobanın üstündän da vermişlär Rozkaya⁴. Rozka onu dişlerindä erinä götürmüş.

- *Okuyun teksti, bellisiz geçmiş zamanda işlikleri mutlak geçmiş zamana koyarak.*

18

Aklınıza getirin bir halk masalını. Yazın personaj için 5-7 cümlä, işlikleri bellisiz geçmiş zamanda kullanarak.

Dionis Tanasoglu

Şiiri demekli okuyun.

GENÇ KASABAM

Açık hava maavisi
Bitkisiz dolay olmuş.
Ana gözlü saabisi –
Genç Vatan günä duumuş.

Yaşlar geçar, hiç durmaz,
Hep doluylan ileri,
Onnar hiç ihtärlamaz –
Taa gittikçä gençlenir!

Benim görün Bucaamı:
Gençlenmiş eski taraf,
Açmış geniş kucaanı
Türlü millet bir koraf.
Kardaş, Tuna, ne deyecân?
Nicä step? Niceyim bân?
Benzâr mi büünkü skelelär?
Uşaklüm çektii zeetlär?

Kısmet üüsekliinä çık.
Bak: sansın deniz – geniş!
Evelki hıra küülär
Biyaz-biyaz serilmiş...
Silkip çoktan karannı,
Çamurları üstündän,
Kaar gibi etajlarını
Köşä köşeyä büüdüä...

1. Nesoy kartina peydalandı önünüzdä, sesleyärkän şiiri? Aazdan yazdırın.
2. Yaraştırın evelki hem büünkü Bucaa. Tekstän lafları kullanın.
3. Neçin şiirin bölä adı? Bulun şiirdä sıracıkları, angıları göstererlär kasabayı.
4. Şiirin temasını açıklayın.
5. Okuyun soruş cümlelerini. Neyi onnar yardım eder annamaa?
6. Bulun duygulu cümleyi. Neyi bu cümlä yardım eder görmää?

19

Tablîşayı okuyun, işliklerin temelini bulun, zaman hem üz afikslerini söläyin. Neylän biter bu işliklerin temeli? Angı afiks düzer vokallan bitän işliklerin bellisiz geçmiş zamanını?

Vokallan bitän işliklerin diişilmesi bellisiz geçmiş zamanda

Sayı	Üz	İncä vokallı		Kalın vokallı	
		örü	sölä	tanı	koru
Birlik	I.	örü- müş -üm	söle- miş -im	tanı- miş -ım	koru- muş -um
	II	örü- müş -ün	söle- miş -in	tanı- miş -ın	koru- muş -un
	III.	örü- müş	söle- miş	tanı- miş	koru- muş
Çokluk	I.	örü- müş -ük	söle- miş -ik	tanı- miş -ık	koru- muş -uk
	II.	örü- müş -nüz	söle- miş -iniz	tanı- miş -ınız	koru- muş -unuz
	III.	örü- müş -lär	söle- miş -lär	tanı- miş -lar	koru- muş -lar

20

Verilmiş işlikleri bellisiz geçmiş zamanda II-nci üzdä çokluk sayısında yazın. Zaman hem üz afikslerini nişannayın.

Okumaa, seslemää, kürümää, tanımaa.

- Kurun cümlä, kullanarak verili işlikleri bellisiz geçmiş zamanda III-üncü üzdä birlik sayısında.

21

Teksti yazın. İşlikleri bulup, formalarını belli edin. Dooruluunuzu inandırın, afiksleri gösterin.

Bizim Bucak – yalpak toprak büünkü gündä. Ama her zaman o diilmiş bölä, zerä, açan çekilmişlär-konmuşlar ona bizim dedelär birkaç asir geeri, bulmuşlar onun sıbidılmış, çalıylan hem yaban otlarınnan dolu erleri çatlak-çatlakmışlar. Yazın pek zormuş solumaa, sıcaktan su kıtlı büükmüş. Dedelerimiz ilkbaştan yaşarmışlar maazalarda da, ama onnar korkmamışlar zorluklardan. Sevmişlär Bucaan topraanı da girişmişlär onu diıştirmää: hayvancılı ilerletmää, ekmek büütmää, başçavancılı götürmää.

- *Nicä dedelerimiz diıştırmış Bucaa?*
- *Yazın **beş** cümlä, kullanarak işlik bellisiz geçmiş zamanda.*

22

Okuyun teksti da soruşlara cuvap edin.

Kaç dost insana lääzım?

Gelmiş üürenici üüredicisinä da sormuş:

- Usta, kaç dost lääzım olsun insanda – bir mi osa çok mu?
- Bu soruş kolay, – demiş üüredici, – kopar bana te o almayı en üüsek daldan.

Üürenici bakmış yukarı da demiş:

- Ama o çok üüsektä, üüredicim. Bän ona etişämeyecäm.
- Çaar dostunu, o sana yardım edecek, – cuvap etmiş üüredici.
- Üürenici çaarmış başka bir üüreniciyi da pinmiş onun omuzlarına.
- Bän hep okadar ona etişämeyecäm, – kahırlanmış üürenici.
- Senin başka dostların yok mu? – sormuş üüredici.

Üürenici çaarmış öbür kafadarlarını da, onnar, biri-birinin omuzlarına pineräk, savaşmışlar almaya etişmää. Ama alma okadar üüsektä asılıymış, ani üürenicilär, düşeräk, hep okadar onu koparamamışlar.

Ozaman üüredici sormuş:

- Sän şindi annadın mı, kaç dost lääzım insana?
- Annadım, üüredicim, – demiş üürenici, – çok – ani hepsimiz herbir problemayı çözelim.

– Da, – demiş üüredici, – halizdän dä lääzım çok dost olsun. Onuştan, ani bu sportçuların arasında makarki bir akıllı bulunsun, kim akıllanaceydı merdiveni getirmää.

Temsilä

- *Kaç dost lääzım olsun insanda? Argumentläyin.*
- *Bulun teksttä işlikleri bellisiz geçmiş zamanda da dooru yazılmasını açıklayın.*

Funkțional yazısı

§ 1. Bildirim

Mina Kösä

Okuyun şiiri.

YAŞA, BUCAAM – ANA TOPRAAM!

Tarafım, paasız topraam,
Çok sıra dedim taman:
Eminimsin sän benim
Hem saalum, hem kismetim.

Ani çok ta oldular,
Körlenerlär derelär,
Var erlär, kısır kaldı,
Hem soluk ta otalı.

İi duyêrım halını,
Üreendän her acını –
Paralêêrlar canımı
Gözündän o yaşların.

Ko bän kör, sakat kalayım,
Saalumı fit harcayım,
Sade ama ecelim
Üzünü senin bilsin.

eminimsin – sana emin ettim
paralêêrlar – yırtıp, para-parça yapêrlar
kısır – bereketsiz

Bekim, o çok dolaşık
Yaşamaa deyni yanık, –
Salt seninnän barabar
Ömürü MİNA sevär.

1. Şiirin üçüncü dörtlüğünü okuyun. Annadın onun içindekiliini kendi laflarınızlan.
2. Bulun o dörtlüü, neredä şair kendisi için yazêr.
3. Neçin o kayıl saalını kaybetsin, ama eceli ana tarafın üzünü bilsin?
4. „Salt seninnän barabar
Ömürü MİNA sevär.”
Var mı nicä sayalım bu sıracıkları nicä avtorun emini ana topraana? Sayıkla-
yarak, cuvap verin.
5. Bulun şiirin öz fikirini da okuyun o sıracıkları. Neçin ölä düşünersiniz, kendi
laflarınızlan annadın.

- İşlikleri çıkarın da tefterinizä yazın, zaman afikslerini nişannayın.

1

Aşaadaki teksti okuyun, annadın onun içindekiliini, kullanarak aderlii „bän”
Andrey personajın erinä.

Pazar günü

Pazardı. Bu gün – dinnenmāk günüydü. Andrey taa cumertesi hazırlanmıştı pa-
zertesi uroklarına.

Pazar günü sabaa ekmeeni¹ idiktän sora Andrey çok oyalanmadı evdä, yollandı küü içinä biraz gezmää.

Büük sokaktan³ gidärkän, o geçti tükenin yanından da yaklaştı şkolanın stadionuna. Stadionun giriş tokadında² asılıydı bir uzun hem geniş biyaz kiyat.

Onda kırmızı, iiri artistik bukvalarlan nesä yazılıydı.

Andrey yaklaştı da okudu. Andrey pek sevindi bu bildirimä da kendi-kendinä neet koydu, ani o mutlak gelecek saat beştä bu stadiona, futbol oynamasını siiretmää hem pak soluklan solumaa. Da o tez evä gitti, etiştirsın artistik kiyadını bitirmää okumaa.

- *Bulun da çizin işliklerin altlarını. Angı zamanda onnar kullanılı, belli edin.*

Ne o bildirim?

Bildirim – yazılı ya da aazdan ofițial birbişey için danışmak, publikaşıya. Onu var nasıl diil salt gazetada hem bildirim taftasında erleşirmää, ama radiodan da bildirmää. Bildirim taa sık yapılêr aazdan, nekadar yazılı formada.

Bildirimdä haberlener **ne**, **neredä**, **nezaman** olay olacek.

Örnek:

Bildirim

Pazar günü, sentäbrinin 16-sında, saat 17.00, şkolanın stadionunda olacek futbol oyunu.

Turnirdä pay alaceklar Saksan hem Duan komandaları.

Bekleeriz hepsinizi: şkolacıları, gençleri, büük insannarı, uşakları.

Sport şkolanın administrasıyası

2

İlerledin bu annatmayı. Düşünün da ekläyin, netürlü vardı nicä geçsin bu futbol yarışması.

Açıklayın soruşları:

1. Nicä çeketti futbol oyunu?
2. Oyuncuların kefi netürlüydü?
3. Angı komandanın oyuncuları taa çemrekti?
4. Angı moment belli etti, kim bu yarışmakta tarayacek, kim dâ tara-dacek?
5. Nicä bitti oyun?

Vasi Filioglu

Okuyun şiiri.

kirpi-çökelek
yap-yalnız

BUCAK

Paalı Bucak tarafım,
Canabinä var lafım:
Nesoy bölä kısıdan
Diiştirmiş seni insan?

Da toprak – yanık evel,
Şindi büütmeer sarmaşık,
Ne dä kirpi-çökelek,
Salt baaşlêêr sıcak ekmek.

Gelmeyincä yanına,
Zordur hemen tanımaa,
Netakım köklü sözün,
Yıldızlıdır hem gözün?

Yamaç yok – haylak kalsın,
Çukurlar bilmeer nâpsın.
Hepsicii bak yamaçlar
Kilim-baalar olmuşlar!

Yap-yalnız ani derä,
Hep küsü tutan erä
Sarp yaşêêrlar uygunnu,
El uzadıp, duygunnu.

Zaametimizi bizim,
Peetlerini türkümüzün
Baaşladık, Bucak, sana,
Sân dä baaşla Vatana!

1. Nesoy saygılı laflan danışêr avtor Bucak tarafına? Ne lafları var şairin kendi tarafına? Cuvap edin şiirin sıralarınnan.
2. Neyi isteer sormaa peetçi kendi Bucak tarafına?
3. Sanki kim okadar tez vakıtta diiştirdi Bucaan üzünü?
4. Angı diişilmeklär için gider laf?
5. Avtor ne baaşlêêr Bucaa, Vatanına? Bulun o eri da taa bir kerä okuyun.

- Şiirin temasını hem öz fikirini açıklayın.
- Şiirdä literatura kolaylıklarını bulun, ne olduunu belli edin.

3

Okuyun söyleyişleri. Angı söyleyiş taa pek uyêr Vasi Filioglunun şiirinä?

1. Vatanın mutluluu taa paalı yaşamaktan.
 2. İnsan Vatansız, nasıl bülbül türküsüz.
 3. Neredä çalışkannık, orada kısmet.
 4. Neredä zaamet, havez, orada başçalar açêr.
- Bulduun söyleyişlän **iki** cümlä kurun Bucak için.
 - Vatan için **bir** söyleyiş kendiniz söläyin.

Bildirim strukturası

1. Bildirim.
2. Meropriyatıyanın datası, vakıdı (saadı), eri.
3. Eklenti haberleri (*yortunun programası*)
4. Sorumnular/cuwapçılar (*ad, telefon, adres*).

Ne için sölenler bu bildirimdä? Sıralayın onun strukturasını.

Bildirim

İyülün 30-unda, Komrat kasabasının meydanında geçecek Dostluk günü yortusu. Çeketmesi – saat 14.00.

Yortunun programasında:

- yaradıcılık şkolasının resim, el işlemeleri sergisi;
- „Kasabanın yıldızları” konçerti;
- uşaklar için oynunnar.

Komrat kasabasının primariyası

4

Kultura evindä gagauz spektaklisi „*Kaar Saabiykası*” gösterilecek. Bu oluş için bildirim yazın (data, saat, er sizin bakışınıza görä).

Aşaadaki istedikleri hesaba alın:

- ✓ Janranın strukturasını koruyun.
- ✓ Situaşiyayı dooru kullanın.
- ✓ Dilin stilistikasını, gramatika kurallarını koruyun.

5

Yazın bir bildirim, ani sizin skolanızda geçecek şiir yarışması. (data, saat, er sizin bakışınıza görä)

6

Yazın bir bildirim, ani Komrat resim şkolasında Açık kapular günü olacek. (data, saat, er sizin bakışınıza görä)

7

Dooru mu kurulu bu bildirim? Annadın, aklınıza getireräk bildirim kurmak için sıralı. Bulun yannışlıkları da doorudun onnarı.

Bildirim

Saygılı analar-bobalar! Teklif ederiz sizi ana-boba topluşuna. Topluş geçecek saat 13.00. Topluşun programasında:

- açılış, direktor sözü;
- üürenmäk yılın çıkışları;
- uşaklardan baaşış – konçerti.

Şkolanın administratşiyası

8

Tamannayın bildirimi. Bildirimi dooru kurmak için aşaadakı istedikleri hesaba alın.

Bildirim!

Mardın,, Çadır „İlkyaz. Ana. Sevda” yortusuna adalı geçecek.
..... pay alaceklar

9

Kurun bir bildirim „Eni yıl yortusu” temasına görä da yazın onu tefterinizä.

§ 2. Reklama

Ne o reklama?

Reklama – türlü kolaylıkların yardımınnan insannara genişän nesä haberlemäk, bildir-mäk, siiredicilerin dikatlını çekmäk için.

„**Reklama**” italyan dilindän – „**reclamare**” – baarmaa.

Reklamanın baş funktıyası – göstermää, ne läüzüm büüünkü gündä insana uygun yaşamak için.

Todur Zanet

v

Okuyun şiiri.

memleket
kıtlık

BUCAAM

Ne enginsin, Bucaam,
Evelki memleket?
Alaca şu topraan,
Kuraktan bereket.

Zordu pek halkıma
Kaldırmaa kırları,
Kıtlıkta sulamaa
Ömürsüz tenini.

Bir payın – eşillik,
Öbürü sä – çolluk.
Sansın yok hiç dirlik?
Sansın diil o soluk?

Diz çöküp, hep saymaa,
Sırtında kaç çatlak,
Yaşlarınnan büütmää
Terekä hem başak.

engin – geniş
çolluk – boş, sürülmedik erlär
dirlik – yaşamak, kismet

1. Angı duyguları bu şiir sizdä uyandırêr?
2. Neçin zordu halkımıza kırları kaldırmaa? Ne zamannar için söz gider?
3. E şindi ne dişildi Bucaamızda? Annadın.
4. Bulun „engin”, „çolluk”, „ömürsüz” laflara antonim da şindiki Bucaamızı yazdırın.

- *Bulun şiirin temasını hem öz fikirini.*

Malinin gözlemeleri – „Gagauz sofrasında” unutulmaz dadı!
Sade burada en datlı, en sıcak, en taaza gözlemä satılêr. Biz sizi bekleriz!

10 Kurun reklama, baalı şiirin temasınnan.

1. Bucak – zengin taraf!
2. Beşalma muzeyindä.

Reklama strukturası

1. **Adı** – reklamının kompozitiyasında en önemni sıra, angısını var nasıl aklında tutmaa.
2. **Başlantısı** – neyinsä faydasını yardım eder annamaa.
3. **Tekstin temeli** reklamının önemniini annadêr, pozitiv taraflarını argumentleer.
4. **Çıkış** – reklama lozungu, temelin önemniini kaaviletmäk, dooru verilmiş bilgilere inandırmak.

11 Kurun reklama verili temalara görä: „Sevin Ana tarafınızı!”, „Vatanımızın zenginlikleri!”.

- *Hazırlayın baner ya da video Ana tarafımızın gözellii için.*

12 Savaşın inandırmaa kendi dooruluunuzu, tabliṭayı doldurarak.

1. Reklama – faydalı	2. Reklama – zararlı
...	...

13 Okuyun deyimi. Açıklayın maanasını. Bu temaya görä bir reklama kurun.

Kiyat okumazsanız, okumaa hem yazmaa kısa vakıttı unudursunuz!

Nicä lääzım yaratma yazmaa

§ 1. Nicä lääzım yaratma yazmaa

Ne o yaratma?

Yaratma – o verili temaya görä kendi fikirlerini, bilgilerini teksttä erleşirmää.

Yaratma – kendibaşına iş, neredä üürenicilär açıklêrlar kendi düşünmeklerini, duygularını, bakışlarını.

Yaratma – yazı işlerin arasında en zor soyuydur, angısı ilerleder üürenicilerin logika fikrini hem zenginnder onnarın sözünü, işlettirer uşakların yaradıcılığını hem kendiliini. Kaa-vileştirer üürenicilerin becermeklerini uygun hem gözäl düzmää cümleleri, orfografiya, morfologiya, sintaksis, punktuatıya hem stilistika uurunda bilgilerini.

Yaratmada görüner üürenicinin becermekleri genişän hem kısıdan açıklamaa materialı, plannamaa, sayıklamaa, inandırmaa kendi dooruluunu, kullanmaa ıtataları.

En önemni o, ki yaratmada belli olê üürenicinin **kendilii, poziıyası, meraklılu** hem angı uurda bulunêr onun bilgileri literatura ilerlemesinde.

Yaratmanın etapları

**Giriş,
tezis**

Sayıklayarak, üürenici lääzım kendi bakışını problemaya göstêrsin:

- yaratmayı çekettirsın temaya baalı ıtataadan;
- tezisi açıklasın, komentariya yaparak.

Neçin? Kâr olä mi?

**Temel
payı**

Açıklayarak yaratmanın içindekiliini temaya görä, lääzım inandırmaa okuyucuyu, ani yazıcının problemaya bakışı dooru, kullannarak artistik yaratmalarından ıtataları, kendi görgüsünü, başkaların bakışını. Artistik yaratmanın materialından kaarä, var nicä kullanmaa kaynakları da. Lääzım gösterilsin türlü **argumentlär, örneklär**.

Argumentär kullanılacak inandırmak için.

Çıkış

Yaratmanın sonunda kısıdan çıkışları yapmaa: neçin bän olä düşünerim.

Annatmayı okuyun.

PAVLUŞUN DOSTU

Aaçtan düşärkän, tırmıklardan kaarä, Pavluş bir-iki erdä kafasında deriyi dä patlatmıştı. Anton Petroviçlän öbür doktor, dädu Savaylan buluşmaktan sora, alêrlar onu bolnişaya. Tırmıkları taa bir kerä yaalêêrlar eşil ilaçlan, ama Pavluşun kafasını baalêêrlar bintlän. Korku hem acı biraz geçtiynän, Pavluş çıkêr bolnişanın kapu önünä, neredä o görer gözäl giyimni bir çocuk. Çocuk taa onun yaşındaymış, ama taa zabuncaymış, taa incä kemikliymiş. Çocuk, soluk topu elindä, çalışarmış oynamaa kızkardeşçünnan, angısı ölä bir üç yaşındaymış, ama onda bişey çıkmazmış. O çocuk pek sevinmiş, gördüynän Pavluşu, da tukurlamış topu ona dooru. Top geldiynän Pavluşa, o çok vakit tutmuş elindä, hertarafça bakmış, yoklamış onu, çünkü seftä yaşamasında görmüştü, elindä tutarmış butakım fasıl, şaşılacak topçaaz, angısı, tavşamcık gibi, erdä atlanmış hem hiç benzemäzmiş partaldan sıkılı topa.

Taman uşaklar çekettiylär oynamaa, açan ihtär bir karı sesetti:

– Genka, Olečka, idite obedat’!

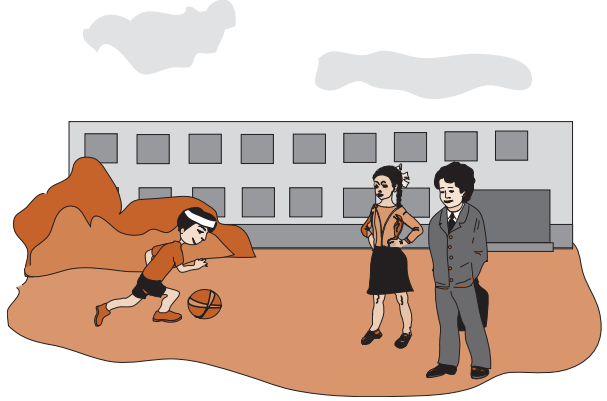
O çocuk, angısının adıydı Genka, alêr kızkardeşçünni, da giderlär üülen ekmeeni imää. Gidecää zaman Genka nişannan göstermiş, ani idiktän sora genä burayı gelecek.

Pavluş artık bilärdi uşakların adlarını. Üülenniktän sora Pavluşlan Genka genä birerdä oynadılar, kaçındılar, pek biribirinä sınaştılar. Pavluş taa sabaa ekmeeni etiştirämäzdi imää, açan palatanın kapusunda peydalanardı Genka da eledärdi ona, çıksın oynamaa.

Bu günnerdä dädu Sava, kabaatlı gibi, kafası aşıada, hergün ilkin dolaşardı Pavluşu da sora gidärdi işä, çayır baayına. Dädu götürärdi unukasına o armutlardan, ani başladıydılar olmaa, üzüm hem başka meyvalar, angılarını, Pavluş çalışardı, taa çok Genka isin. Pavluş sade mayıl olardı, nicä Genka tenecik-tenecik iyärdi üzümneri, sansın sayardı onnari.

Bir haftadan sora, açan Pavluş üürendiydi diil sade Genkanın hem kızkardeşçün adlarını, ama bilärdi adınca Genkanın malisini hem mamusunu, angısı hep bolnişada terapevt işleyärdi, dädu Sava gitti bolnişaya unukasını evä almaa. Dädu Sava çok şükür etti Anton Petroviçä, Genkanın bakasına, da sordu izin ona almaa uşakları ikisini dä çayır baayına, adayıp, ani sora Genkayı kendisi geeri getirecek.

Bolnişanın aulundan dädu Sava, Pavluş hem Genka dooruldular armut aacına dooru koraylık içindän, neredä dädu Sava bir haftanın içindä kâr islää tapkır etmişti

bir yolcaaz, iki tarafa gezeräk. Armut aacı taa uzaktan sararardı. Dädu kendi elinnän topladı en ii armutları da verdi uşaklara. Sora onnar girdilär baa içinä da idilär beendii üzümçükleri. Ondan sora dädu Sava doyurdu onnarı taazä piperniṭaylan. Genka açıklamıştı ozaman, ani yokmuş taa idii butakım tatlı piperniṭa-salat hem ozamanadan sayarmış, ani biber, patlacan hem başka eşilliklär aaçta büüyärmişlär.

O gündän sora Genkaylan Pavluş may hergün o koraylık içindän iki tarafa gezärdilär. Çok kerä, läüzüm olduynan, hep bu yolcaazdan geçip, bulardılar Genkayı çayır baayında Genkanın mamusu Nina İvanovna da, Genkanın malisi, Elizaveta Dmitrievna da. Kimär kerä Genka alardı yanına Olicii dä, angısı pek sevärdi kara yalabıkları da, doyunca, bulaşardı otakım, ani sade gözçeezleri yalabıyardı, o yalabıklar gibi.

Pavluş Genkadan seftä işittiidi rus laflarını. Onnarda bulunarkan, seftä gördüydü patefon hem işittiidi onun sesini. Hiç annayamazdı Pavluş, nicä ölä yası bir plasinka var nicä lafetsin ya da türkü çalsın. Seftä Pavluş gördüydü hem seslediidi radio, angısının diil ardına baksın, ama altına da girip aarayardı, kim orada saklı lafeder o küçük korobkanın içindä hem nicä orayı sıêr adam. Genkanın mamusu ya da birkimsey büyüklerdän çevirdärdilär o korobkanın kopçasını, da lafetmäk diişilärdi türküyän, bir türkü – diişilärdi başka türküyän, bir dil – başka dillän...

Biraz vakıttan sora uşaklar ölä sınaşıydılar biri-birinä, ani gecä dä istemäzdilär ayırılmaa. Gelärdi sıra, açan ikisi dä kalardılar ya bolniṭada, ya da Pavluşlarda. Pavluş seftä yaşamasında bolniṭada hem Genkalarda vardır yattı butakım kaba döşeklerdä, angısına ruslar „matraṭ” deerlär. İlerki vakıtlarda diil sade Pavluş, ama hepsi sıradan yatardılar pat üstündä, bir incecik döşeciin üstündä, başın altına da taa çok koyardılar samannan dolu yastık. Navoloçka, prostınä, pododeyal’nik – bu tertiplerin adları da hiç yoktu.

Pavluş Genkalarda pek sevärdi, açan malisi pazarlarda ya da yortularda yapırdı varenik kaymaklan, pelmeni kaymaklan. Kär aurt dolusu iyärdi. Genkanın mamusu sade gülümseyärdi, açan görärdi, nasıl Pavluş pelmenileri ya da varenikleri ikişär birdän aazına atardı.

Sıra geldiynän Pavluşlarda kalmaa, Genka havezlän oturardı sofraya hem amelili iyärdi malay, pazı, kabartma, kaurulmuş biber, piperniṭa-salat, patlacan mancası, fasülä. İyärdi sıradan, hiç burulmazdı, makarki evdä bu imekleri yoktur idii.

Genka da, kalan evdekileri dä – hepsicii gezärdilär fabrikada dokunulmuş rubalarlan. Duvarlarda hem erlerdä – genä fabrikada dokunulmuş kilimnär hem palalar durardılar, yalap-yalap edärdilär.

Ama Pavluşların rubaları hem palaları – hepsicii düzendä dokumaydı evdä da onuştan taa serttilär, diildilär obürleri gibi gözäl. Boyaları da sansın diildilär ölä açık, sulu hem şıralı. Evdä dokuma rubaları giidiynän, giciiktän dä yoktu neyä korkmaa, çünkü kaşınmaa diildi läüzüm – o sert, koyun yapaasından rubalar kendileri seni kaşıyardılar, da bu taraftan adama büyük kolaylıktı.

Bir-iki yıldan sora Pavluşlan Genka gittilär birinci klasa. Onnar ikisi dä may bir boydaydılar, da üüredici oturttu onnarı kendi önünä, ilk bankaya. Üüredici dä, başkaları da mayıl olardılar bu uşaklara. Birisi – karagöz, ama açıkgez bir gagauz, öbürü dä – kula, kär biyaz saçlı bir rus uşaa. İkisi dä üürenärdilär pek ilin, pek kolay hem havezlän. Onnar klasta ilkilär, diil, ani ilerdä oturêrlar deyni, ama üürenmektän dä.

Pavluşlan Genka birerdä üürenärdilär, birerdä oynayardılar, birerdä uroklarını yapardılar – kardaşlık edärdilär. Hereri onnar birerdä gezärdilär, bitki bukayı iki parça yapardılar. Şkolada üüredicilär dä, küüdä başka insannar da, gördüynän onnari birerdä, laflanmış gibi deyärdilär:

– Tă, bu iki uşak – halizdän dost!

soluk topu – rezina top, şişirili soluklan
tapkır etmää – çiiinemää
yalabık – en erken olan kara üzüm çeşidi

1. Neredä hem nicä Pavluş buluşmuş hem dostlaşmış baş doktorun uşaklarınan, doktorun aylesinnän?
2. Yazdırın doktorun aylesini hem onnarın yaşamasını, Pavluşun gözlerinnän bakarak.
3. Neyä Pavluş pek şaşarmış Genkaların evindä? Neyä mayıl olarmış?
4. Verin baş personajların karakteristikasını.

- *Bulun teksttä yaraştırmaları da sıralayın onnari. Neçin ölä düşünersiniz, açıklayın.*

1

Kurun bir annatma dostunuz için. Kullanın yazdırma elementlerini.

- *İşlikleri şindiki zamanda kullanın.*

2

Uydurun situaşiyalara söyleişleri. İnandırın dooruluunuzu.

Söleyişlär.

1. Käämil dost, nicä kalä.
2. Kaavi dostluu nacak ta kesmäz.
3. Varkan käämil dostun – hepsindän zengin oldun.
4. Kim geler sana zorda, dost aara oralarda.
5. Diil o dost, kimin aazından bal akêr, ama o – kim, dooruyu söyleyip, gözünä bakêr.
6. Haliz dost o, kim iilää üüreder, fenalıktan da durgudêr.

Situaşiya 1.

Sän geldin fizkultura zanaatından. Sän çok yorgunsun, ama dostun telefon etti da sendän yardım istedi, magazindän evä götürmää aar televizoru. *Yardım edecäm hem söyleycäm: ...*

Situaşiya 2.

Siz sokakta futbol oynayarkan, dostunuz düştü. *Götürecäm onu evädän dä söyleycäm: ...*

Situatiya 3.

Senin dostun sana kötü davrandı, ama sora karar aldı dostluunuzu enidän kazanmaa da teklif etti sana bir paalı baaşış. *Baaşış almayacam hem söyleyem: ...*

Situatiya 4.

Dostum bana dedi, ki üzölmüş, ani benim notalarım diil üüsek, ani o bunu bana açık söyleyecek. Ama bana yardım lääzımsa, yardım edecek, annadacek taa bir kerä an-namadım temaları. *Bän ilkin üzöldüm, ama düşündüm da dedim kendimä: ...*

Yaratmanın sıralı

Hesaba alın!

Kendibaşına yaratma yazmaa deyni, lääzım:

1. Temayı belli etmä, onun adını dooru hem uygun koymaa.
2. Verilmiş temaya yapmaa analiz da annamaa onun sınırlarını.
3. Temaya görä bulmaa yaratmanın öz fikirini hem ona epigraf (kimi yaratmalarda epig-rafi olur yazmamaa).
4. Okumaa, aklına getirmää ya da toplamaa türlü materialları da, yazarak, getirmää onnarı bir uura, yapmaa onnarın ilk sistemini.
5. Belli etmä yaratmanın janrasını (annatma, yazdırma ya fikirlemä) hem angı söz tipi temeldän kullanılacak.
6. Yazmaa yaratmanın planını.
7. Plana görä erleşirmää toplanılmış materialı, düşüneräk, angı argumentlär açıklêrlar temayı, öz fikiri ya da işlemi.
8. Düşünüp, yazmaa, angı epitetlär, metaforalar, uydurmalar kullanılacak yaratmada.
9. Yazmaa yaratmanın çeketmesini, temel payını, çıkışını.

3

Yazdırın evdeki bir hayvanı ya da kuşu. Kullanın literatürä kolaylıklarını.

§ 2. Yaratmanın teması

Ne o tema?

Tema – o, ne iş için laf gidecek yaratmada. O belli eder materialın, olayların ayrılmasını, angıları yaratmada bulaceklar uygun er.

Te ondan, nicä üüredici kurdu yaratmanın adını hem nicä üürenicilär onu annadılar, belli olêr yaratmanın dooruluu hem doluluu.

4

Okuyun teksti, onu adlayın. Tekstin temasını belli edin.

Hepsi başlêr sevdadan anaya. Bu en ayoğlu duygu. Eer sendä o yoksa, açan büüyecän, ozaman da sendä olmayacak ne sevda dostuna, ne dâ sevda Vatanına. Sevdasız sän kendindän kaarä kimseyi sevmeyecän.

Dostluk için temsilä

Bir vakıt iki dost çöllüktä gidärmışlär. Yolları uzakmış hem zormuş. Bir gün onnar çekişmişlär. Birisi öbürünä dargın laf söylemiş. Dostunu acıtmış, ama o bir da laf geeri sölämemiş. Susarak, kumnuun üstündä o yazmış: „Büün benim en ii dostum bana dargın laf söledi”. Dostlar yolunu ilerletmişlär, birkaç gündän sora etişmişlär bir gölün boyuna da karar almışlar yıkanmaa.

Dost, angısına dargın laf söylemişlär, az kalmış buulsun, ama öbürü onu kurtarmış. Kendinä geldiktän sora o bir taş üstündä çizmiş: „Büün benim en yakın dostum beni kurtardı”. Dostu, angısı dargın laf söylemiş, sora da kurtarmış arkadaşını, sormuş ona:

– Ačan bän sana kötü laf söledim, sän kumnuun üstündä yazdın, şindi sä taş üstündä çizdin. *Neçin?*...

1. Ne için bu temsilä? Sayıklayarak, cuvap verin.
2. Sizin bakışınıza görä, nasıl olur başka türlü temsilenin adını koymaa?
3. Neyä üüreder bu temsilä?

Todur Aflatarlı büüdü bir kalaba ayledä. Onun vardı Allah-tan saalı hem gözäl fikiri. O taa küçüktän annadıydı, ani aalem arasına çıkmaa deyni, ona yoktu kim versin büyük yardım. Ama en paalı yardımı o kabul ettiydi anadan-bobadan evdä: terbiettiylär onu doorulukta, acızgannıkta, aalemin zorunu annamakta. Nicä onnarın içersindä² uşaklar üürenikti biri-birinä yardım etmää, ölä aalemin dä zorunda onnar hazırıldar her zaman bulunmaa. Bakmadaan türlü yaşamak zorlarına, Todur sırasında hem, olur deyelim, kolay başardıydı institutta üürenmesini da kendi-kendisinä yol açtıydı kasabada işä. Çalışkannık hem üşenmemäk verirdilär çocaa, kendi kazancından başka, türlü yanı başından da gelirlär. Boşuna gezinmeklerdä vakıdını geçirmäzdi, herbir haylakçı ona yabancıydı. Lääzımnı işleri etişsin deyni, o bekçi dä oldu, hamalcılık ta yaptı, sokakları da süpürdü. Ama büünnän-büün o orta yaşta adam düzdü pek gözäl aylä: iki kızça-azı pek benzeşerlär biri-birinä hem anaya-bobaya nicä bir içim su. Karısı da razgeldi onun karakterindä, pek hatırlı hem gözäl.

büünnän-büün

Nikolay Baboglu

- Birinci abzaçı tefterinizä yazın, bulun işlikleri da üstündä zamanı gösterin.

7

Verili plana görä kurun bir annatma. Annatmanın temasını belli edin. Annatmanızı adlayın.

Plan.

1. Kötü sabaa.
2. Peti hem Vasi buluştular.
3. Vasinin annatması.
4. Açaba neredä kedi?
5. Kayıp olan kedi bulundu!

§ 3. Yaratmanın sadä hem katlı plan kurması

Ne o yaratmanın planı?

Plan – o bir kısa cümledän ya laf birleşmesindän düzülü yaratmanın sheması onun öz fikirini hem içindekiliini göstermäk için.

Plan olur olsun kısa (bölä plan sadä sayılêr), hem plan olur olsun geniş tä (bölä plan katlı sayılêr).

Herbir kısa planı, genişledip, olur katlı yapmaa.

Petri Yalınçı

Yaratmayı okuyun.

İKİ KARDAŞ

Kırçu hem Miyal – iki kardaş. Hem duudular onnar bir yılda. Sade Kırçu küüdä yaşêr, Miyal sa – kasabada. Kasabadan, neredä yaşêr Miyal, onun küüdeki evinädän diil okadar uzak. Oturêrsın avtobusa Kişinöv-Komrat-Kıpçak, da altmışıncı kilometra-da läázım inmää. Durak uz evin yanında bulunêr. İstärseydiniz, var nicä portaların yanında biraz durasınız, da ozaman siz hepsiniz üüreneceniz, kim kasabaya gider, kim dä kasabadan küüyä döndü.

Kırçuya kasabaya yola çeketmää – kolaydan kolay. Açan isteersin, çık duraan yanına, beklä. Açan avtobus taa olmayacak, ya da, söyleylim, yok boş er oturmaa, kaldır elini, da alacak seni ük maşinası da. Açacak şofer kabinanın kapusunu da deyecek: „Buyurun, giriniz!” Otur da git. Neçinki yolda, ani pay eder küüyü iki paya, okadar çok maşinalık, arabalık. Gecä-gündüz iki tarafa kaçınêrlar...

Kırçuya pek kolay Miyala musaafirlää gitmää. Sade düşer yola çıkmää. Kolaylı-na kolay, ama herkerä vakıt etişmeer. Uykudan o kalkêr, taa aydınnamaa başladıynan.

Doyurêr, sulêr hayvannarı evdä, iyer sabaa ekmeeni da kaçêr şkolaya. Uroklar bittiynän, genä evä alatlêêr. Sıbidêr çantayı, alêr kosayı – da kıra! Ölä dä gün geçer. Urokları avşam üstü üürener. Hem savaşêr bakmaa, ani ondan küçük uşaklar, kardaşlar, kızkardaşlar kendi işlerini, nicä düşer, yapsınar. Yaarına genä enidän. İlkyazın, açan çok otluk, ona kolayca geçer. Kolverer Kirçu inää buzaalan otlasın, baalêêr onu uzun çatıylan bir kalın dala, da problem yok. İsläa vakıt! Prost te o, ani bu vakıt uzanêr diil çok, üzä çıktıynan ilk kırlangaçlar incä damarlı ekinerä, ozaman brigadirin önünä ineklän taa isläa hiç düşmä. Gordüynän, birdän baarmaa çekedecek:

– Ya, sauş buradan çabucak, almadaan seni ineklän barabar!

Taa bitmeyincä küüdä bereketi toplamak, insannarın çoyu hayvannarını evdä tutêrlar. Kış için etsin alaf inäa deyni, hergün şkoladan sora Kirçu kıra alatlêêr. Butürlü Kirçuda iş zeedelener.

Zorluuna – zor, ama Kirçu birtürlü iştän dä korkmêêr. Çalışkan, işçi çocuk. Boşuna mı bobası, cümbüşä getirip, nicä aylä başkanı, onu sayêr. Bezbelli, inanêr.

Kendi bobası – çoban, sürüsünü sarı erlerdä tutêr, üç ayda bir kerä evä geler. Bir-iki gün durêr evdä, genä geeri yolu aldırêr. Herbir siirek evä gelmesindä boba kendi aar elini Kirçunun omuzlarına koyêr da deer:

– Sän, Kirçu, artık büyüsun! Küçük kardaşlarını bak, kendi kanatların altına al onnarı. Hayvannarı unutma bakmaa. Öbür kerä, geldiynän üç-dört günä, seni kasabaya kolverecäm, lelüna gidecän. Miyal hepsini orada sana gösterecek.

Bu laflardan, adamaklardan Kirçu başladı duymaa kendi üreeni dünnedä en kismetli, neçinki o pek beenärdi kasabada bulunmaa. Orada onnar Miyallan kinoya, tırka giderlär, biçiklettä çekinerlär, türlü oynunnara koşulêrlar.

Burada, küüdä, hepsinä bunnara onda vakıt yok. Evä döner o geç, dinik. Burada taa anası sıkca oflêêr, kolları, ayakları onun acıyêr. Gün aşırı ilaçlanmaa gider.

Ama Kirçu küsmeer. Açan çok işi olêr, dostları yardım ederlär. Şkolada onnarın isläa adeti var. Onun başlantısını koymuş 7-nci „A” klasi, neredä Kirçu üürener. Otuz kişi, daadılmış üç birtürlü paylara, ayırdılar „Yardım vermäk grupası”. Onnar gelir te onnara, kimin evindä çok iş var.

Hepsi şkolada sayêr, ani yardım edennär çemrek uşaklar, ii iş yapêrlar.

...O gün en çok Kirçu sevindi Miyalın gelmesinä. Nicä deerlär, kismetliin bitkisi yoktur. Butürlü iş ona zor gelmäzdi.

Miyal musaafirliktä bir hafta durdu. O açan kasabaya çeketti gitmäa, Kirçu onun çantalarını meyvalıklan doldurdu, sora onu geçirdi.

Bobası, bir-iki günä geldiynän tırladan, evdä sordu sade Miyal için: nasıl kardaşlar buluşmuşlar, nasıl vakıdı geçirmişlär. İştittiyän, nicä ool meteder kardaşını, boba sırttı da dedi:

– Çemrek oollarımız! Yaza ikinizi da alacam tırlaya, bütün ürektän barabar din-neneceniz!

Kirçu sevinmeliktän kendi kulaklarını inanmadı. Tırlaya! Onnar, kardaşlar, bobasınnan bilä beygirlerin üstündä gezineceklär...

Bobanın evä gelmesi Kirçuya deyni herkerä yortu gibiydi. Alalım, nicä büün. Boba geldi sabaalen erken dä dedi:

– Oolum, kolvererim seni. Var nicä gidäsin kasabaya, lelüna, gezinäsin.

Kirçu taa o saat başladı hazırlanmaa. O tez giyindi, aldı bobasından yola para da yollandı duraan yanına, avtobusu beklemää.

– Lelüna, eniştenä seläm götür, – bitkisiz işidilärdi anasının sesi, taa „İkarus” avtobusun kapusu kapanmayıncak.

– Geeri Miyallan bilä gelin! Kanikullar çekedecek e! Ko dinnensin biraz, kuvet toplasın. Ne olursaydı olsun, getir onu!

Kirçu çabuk Komrada etişti.

Da te o tanışıklı tokatların yanında. Tokat kendi-kendisinä birdän açıldı. Kirçu düşündü, ani kardaşı gördü onu pençeredän, nicä o doorulêr evä dooru, da istedi şaka yapmaa – açmaa tokadı, kendisi dâ saklansın. Ama tokadın içända birisi yoktu.

– Miyal! – ses etti o. – Ey, Miyalçu!

Ama birisi cuvap etmedi, da o girdi kapu önünä. Bakındı. Sansın birisi yok! Bra-kıp orta erdä imeeliklän dolu çantasını, o yaklaştı evä da urdu pençereyä.

– Pavli, sän mi? Girsänä e, – işidildi içändan tanışıklı ses.

– Miyal, bän burada, kardaşım! – baardı Kirçu da, uzanıp, baktı pençeredän. Miyal hem taa nasılsa yabancı çocuklar, oturarak masada, nesä düzmää savaşırdılar. Kirçu hep erindä durardı, da birisi bakmazdı ona dooru.

Kapu önündän enidän kimsä urdu pençereyä.

– O, Pavli, pek islää vakıdınnan geldin! – sevindi Miyal da şaplattı elinnän yanında oturan çocuun omuzuna. – Var nicä gidelim! Şindi beş minutsuz altı. Etişincä, olacek yarım ediya. Ne, gideriz mi?

Çocuklar çıktılar kapu önünä. Kirçuyu Miyal ilktän sansın hiç görmedi da hızlandı ileri gitmää. Kirçuya bişey kalmazdı başka, nicä çocukların ardlarına gitmää. Sade ozaman Miyal denedi kardaşını:

– Hoş gelmişin, Kirçu!

1. Neredä yaşêêrlar kardaşlar Kirçu hem Miyal?
2. Neçin Kirçu erken kalkêr?
3. Angı işleri yapêr Kirçu, şkolaya gideceykän hem uroklar bittiyän?
4. İlkyazın Kirçu neredä otladêr inää?
5. Neçin insannar yazın hayvannarını evdä tutêrlar?
6. Var mı nicä Kirçuyu çalışkan, işçi saymaa? Neçin?
7. Annadın Kirçunun bobası için. Ne sımarlardı o Kirçuya?
8. Annadın kardaşların anası için.
9. Annadın 7-nci klasın „Yardım vermäk grupası” için.
10. Nasıl karşılardı Kirçu kendi kardaşını Miyalı? Vakıdı onnar nicä geçirärdilär?
11. Neçin kardaşların bobası kolverdi Kirçuyu kasabaya gitsin?

8

Petri Yalincının „İki kardaş” annatmasına görä kurun bir sadä plan, sora onu yapın katlı plan. Plannarı yazın tefterinizä.

9

Aşaada verili temalara görä düzün sadä plan:

1. Dostluk – paasız bir baaşış.
 2. Biz evdä iki kardaşız.
 3. İilik yaparsaydın – ilik görecän.
- İkinci temaya görä kurun bir annatma da yazın onu tefterinizä, kullanın yazdırma elementlerini.

10

Aşaada verili sadä hem katlı plana görä aazdan kurun birär yaratma. Açıklayın, ne o sadä hem katlı plan.

Morfologiya

§ 1. İşliklerin sankilik çalımı

1

Okuyun siiri demekli.

Eh, **silsäm** legendadan
Pas tutmuş örtülerini.
Eh, **görsäm** orda ne var,
Ne aslı, ne diil aslı.
Hem **insäm** da bakayım,
O derin asirlerä.
(N. Baboglu)

Yırak ta **olsam** evdän,
Aklım yannaşık sendä,
Kuş olup, **uçsam** sana,
Can canımsın, öz ana!
(N. Baboglu)

- Nışannı işliklerin morfemalarını belli edin.

Sankilik çalım gösterer, ani işlem isteniler olsun (sanki olsa).
Sankilik çalımı kurulêr işliklerin temel formasından afikslârlân **-sa, -sä** (vokal garmoni-yasına görä): *al-sa-m, bak-sa-m, i-sä-m, büü-sä-m, gii-sä-m, koru-sa-m*.

2 Verilmiş işlikleri koyun sankilik çalım formasına türlü üzlerdä.

Girmää, korumaa, yazmaa, görmää, imää, bulmaa.

Örnek: atmaa – at-sa-m, beenmää – been-sä-n.

- **Beş** işliklän birär cümlä kurun.
- Nişannayın işliklerin kökünü hem afikslerini.

Stepan Kuroglu

Şiiri okuyun.

TATLI SES

Raametli anacumı

Natalya Kuroglu-Terziyi anmaa deyni

Anacum işleer yapaa
hem masal söleer.
Bu eski masal bana,
nicä düş gelir.
Masalın laflarından
Uyuklêêrım bän.

Çok annat, paalı anam,
sesleyecäm, bän!
Hep isteerim, aklıma
annatman girsin.
Çok annat, paalı anam,
Pek tatlı sesin!

1. Angı laflarlan avtor danışêr anasına?
2. Bu şiirin temasını hem öz fikirini açıklayın.
3. Şiirin sıraları neyâ üüreder?

- Çıkarın **üç** işlik şindiki zamanda da koyun sankilik çalımına.

3 Cümleleri tefterinizä yazın.

1. Vasi dün almış kendisinä bir top. 2. Petri artık üürenmiş verilmiş şiiri. 3. Lelü pazara gelärsä bizä, bän ona gösterecäm günnüümü. 4. Bir haftadan sora gelecek bizä çiçu, angısını bän pek özledim. 5. Gitsäk yakınnarda konterdä, buluşacez Moldovanın en anılmış türkücüsünnän.

- Sankilik çalımında işliklerin altlarını çizin, afiksleri gösterin.

Gülümsä

Gülümsä,
Gençliini, dostları getirip aklına!
Gülümsä,
Kismetin saklanırkan bulut altına!
Gülümsä,
Ani var bu erdä çok meyva fidanı!
Gülümsä,
Açan büyük kahırlar koparêr canını!
Gülümsä,
Bir gölgä eer alırsa birdän aklını,
Gülümsä,
Ani büün biz toplu hepsimiz birerdä!

Gülümsä,
Yaşamak güleräk şu geçsin bu erdä.
Gülümsä,
Gülümsä bir açık kırmızı gülceezä,
Gülümsä,
Hem gözäl, hem açık üreeni aç bizä!
Gülümsä,
Lüzgerdän çalkanar otlara kırlarda,
Gülümsä,
Alaca boyalı kuşlara daalarda!
Gülümsä...

Vasilisa Tukan

1. Neçin bu şiirin adı „Gülümsä”? Sayıklayarak, açıklayın.

- Şiirin temasını hem öz fikirini açıklayın.
- Nışannı lafın çalımını belli edin.
- Koyun bu işlii sankilik çalımına.

§ 2. İşliklerin sankilik çalımında diişilmesi

Tablişayı okuyun, işliklerin temellerini hem afikslerini söläyin. Angı afikslär düzer işliklerin sankilik çalımını?

Sayı	Üz	İncä vokallı		Kalın vokallı	
		üüren	sölä	yaz	oku
Birlık	I.	üüren- sä -m	sölä- sä -m	yaz- sa -m	oku- sa -m
	II	üüren- sä -n	sölä- sä -n	yaz- sa -n	oku- sa -n
	III.	üüren- sä	sölä- sä	yaz- sa	oku- sa
Çokluk	I.	üüren- sä -k	sölä- sä -k	yaz- sa -k	oku- sa -k
	II.	üüren- se -niz	sölä- se -niz	yaz- sa -nız	oku- sa -nız
	III.	üüren- se -lär	sölä- se -lär	yaz- sa -lar	oku- sa -lar

Hesaba alın!

İkinci hem üçüncü üzlerdä çokluk sayısında afiksin **ä** vokalı döner **e** vokala (*versäk – ver-seniz – verselär; isäk – iseniz – iselär*).

Vokallan bitän işliklerdä sonundakı **ä** herbir üzdä urgusuz pozitiyada döner **e** vokala: *seslä – sesle-säm, beklä–bekle-se-niz, eklä – ekle-se-lär*, ama inkärlik formasında dönmeer: *seslämesäm, eklämesäm*.

6 Verili işlikleri diiştirin sankilik çalımında üzlerä görä.

Demää, korumaa, taşımaa, görmää.

- *İşliklerin dooru yazılmasını açıklayın.*

7 Yazın cümleleri tefterinizä. Açıklayın işliklerin çalımınarını, üzünü, sayısını.

1. Bän olsam büücü, verselär izin, istesä insan, dünneyi diiştirecäm, hepsini kismetli yapacam. 2. İnsan çalışsa, işlär taa ii gidär. 3. O kızçaaz bana bir kerä baksa, kanatlarım büüyär. 4. Alsalar beni dä kasabaya, çok sevinecäm.

8 „Bän olsam büücü...” temaya yazın birär mini-yaratma.

9 İşliklerdä noktaların erinä uygun afiksleri yazın. Belli edin işliklerin formasını (çalım, üz, sayı).

1. Kär kaçır... da yannişlık, senin var kolayın onu doorutmaa. 2. Bil... adam, nerede düşecek, orada da döşedir. 3. Herbir aarı bal yap..., okası parasız olur. 4. İi dostun yok..., sän da yoksun. 5. Nekadar da besle... yabanyı, o hep daaya bakêr. 6. Bitir... şkolayı da gideyim büyük kasabaya üürenmää, dünneyi görmää. 7. Gel... o sıcak günnär, yollanacez bir haftaya denizdä dinnenmää. 8. E-e-e-h, dostlarım! Siz bil..., ne bela bastı benim kapuma! Ama bän hep okadar enseyecäm! 9. Biz say... büyük insannarı, bizä dä küçüklär hatır güdeceklär.

Todur Zanet

Şiiri okuyun.

GAGAUZ MİLLİ MARŞI

Geldi vakıt – bayraa **kaldır**,
Dalgalatsın lüzgär onu.

Kavalları keskin çaldır,
Duuêr halkın aydın günü!

Refren:

*İnsana lâazım Vatan,
Halkına kalsın damar,
Kanında dedä sesi
Uzaktan evä çeksin.
Bucakta dannar açık –
Şannı olsun kardaşlık!*

Zaman kanatları döner,
Kıyıp kara bulutları.
Yaşamaya kuvet verer
Ana topraan çöşmeleri.

1. Angı vakıt gagauzlara geldi?
2. Neçin kavallar lâazım keskin çalsın?
3. Neçin insana Vatan lâazım?
4. İlerledin Todur Zanetin fikirini, neyä var nicä demää „kara bulutlar“?
5. Açıklayın, angı artistik kolaylıklarını avtor kullanmış şiirin sıralarında:
„Yaşamaya kuvet verer
Ana topraan çöşmeleri”.

- Belli edili işlikleri çıkarın, morfologiya nişannarını belli edin.

10

Verili işliklärän cümlä kurun, kullanarak onnarı türlü üzlerdä sankilik çalımında.

1. Doorutmaa, toplamaa, düşünmää, söylemää.
2. Çalışmaa, paklamaa, öğrenmää, seslemää.

§ 3. İşliklerin isteyişlik çalımı

11

Okuyun cümleleri. Nişannı işliklär neyi göstererlär?

1. Pazara lâazım **gideyim** futbol oynamaa. 2. Pazertesi isteerim kafadarımnan **buluşayım**. 3. Sali günü hazırım papsoy **kazayım**. 4. Çarşamba günü sän lâazım **kazasın kartofileri** aulda. 5. Perşembä günü Paşi düşünür **alsın** kendisinä bir çift terlik. 6. Cumaa günü o isteer **dursun** evdä. 7. Cumertesi hadi bän dä **gideyim** sizä yardıma.

İşteyişlik çalımı açıklêr, ani işlemin tamannanmasına gösteriler kayıllık: *bakayım, su-sayım, yazayım, söyleyim*.

İşteyişlik çalımı kurulêr işliklerin temel formasından **-a (-ya)**, **-e (-ye)** afikslerin yardımınan: *bak-a-yım, solu-ya-yım, çöz-e-yim, bekle-ye-yim*.

Şiiri okuyun.

CANALİ

(Türkü)

Unutmaa yok nasıl küçüklük evini
Hem mayıl gençliindä ilkinki sevgini.
Canali, Canali, Canali neresi?
Canali – Komradın evelki deresi.
Canali – Komradın çan sesi, çayırı,
Yok nasıl yaşamaa bu erdän ayırı.
Canali, Canali, ne yalpak var elin,
Kış-yazın zamanı çaar beni, çaar beni.
Biz şükürüz neyâ? Şu aydın dünneyä,
Kazılmış şu topraa, fidanda bir yapraa
hem günä, hem aya, duada sofraya,
kır-bayır dolaya hem ana-bobaya.
Nereyâ dä gitsäm, hep geeri gelecäm,
Ayoğlu evimä, Gagauz Yerimä,
Gelenä-geçenä selemi vereyim,
Anayı-bobayı, sarmaşıp, öpeyim.

Canali – Komrat kasabasının yanında bir çayırın adı

1. Neredä Canali bulunêr?
2. Nasıl annêêrsınız avtorun laflarını „Canali – Komradın çan sesi, çayırı”?
3. Neçin yok nicä Canaliyi unutmaa?
4. Neyä avtor şükür eder? Sıralayın, kullanarak şiirin laflarını.
5. Neçin avtoru, nereyâ dä gitsä, hep geeri çeker?
6. Yapın çıkış: bu şiir angı duyguları terbi eder?

- *İki işlik infinitiv formasında çıkıların da temel formasına koyun.*
- *İsteyişlik çalımında işlikleri bulun, üzünü hem sayısını belli edin.*

§ 4. İsteyişlik alımında işliklerin diişilmesi

12

Tablitaya bakın. İşliklerin temellerini hem afikslerini sölöyün. Angı afikslärlän düzüler işliklerin isteyişlik alımını?

Sayı	Üz	Konsonnan bitän		Vokallan bitän		
		yaz	gör	işlä	anna	sıı
Birlük	I.	yaz- a -yım	gör- e -yım	işle- ye -yım	anna- ya -yım	sıı- a -yım
	II.	yaz- a -sın	gör- ä -sın	işle- yä -sın	anna- ya -sın	sıı- a -sın
	III.	yaz-sın	gör-sün	işle-sın	anna-sın	sıı-sın
Çokluk	I.	yaz- a -lım	gör- e -lım	işle- ye -lım	anna- ya -lım	sıı- a -lım
	II.	yaz- a -sınız	gör- ä -sınız	işle- yä -sınız	anna- ya -sınız	sıı- a -sınız
	III.	yaz-sın-nar	gör-sün-när	işle-sın-när	anna-sın-nar	sıı-sın-nar

13

Verili işlikleri isteyişlik alımında diiştirin.

Resimnemää, birleşmää, izmet etmää, raatlanmaa, korumaa.

Nikolay Baboglu

Şiiri okuyun.

ecel
darsık

SÄN, ECELİM

Düüler ürääm bollu-bollu,
Darsık canım sevda dolu,
Senin için cet ecelim,
Benim topraam, Bucaam, evim.

Bän dä senin başçacında
Bir tenecik, bir yapracık,
Günä dooru gözüm açık,
Benim Bucaam hem ecelim.

Sofranda bir mum olsam,
Sana şafk bän edeyim
Da „varım dünnedä” deyeyim,
Ana topraam hem ecelim,
Benim Bucaam, benim evim.

darsık – sıkletli, sıkıntılı
cet ecelim – öz ecelim
ecel – baht, ömür

1. Nicä annêersınız lafları „düüler ürääm bollu-bollu, darsık canım sevda dolu”?
2. Neylän yaraştırêr kendini lirika geroyu? Bulun teksttä, açıklayın maanasını.
3. Nasıl avtor açıklêr kendi faydasını ana tarafına? Bulun sıracıkları, açıklayın.
4. Açıklayın šiirin temasını hem ideyasını.

- Bulun da çıkarın šiirdän işlikleri, morfologiya nışannarını belli edin.

14

Teksti okuyun, temasını hem öz fikrini açıklayın.

Kirez aacı

Başçada bir kirez aacı varmış. Aacın ilkin biyaz çiçekleri, sora da kırmızı kirezleri olurmuş. Kirez aacın kapusu musaafirlerä hep açkımış. Yalnız hiç kalmazmış.

Kirez aacın erdeki katında körkötebeklär, solucannar yaşarmış. Aacın güüdesindä karımcılar hem böceklär³ bulunurmuş. Aaçların çiçeklerinä arılar, dallarına da kuşlar konarmış.

Bir gün aaç evini dolduran musaafirlerä dönmüş da sormuş: „Hey, musaafirlär! Söläyin, bakalım, taa nekadar vakıt evimdä musaafir olacınız? Bütün gün evimdä raat-raat oturêrsınız. Beki, bana kira ödeyeceniz?”

Musaafirlär solucan hem körkötebek demişlär: „Bilersin mi, biz sana faydalı olmaa savaşêrız. Topraa saldı köklerini gecä-gündüz eşeriz. Bölä sän köklerini raat taa derinä salabilersin”.

Çiçeklerinä konan arılar demiş: „Senin çiçeklerin balını kim, çıkarıp, toplêr? Biz olmasak, senin çiçeklerinin balı hiç alınmayacak”.

Kuşlar sölemiş: „Bizim seslerimiz, türkülerimiz olmasa, senin canın sıkılır. Biz senin canını iilendiririz²”.

Bölä kirez aacı kendi musaafirlerin verdiini dä üürenmiş. Bir kerä taa bu soruşları kaldırmamış. Onnar da aacı yalnız hiç brakmamışlar². Onu iilendirmişlär, zararlı böceklerdän korumuşlar, topraanı temiz tutmuşlar.

Türk masalına görä

- Çıkarın bir işlik da diiştirin onu ilkin izin çalımına, sora da isteyişlik çalımında üzlerä.
- Angı üzlerdä işliklär izin hem isteyişlik çalımında birtakım?

15

Aklınıza getirin meraklı oluşları klasınızın yaşamasından. Kurun birär annatma te bu temalara görä.

1. Kaavi dostluk. 2. Birliktä çalışmak.

Yardımcı laflar: lääzım yapalım, tutunalım, isteerim deneyim, annaşalım, lääzım annayalım, düşündük çekettirelim, olsa becersinnär, isteeriz yardım edelim.

- Çalışın kullanmaa işlikleri oluşluk, sankilik hem isteyişlik çalımında türlü üzlerdä.

§ 5. İşliin morfologiya analizi

Taligalar arasında, şurada-burada insan başladı³ ateş yakmaa.

Başladı - işlik (ne yaptı?).

I. **Temel forması** – başla (ne yap?).

II. **Morfologiya nişannarı**: oluşluk çalımı, mutlak geçmiş zaman, III üz, birlik sayısı.

III. **Sintaksis funktiyası**: insan (ne yaptı?) başladı yakmaa .

16

Açın parazentaları, koyarak işlikleri läüzimni zamana.

1. Kär kuşlar da kendi dilindä (*lafet*).
2. Evdä güneş ta taa pek (*yısıt*).
3. Kaavi dostluu nacak ta (*kes*).
4. Fena adamın dostu da (*ol*).
5. **Bilgi adamın gözlerini (*aç*).**

- *Nışannı söyleyişin temasını bulun.*
- *Bir işlää morfologiya analizini yapın.*

Todur Zanet

▼

Şiiri okuyun.

İNSANA LÄÜZİM

İnsana läüzim bir er,
Neredä ana bekleer,
Çıkıp küü kenarına,
Yaş döker uzun yola.
İnsana läüzim bir er.

İnsana läüzim bir ev,
Baca neredä tüter.
Geçteki şafkı, sıcaa
Koruyêrlar duvarlar.
İnsana läüzim bir ev.

İnsana läüzim güneş,
Eritsin yalpak ateş
Araya girän buzu,
Donmasın gençlik sözü,
İnsana läüzim güneş.

İnsana läüzim ana,
Unutmamaa darsımaa
Bir raatlı yaşamakta
O ihtär yorgun cana.
İnsana läüzim ana.

İnsana läüzim Vatan,
Halkına kalsın damar,
Kanında dedä sesi
Uzaktan evä çeksin.
İnsana läüzim Vatan!

1. Acaba insana nelär lääzım yaşamasında? Sıralayın.
2. Nica annêêrsınız bu lafları: „...Eritsin yalpak ateş
Araya girän buzu,
Donmasın gençlik sözü”?
3. Neçin insana ana lääzım? E Vatan? O sıracıkları şiirdä bulun da taa bir kerä demekli okuyun.

Verili işliklerdän kurun cümlä, kullanarak onnarı türlü çalımda, zamanda, üzdä, sayıda.

Atlat, karşı gel, dur, gez, cuvap et, getirt, sölä.

- **Bir** cümleyä sintaksis analizini yapın.
- **Bir** işlää morfologiya analizini yapın.

Literatura tekstlerin personajlarına harakteristika yapması

§ 1. Literatura tekstlerin personajlarına harakteristika yapması

Personaj – türlü tiptän insan, angısı açêr kendi harakterini maasuz olaylarda, aslıya çıkêr onun bilgi-terbietmâk uuru, belliederäk maasuz dikatı, angısını harcêêr okuyucu, onu üürenmää deyni.

Literatura personajı – insan, angısı yazdırılêr literatura yaratmalarında.

O kaplêêr önemni eri avtorun çalışmasında. Açıklamaa deyni yaratmanın öz fikirini, personaj lääzım olsun hertarafça kaplı, diri – ozaman okuyucu dalgalanacak, kahırlanacak onun için, isteyecek bilmää, neylän bitecek bu olay.

Baş personaj – süret, angısının dolayında kurulêr süjet (annatmanın içindekiilindä oluşların sıralı), angısına „baalı” konflikt.

İkincili personajlar da oynêêr önemni rolü, ama onnar diil annatmanın özü.

Epizod personajları – başkalanêr **baş** hem **ikincili personajlardan** süjetin ilerlemesinde az pay almasınan.

1 Okuyun teksti.

Yaşarmışlar bir küüdä iki kardaş – Todur hem Sandi. Onnarın bobası çobanmış. Açan çocuklar küçükmüşlär, bobası dayma alarmış onnarı tırlaya da gösterärmış çobancılık zanaatın türlü işlerini: nicä saamaa koyunnarı, korumaa hem doyurmaa kuzucukları, neredä sürüyü taa islää otlatmaa, nicä ilkyazın kırkmaa koyunnarı, toplamaa yapayı çuvalara. Uşaklar bobasını meraklı seslärmişlär.

Geçmiş yıllar. Bobası ihtârlamış, dayma hasta yatarmış, siirek çıkarmış dışarı gezinmää, pak soluklan solumaa. Çarmış çocuklarını içeri da başlamış onnara nasaat vermää:

– Siz artık büyüsunüz, yaşamanızı lââzım düzâsiniz kendiniz. En ileri, olunuz doo-
rulukçu. Ko insannar görsünnâr, ani siz yasêersınız yalansız. Taa bir nasaat – insana
zorunda yardım edin büyük havezlân. İlii yaptıynan, o sana geeri döner.

Açan bobası kayet yufkalanmış da başlamış işleyâmemää, çorbacılıını vermiş çocuk-
larına: Todura – tırlanın hem sürünün bir payını, öbürünü – Sandiyä.

Bir yaz olêr bir büyük kuraklık, çok zor va-
kıtlar gelir. Hayli zaman yaamurlar yaamêêrlar,
sararêrlar doz-dolay otlar, zeetlenârmişlâr susuz
hayvannar da, insannar da. Bir kerä kırdâ, topla-
yarkan yufka bereketi, Sandinin komuşusu Lam-
bu istemiş ondan bir çölmek su.

– Yok bendä su. Kıtlık. Git başka erdä aara,
beki, bulacan.

Lambu gücenni gitmiş yakın tırlaya,
neredä gölgedä Todurun koyunnarı yatarmışlar.

– Todur, kurtar, ver, yalvarêrım, bir damna
su, baari, dudaklarımı yıslayayım, – demiş Lam-
bu.

– Gel burayı, buyur, – demiş Todur da vermiş ona bir çölmecik su.

– Şükür ederim, Todur, saalık sana hem Allahtan büyük hatır, – yaşlar gözlerindä
dedi Lambu.

Küüdä insannar sora taa çok vakıtlar lafedârmişlâr hep bu iki kardaş için. Hepsi
şaşarmışlar: nicä var nicä bir bobada olsun bölä benzemeyän biri-birinä kardaşlar.

Valera Gaydarcı

1. Sıralayın çobancılık zanaatının işlerini.
2. Sıralayın literatura tekstin hepsi personajlarını: baş, ikincili, epizod. Yapın on-
nara karakteristika.
3. Açıklayın tekstin temasını, öz fikirini.

• Çıkarın tekstdän ikişâr işlik:

- ✓ izin çalımında da belli edin, neyi onnar göstererlâr;
- ✓ oluşluk çalımında da morfologiya nışannarını yazın;
- ✓ isteyişlik çalımında.

Harakteristika – doludan, hertarafça geroyun yazdırılması, angısı kasılêr onun peyda-
lanmasına, soşial durumuna, dış kalitelerinä, harakter çizilerinä, iç duygularına, yaptıkla-
rına.

Literatura personajına harakteristika yaparkan, belli ediler başka personajların arasında
onun eri, aylesi, terbedilmesi, kendini götürmesi, sözü (söledii lafları hem deyimi, mono-
log sözü, becermekleri dialogu götürmää), annatma süresindä geroyun diişilmesi.

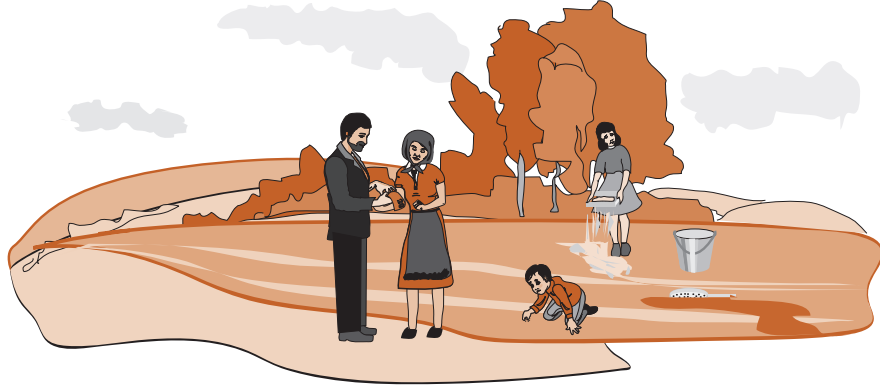

Okuyun annatmayı.

YOLDA KARI

Haşlak iyöl günüydü. Yaamur çoktan yaamadıydı, da yolda yatardı bir kalın kat kızgın toz. Doktor Flamburg çıktı aptekadan da yollandı evä üülennää. Güneş yaktı onun gözlerini. O gitti aullar boyundan, neredä durardılar sık salkım fidannarı. Onu genä kaptı can acısı eşillää, angısı gün uzunnuunda durêr bu dayanılmaz kızgınnıkta. Etiştiynän köseyä, Flamburg gördü yolun ortasında, toz içindä duran karıyı, yanında iki kazan hem suacı. Flamburg sandı, ani karı götürämeer suylan kazannarı.

– Oh, ne yufka oldu insan! – düşündü o da gitti karının yanına. Karı nesä aarardı toz içindä.

– Naşey sän aarêêrsın burada? – sordu Flamburg.

Karı bişey cuvap etmedi.

– Nicä senin adın?

– Vasiläsa bana deerlär, – dedi karı.

– E našey sän aarêêrsın bu toz içindä?

– Aarêêrım... Dün kırk leyä suvadım bir ev, verdim çocuuma, götürsün parayı evä. O sa yolda kaybetmiş irmi leyi.

– Burada mı?

– Te burada.

Karı gösterdi bir üz metra yolun uzunnuunu. Toz yakardı Flamburgun ayaklarını emeni üstündän, karı sa gezärdi onun içindä yalnayak da aarayardı irmi leyi...

– Te buldum iki leycäöz, – dedi Vasiläsa da kasavetli koydu monetayı cebinä.

Flamburg aar hoşlan bakardı bu kartınaya.

– Çoktan mı sän burada aarêêrsın para? – sordu o.

– Avşam da uşaklarlan aaradık, – dedi Vasiläsa.

Onun yanına geldi çocucaa, da o başladı hızlı eşmää ellerinnän tozu. Anası dedi ona:

– Git, çocuum, getir kürää hem kalburu.

Çocuk gitti da birkaç minuttan sora peydalandı. Flamburg soktu elini cebinä, çıkardı onbeş ley, verdi kariya da gitti evinä dooru. Biraz gittiynän, o baktı geeri. Anaylan ool çalkayardılar tozu...

üülennik – üülen ekmää

suacı – kambur sopa dolu kazannarı omuzunda taşımää deyni

suvamaa – kırmızı ya da sarı çamurlan örtmää duvarları

kasavetli – kahrılı

1. Nezaman hem neredä geçer bu oluş?
2. Kim siireder bu çirkin kartınayı?
3. Ne duygular peydalanmış Flamburgun üreendä?
4. Nicä annêêrsınız Flamburgun 15 ley baaşlamasını?
5. Sıralayın literatura tekstin hepsi personajlarını: baş, ikincili, epizod.

2

Tamannayın tablişayı, personajlara harakteristika vereräk.

Kim?	Nesoy?	Ne yaptı?	Neçin?	Personaja harakteristika
Doktor Flamburg				
Vasiläsa				

§ 2. Patret. Üst fizik hem moral kalitelerin yazdırılması

Ne o patret?

Patret – önemni artistik harakteristika kolaylı, nedä yazıcı açêr personajın harakterini hem belli eder kendi bakışını ona, baalayarak dış yazdırmalarına (üzü, güüdesi, giyimi, örüyüşü, yaptıkları, jestleri).

Patret aşırı gösteriler real yaşayan ya da geçmiştä yaşadı insan:

- açıklanêr soşial durumu;
- yaşamaya bakışı;
- başka personajlara davranması.

Yazıcı kurêr **baş personajın patredini**, ki yardımcı olsun okuyucuya fikircä görmää onu. Ama diil sade dış kaliteleri meraklandırêr yazıcıyı. O bu kalitelär aşırı yazdırêr iç kalitelerini dâ: iç duygularını, düşünmeklerini, istediklerini, harakter çizilerini, kişilik kalitelerini, personajın yaşamak görgüsünü.

Patret aşırı belli olêr yazıcının bakışı hem davranması baş personaja.

Ustayca kurulu patredin leksika temeli olêr **epitetlär**.

İki dost

Tançu – benim dostum. Biz onunnan tanıştık ozaman, açan başladık gezmää okula, birinci klasa. Şansora annadık – şkolaya gezecez on yıl! Elbetki, kimi uşaklar zor sınaşardılar eni kafadarlara, ama bän ilk bakıştan annadım, ani bu çocuk olacek benim en inannı dostum.

Yıl-yıldan, geçeräk klastan klasa, büüyärdik, diişilärdik, kurardık kendi tabeetlerimizi. Bän Tançuylan bilä şkolaya, sora üülendä dä evä – hep ikimiz. Ölä oldu, ani çoyu sanardı, ani biz kardaşız. Sansın görmärdilär, ani hiç benzämeeriz biri-birimizä. Tançu – kıvrak, gözl bir çocuk. Onun kara kıvrıcık saçları hep taralıydılar. Bakışı onun herkerä yalpaktı. Bän dayma şaşardım, neçin bu karaman çocukta bölä maavi, nicä gök taşı, gözlär?! Boşuna sölenilmeer, ani gözlär – can aynası. Açan o gülärdi, yanaklarında peydalanardılar cümbüş hendeciklär, yanakları o saat kızardılar, nicä patlaca. Burnusu Tançunun – körpä tombarlak kartoficik, kulakları yapışık başına, dudakları kayım, dişleri bim-biyaz – haliz ilk kaarın benizindä. Tançunun boyu diildi pek balaban, arkası geniş, nicä Andrey dädusunda, elleri kaavi. Örüyärdi o ölä käämil, deyecän, uçêr, örümeer. O pek beener giinmää gözl, ama yoktur gördüüm, olsun donnarı ya da gölmää diil ütüyä urulu. Bän onunnan şaşora edinci klasta üürenän bir dostuz.

Bän pek kismetliyim, ani yaşamamda karşıladım bölä islää insanı.

İvan Kior

1. Kimin adından annatma yazılı?
2. Akrannarın arasından kimi annadıcı ayırmış dost?
3. Tançuya karakteristika verin:
 - a) soşial durumu;
 - b) dış kaliteleri: boyu, üzü, örüyüşü.

Yazdırın sevgili insanın partredini plana görä.

Plan.

1. İnsanın üzü: kaşları, gözleri, burnusu, dudakları, teni.
2. İnsanın giyimini.
3. Sevgili insanın örüyüşü.

Ne o üst fizik hem moral kalitelerin yazdırılması?

Yazıcı, açıklayarken okuyucuya peronajın yaptıklarını, başka personajlarla ilişkiliini hem kendinigtürmesini, verer karakteristika onun **üst fizik kalitelerinä**.

Personajın moral kalitelerini açıklêr onun fikiri, düşünmekleri, duyguları, yaşamak paahlıklarına davranması.

Dimitri Kara Çoban

Okuyun şiiri.

KOTLON BAŞINDA DÜŞÜNMEK

Koçan özü bızırdêêr,
gözlemelâr cızırdêêr.
Bänim otuz yaşında,
Karım kotlon başında.
Giidim çarık sargıma
da bakêrım karıma,
da sevinerim artık,
ani uygun yaşıdık.

O üreemi yakmadı,
aykırı da bakmadı,
ayaanı da urmadı
hem dürük tâ durmadı;
hatırımı güttü,
bacası hep tüttü.
İkimiz dâ biz – beenim,
yoktur hiç tuttuumuz kin.

dürük – üfkeli
kin – üfkâ, cezalamak neeti

1. Açıklayın fikrinizi, neçin bu şiirin bölâ adı.
2. Nicä avtor annêêr aylenein öz kurallarını?
3. Bulun o öz kuralları, angıları herbir ayleyâ deyni läázım olsunnar temel.
4. Okuyun bitki dörsıralıı. Angı sıracık açıklêêr şiirin öz fikrini?
5. Lirika geroyun iç duygularını açıklayın.

Lirika geroyu – artistik süreti, avtorun sankilik üzü. Taa sık lirika geroyu çok yakın avtorun ruhuna, onun dünnä duymasına, duygularına, bakışlarına.

Yazıcı, peetçi yaratmalarında açıklêêr geroyun duygularını, emoşiyalarını, ölçeräk kendinä görä.

Yok nicä sölemää, ani lirika geroyu – avtor kendisi. O olur olsun yakın real insana (avtora), var nicä kayet uzak ta olsun ondan.

Nikolay Baboglu

Okuyun teksti.

ESKİ ADETLÄR BATÊRLAR

Bu işlär oldular, açan klublar artık çekettiydilär, ama horular taa heptän kaybelmediydilär.

Trandafillerin Manisi batüsunnan cumertelerindä hem pazarlarda gidärdilär kluba, ama komuşuykaları, Kalın Ankaların kızları Paresa hem kızkardaşı Oli, hep taa vazgeçmâzdilär eski adetlerdän: sidänka otururdular hem horulara gidärdilär. Bu kızlar da, beki, hanidän çekedeceydilär eniyçä yaşamaa, ama sakınırdılar anasından.

Kıyıştırmaya-kıyıştırmaya, bir kerä sordular mamusuna:

– Mamu ma, biz dä isteeriz gidelim kluba.

– Çok lääzım sizä te o „kulp“, ne kaybettiydiniz orada? Hem ne bän sizi içerdä kapalı mı tutêrım? Gidersiniz sidänkalara, horuya eter!

– Horuya, horuya! – eltendi desin Oli. – Orada kaldı beş-on kişi, kalanı hepsi kluba giderlär.

Kalın Anka duyardı çoktan, ani onun da kızlarını bu „kulp“ çekecek, da te artık o gün geldi. Karı hiç istemäzdi kolversin uşaklarını orayı, ama bilmäzdi da nasıl karşılasın.

– Beki dä, az kaldınız horuda, – dedi o, savaşarak olmasın pek kanırık, – ama o „kulp“ ta, uşaam, hiç belli diil naşey, antihristlär orada, kızım...

– Ölä, ma mamu, – karıştı büyük kızı Paresa da, – te komşuyka Mani gider her sıra kluba. Ne gözäl kısa etekli yubkacıkları giyer, orada da „girmoşka“ çalarmış, varmış çok çocuklar... Ama bizä sidänkalarımıza çocuklar başladılar hiç uuramamaa, yok kim bir çırtma da çalsın. Oturêrız, sansın ölüyü bekleeriz...

– Çocuklarda da okadar akıl. Sizä dä ne lääzım çocuk? Şennenin kızlarlan hem iş yapın.

– Biz iş tä yapêrız, ma mali, – genä dedi Oli, – diil mi bir yıvın yapaa dittik, taramız, şimdi dä onnarı iplää işleeriz. Ama evel çocuklar gelirdilär, çırtma-kaval çalardılar, gözäldi, ama şimdi sä gelmeerlär, kluba gidärmişlär... Kolver bizi, da aalemnän bilä olalım.

– Durun, – dedi Kalın Anka, – ilkin bän kendim, gidip-göreyim, naşey olduunu o „kulp“, da ondan sora bakacez...

Ertesi günü cumertesiydi, avşamnen kluba toplaşırđı gençlär. Kalın Ankaların yanından geçärdilär komuşuların kızı Mani batüsunnan, gidärdilär kluba. Delikannı çocuk giimniydi eni koyu-maavi kustümnan, boynusunda vardı bir düümük, „galstuk“ deyärmişlär ona, ayaanda da emenileri yalabırdılar. Kızkardaşı Mani dä, ektiylä, ani tavandan atlamadaan, sayılêr, batüsü evlenmedään, hiç düşmädı, içerdän burnusunu çıkarsın, takışmış o da „kulp“ görmää, çembersiz, başkabak, o pırgalarını kolvermiş taa omuzlarına, bir endezelik yubkaylan, ayaklarına da giimış iki enser ökçeli emeni – gider, burularak... Alın-görün – taazä delikannı, onun gibisi başka yok, „kulbu“ da pek kusurdu!

– Sauş, mari! – dedi aklınca Kalın Anka da başladı giinmää, sölenerek: „Gidip-göreyim bän kendi gözümünän, nasıl eni moda çıktı bu „kulplar“. Neçin okadar çeker bu gençleri orayı?”

Anka babu geçirdi çit fistanının üstünä mor sızgıcıklı geniş çukmanını, yakalarını iliklärkän, erleştirdi boncuklarını, sedeflerini, sora o darttı kara çemberini, ayaklarına da geçirdi aba terliklerini da hızlandı kluba.

Klubun içersi genişti, meydannıydı, ama gençlär taa hepsi toplanmamıştılar. Kalın Anka ilik-ilik girdi da bakındı. Karşıda ştenada Yanakoolu Todinin çocuı Goşka garmoşkasınnan brınnadırdı – bezbelli, denärdi sesini. Hep orada vardı bir dä daul, ama daulcu yoktu, sora o da geldi.

Kalın Anka durardı seçilmedik duvar boyunda da savaşırdı kaçırmasın bişeycik görölmedik. O bir orta yaşta karıydı, ama baktıynan giüyiminä – haliz seksenni babu gibiydi. Sirtında çukmanına okadar çok materiya gitmişti, ki olsundu onu enidän kessinnär, vardı

nasıl taa bir zabunca insana da çıksın çukman. O kara çemberini dartmıştı tepedän, görünürdü sade burnusunun ucu hem şılardı gözleri, sansın mum imiştı...

Kluba hep taa gelirdi gençlär. Taa çoyu çocuklar, ama vardı oyanda-buyanda birär dä kız. Kalın Anka bakardı komuşu kızına Maniyä. O bir tarafta girmişti yalnız çocukların arasına da gülärdi orada.

Kalın Ankanın bu fikirlerini kopardı muzıka. Yanakilerin o Goşkası çalardı „girmoşkasında” gözäl, ama açan o daulu paysın ettilär sıkı-sıkı hem okadar hızlı düümää, sansın istärdilär dünneyi saaretmää, okadar çirkin lumburdadırdılar. Çocuklar alırdılar kızları oynamaa. Çıktı ortalaa beş-on çift da dönärdilär, nicä pırıldak. Skemnelerdä kaldıydılar sade çocuklar – kız hepsinä etişmäzdi. Taa sora başladılar çocuklar çocuklarlan oynamaa. Duvar boyunda, kapuya yakın skemnedä kaldı yalnız Kalın Anka.

Birtürlü annayamazdı Kalın Anka, nasıl bu çocuklar, kızlar diıştırdıydılar göze-lim horu adetlerini, ani ne gözäl olurdular dışarda pak solukta, bu meret „kulp” oynanarına. „Ele bak sän, be canım, çocuklar hiç birisi dä anteri giimemiştılär, ama hepsi asmıştılar boynularına birär düümüklü parça, pak şiltä gibiydi onnar. Çünkü o pek gözälmiş...” Ama kızlar! Anka onnara taa çok maana bulurdu. Ne aarardı onnar gecä erkeklerin arasında?

„Horu! – sayıklardı Kalın Anka. – Te haliz gözellik, eski dedemizdän kalma fikirli adet. Kızların başları dartılı biyaz püsküllü şalinkalarlan, fistannar geniş, uzun. Oynarkan da kadıncaları hem horuları, gözäl durêr hem görüner, ani insan giyimni. Horuda kızlar, çocuklar göz önündä – hepsi buluşmaklar olêrlar gündüz. Bu „kulupta” sa kapanmışlar ihtärlardan bir tarafa, gecä yarı-karannıkta, delikannılık yapêrlar...” Ölä miydi bizim delikannılıımız?” – sordu kendi-kendinä Kalın Anka da üfkesindä istedi kalkıp-gitsin, ama sora bir akli kolvermedi, „Gelmişkän, baari göreyim hepsini”, – düşündü da oturdu erinä.

Çalgıcı durdu, da yorgun oyuncular kaçınırdılar birär er kaplamaa skemnelerdä. Kalın Ankanın da yanına oturdu Mani bir çocuklan yannaşık, onunnan, ani barabar oynadıydılar.

– Ne, Anka bulü, sän dä mi kluba geldin? – sordu Mani.

– Geldim, kızım, dedim, ölmedään, göreyim, nasıl eni adetlär çıktı.

– Lääzımdı kızlarınızı, Paresaylan Oliy, yollayasınız, siz sä kendiniz gelmişiniz.

– Yok, kızım, bän hiç istämeerim sizi bölä erä kolvereyim. Onuştan da geldim, zerä ikidä-birdä onnar da hep isteerlär „kulba”. Ama bän dedim: „Durun, kızlarım, ilkin kendim gidip-göreyim, da ondan sora, varsa neyä, olur sizi dä kolvereyim. Ama nasıl görerim, ayol, hiç yok neyä...”

Muzıka enidän çeketti çalmaa bir sıkı-sıkı ava, angısını Kalın Anka seftä işidirdi. Mani, kurtulsun taa tez bu lafçıykasından deyni, kalktı da çıktı ortalaa, orayı oyuna çıktı taa beş-on kişi kız, çocuk. Onnar başladı bükülüp-yamulmaa, sora sallanmaa, enselerini burmaa, titiremää, pak sansın onnara şeytannar görünürdü...

Kalın Ankaya okadar zor geldi bu delilik oyuna bakmaa, ki kafası başladı dönmaa.

– Allahçım, Allahçım, acaba taa nelär var bizä görmää bu aydınnık dünnedä? – sordu o Allaha da sora hesapladı, ani bu gençlär, beki dä, diil heptän deli, ama onnara, oynarkan, olmalı, şeytannar karışêr pak, nicä delilär...

O çıktı klubtan, evä gidärkän, aklınca dedi: „Boşuna biz paralanêrıız, eni adetlär – şaşkınnık mı onnar, delilik mi – hep taa kaavileşerlär, ama eskilär, yazık, ani çoyu artık battılar, kalanı da, istär-istemäz, batêrlar...”

1. Angı zamannarda olêr yazdırılan oluŖlar?
2. Nesoy enilıklêr peydalanardı adetlerin bakmasında?
3. Neçin Kalın Anka gider kluba?
4. Neyä çok maana bulêr Anka?
5. Neyä onun canı çok acıyêr?

• Sıralayın bu annatmanın hepsi personajlarını: **baş, ikincili, epizod.**

5

Başka süretlerä bakarak, Kalın Ankanın erini annatmada belli edin. Patredini yazdırın. Personaja işleminä görä karakteristika verin.

Hesaba alın!

Literatura personajına karakteristika yapmak sıralı

1. Personajın eri başka süretlerä (obrazlara) bakarak.
2. Personaja karakteristika:
 - a) soŖial durumu;
 - b) alışkannı, meraklanması, yaşamak görgüsü;
 - c) üst fizik kaliteleri (yaptıkları, başkalarına davranması);
 - d) moral kaliteleri (iç duyguları).
3. Personajı göstermää deyni kolaylıklar:
 - a) doorudan avtordan karakteristika;
 - b) başka personajlardan karakteristika geroya;
 - c) sözü.
4. Nicä süret baalı annatmanın temasınnan, problemaylan, öz fikirinnän.
5. Benim bakışım personaja.

6

Planı hesaba alarak, literatura personajlarına yazılı karakteristika yapın:

1. Kalın Ankaya.
2. Maniyä.

7

Bulun annatmada „Eski adetlêr batêrlar” Kalın Ankanın sayıklamasını, angısı baalı bu resimdä gösterilân adetä, da taa bir kerä okuyun.

1. Nesoy duygularlan düşüner Kalın Anka eski hem eni gelân adetlêr için.

2. Kalın Ankanın monolog sözündän işlikleri bulup, çıkarın da morfologiya nişannarını yazın.

KONTROL EDİN KENDİNİZİ!

TEST

1 Okuyun teksti.

Naşey olsun bu? Gani ilktän sansın korktu, ama sora gördü onnarı, nasıl bir korayın altına saklandılar. Açıan taa islää baktı, orada iki tavşamcık sinärdi. Gani çıkar-
dı kalpaanı da kapadı onnarı, savaşırdı tutmaa, ama birisi, fırlayıp, kaçtı eli altından.
Öbürünü etiştirdi tutmaa da getirdi bordeyâ. Taman bu zaman bobası da geldi küüdän.

– Baka, bän tuttum bir tavşamcık! – üündü o.

– O-o, ya ne gözäl küçücük! Korkmuş zavalıcık. Ne sık-sık soluyêr! Küçük kır
tavşamcıklarına gagauzça göcen deerlär.

– Onnar ikiydilär, – söledi Gani, – ama birisini kaçırdım.

– Bunu da läüzüm kolverelim. Anası, bezbelli, aarayacak yavrusunu.

Gani gitti da kolverdi göcencii koraylık içinä.

Nikolay Baboglu

1. Neredä bulmuş tavşamcıkları Gani?
2. Kimä göstermiş onnarı çocuk?
3. Ne demiş bobası ooluna?
4. Gani bobasını seslemiş mi? Neçin? Açıklayın fikrinizi.
5. Tekstin stilini belli edin.

2 Verili işliklärlän kurun cümlä, kullanarak onnarı türlü çalımda, üzdä, sayıda.

Atlat, karşı gel, cuvap et, götür, sölä.

3 Verili işliklerin morfologiya nışannarını belli edin: zaman, üz, sayı.

Bızırdêêr, sevinerim, yaşadık.

4 Verili işlii isteyişlik çalımda diıştirin: izmet etmää.

5 Yazın bir annatma „Naturayı korumaa – bizim borcumuz” temasına görä. (8-10 cümlä)

TEMA 4

İNSAN HEM ECEL

Morfologiya

§ 1. İştenlik. Morfologiya nişannarı hem sintaksis funksiya

1

Okuyun cümleleri. Angı soruşlara cuvap edelär nişannı laflar? Onnarın sintaksis funksiyaını açıklayın.

1. Çocuk hergün umutlan **bekleer** anasını.
 2. Anasını **bekleyän** çocuk umutlan yola bakardı.
 3. Kiriştä asılı kır çiçekleri **kurudu**.
 4. **Kurumuş** çiçeklerin bürcü kokuları uzaktan duyulardı.
 5. Eşil otlar hem kır çiçekleri gözäl **kokardı**.
 6. Petri hızlı atardı **kokar** eşil ot su içinä da çekedärdi yıkamaa uşaa.
- *Nişannı lafların maanalarını açıklayın. Angı söz paylarına benzedersiniz ikinci, dördüncü hem altıncı cümlelerde nişannı lafları?*

Predmetin işlem nişanını gösteren işlik forması **iştennik** sayılır: **dönär** (skemnä) – ani döner; **kaynanmış** (su) – ani kaynatmışlar, **geçän** (yıllar) – ani geçerlär ya geçmişlär h.b.

iştennik taa çok sıra adlıklarla birleşer da obyektin, predmetin, olayın iş tarafından bir nişanını gösterer: **çalar** kuş, **diüülmüş** biber, **akar** su, **çalışan** insan, **gelän** yıl. İştennik sade kök maanasınnan işliklerä benzeer, eklenän afikslär dä iştenniklerä nişan maanası verer. Kullanılarak adlıklarla beraber, iştennik hallara görä diişilmeer, sade adlık diişer.

Örnek: pişmiş ekmek, uçan kuş, pişmiş ekmekleri, uçan kuşu.

Mariya Kuyumcu

Annatmayı dikat okuyun da soruşlara cuvap edin.

GEL, ANAM, EVA!

İyündä duuan bir alçacık gün, tırmalayıp bayır sırtını, birazçık duruklandı sabaaki çiidä. Hava saktı. Cöşmä, nicä bir toprak anası, yollardı uzak yola oolcaazını – akıntıyı. O da uslu seslärde anasının yol lafını. Da onnarın saklı annaşmasını annardı yakındaki biyaz sütlennär hem sarkık dallı süütlär.

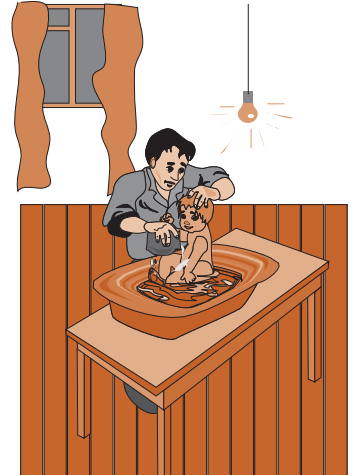
Toprak hem cöşmä doyurardılar hem sulardılar bütün dünneyi örneklän çalışkannaa hem ilää. Akıntı yolunda kapardı taşcaazları, samancıkları, tüüceezleri, ani kalmıştılar geceleyän kuşlardan da götürdü onnarı yolunca aşaa, oyanı. Gün kalktı biraz da, kurtulup bulutlardan, daattı şafklı saçlarını doz-dolaya. Akıntıcık dolaş-bulaş oldu onun altını pirigalarında da bu gercikliklän saptı sua gölä. Bunun çanaanda görünärdi küü, çukurlar, sırtlar. Toprak giindi eni sabaaki giyimini, taktı kraalı altıncıklarını, yıkandı hem silindi serincä sabaaki seslärän.

Şalvir gündän mi, akıntının yolcu türküsündän mi, bir alçak evin içersindä uyandı altı yaşında bir çocuk. Uşak gerildi da çıkardı yorgan üstünä tantur hem pak elceezlerini. Kıvrıcık, kula saçlı, maavi gözlü uşak benzemäzdi kimseyä da pek ayıflanırdı, açan görürdü karagöz bobasını. Çocucaan adıydı Sandika. Uşak bakınardı aynaya da gülümsärdi kendinä, o bulurdu, ani o günün uşaa. Neçin deyni o da öläydi, nicä gün: açık, biyaz üzlü, şen hem kula saçlı.

Sandikanın bobası duldu. O işlärde sırtmaç. Evä gelärdi pek geç da üüsüz evladını bulurdu döşektä, uyuyarkana kirli ya da çalmar altında. Adam istemäzdi bozmaa uşaan raathını da gidärdi yataana. Ama kimär sıra o savaşardı onu yıkamaa, şunu-bunu üüretmää, koymaa azbuçuk sıraya. O zaman Petri, homurdanarak dulluuna, yısıdardı geç vakıt su, dökärdi aac tekneyä da çaarardı dürük seslän uşaanı:

– Ya, ba tosuncuum, ya ba Sandika, gel bana, seni boban yıkasın!

Sandika titsinirdi bu tekliftän da savaşırdı saklanmaa en karannık erä. Ama Petri bilirdi onun köşelerini da gidärdi dooru köpään yataana. Adam ilkin çıkarardı

paliyi, sora da çekärdi geeri Sandiyi. Alardı aykırı koltuunun altına da getirärdi tekneyä. Bobasının ellerindän, güüdesindän uşaa gelirdi ot, fişkı, ter hem kır kokuları. Ama zor-du ona kurtulmaa adamın kaavi ellerindän, da uslu kabul edärdi boba ikramını. Petri hızlı atardı kokar eşil ot su içinä da çekedärdi yıkamaa uşaa. Sandiyä gelirdi ölä ilin, sansın o toloka çiçeklerinin içindäydi. Ama boba elleri ölä uuardı, ki uşaa görünürdü, ani onu harmannêêr iki çakmaklı düven. Bu sarsık hem örseli yıkanmaktan uşaan uykusu gelirdi, da o taa teknä içindä çekedärdi uyuklamaa. Sabaalen kalkardı pak hem saasem. O sınaşmıştı bölä çetin „suvazlamaya” da hep umut edärdi, ani onu da neza-mansa yıkayacak ana eli...

Bu sabaa Sandika genä baktı pak ellerinä, sora alçacık, güneşli içeri. Burada vardı avşamkı yıkanmadık çanaklar, kurulu sofra, suvanmadık toprak erdä döşeliydi pelin, ot.

Giisilär teknedäydi...

Da o annadı, ani içerdä yok taa mamusu, bakası neçinsä taa getirmemiş onu. Uşak mayıl bakardı erdä pelinnerä, kırıştä kuru çiçeklerä. Bu çiçekleri bobası ona getirdi baaşış erinä.

Sandika bastıydı edinci yaşa, ama o bir işi hiç annayamazdı, neçin başka uşakların vardı hem mamuları, hem tütüları, ama onun vardı sade bakası...

– Belli ki, bän düşmedim alçak saçaan altından bu içeri, ama neredä benim o mamum da gelmeer evä?

Bobası kırdan gelirkän, uşak çıkardı ona karşı. Ama bobası yalnızdı, da, bakıp komuşusuna, ani gelirdi karısının yannaşık, uşak kahırlanardı diil sade kendi için, ama yalnız bobası için dä...

Petri alardı onu kucak da, verip çiçekleri, deyärdi:

– Tä, oolum, sana bu kitkayı yolladılar kırlar, kuşçaazlar, tavsamcıklar.

Uşak sevinirdi, ama bobası demäzdi bir keret bilä:

– Tä getirdim anandan sana bu kitkayı...

Uşaa pek aar gelirdi bu seläm, ani yollarmışlar kırlar... Da hep umutlanırdı, ani yollayacak seläm anası da.

Şindi sä bu kokular Sandiyi debreştirärdilär. Kahırlı duygular ezärdi onun canını da, bakıp pak ellerinä, umutlu çaarardı:

– Gel, anam, evä! Gel nekadardaa taa tez, pek özledim seni!

Bu umuttan, o gülümsedi aklınca suvazladı anasının yanaklarını, genä canını umutlandı:

– Mamu! Mamucuum, gelsänä evä da bakasın beni, seväsın birazçık!

O, beki, taa çok düşüneceydi, ama köşedän işidildi kločka kloklaması. O eşinirdi holluunda, çekärdi altına saman, düzeldärdi tüülerini, kılınırdı delmää yımirtayı.

Uşak bilirdi tauun bu tabeetini. O içärdi altından yımirtaları, ama uşak koyardı kümeştän kločka altına taazä. Bobası bu işleri bilmäzdi da pek ayıflanardı, ani geldi vakıt piliç çıkarmaa, ama piliçlerin çıvlaması hep yoktu...

Sandi erindän hızlı kalktı. O buldu sofra altında partalı da attı kloçkanın üstünä. Sora aldı tauu, çıktı onunnan koltuunda da yollandı aul başına, derecää. Dışarda güneşti, uşaan kamaştı gözleri, o kösteklendi. Tauk kırladı, da uşak savaştı onu uslandırmaa:

– Sus, kırlama, – dedi o, – te giderim seni sulamaa.

Sandika gidärdi dereyä dooru çotuklar arasından da sansın işidärdi bobasının dünkü laflarını:

– Be Sandika, sän kloçkayı çıkarêrsın mı dışarı?

– Çıkarêrım, baka.

– E sora nâbêrsın onu?

– Giderim onunnan derecää... O eşiner su boyunda, biz dâ köpecik Bozkaylan kaçınêrız. Kloçka bulêr orada emcääz, sora da kaybeler, ama Bozka onu çıkarêr baa içindän üzä da koolêêr kapu önünä. Tauk girer yuvasına.

Bobası hiç sevinmäzdi bölä işlerä da, kahırlanıp, gidärdi işä.

Şindi uşak etişti derecää, salverdi kloçkayı. Kuş birdän kaybeldi. Da Sandikanın aklı gitti bobasına. Uşak genä pişman oldu, ani onun anası yok... Bobası düşünärdi, ki onnarın aulunda olsun çok kuş, etişsin sofraya, birkaç ta yımırta olsun arada-sırada. Lokma da islää geler, ama sade bir adam başınnan zor çevirmää işleri hem içerdä, hem aulda. Ona lääzımdı ev yardımcısı...

Sandika bilirdi, ani bobası gidärdi hollaa da, alıp kloçka altından birkaç yımırta, sallardı. İşitmedään bişey, bulurdu onnarı çılk da pek kahırlanardı, ani işlär örümeer. Sora genä deyärdi uşaa:

– Hey, yıldırım çocu! Bizdä olmayacak buyıl ne piliç, ne yımırta, sän kloçkayı alma derecää, baala te burayı, dök su yalacaa, at papşoy, beklä, isin hem içsin, sora götür erinä.

– Annadın mı? – sorardı Petri.

– Annadım, baka, ama taucak da hep özleer derecii. Benim ona canım acıyêr, onuştan alêrım, ko o da görsün pak sucaazı.

Uşaan maavi gözleri ölä kabaatsızdı hem yalvarandı, ani dürük üzlü Petri alırdı üfkesini geeri, yımışardı. Onun da canı nesä istärdi da, biraz homurdanıp, getirärdi aklısına dulluunu, gidärdi ihtär anasına, ani yaşardı ayırı. O sımarlardı anasına, dolaşsın onun evini...

sak – kuşku, uslu
tantur – kabaca, tuuyanca
sarsık – burada: sallanan, titiredär
örseli – zeetli
kitka – çiçek

1. Nesoy görersiniz siz, okuyarkan, bu sabaa yazdırmasını?
2. Kim annatmanın baş personajı? Bulun onun patret yazdırmasını.
3. Kimdi Sandikanın bobası? Nicä o büüdärdi oolunu?
4. Neyä umut edärdi Sandika?
5. Neyä kahırlanardı çocucak?
6. Nelär getirirdi kırdan bobası ooluna?
7. Nesoy duyguları debreştirärdi kokuları?
8. Nesoy işleri yapardı evdä Sandika, bobası kırdaykan?
9. Neyä düşüner Sandika, derecää etiştinän?
10. Neyä kahırlanardı Petri?

2

Tablîşada verili nişannıkları hem iştennikleri okuyun da hallanmasını açıklayın. Nezaman onnar hallara görä diişilerlär?

Hallar	Nişannık		İştennik	
T.h.	eşil kır	eşil	gidän adam	gidän
S.h.	eşil kırın	eşilin	gidän adamın	gidenin
D.h.	eşil kıra	eşilä	gidän adama	gidenä
G.h.	eşil kırı	eşili	gidän adamı	gideni
E.h.	eşil kırdä	eşildä	gidän adamda	gidendä
Ç.h.	eşil kırdan	eşildän	gidän adamdan	gidendän

3

Tablîşayı hesaba alarak, diiştirin hallara görä: *bekleyän çocuk, kokar otlar, kurumuş.*

4

Yazın nişannı lafları tablîşanın direciklerinä: *işleyän adam, işleer kırdä, sulu manca, sulamaa çiçekleri, sulanmış çiçeklär, okuduu kiyat, okudu kiyadı.*

İşlik	Nişannık	İştennik
boyamaa	boyalı	boyanmadık

- İştenniklärän kurulu laf birleşmeleri kullanarak, düzün cümlä.
- Açıkayın, ne birleştirer iştennii işliklän, ne dä – nişannıkan?

5

Okuyun cümleleri da iştennikleri bulun. Afiksleri nişannayın. Angı laflarlan baalı iştenniklär? Yazın onnarı laf birleşmelerdä.

1. Bayırlardan akar sular deredä toplanêr. 2. Vakitlan sürülmüş hem ekilmiş tarla eşerdi. 3. Gelecek zamannara umutlan bakêrız. 4. Gezdii erleri dayma aklıma getirerim. 5. İşlenilmedik toprak otlandı. 6. Aşırdan gelän musaafirleri yortuya teklif ettik.

Örnek: *akar sular.*

6

Aşaadaki söyleyişleri hem bilmeyceleri yazın, bulun iştennikleri da gösterin onnarın afikslerini.

1. Çok yaşayan çok bilmäz, çok gezän çok bilir. 2. Aalemin taligasına pinän aalemin türküsünü çalarmış. 3. Erken kalkanın uuru var, çok yatanın da zoru var. 4. Lafsız girän aksız çıkarmış. 5. İşleyän adamdan kısmetli yok. 6. Erken kalkana Allaa da yardımarmış. 7. İsteyän – yapêr, aarayan – bulêr. 8. Sevda – süündürülmäz ateş. 9. Canavardan korkan daaya gitmâz.

7

Tablîşayı okuyun da açıklayın, angı afikslärlän kurulêr iştenniklär.

İştenniklerin soyları hem afiksleri

İştenniklär zamannara görä diişilmeerlär, ama zaman maanasını (aspektini) onnar göstererlär.

Zaman aspekti	Afikslär	Örnek
Şindiki zaman aspektini gösterän iştenniklär	-an, -än, -yan, -yän	çalışan (adam), gelän (musaafir), büüyän (otlar)
	-ar, -är, -yar, -yär, -r,	akar (sular), düşär (yıldız),
Geçmiş zaman aspektini gösterän iştenniklär	-mış, -miş, -muş, -müş,	ekilmiş (tarla), okunmuş (kiyat), toplanmış (bereket)
	-dı, -dii, -duu, -düü, -tı, -tii, -tuu, -tüü	gezdii (erlär), sarıldı (otlar), okuduu (kiyat), büüdüü (otlar), seçtii (zanaat),
	-dık, -dik	görülmedik (erlär), okunmadık (kiyat) (kullanılêr sade inkärlik formasınada)
Gelecek zaman aspektini gösterän iştenniklär	-acek, -ecek	gelecek (zaman), gidilecek (erlär) (kullanılêr siirek)

İştenniklerin var inkärlik forması da: *unudulma-z, görünmä-z, gelme-yän, bilme-yän, okuma-yan, yazma-yan, yıkanma-dık, sorulma-dık, bitirilme-dik.*

8

Söleyişleri hem bilmeyceleri yazın. İştennikleri bulun da çizsin, afikslerini gösterin, sintaksis fonkçiyasını belli edin.

1. Görän gözün akı varmış. 2. Becerenä hepsi kolaymış. 3. Acıdan datmayan tatlıyı da annamayacak. 4. Çalışan kuşa yuva verilirmiş. 5. Dalayan köpek aaradını bulur. 6. Edi delikli tokmak, bunu bilmeyän – ahmak. (Nedir bu?) 7. Kat-kat döşeciim, bunu bilmeyän – eşeciim. (Nedir bu?)

İştennik gagauz dilindä sıkça kullanılır. Birleşip adlıklan, işliklän, cümledä iştennik türlü sintaksis fonkçiyasını tamannêr: subyekt, predikat, bellilik, tamannık, hallık.

Örnek:

Erken **kalkana** Allaa da yardımarmış. **İsteyän** – yapêr, **aarayan** – bulêr. **Gelecek** zamana umutlan bakêrız. Canavardan **korkan** daaya gitmâz. Biz bu dünnedä **gelän-geçän**. Ayıptır şkolaya **yıkanmadık** hem **taranmadık** gitmää.

9

Düzün cümlä verili iştenniklärän. Savaşın, ki kullanılsın türlü sintaksis fonkçiyası. İştenniklerin morfologiya nişannarını (varsa) lafların üstündä yazın.

Alan, gidän, üürenän, pişmiş, toplanmış, yıkanmadık, düşän, çıkan, bulunduu.

10

Verili cümleleri yazın da nışannı lafların söz payını açıklayın. Sintaksis funktiyasını belli edin.

1. İlk yaz olur, sular **akar**, sular akar, durulur. (*türküdən*) 2. Yamaçlardan **akar** sular samancıkları, otcaazları, tüüceezleri gölcüklerä götürür. 3. Çayırda hem kırlarda otlar gözäl **eşermiş**. 4. **Eşermiş** kırlarda hem çayırda çekeder ilkyaz işleri. 5. **Gelecek** evlad boylar vatanımızı koruyacak. 6. Yortuya türlü devletlerdän musaafirlär **gelecek**.

11

Aşaadaki cümleleri yazın, iştenliklerin altlarını çizsin, onların afikslerini ayırın aazdan, söläyin, angı zamanda onnar kullanılmış.

1. Geçän pazar küüyün stadionunda biz futbol oynadık. 2. Oturduynan tombarlak, donär skemneyä, o baktı sergennerdä duran skulpturalara. (*D. Kara Çoban*) 3. Yaayardı bitmäs suuk güz yaamuru. (*S. Bulgar*) 4. Dinmäs sportçular tırmanardılar bir bayırın tepesinä. 5. Kaynanmış südü bir hasta sıcak-sıcak içti. 6. Kurutulmuş biberlerin pek ii kokusu hem dadı var. 7. Kirana adamına başka baarmadı, braktı, gitsin sevdii işinä. (*N. Baboglu*) 8. Kızcaaz, yortuya gitmää deyni, giidi beendii² fistanını. 9. Sora sa pişman olardım sölediim lafım için da lafedärdim kendi-kendimä. (*D. Kara Çoban*) 10. Uzun zalın skemnelerindä oturdılar henez ayrılmış² insannar.

§ 2. İstennik laf çevirtmesi

12

Verili laf birleşmelerindä işliklerdän düzün iştenlik. Düzün cümlä kurduu laf birleşmelerinnän.

Girer yuvasına, götür erinä, etişsin sofraya, gidärdi dereyä dooru.

Örnek: Dereyä dooru gider. *Dereyä dooru gidän Sandika anası için düşüner.*

13

Laf birleşmeleri okuyun da iki direcä yazın:

- a) laf birleşmeleri, angılarında iştenlik belliedici laf olêr;
- b) laf birleşmeleri, angılarında iştenlik temel laf olêr.

Ekilmiş tarla, güzdän ekilmiş, açan çiçeklär, açan kırdä, okuduu kiyat, havezlän okuduu, gelän musaafir, uzaktan gelän.

Örnek:

angı? x
uçuşan kuşlar

x neredä?
uçuşan göktä

İştennik hem annadıcı laflar, angıları çekilerlär ona, düzerlär **ıştennik laf cevirtmesini**.
angi? x

Örnek: Severim **kurlarda büüyän** çiçeklerin sıralı renklerini.

İştenniin laf çevirtmesi taa sık bulunêr belliedici lafın önündä, ama literatura yartmalarında var nicä kullanılsın belliedici laftan sora da.

x nesoy?

Örnek: Aulun boyunda skemnä erinä yatardı bir budaklı salkım kütmää, **benzeyän** bir **kaplun buasına**. (D. Kara Çoban)

14 Aşaada verili cümleleri tefterinizä yazın. Angı cümlä payıdır ıştenniklär?

1. İrakta görünen adam koyunnarı otladardı. 2. Hayvancılar ot getirdilär bir eni düzülän sayvana. 3. Yakar mancayı uşaklar aazına da almadılar. 4. Kızdıran gün artık devirilmişti batıya dooru. 5. Dolaşan – tez gelir, doorudan gidän – oyalanır.

15 Cümleleri yazın, parantezalarda işliklerdän ıştennik kurun. İştennik laf çevirtmelerini bulun da sintaksis funktiyasını gösterin.

1. Sıncap – aaçların üstündä (yaşamaa) bir hayvancık.
2. Aşırıdan (gelmää) dostumnan yortuya gittik.
3. Uzakta (görünmää) pınarın serin suyu var.
4. Başçada (açmaa) çiçeklär bizi sevindirerlär.

16 Teksti okuyun. Stilini hem tipini belli ein.

Eni ev

Gagauzlarda eni ev düzän adam sayılêr zeettä bir zavalı insan, neçinki düzüntülük akına bir zor iş. Başlasın biri çamur yapmaa, yardım edän, meciyâ gelän çok olur. Olduu gibi üülen, çamurcular toplanêrlar imäk sofrasına. Aar ıştän sora taazâ pişmiş kuzu çorbası, henez fırından çıkmış kaba somunnar yorgun insannarın hoşuna mı gitmäz?

Ev saabisi teklif eder:

– Buyurun taa tez sofraya, mancalar suumadaan!

– Şindi gelecez, çamurdan islää yıkanmadık ellerimizlän yakışmaz sofraya oturalım, – cuvap eder işçilär.

– Sofradan doyunmadık kimsey kalkmasın! – izin eder aşçıyka. Ama meciçilär utancak, hemen doyunur-doyunmaz, enidän tutunêrlar karılmış çamuru duvarlara kaldırmaa...

Birkaç mecidän sora, bakêrsın, eni ev artık ayaa kalkmış.

**düzüntülük
çamurcu
somon**

meci – birliktä iş komuşularlan, hısımnarlan
karılmış – hazırlanmış, samannan katılmış çamur

- *Bulun teksttâ iştennikleri da yazın tefterinizä. Afiksleri nışannayın.*
- *Beş iştennii koyun inkärlik formasına da kurun onnarlan cümlä.*

§ 3. Haliştennik

17 Cümleleri okuyun da soruşlara cuvap edin.

1. Mali umutlan bakêr yola hem bekleer oolunu.

2. Mali, umutlan bakarak yola, bekleer oolunu.

- *Cümlelerdä gramatika temellerini bulun.*
- *Angı laflar göstererlär işlemi?*
- *Angı cümledä birsoy paylar var? Angı cümledä bir işlem temel olêr, öbürü sä sade tamannêêr, ikincili olêr?*
- *Cümlelerin angı payınnan baalı işlemi tamannayan laf?*

İşliklerin var taa bir özel forması – **haliştennik**. Haliştenniklär cuvap ederlär soruşlara **nicä?**, **nezaman?** da bir hal göstererlär, tamannayarak işlemi. Haliştenniklär diişilmäz işlik forması.

Haliştenniklär düzülerlär işliklerdän maasuz afikslerin yardımınan: *gideräk*, *büü-yüncä*, *okudu-ynan*.

Gagauz dilindä haliştennik soyları çok zengindir.

Örnek:

bak – bak-**arak**; bak-**ıp**; baka-baka; bak-**tıkça**;

bak – bak-**tıynan**; bak – bak-**ınca**; bak – bak-**tıcaan**;

bak – bak-**aceykan**; bak-**arkan**.

Haliştenniiin çeşitleri göstererlär işin çok taraflı nüanslarını.

Deyelim: **bak-arak** – gösterer, ki bakmak olmuş bir başka iş arasında;

bak-**a**-bak-**a** – gösterer, ki bakmak uzanmış da onun sebebini nesä olmuş;

bak-**ıp** – gösterer, ki bakmak olmuş kısıdan;

bak-**tıkça** – gösterer, ki bakmak olêr siirek-siirek, arada-saatta;

bak-**tıynan** – gösterer, ki bakmaklan bişey eni açıklandı, bulundu;

bak-**ınca** – gösterer, ki bakmak hemen tez olmuş da nesä açıklanmış;

bak-**tıcaan** – gösterer, ki bakmak olmuş hem kısıdan, hem ansızdan;
bak-**aceykan** – gösterer, ki bakmanın önündä nesä başka bişey olmuş;
bak-**arkan** – gösterer, ki bakmak uzanêr hem onunnan barabar taa nesä olêr.
Gagauz dilindä haliştenniin çeşitli nüansları göstererlär dilimizin zenginini.
Haliştennik var nicä olsun inkärlik formasında da: **gülmeyeräk, bakmayarak.**

Haliştenniklerin dooru hem erindä kullanılması yapêr lafımızı süretli, ama yanlış kullanılması bozêr dilimizin güzelliini. Cümledä haliştenniklär baalanêrlar predikatlan ya bir başka işliklän da hallık olêrlar.

18

Verili işliklerdän düzün türlü soydan haliştennikleri.

Üüren, yardım et, büü.

Nikolay Baboglu

Şiiri demekli okuyun.

çez-çevrä
tokat

BEKLEMÄK

Kara haber geleli,
Diişti anam kendini.
Senselä, soylar yaslı,
Ona hep gelmeer aslı.
Tutup aar kafasını,
Geçärdi öbür evä.
Bulup bir rubasını,
Bakardı o çez-çevrä.
Çok yıllar artık geçti,
Hepsi umudu kesti.
Hısımnar hem komuşular
Hanidän unuttular.

Ama sän?
Aynında hem düşündä
Onunnansın hep bilä.
Can erin var karannık,
Tokat durêr aralık.
Oturaceykan sofraya,
İlkin bakêrsın sokaa.

Senin o kuru güüdän
Toplamış bütün küüdän
Dulların kahrını,
Cengin zararlarını...

Tolokadan baalara
Kıvrık yollar uzanêr,
Neçin, male, onnara
Garip gözlerin baker?
Baalara o gitmedi,
Oradan da gelmeyecek.
Unut o kahırları,
Zeetlendin sän, etecek!
– O yollar izlän dolu,
Dolaşık onnar orda,
Toz buludu kurakta –
Taliga mı uzakta?..

Tozlar hanidän daaldı,
Yok taliga orada.

Yoldan da gelän atlı,
Gitti başka tokada ...
Taa da çok yıllar geçti,
Umut heptän kesildi.
Ama sän?

Oturaceykan sofraya,
İlkin bakêrsın sokaa.
Can erin hep karannık,
Tokat ta – hep aralık ...

1. Nesoy haber gelmiş ayleyâ?
2. Nicä kableder lirika geroyun anası bu haberi? Nesoy umut çok yıllar yaşêêr onun canında?
3. Nesoy artistik kolaylıklarınnan gösteriler kocasını bekleyän karı?
4. Nicä annêêrsınız lafları: „Can erin var karannık”?
5. „Senin o kuru güüdän
Toplamış bütün küüdän
Dulların kahrını...” Sanki avtor bu laflarda neyi gösterer?

19

Yaraştırın haliştennikleri. Nesoy çıkış var nicä yapalım?

düşüneräk
gelincä
annadıynan
yazınca

düşünmeyeräk
gelmeyincä
annamadıynan
yazmayınca

- İnkärlik formasında haliştenniklerden cümlä kurun.
- Haliştenniklerin sintaksis funkşiyasını gösterin.

20

Okuyun teksti. Nışannı işlikleri diiştirin haliştenniklän da yazın.

İşlärdik gecä-gündüz. Sade haftada bir kerä evä **gelirdik, diişırdik, yıkanırđık**, aulda ekilmişleri, piliçleri uşaklara **sımarlardık**, genä kolhozun domuzlarına gidärdik.

Başka kolhozçular da pek ilin işlemäzdiär, ama hayvannardaydı kolhozun en zor, en aar işi. Biz dâ karımnan, Kalınaylan, utandırmayalım çiftçi damarımızı deyni, çekärdik, bütün kuvedimizi **koyardık**. Aklımca **hesapladım**, düşündüm: kolhoz da olsa, o hep toprak işlemäk, ekmek, hayvan büütmäk. Bu işlär örüsün deyni, çiftçi lääzım işlesin çok hem **durmasın**.

- Haliştenniklerin afikslerini nışannayın.
- Angı işliklän baalı haliştennik? Çizin onu nicä cümlä payını.

21

Teksti okuyun. Sizin bakışınıza görä, kimä deniler „haliz adam”?

Haliz adam

Bir kurak, yaamursuz, pek sıcak tarafta vardı bir pınar. Pınarın da yanındaydı bir alçak evcääz. O evceedzä yaşardı bir dâdu unukasınnan.

Pınarın krosnusunda sarılıydı bir uzun çatı, çatının da ucunda baalıydı bir ka-zan.

krosnu
susuzluk
çorbacı

Gelän-geçän insannar, duruklanıp bu pınarın yanında, su içärdilär, däduya da „saa olunuz” deyip, girdärdilär yolca ileri.

Bir gün kazan çatıdan koptu da düştü derin pınar içinä. Däduda başka kazan yoktu. Pınardan yoktu neylän su çekmää da susuzluunu geçirmää.

Ertesi günü sabaalen dädunun evinä bir adam geldi taligasınnan. Onun taligasının geerisindä asılı sallanardı bir kazan. Adam baktı pınar içinä, göz attı däduya hem onun unukasına da pindi taligasına. Urup beygirlerinä birär kamçı, gitti kendi yoluna.

– Nesoy adam bu? – sordu unukası däduya.

– Bu diil adam, – cuvap verdi dädü.

Üülendä uuradı dädunun evinä başka bir çorbacı. O aldı taligasından kazanını, baaladı onu pınarın çatısına, çıkardı pınardan bir kazan su, içti kendisi, sora verdi, su içsinnär dädü hem onun unukası, bitkidä aldı kazanını da, koyup onu taligasına, gitti yoluna.

– Nesoy adam bu? – genä sordu unukası däduya.

– Bu da taa diil adam, – dedi dädü.

Avşamnen dädunun evinin yanında taligasınnan durgundu üçüncü bir adam. O aldı kazanını taligasından, baaladı pınarın çatısına, çıkardı bir kazan su, içti kendisi doyunca, „saa olunuz” deyip, braktı dolu suylan kazanını pınarın yanında.

– Nesoy adam bu? – sordu däduya unukası.

– Bu haliz adam, – cuvap verdi dädü.

Vasiliy Aleksandroviç Suhomlinskiy

1. Neredä olêr annatmanın oluşları? Neçin burada çok önemni pınar olsun?
2. Annadın, ne yaptı ilk adam, pınarda kazan olmadıını gördüynän? Nesoy harakteristika vereceniz ona?
3. Annadın, ne yaptı ikinci adam, pınarda kazan olmadıını gördüynän? Nesoy harakteristika vereceniz ona?
4. Annadın, ne yaptı üçüncü adam, pınarda kazan olmadıını gördüynän? Nesoy harakteristika vereceniz ona?
5. Kim o „haliz adam” annatmanın içindekiliinä görä?

- Bulun teksttä cümleyi, angısında var iştennik. Angı laflan o baalı?
- Bulun cümleleri, angılarında var haliştennik. Angı afikslärlän kurulu haliştenniklär?

22

Yaraştırın cümleleri. Gramatika temellerini çizin. Haliştenniklerin sintaksis funktiyasını gösterin.

Biz baaları kazınca, gün batıya kauştı. Biz, baaları kazınca, gün kauşmasını kırda karşıladık. Biz baaları kazdık, gün dâ batıya kauştı.

Hesaba alın!

Haliştenniklär cümledä taa sık hallık olêrlar, ama predikat ta olabilirlär.

Örnek: Toprak taa kurumadaan, çiftçilär ektilär boodayı.

Heptän yorgun gezersin, kuşlar çalarkan tellerdä.

23

Okuyun teksti. Nesoy harakteristika vereceniz tavşamcaa hem canavara?

Yabanı kalmış aaç

Bän, ava gideceykän, işittim bir masalcık. Bir tavşamcık, düşüp yabanının pançasına, başlamış yan göz yalvarmaa canavara, kolversin onu, bir oyuncuk oynasın, öleceykän. Yabanı da, ahmak gibi, dalayaceykan tavşamı ensesindän, kolvermiş onu, oyun oynasın.

Tavşamcık ta, oynaya-oynaya, atlaya-atlaya, uzaklanmış da, kaçıp, kurtulmuş. Yabanı sa, oyunu siirederäk, kalmış ap-aaç. Kalkıp erindän, genä daaya gitmiş. Tavşamcık ta, oynaya-oynaya, atlaya-atlaya, uzaklanmış da, kaçıp, kurtulmuş⁴.

- *Bulun teksttä haliştennikleri da yazın, afikslerini nişannayın.*
- *Haliştenniklerin dooru yazılmasını açıklayın. Vokal garmoniyasını hesaba alın.*
- *Beş haliştennii inkärlik formasında yazın.*
- *Nişanni cümledä haliştenniklerin erini diıştirin. Durguçluk nişannarın kullanmasını açıklayın.*

§ 4. Haliştennik laf çevirtmesi

24

Laf birleşmeleri okuyun da iki direcää yazın:

- laf birleşmeleri, angılarında haliştennik belliedici laf olêr;
- laf birleşmeleri, angılarında haliştennik temel laf olêr.

Okuyup kiyadı, lafeder gülümseyeräk, düşünüp cuvap etti, uzaktan geldiynän.

Örnek:

nezaman? x
gideceykän işittim

neyi? x
oyunu siirederäk

Cümledä haliştennik olur kullanılsın yalnız ya da annadıcı laflarlan bilä. Açıan haliştennik kullanılêr annadıcı laflarlan, ona deniler **haliştennik laf çevirtmesi**.

nicä? x

Örnek: O dădu durgundu da, enikunu çöküp, eşeledi eri.

nicä? x

Civil-civil baarışarak, kuşçaazlar beklärdilär, anası imäk getirsin.

x nicä?

Andrey gelirdi evä, çok işlerä aklını gezdireräk.

Haliştennik hem haliştennik laf çevirtmesi var nasıl bulunsunnar cümlelerin başlantısında, ortasında ya da bitkisindä. Açıan onnar cümlelerin başlantısında bulunêrlar, yazmakta onnarın ardına virgül koyulêr; açıan onnar cümlelerin ortasında razgelerlär, iki tarafında da virgül koyulêr, açıan sa onnar cümlelerin bitkisindä kullanılêrlar, onnarın önünä birär virgül koyulêr.

Gavril Gaydarcı

Şiiri demekli okuyun.

ÇATIRIK YOLDA

Çatırık yolda bir kanara,
Bakarak aya, yıldızlanardı,
Sansın şafk edip yolculara,
Alatlamasınnar, yalvarardı.
Kıymadı canım te geçeyim

Yanından, denämedään onu,
Yoktu nicä bän oturmayım
Da özneki siiretmeyim küüyü.
Yok gördüüm, ki yaraşsın bişey
Yıldızlı küüyün gözelliinä!

Bän dä te istämeyeräk kalktım
O biyaz kanaradan,
Da yolu evä dooru kaptım,
Uuruna çıkıp kırdırmadan.

Şafk şafka sokakça oynaşêr,
Göz kıpıp biri-birlerinä.
Küü susêr. Raatlık dolaylarda,
Ay bakêr yolun aynasına,
Salt tırtır çekirgeylän ortak.

Bıkmêêrlar hava çalmasına.
Uzakta çoban köpää kesti
Ortalun gecä sessizliini,
Bir yavaş lüzgär genä esti,
Havaya katıp temizliini.

öznek – özlenmiş
yıldızlanmaa – burada: yalabımaa
temiz – pak

1. Angı vakıt gösterili şiirdä?
2. Neredän siirider lirika geroyu küüyü?
3. Nesoy seslär işidiler gecä vakıdı?
4. Bulun artistik kolaylıklarını, angıları yazdırêr gecenin gözelliini.
5. Açıklayın şiirin öz fikirini.

- Bulun şiirdä haliştennik laf çevirtmelerini.
- Açıklayın durguçluk nışannarının kullanmasını.

25

Aşaada verili teksti yazın. Haliştenniklerin altlarını çizin.

Kardaşlarım Fedoska hem Vani

Bizim Fedoska 7-nci klasta üürener. O sabaalen, şkolaya gideceykän, nazlanêr. Katını alaceykan, türlü işlär anaya sorêr. Saada baka-baka, unudêr kendini da şkolasına geç kalêr. Geldicäân şkoladan, ayaktan kapıp da bişey iyip, hiç dinnenmedäân, alêr topu da çıkêr oyuna.

Fedoskaya bakarkan, küçük kardaşçım Vani dä, ani 4-üncü klasta üürener, başladı seslämemää, oldu kalın kafalı. Bobam bu kardaşlarımı aldı kendi gözü altına da dedi:

– Bana sormayınca, hiç bir adım bireri yapmayacınız. Göstermeyincä bana yapılmış uroklarınızı, yazılı tefterlerinizi, televizoru bakmayacınız. Saat dokuz ol-duyuan, hemen döşeklerdä görevim sizi.

Taa bobam sımarladı anama, gördükçä kardaşlarımı zararda, bakmayıp onnarın kara gözlerine, o saat bobaya sölesin, da o kendisi çocukların kürkünä iinä bulacek.

- Bulun teksttä frazeologizmaları. Siz ya da aylenezdä biri onnarı kullanêr mı?

26

Cümleleri okuyun. Diiştirin cümleleri, ki olsun haliştennik laf çevirtmesi. Haliştennik laf çevirtmelerinin sintaksis funkşiyasını çizin.

Üüsek maavi göktä kuşlar uçêr da çalêr şen türkülerini. Çocukak sokakça gider hem toplan oynêr.

- Diiştirin haliştennik laf çevirtmelerinin erini cümledä.

27

Aşaadaki verili cümleleri yazın, haliştennik laf çevirtmelerini bulun, durguçluk nışannarını erleştirin.

1. Andrey Sarioğlu gelirdi evä çok işlerä akıl gezdireräk. 2. Kalpaamı başımdan çıkarıp selâm verdim saygılı Stepan batüya. 3. Atlama suya bilmäzkän onun derinniini. (Söleyiş) 4. Suva düşmediynän üzmää üürenmeyecän. (Söleyiş)

28

Aşaadaki haliştenniklärlän düzün birär cümlä, angılarında olsun haliştennik laf çevirtmesi.

Kaçarak, yazarak, annadıynan, baka-baka, gülä-gülä, çıkarıp, oynayıp, sordukça, pişincä, geçeceykän, düşeceykän, bilmäzkän.

29

Teksti okuyun, durguçluk nişannarını açıklayarak. Yazın cümleyi, angısında var haliştennik laf çevirtmeleri.

Üülena dooru Görgicik bakasınnan kıra çıktılar. Bakası, iilip, aldı bir auç toprak, yaptı bir yuvarlacık, daattı¹ onu çetin yol üstünä. Yuvarlacık o saat daaldı kırıntı-kırıntı.

– E, çocuum, topracık olmuş şansora. Var nicä çeketmää sürmeyi, – sevineräk, dedi boba.

Avşamadan traktor brigadası geçti yaşamaa kırdä. Sabaalendän kaavi güüslü, yaalı traktorlar, puhlayarak maavi tütüncüklärlän, çekeräk ardlarına dörtdemirli pulukları, daalıştılar kırın her taraflarına da çeketilär sürmää topra. Kır dirildi, uuldadı.

Artistik demekliin kolaylıkları

§ 1. Artistik demekliin kolaylıkları: aliteratıya

Ne o aliteratıya?

Aliteratıya – o artistik sözüni taa demekli göstermäk için birtürlü konson seslerin tekrarlanması şiirdä, taa siirek prozada.

Aliteratıya gelmiş latin dilindän (*litera – bukva*) – şiir düzmesinin ölä metodu, açan şiirin sıralarında çok kerä tekrarlanêr bir ses (*konson ya da vokal sesi*) ya da bir ses grupası. Bölä tekrarlamak verer şiirä ses hem intonaşıya ötmesindä gözellik.

1

Okuyun şiiri. Kimi sıralarda tekrarlanan laf var, ona da var mı nicä demäa aliteratıya? İnandırın, aklınıza getireräk kuralı.

Var eri

Ak yaprak	Kim çizdi
Pak toprak,	yaprakta,
Kim çizdi	Var saadı
Toprakta,	vakıtta,
Var adı	Var izi
dernektä.	toprakta...

Nikolay Baboglu

- Bulun şiirdä başka literatura kolaylıklarını da belli edin onnarı.
- Lafı „**toprak**” hallayın. Gösterin halların afikslerini, annadın onnar için.
- Var mı nicä demäa, ki ses „**k**” verer gözellik intonaşıya ötmesinä?

2

Yazın teksti. Bulun aliteratîya. İnandırın dooruluunuzu.

Gençlik

Gafi, giyip gözâl giyimnerini, gengerliktân geçer, Ganiylân görüşmää geler.

Gözâl gagauzkayı gördüynän, gencin gamsızlı geçer, gözlerindä git-gidä güneş-
çik gülümseer. Görüştüynän, görümnü Gani gözelim Gafiyä gümüş gerdan giidir.

Günahsız gençlär, gülüşeräk, geçerlär geçiktân, gezineräk, gelerlär gül gümenin
gölgesinä.

Gafi görer gür gümenin gölgesindä guştercii, görmezdän geçer geniş gölgedän
gerää gibi geeri. Guşter gider. Galanton oğlan getirer gücenilmiş Gafiyä gözelim gülcee-
zi. Gafi, gördüynän gülceezi, gevşek gülümseer.

Pelageya Filioglu

- Teksttä işliklerin altini çizsin zamanı, üzü, sayıyı belli edin.

3

Okuyun. Bulun aliteratîya. İnandırın dooruluunuzu.

Çatır-çatırdêr,
Patır-patır patırdêr,
Kıtır-kıtır kıtırdêr –
Lüzgär daayı suvazlêr.

Dimitri Kara Çoban

v

Okuyun şiiri. Söläyin, var mı şiirlerdä ritm?

EH, KARDAŞIM, BA KARDAŞ!

Eh, kardaşım, ba kardaş,
var bir kız – bana boydaş!
Almêêr göz, bana bakêr,
sesçeezi – kâr bal akêr.
Var onsekiz yaşları,
kara kömür kaşları
O Beşalmada yaşêêr,
hepsicii ona şaşêr:
„Ne gözâl pek, ne gercik
hem dâ ne pek gençecik!”
Kazma kazêr, üzdürer,
yavklularını gezdire.

Teklif eder oyuna,
brakêr, bakayım boyuna.
Suya gider kaçarak¹,
sudan geler uçarak.
Sarı güllü hasası,

üç bukwaylan² basması:
İlk bukva – kendi adı,
Üçüncü o bukvacık –
bir çiçecik ufacak.
Gül mü o, mercanka mı, –
osa benim Länkam mı?

1. Neçin avtor okuyuculara „kardaş” deer? Açıklayın fikrinizi.
2. Bulun šiirdä o lafları, angılarının lirika geroyu yazdırêr yavklusunu. Kurun aazdan Länkanın patredini.
3. Açıklayın kendi fikrinizi, neçin hepsi küülülär Länkaya mayıl olêrlar hem şaşêrlar. İnandırın šiirin sıracıklarının.

- *Bulun šiirdä aliteratıyaları.*
- *Çıkarın šiirdän üç işlik şindiki zamanda da koyun sankilik çalımına.*

4

Annadın, nasıl hem neçin acaba güzün yaamurlu gündä fışırdêr yapraklar. Angi sesleri tekrarlı kullanacınız, bu fışırtıyı göstermää deyni?

Ne o tekrarlamak?

Tekrarlamak – ölä laflar, angıları bir cümledä ya da yannaşık bulunan cümlelerdä tekrarlanêrlar. Tekrarlamak lafın en önemni maanasını çizdirer, angısının yardımınan tekstin emoşional demeklili kuvetlener (*Zavalı, zavalı kanatlar...*).

Tekrarlamak – artistik sözündä ölä metod, angısı kullanılêr literaturada kurmaa özel bi-şey, göstererek onun önemniini ya da lafların demekliin kaavileştirmesini.

Dimitri Kara Çoban

Okuyun šiiri.

NEREYÄ KİM GİDER

Nereyä kim gider,
oraya etişer.
Kim gider çukura,
çukura o düşer.
Kim gider hodullaa –
geçer pipileri:
başı – bir boş fıçı –
görünêr dipleri.

Kim gider kanaatlaa –
olêr aar hem gamsız,
kim gider doorulaa –
olêr dinç hem raatsız.
Kim yaşêr zaametsiz –
üürener süzülmää.
Dolayda sa dünnä
savaşêr düzülmää!

1. Açıklayın, söyleyişin „**Nicä yapacan – ölä da görecän**” var mı ilişiklii bu šiirlän. Cuvabınızda kullanın šiirin sıracıklarını.
2. „**Dinç hem raatsız**” olmaa – bu insana deyni norma mı osaydı bu yaramaz bir iş mi? Gösterin kendi bakışınızı.
3. Açıklayın bu šiirin temasını hem öz fikrini.

- Bulun šiirdä tekrarlamak, çizir onnarın altını. Açıklayın onnarın maanalarını.
- Sıralayın şindiki zamanda işlikleri, dooru yazılmasını açıklayın. Angı afikslän onnar kurulu?

5

Okuyun šiiri. Bulun tekrarlamaları, annadın onnar için.

Zaman sözü

Dünnä döner,	Bizä söleer,
Dünnä döner,	Bizä söleer,
Bizdän saklı	Ani haslı
Dünnä döner,	Dünnä döner,
Dünnä döner,	Dünnä döner,
Sade yıllar	Dünnä döner...

Todur Marinoglu

- Şiirdän işlikleri çıkarın, çalımı, zamanı, üzü, sayıyı belli edin.

Dimitri Kara Çoban

▼

Okuyun šiiri.

GEÇÄ BULUT

Üklü bulut,
Buura gibi,
Kayêr, kayêr.
Damna-damna,
Şaka gibi,
Sucaaz atêr.

Körpâ çiçek
Gözlerini
Yıkêêr, yıkêêr.
Yırak yıldız

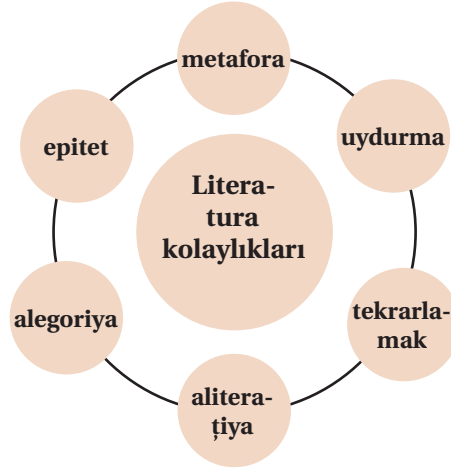
Mayıl olmuş –
Çiçää bakêr.
İlin bulut,
Şaka gibi,
Güler, güler.

1. **Naturanın angı durumu açıklanêr šiirdä?**
2. **Açıklayın šiirin öz fikrini.**

- Bulun uydurmaları, angıları gözellederlär šiiri.
- Bulun šiirdä tekrarlamak da laf birleşmesi ya da cümlä kurun.

6

Bakın shemaya da aklınıza getirin gösterili literatura kolaylıklarını. Kurun tekst, kullanarak artistik kolaylıklarını.

- Tekstin temasını kendiniz seçin hem onun adını koyun.

7

Aşaada verili plana görä yazın bir kısa annatma.

Plan

1. Şkola yolunda var bir dar köprü.
2. Köprücünün altında sua derecik.
3. Büyük yaamur.
4. Sular köprüyü bozdu.
5. Şkolaya yolumuz göçtü.

8

„İnsannan götür kendini ölä, nicä isteersin, insan seninnän götürsün kendini” temasına görä bir annatma kurun.

- Kullanın annatmanızda literatura kolaylıklarını.

Baalantılı söz

Derin maanalı, kompozitiya uygunnuu

§ 1. Baalantılı söz

Soruşlara cuvap verin.

1. Sıralayın baalantılı sözün baş elementlerini.
2. Angı söz olur sayılsın aazdan baalantılı söz?
3. Angı sözä olur demää yazılı baalantılı söz?
4. Baalantılı sözün angı tiplerini siz bilersiniz?

Okuyun annatmayı.

DOLAŞMAK

O geldi evä da annadı, neçin onu şüpelendirirdi duyguları. Etmiş dört yaşında malisi hastalanmıştı, da onu koymuşlar bolniţaya.

Alvacı sordu anasına, neredä bolniţa. Da mamusu annattı ona hem dedi:

– Uura däduna da al ondan elli ruble. Onnarı malin brakmış sana. Uura kasaba-da konditerskiyâ da al malinä bir tort. Dädundan da al biraz alma.

Alvacı çıktı içerdän da gitti dädusuna. Dädusu aul önündä süpürärdi sokaa bir eni süpürgeylän. O hep ölä kaavi görünärdi, ama sansın taa küçülmüştü. Giyimniydi eski, kimi erdä patlak, keptarlan, deliklerindän çıkardı yapaa. Kara molikli balaban kal-paa bükülüydü gagauzça suacı ucu gibi.

– Ne va? – sordu dädusu.

– Gidecäm dolaşmaa maliyi. Ne söyleyim?

– Gidecän mi? Sölä, ani bän pazertesi gidecäm koyun almaa.

Dädu her yılın ilkyazın alırdı koyun da yazın kesärdi kuzuları. Bundan ona olardı gelir bin karbona.

– Ver biraz alma, götüreyim ona.

– Brak, onda var alma. İmeer o çok. Al bişey başka.

– Nestä, tö elli rubleyi...

Dädusu baktı ona maavi gözlerinnän da, okunarak, çıkardı cebindän keseyi, da saydı maavi beşlikleri. Sora saydırttı ona taa bir kerä Alvacıya.

– Seläm hepsindän, – dedi dädusu da genä yollandı süpürmää sokaa.

İlkyazdı, toprak islää kurumuştu, da hepsi insannar çıkmıştı aullara, sokaklara. Alvacı pindi avtobusa, etişti rayon tentasına. Orada pindi başka avtobusa da bir buçuk saattan sora etişti kasabaya. O çoktan taa küçüklüündän gelmediydi burayı, da bu sokaklar getirärdilär onun aklısına küçüklüünü, nasıl ona mamusu aldıydı bir top hem bir çift emeni. Alvacı neçinsä islää tutardı aklında topun hem emenilerin kokularını.

Etiştinyän kasabaya, Alvacı buldu konditerskiyi, aldı oradan bir paalı tort. Sora buldu onuncu avtobusu, nasıl annattıydı mamusu, da pindi ona. İndiynän filan durmak erindä, o geçti kinoteatranın yanından da buldu bolniţayı. İkikatlı ev çoktan kireçlenmemişti, duvarlar vakıtları sansın küflenmiştilär. Birkaç pençeredän çıkardı nesoyşa mor trubalar da, burulup, uzanırdılar nereyisä tavana. Bu trubalar benzedärdilär yapıyı diil bolniţaya, ama nasılsa zavoda...

Bolniţanın aulunda gezinärdilär yollu rubalarlan giyimni hastalar. Geçip onnarın yanından, Alvacı buldu kapuyu da, girdiynän içinä, gördü bir genç medsestrayı, sordu ona:

– Kırcı Sofiya neredä bulunêr?

– Kırcı Sofiya mi? O bîrda, – da gösterdi, açıp saa tarafında palatanın kapusunu, dedi.

– Kırcı Sofiya, sizä geldilär.

Da Alvacı şindi taa duydu, ani dizleri titirer, sansın urdular kikirişalarına. Alvacı girdi palata içinä da o saat gördü malisini. Şılak içerdä tunuktu, soluk aardı, doluydu gıcıklandırıcı burnusunu ilaç kokularınnan. Malisi oturardı krivat kenarında, palatanın saa tarafında. O etiştirämemişti kalkmaa ayaklarına da taman doorudardı halatını. Halat birtürlü açık-maavi renktäydi, bezbelli, solmuş. O yapardı insanı taa bet hem taa hayırsız, nekadar vardı aslıdan.

– Vani, çocuam benim, – dedi malisi da uzattı uzun benizsiz ellerini Alvacıya. Alvacı sa utandı kendi-kendisindän, ani ölä modern giyimniydi, ani onda eşil neylondan yapon kurtkası, alma alış-verişlerdän cinslär hem balaban ökçeli emenilär...

– Mali ma! – dedi o, koyup çantayı erä. Tuttu malisinin ellerini, oturdu skemnedä onun yanına.

– Vaniciim, unukam benim, sansın Allaa seni burayı attı. Bän sä yatêrım, yatêrım, oolum, da hep dua ederim... Da işitmiş Saabi benim dualarımı.

Alvacı gördü, nesoy zabunnamış hem küçülmüş malisi, da onun buvazından geçti bir acı dat, da o dürttü onun çenelerini, geçti dişlerindän, sora yanaklarından da etişti gözlerinä. Alvacı duydu, ani aalayacak, da sade bitki minutta yaşları kaldı gözlerin içindä.

– Seläm maaledän. Dädu dedi, ani pazertesi gideceymiş koyun almaa.

– Vani ba, bıktım bırda. Nerelerdän geçmedim, türlü demirlerdän, türlü toklardan. Nesoy okollar koymadılar sade, nesoy kopçalar içirtmedilär. İki gün yattım birtürlü odada. Dedilär, yatacan iki gün, hiç kıpırdanmadaan. Gecä üşüdüm, sabaa kadar titiredim, dondum artık. Sabaalen geler doftur, bän sä buz oldum, sorêrım: „Zamerzat mine hotel?” İnsan sa deer: „Yorgan erä düşmüş, görmeersin mi? Neçin örtünmemişin?” Bän sä aklımca düşünürim: „E, dediniz, yatayım, kalkmayım”. Ama doorudan demää, doftur bakêr beni. Yatêrım, oolum, bırda da hepsini aklımdan geçiririm. Gercek, o dädu... Getirdi beni burayı da braktı. Ama nasıl bän gecelär uyuyamardım, nasıl bän ekmekleri atardım da çıkarardım. Uşaklar hasta oldular da, alıştılar da: mamun, çiçuların, lelünar – hepsini büüttük. Açlık ta geçirdik... Da şindi beni burda braktılar, iki ay şansora. Durulur mu bırda okadar, canım indi artık. Sanki, taa çok mu tutaceklar beni bırda, oolum?

Alvacının kısımlandı elleri, da o savaştı tutmaa kendisini, neçin ani o şindi var nasıldı bozulsun aklıdan.

– Aalama, mali. Bän görerim, ani taa islää olmuşun...

Da ona taa geldi, ani malisi taa islää olmuş.

– Acaba, olêr mı fayda bu leçeniyadan, oolum?

– E-e, olmayacak. Onnar seni tutêrlar burda ilaçlamaa deyni. Şindi ilkyaz, çıkacan taman sıcaa, gelecän kendinä, iyecän eşillik. Da görecän, ne islää duyacan kendini.

– Da ne deersin, çocuam, çıkacam mı bän buradan?

– Elbetki, çıkacan...

Onnar ikisi dä sustular.

– Nâbêr gelin uşaklarlan?

– Büüdü uşaklar, görecän taa...

– Osoy mu özledin o uşakları?

Onnar genä sustular, da Alvacı başka bilmäzdi, ne sölesin. Açtı bankasını, çıkar-
dı tortu hem bir banka kompot.

– Bu tort, ma.

– Neçin getirmişin onu?

– İyecän, ma.

– Năbayım bän okadar büük işlän? İnilir mi okadar?

İhtär açtı tumboçkasını.

– Verecän karılara.

– Almêêrlar, oolum. Bu bolnițada almêêrlar. Sade buncaaz alêr, – da gösterdi ya-
nındaki krivatta yatan, sansın hiç solumayan karıya, zabun, sarı suratlı.

– Ver bıçaa, mali.

Alvacı aldı bıçaa, kesti dilim-dilim tortu. Malisi aldı da koydu dilimneri karıların
tumboçkalarına. Bir parçacını braktı koropkada.

– Bunu götür uşaa.

– Götürecäm, ma. Deyecäm, ani sendän.

Onnar sustular. Sora Alvacı dedi:

– A, mali, bän gidecäm.

– Git, oolum. Sana var taa yol yapmaa. Git tä etiş vakıdınnan. Seläm hepsinä.

Malisi öptü Alvacının yanaanı. Da Alvacı gitti güneşli sıcak sokaa. Malisi sä dön-
dü geeri da gitti bolnița içinä, nereyi girdiynän, duyulardu maaza serinnii.

kikirişaları – topukları
okunarak – sölenerek
situațiya – durum
Saabi – burada: Allaa

1. Kiminnän tanışêrız annatmanın çeketmesindä?
2. Annatmanın çeketmesini okuyarkan, sizin düşündüünüzä görä, angı yaşta hem kim o Alvacı?
3. Ne var nasıl söyleyâsiniz dădu için? Nicä o giiyimni?
4. Neyi getirer Alvacının aklına kasabanın sokakları?
5. Okuyun bolnițanın yazdırmasını. Neçin yazıcı gösterer burasını?
6. Neçin Alvacının aklına gelir kapandan çıkan dostunun annatması? Nesoy neetlän yazıcı bu epizodu kullanêr?
7. Nesoy neetlän yazıcı gösterer Alvacının hem hasta karının giiyimnerini?
8. Nesoy duygular peydalanêr Alvacıda, malisini gördüynän?
9. Angı halda bulunêr ihtär karı?
10. Neçin Alvacı bilmeer, ne sölesin malisinä? Sizin düşünmenizä görä, var mı büük baalantı onda malisinnän? Sık mı olêr onnarın buluşması?
11. Angı tema açıklanêr annatmada?

- *Tekstin tipini hem stilini belli edin.*
- *Annatmanın öz fikrini açıklayın.*

1 Bulun tekstin paylarını strukturasına görä: çeketmesini, düümünü, ilerlemesini, kulminatıyısını, çözüntüsünü, bitkisini. Var mı nicä demää, ani annatmanın teksti baalantılı? Baalantılı sözün elementlerini sıralayın.

- *Annatmanın planını kurun.*

2 Okuyun Sofi babunun hem Alvacının arasında dialogu. Nesoy karakteristika var nicä yapasınız personajlara, onnarın lafetmesinä bakarak.

- *Bulun işlikleri bu payda, onnarın formalarını açıklayın.*

3 Bulun teksttä da okuyun dädunun yazdırmasını. Hesaba alın onun giyimlerini, lafetmesini, çalışmasını. Neylän hem nicä yaşêêr dädu? Sayıklayarak, cuvap verin.

4 Yapın analiz personajlara, tamannayarak tablişayı. Hesaba alın giyimlerini, lafetmesini, yaptıklarını, angıları yardım edecek karakteristika vermää bu personajlara.

Kim?	Üst fizik kaliteleri	Moral kaliteleri	Yaptıkları
Alvacı			
Dädu			

5 Hazırlayın baalantılı annatma bir personaj için.

- *Annatmanızda işlikleri bulun da çalımını açıklayın.*

Konstantin Vasilioglu

Okuyun şiiri.

SEVERİM HERBİR ZAMANI

İlkyaz, nicä bir gelin –
Bim-biyaz çiçek!
Çimennär tolokada,
Kär eşil ipek!

Ne var taa gözäl yazdan?!
Herbiri – gözäl!

Uşaklar bu zamanı
Taa kıştan bekleer.

Güzdän taa renkli zaman
Yoktur Bucakta!
Hepsicii sansın yaşêêr
Büük meyvalıkta.

Kış gibi käämil zaman
Bilmeerim, dostlar!
Kaar kundaannan sarılı
Yorulmuş kırlar.

Herbir zamanı severim!
Dolaylar öter!
Salt hoşluk, sevinmelik
Getirsin onnar.

ipek – bürüncük
renkli – alaca
kundak – uşak yorgancı

1. Angı temayı açıklêêr yazıcı şiidä?
2. Bulun şiidä sıracıkları, angılarında metediler yıl zamannarı.
3. Neylän käämil ilkyaz zamanı?
4. Neylän gözäl yaz?
5. Nesoy laflarlan yazdırılêr güz zamanı?
6. Ne söleneer kış için?
7. Nesoy çıkışa sonunda getirer bizi yazıcı?

6

Verili tabliṭayı tamannayın, temelleneräk şiiirä.

	İlkyaz	Yaz	Güz	Kış
Görërim				
İşiderim				
Duyêrim				

7

Resimneri yazdırın. Ne birleşirer onnarı? Ne gösterili fotolarda?

1. Angı yıl zamanı gösterili resimnerdä?
2. Neylän gözäl herbir yıl zamanı?
3. Nesoy renklär var herbir zamanda?
4. Nesoy duygular debreštirer bu resimnär?

- Verili laflara uydurun nişannık, işlik: *ilkyaz, yaz, güz, kış*.

8

Kullanarak yıl zamannarınnan baalı nişannıkları, düzün birär baalantılı tekst bir yıl zamanı için.

- Angı söz tipini kullandınız?
- İnandırın, ani bu yıl zamanı – „hepsindän gözäl”.

9

Kurun bir dialog „Benim sevgili yıl zamanım” temasına görä. Dialoglarınızı seslän okuyun.

10

Yazın bir fikirlemä tekst „Benim sevgili yıl zamanım – ...”

- Kullanın tekstinizdä literatura kolaylıklarını.

§ 2. Nicä kurmaa yaratma-yazdırma

11

Aşadaki annatma payını „Sofi” okuyun. Kullanıp avtorun laflarını, annadın Sofinin patredini.

Sofi

Sandıkçı Yuvañunun kızı Sofi, orta boyda bir kız, kıvrak belli, siması karagöz, ama gözleri maavi, suratu uzunca. Gözäl bir kızdı. Lafına sıkı, kızlarlan, çocuklarlan pek şımarmazdı. Küüdä edi klas bitirdiydi.

Bitirdiynän şkolasını, Sofi kır brigadasına işlemää girdi. İşindä çalışkandı hem kantarcı diildi, nicä başka kimileri. Ne iş tä ona verselär, o küsüş yapmêêr. Onun öndercisi gördü, ani Sofi işi sever hem herbir işi becerikli yapêr, onuştan onu inek saamaa koydu. Sofi burada da ii üstünnüklär gösterdi.

Birdän-birä saamaa pek becermâzdi, ama birkaç haftadan sora ii hesap aldı, nicä başka sınışlı saacıykalar işi yapêrlar, da bu işin tez kolayını aldı.

Burada da Sofi çok vakit işlämedi. Bir yıldan sora onu süt fermasına baş koydu-lar, bak o isleecä kiyat ta bilärdi. Sofi burada da işi ii haydadı...

Nikolay Tanasogluya görä

1. Kimin için sölenen teksttä?
2. Bulun teksttä patret yazdırmasını. Angı söz payı kullanılêr yazdırmada?

3. Bulun o sıracıkları, angıları yardım ederlär Sofiyä harakteristika yapmaa?
4. Neçin Sofiyä süt fermasına baş koydular?
5. Bulun harakterin yazdırmasını. İlerledin bu yazdırmayı, hesaba alarak Söfinin çalışmasını.

12

Kurun birär yazdırma yaratma verilmiş temalara görä. Ayırın o temayı, angısını beenersiniz:

1. Benim yalpak, altın elli anam.
2. Benim en sevgili dostum.

13

Verili resimä bakın da soruşları kullanarak, yazdırın onu.

1. Kimi görersiniz resimdä?
2. Neredä bulunêr kızlar?
3. Nicä onnar giyimni?
4. Kızın üzünä bakın. Onun bakışına görä, ne var nicä söyleyelim onun için?
5. Bakın, nicä o kafasını tutêr. Ne var nicä söyleyelim bu kız için?
6. Bakarak, nicä oynêêr kızlar, ne var nicä söyleyelim onnarın kefi için?

- Kurun cümlä resimä görä da yazın onnarı tefterinizä.
- Nişannıkların altını çiziz cümlä payı olduuna görä.

14

Aşaada verili tekstä yapın sadä plan dört cümledän, sora o planı genişledin da yazın onu tefterinizä. Bu plana görä kendi laflarınızlan annadın tekstin içindeki-liini.

Ayva çiçekleri

(bir payı)

...Bir dä Lügorcuk birdän brakılêr anasının elindän da çıkarêr bir cürä uşak sesi. Bakêr ayva çiçeklerin kürtün tepelerinä dä hızlanêr, kendibaşına adımnayarak, onnara dooru. Mamusu isteer onu genä alsın kolundan, ama uşak yınatçasına, dartıp kolcaazını, hızlanêr ileri fidannara. Onun sevinmelikli gözçeezleri sansın deydärdilär: „Görer miysin, mamucuk, bän artık kendim...”

Bu arada Vasilin bobası çıkêr içerdän da görer Lügorcuu ayvada sarılı, Zena da yanında kısmetli annadêr dädü Simuya:

– O kenticää burayadan geldi, hızlı adımnayarak!

– Brak, gelin, ko biraz sevinisin! O şimdi sanêr, ki başınnan gökü dayêêr!
– Şindiyadân sadece tay-tay dururdu, ama büün birdân başladı örümää...
Dädunun da üzü-gözü güler, sansın yanaklarından hem annısından buruşuklar da düzeler...

– Zena gelin, ayolum, – deer ihtâr, – senin çocucaan ii saatta çeketti örümää. Onu te bu bizim toprak çetin tutêr ayakça. Tez git, yuur da yap ona bir adım pitası, islää tombarlat o çörää, da tukurlansın uzaa, Lügorcuun ömürü uzun olsun...

– Bir dâ yımırta kaynadacam, – deer gelin Zena, – işidirdim mamudan, adım pitasınnan bilä düşärmiş uşaan elinä bir dâ yımırta vermää – ölä düz hem pak yaşaması olsun deyni...

Butakım sevinmelää etiştirdi, geldi iştân Vasil dâ, gördü kısmetli aylesini, da hepsi bilä başladılar sevinmää küçük Lügorcuun adımna-rına. Ama en çok şendi dâdu Simunun üzü, o Vasilä dâ annadırdı, durmamayca tekrarlayarak:

– İi saatta, be Vasil, ii saatta çeketti uşak kendicii adımnamaa, bizim toprak, bizim aul, te bu Allahın gözellikleri (o gösterdi bulut gibi açık ayva aaçlarını) onu çetin ayakta tutêrlar, duuma erin kuvedi uşaa bölä birdân kaaviledi...

„Gözäl erimiz var, – düşündü Vasil da sansın eniyçä baktı dolaya: aula, evä, ayva fidannarına... – Eh, kayıl olsa şimdi Zena da biz bu evä bir kaavi remont çekelim, gözäl iş olur, islää dâ tementlän suvadiynan, üz yıla gidâr...”

Nikolay Baboglu

cürä ses – incecik ses
tay dururdu – ancak dururdu ayakça, düşmäzdi
ayolum – sevgilim

1. Nicä başlêêr adımnamaa Lügorcuk?
2. Simu dädunun laflarına görä, nicä duyêr kendini uşacık, angısı kendibaşına örümää çeketti?
3. Simu dädunun laflarına görä, ne çetin tutêr çocucaa ayakta?
4. Kim hepsindân şendi, Lügorcuk örümää başladıynan? Neçin?
5. Okuyun taa bir kerä tekstin çeketmesini. Nicä var nicä yazdırasınız Lügorcuun karakterini?
6. Yazdırın Simu däduyu. Nicä siz onu görersiniz? Nesoy karakteristika var nicä yapasınız?
7. Nesoy adet yapılacak ayledä?

15

Bulun teksttâ dialogu da okuyun. İnandırın, ani o dialog. Baalantılı sözün nişan-narını söläyin. Annadın dialogu bir monolog gibi. Savaşın, sözünüz baalantılı olsun.

Yaratmayı yazmak için kullanın soruşları.

1. Nesoy peyzaj görüner yamaçtan?
2. Nelär görüner uzaktan?
3. Yazdırın duuan güneşi.
4. Sanki gökün hem bulutların rengi, uçan kuşçaazların sesi nesoy?
5. Nelär büüyür uzakta görünän tarlada?
6. Nesoy duygular debreştirer bu natura resimi?

Vlad-Demir Karagançu

Okuyun annatmayı.

ÜÜSÜZ ECELİ

(İlk payı)

O yıllar yazın, pazar günneri, küüyün ortasında gençlär toplanardı horuya. Delikannı çocuklar tutardılar çalgıcıları, da üülendän sora başlardı horu. Kızlar gelärdilär gözäl tutmalık fistannarlan. Başlarına baalardılar batista. Kulaan¹ yanına koyardılar birär top pençerä çiçää. Boynularına takardılar altınları, birkaç sıra boncuk hem sedef. Kollarında hem kulaklarında **yalap-yalap edärdilär** gümüş bleziklär hem küpelär. Çocuklar giyärdilär kara don, kara jiletka hem maavi gölmek. **Başlarında** taşıyardılar kara paraliya, ayaklarına giyärdilär deridän çizmä. Gençlär görünärdilär biri-birinä pek **gözäl**, yakışıklı. Kızlar taa çok mayıl olardılar **esmer** bıyıklı olannara.

Balaban Stoyan ayırılırdı öbür gençlerdän şen karakterinnän, işçiliinnän. O bir karagöz, kara bıyıklı hem kıvrak boylu olardı, görünärdi pek gözäl. Hepsindän islää o oynardı „kadıncayı”, „marıncayı”, pek uygun, becerikli yapardı herbir adımı. Avşamnen, açan bitärdi horu, **delikannılar** taa şennenärdilär çırtma sesinä, onun çevirmelerinä, sarardılar Stoyanın dolayını da mayıl olardılar bu çocuun käämil danslarına.

Yanul Varka üüsüz kızdı, yaşardı lelüsunda. Bu kızçaazın² üstünä düşärmış pek çok iş: bakmaa lelüsunun küçük uşaanı, doyurmaa kuşları, süpürmä, toplamaa evin içini – bütün gün hep iş başında. Şkolaya gitmä, üürenmä okumaa-

yazmaa onun aklısına da gelm zmiş. Onun yaşında uşaklarlan buluşmaa, oynamaa vakıdı etışm zmiş. Giidir rmişl r Varkayı fukaara, rubacıkları, ayak kabı – ne kalmış lel sunun taa b  k kızlarından.

şindi Varka onsekiz yaşındaydı, etışmiş g z l simalı kız: yanakları – pemb  alma, dudakları – iki olmuş kirez, g zleri s  – kara  z m gibi, kaşları – pak iki eni ay. Kalın, kol gibi, kara pelii pek d z rdi onun incecik, fidan gibi, boyunu. B l  k  mil kız Yark  d  başka yoktu.

1. Kızlar nic  giin rdil r horuya?
2. Nesoy donaklıkları onnarın varmış?
3. E  ocuklar ne giiny rdil r?
4. Nic  g r n rdil r gen l r biri-birin ?
5. Yazdırın, nic  şindi gen l r giinerl r hem neyl n donaklan rlar.

- Bulun tekstt  eski lafları. Neçin onnar kullanılı tekstt ?
- Nişannı laflara bulun sinonim. İki sinonimn n kurun c ml  da yazın onnarı tefteriniz .

17

Verilmiş  rn   g r  yazdırın personajları, tamannayıp hem doldurup tablişayı. Kullanın teksti „  s z eceli”.

 rnek: Yanul Varka onsekiz yaşında g z l simalı kız, yanakları – pemb  alma, ... yavaş   s z, yaşardı lel sunda, ...
Balaban Stoyan ...

Personaj (adı, soyadı)	Kimdir o	Yaşı	G�r�s�, siması	Harakteri, tabeeti	Başka bilgil�r
...	...	...	...	...	...

Morfologiya

ř 1. İşhallık. İşhallıkların d z lmesi

1

Nişannı laflara aazdan soruşları koyun.

L zg r eser **yıraktan**. Kardaşım **hızlı** sokaa  ıktı. Pazar i in aul boylarını s p rd l r **b  n**. Biz kaldık **burada**. O ** ok** işledi aulda.  i ek **pek** g z l. Festivalda vardı musaafir **yakından** da. Kolverdik guguşları **yukarı** g k .

İşhallık deniler diişilmâz söz payına, angısı işlemin nicä olduunu, kimi obyektin, nişanın nişanını gösterer hem cuvap eder soruşlara: **nasıl? nicä? nezaman? neredä? nekadar?**

Örnek: *nasıl?* *neredä?* *nekadar?*
Tez yapêr, **orada** dinnener, **hiç** datmêêr (işlemin nişanını göstererlär);
nekadar? *nekadar?* *nekadar?*
çok kiyat, **az** üzüm, **hayli** vakıt (obyektin nişanını göstererlär);
nekadar? *nicä?* *nekadar?*
kayet ilin, **pek** akıllı, **pek** sıcak (nişanın nişanını göstererlär).

2

Aşaadaki laf birleşmelerini yazın, işhallıklara soruş koyun. Annadın, neyi onnar göstererlär.

1. Aşaa inmäâ, tez gelmäâ, o saat annamaa, hergün okumaa, bildir ekmää, azar-azar içmäâ, yakın-yakın koymaa, az getirmää.
2. Yaarın çaarmaa, boşuna aaramaa, sabaalen kalkmaa, orayı çıkmaa, gecä-gündüz işlemää, çok kesmäâ, siirek dikmäâ, oyanı-buyanı gezinmäâ.

İşhallıklar hallanmêêrlar, onnarın yok sayıları, üzlerdä dä diişilmeerlär. İşhallıklar taa sık birleşerlär işliklärän, ama onnar var nicä annatsinnar adlıkları hem nişannıkları da. Cümledä işhallık taa sık **hallık** olêr, ama başka cümlä payı da var nicä olsun – **tamannık, subyekt, predikat**. Buydur onun sintaksis funktıyası.

Örnek: *Ötöögün festival oldu. Nezaman? Ötöögün* – hallık.

Sábaa taa ii büüindän olacek. Ne? Sábaa – subyekt.

Bıldırı unutma! Neyi? Bıldırı – tamannık.

Tükendä mal çok. Nekadar? Çok – predikat.

3

Yazın cümleleri. Sintaksis analizi onnara yapın. Bulun işhallıkları, söläyin, angı söz paylarını onnar annadêrlar hem angı cümlä payı olêrlar.

Vani hem Peti hanidän dostlaşmıştırlar. Peti yakın yaşardı Vanilerä. Onda çok gu-guş vardı. Vani pek sevärdi gu-guşları.

Biyaz, tekir hem boz gu-guşlar çok yukarda uçuşurdular. İlerdä uçardı büüiceräk, taracıklı gu-guş, geeridän onu etişärdilär başkaları. İlerkisi tez başlardı aktarılmaa, onun ardına yumak-yumak dayma olurdular başka gu-guşlar da.

Aşaada Vani hem Peti barabar hem siiredärdilär, hem gülärdilär. Onnar sansın do-yamazdılar bakmaa bu fasıl, çok gözäl diri kartınaya. Bölä pek şen geçirirdi dinnenmäk vakıdını iki dost.

4

Aşaadaki laflardan düzün işhallık. İşhallıkların afikslerini gösterin.

İlkyaz, gagauz, sokak, diz, insan, gör, türk, bizim, çok, boş, kış.

İşhallıklar düzülerlär türlü söz paylarından (adlıklardan, işliklerdän, işhallıklardan) afiksle-
rin yardımınan:

– **adlıklardan** -*ça*, -*çä*, -*ca*, -*cä* afikslerin eklemesinnän: *gagauz-ça*, *yol-ca*. *adet-çä*,
doct-ça;

– **sayılıklardan** (*bir* sayılın yardımınan): *bir-dän*, *bir-az*, *bir-erdä*;

– **adlıklardan hem nişannıklardan türlü afikslärlän**: *tez-dä*, *kısa-dan*, *tersi-nä*, *zor-lan*;

– **urgunun erini diiştirmesinnän**: *sabaá* (*adlık*) – *sábaa* (*işhallık*), *avşám* (*adlık*) – *ávşam*
(*işhallık*);

– **lafların ikilenmesindän, birleşmesindän**: *kat-kat*, *yavaş-yavaş*, *adım-adım*; *ikişär*-
ikişär, *ikişär-üçär*; *orada-burada*, *nası-nicä*;

tez-tez, *sokak-sokak*, *üüsek-üüsek*; *aykırı-buykuru*, *oyanı-buyanı*.

Mina Kösä

Okuyun şiiri.

İLK YAZ

Karakuşun sıklı
Çaarırdı dışarı,
İlkyazlan barabar
Seläm sana baaşlar.

Ne kabardı kefin,
Oldun, dostum, ilin,
Sansın döndü gençliin,
Şu sarp o kuvetliin!

İlkyaz, hep genç yaşlı,
Çaarêr büün dışarı,
Ki sevinsin insan –
Küçük hem büyük olan.

1. Şiirdä bulun artistik kolaylıklarını da ne olduunu belli edin.
2. „... İlkyaz, hep genç yaşlı, çaarêr büün dışarı...” Nicä anêêrsınız avtorun bu laflarını? Açıklayın.

- Bitki dörtlüktä bulun işhallıkları. Koyun onnara soruş.
- Angı söz paylarını onnar annadêrlar?

5

Aşaadaki teksti okuyun, ona ad koyun.

Tilki pek acıkmıştı. O günü tilki hiç datmamıştı bişey. Çukurun başına yukardan konmuştu bir boz garga. Tilki o saat düşünmüş: „Ha, te büün bän dä üülenniimi yapacam!” Da tez yapmış kendisini ölü.

Garga, angısı sınaşmış gagalamaa hepsini, ne razgeler, çabuk yaklaşmış çukur içinä, tilkinin yanına. Garga hızlı urmuş gagasinnan bir kerä tilkinin kuyruuna, tilki an-sızdan atlayıvermiş da kapmış gargayı.

Çeketmiş garga butakım yalvarmaa:

– Tilkiim, imä beni diri, ilkin öldür da sora il!

– E nasıl seni şindi öldüreyim?

– Çıkar beni set üstünä da sıbıt aşaa. Bän düştüynän, ölecäm, da heptän iyecän beni.

Çıkıp çukurun başına, tilki tırmanmış yukarı da atıvermiş gargayı. Garga, bir-iki sıra saurdup kanatlarını, hemen konmuş bir balaban fidana. Aaç tilki açık aazlan kalmış.

- *Bulun teksttä işhallıkları da kurulmasını açıklayın.*

§ 2. İşhallıkların gramatika formaları

6

Aşaadaki laf birleşmelerini yazın. İşhallıklara hem nişannıklara soruş koyun. Açıklayın, neylän onnar biri-birindän başkalaşêrlar.

Zor geldi, zor taşıdı, zor soluyardı, zor yol, zor daava; suuk su, suuk buz, suuk tuttu kendisini; sıcak hava, sıcak manca, sıcak-sıcak içti; yırak maalä, yırak kaçtı; üüsek tavan, üüsek atladı; siirek sıra, siirek gelir; fena lüzgär, fena bakmaa.

İşhallıkların gramatika formaları			
Küçüldek formaları	Yaraştırma uurları		
(kurulêr işhallıklardan) -cık,-cik,-cak,-cacık h.b. afikslerin yardımın- nan: Örnek: buracık, tezicik, temincik, azıcık	Denklik uuru	Yaraştırıcı uuru	Üstunnük uuru
	erken aşaa	taa erken taa aşaa	hepsindän erken en aşaa

7

Aşaadaki laf birleşmelerindä işhallıkları küçüldek formasına koyun, afiksleri belli edin. Laf birleşmelärlän birär cümlä kurun.

(Sıcak) imäa, (yavaş) gezinmäa, (çabuk) aykırlamaa, (az) vermäa, (kısa) kesmäa, (tez) yardım etmäa, (şindi) erleşirmäa, (orada-burada) aaramaa.

8

Aşaadaki işhallıklarlan cümlä kurun, koyarak onnarı türlü yaraştırma uurlarına.

Geç, dayma, erken, çok, siirek, yukarı, boşuna, az, ilerdä, çabuk.

Okuyun şiiri.

ANAMA KİYAT

Anacım, özleerim pek seni,
Her gecä düşlerimä gellersin.
Birisi getirmeer haberi,
Bän sä hep bekleerim,
Hep bekleerim.

Avşam genä aklıma geldi
46 için güç annatman.
Şükür, dönmeerläär geeri
O titsi yıllar, anam.

Anacım, neredän yardım
Zor vakıtlarda sana geldi?
Näändan sanki sabur sän aldın,
Taşıyarkan o ölüleri?

Anacım, özleerim pek seni,
Her gecä düşlerimä gellersin.
Uyanıp, aarêêrım elini,
Diz çöküp, onu öpmäâ isteerim.

İkidä-birdä hesap alêrım:
Saçların artık erä yaayêr.
Saklanıp, yavaşıcık aalêêrım,
Uşaklar sa şüpesiz uyuyêr.

Genä getirerim aklıma
Yaşaman için annatmanı:
Näändan bir parça ekmek almaa?
Nicä korumaa evladını?

Anacım, özleerim pek seni,
Her gecä düşlerimä gellersin,
Şindi o uzak sözlerini,
Annayıp, canımnan bän üüderim.

Kaç kerä sıra geldi, dedin:
„Allahım, ona da ver yavru,
Ozaman, beki, annar beni,
Kalmasın onun kökü kuru”.

Ne dooru sözlär sölärmışin,
Sade şindi fikirimä girer.
Da annêêrım bän: beklärmışin,
Dolaşsın oolun... Yıllar gider...

Anacım, özleerim pek seni,
Her gecä düşlerimä gellersin.
Gençtin sän dâ, bezbelli,
Sade şindi bän onu annêêrım...

1. Kimä hem neçin danışêr lirika geroyu?
2. Angı üzdän kurulu şiir? Neçin?
3. Nesoy temayı açıklêêr?
4. Neçin ana her gecä gelir lirika geroyun düşünä?
5. Neçin o „saklanıp, yavaşıcık aalêêr”?
6. Nicä annêêrsınız bu lafları:
„Şindi o uzak sözlerini, annayıp, canımnan bän üüderim”?
7. Neçin sade şindi lirika geroyu annêêr anasını?

8. Nelär annadardı ana uşaklarına aaçlık için?
9. Nicä annêêrsınız lafları: „kalmasın kökü kuru”?
10. Ne biz var nicä yapalım, ki bizim halkımızın kökü kurumasın?

- İkinci dürtlüktä bulun işhallıkları. Kurun onnarlan kendi cümlelerinizi. Neyi onnar göstererler, açıklayın.
- Yazdırın lirika geroyun duygularını. İşliin angı zaman formasını yazıcı kullanêr, onu gösterirkän?
- Yazdırın ananın süretini.

§ 3. İşhallıkların bölümneri

Todur Marinoglu

Okuyun şiiri.

GÜZ DUYGULARI

Kaldın pek erken yalnızlaa,
Çöktü gecä gözlerinä.
Uşak oynarkan kucaanda,
Ömür çıkamêêr havezdän.

Eni kuvet, gülümseyeräk,
Verer uşak gecä-gündüz.
Acı geçmiş, körleneräk,
Salt üreendä kalmış güç güz.

Salt üreendä kalmış güç güz,
Düştün pek erken yalnızlaa.
Açan ömür ölä diil düz,
Başca dolêr salt güz çiçää.

1. Şiirin temasını açıklayın.
2. Neçin avtor şiirin adını „Güz duyguları” koymuş?
3. Nicä annêêrsınız bu sıracıkları:
„Açan ömür ölä diil düz,
Başca dolêr salt güz çiçää”?
4. Nasıl olur şiirin adını hem içindekiliini baalamaa?

- Çıkarın **iki** işhallık da kurun cümlä, kullanarak onnarı yaraştırma uurlarında.

9

Aşaadaki laf birleşmeleri yazın, parantezalarda işhallıkların bölümnerini belli edin.

Aşaa inmää, orada bulunmaa, tez çıkmaa, hızlı yazmaa, burada imää, çabuk yıslanmaa, erken kalkmaa, çok uyumaa, avşama gelmäâ, hayli oyalanmaa, boşuna lafetmäâ, kahırdan yardım edämemää, dün seslemää, az bakmaa, henez dönmää, pek utanmaa, yavaş oturmaa.

10

Aşaadaki cümlelerdä noktaların erinä koyun uyar işhallıkları. Onnarın bölümnerini belli edin.

1. Şkolacılar² ... etiştilär baalara.
2. Onun sesi ... öter.
3. Ekilmiş kırlar ... eşerdi.
4. Bobam hergün ... kalkıp, işä gider.
5. Bekçi bir bayırdan ... inärdi, bir ... çıkardı.
6. Guguşlar ... konardılar o evin tepesinä.
7. Çalışêırız³ biri-birimizlän taa sık ... lafedelim.
8. İlkyaza taa ... şefteli fidanı dikecez.

Yardımcı laflar: gagauzça, çok, erken, aşaa, yukarı, gözäl, hızlı, enikunu.

11

Aşaadaki teksti okuyun, onun içindekiliini annadın. Açıklayın onun tipini, temasını hem öz fikirini.

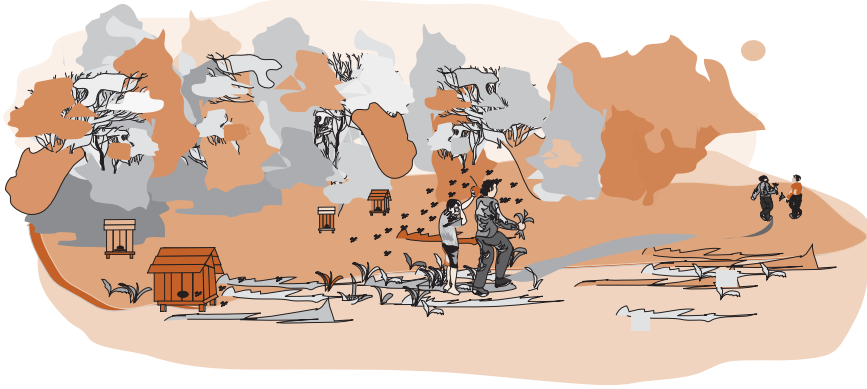
Vaninin yardımı

Bir pazar günü Grişa, Fedi hem Vani yollandılar çayıra labada toplamaa. Dostlar çayırdä daaldılar, gidärdlär hep taa ileri, ötää dooru, ilişeräk otlara hem çiçeklerä. Bir dâ ansızdan Fedi dedi:

– Ya bakın, burada ne çok kuan var!

– Aslı, burada çok kuan var, – dedi Vani – Ya, ne fiyldêêrlar.
– Ey, dostlar, – baardı yiraktan Grışa, – dönün geeri! Biz artık etişmişik hotulların yanına, te näända onnar.

– Hadi enikunu geeri gidelim, – izin verdi Grisa, ama hızlı sallamaa kollarımızı olmaz, zerä kuannarı ürküdürüz, da onnar var nicä bizi çabuk dalasınnar.

Çocuklar yavaş-yavaş hotulların yanından ayırılmaa başladılar. Onnar uslu örüyärdilär, kuannardan aylanardılar. Artık çıkardılar kuannık içindän, açan Vani işitti, ani kimsä aalêêr. Vani, dönüp, baktı dostlarına dooru. Fedi aalamazdı, aalardı bir küçük çocuk Vasicik, kuan saabisinin oolu. Vasicik pek yaklaşmıştı hotullara, da onu kuan-nar sarmıştı.

– Dostlar, – baardı Vani, Vasicii kuannar pek dalêêrlar!
– Onun yanına yok nicä yaklaşmaa, – dedi Grışa, – bizi dâ kuannar dalayaceklar.
– Lääzım onun bobasını çaarmaa, – dedi Fedi. – Te, geçärkän onnarın evin yanından, sesedecez onun bobasına.

Da dostların ikisi gittilär ileri. Vani sä döndü geeri da gitti uz hotulların yanına.

– Gel burayı, – çaardı o Vasicii.

Vasicik sä hiç işitmäzdi. O kollarınnan kuannardan savaşırdı korunmaa hem, ne kuvedi varsa, baarardı, aalardı.

Vani yaklaştı Vasicää, tuttu onu kolundan da çıkardı kuannık içindän, sora onnar kol-kola barabar gittilär Vasicii evinä.

- Cümlelerdä işhallıkları bulup, soruş koyun onnara.
- Yazın onnarı tefterinizä, bölümnerini belli edin.

§ 4. İşhallıkların dooru yazılması

12

Aşaadaki birleşik yazılan katlı işhallıklarını bölün ikişär lafa, angılarından onnar düzülüydür. Yazın, verilmiş örnää kullanarak.

Buyanı, orada, neredä, näända, netakım, netürlü, nekadar, nezaman, neçin, oza-man, osaat, her zaman, hererdä, herkerä, hertürlü, beräända, beräändan, ötäändan ötöögün, şindänsora, dışanna, içänna, altänna, dolaynda, dolayanında, kendibaşına.

Örnek: buyıl – bu yıl; burada – bu arada; büün – bu gün; ötäändan – ötää yandan.

I. Birerdä katlı işhallıklar yazılêrlar:		
a)	açan onnar düzülü bu, o, ne, her aderliklerin yardımınnan;	buyıl, burada/burda, buyanı, orada/orda, neredä/nerdä, näänı, näända, näändan, neta-kım, nekadar, nezaman, neçin, ozaman, o saat, her zaman, hererdä
b)	açan düzülü bir sayılın yardımınnan;	biraz, birazdana, bireri, birtakım
c)	açan düzülü beeri, ötää lafların yardımınnan.	berääнна, beräändan, ötääнна, ötäända, ötäändan, ötöögün, öteyl, ötääavşam
<i>Tutun aklınızda!</i> Birleşik yazılêr bu işhallıklar: <i>isteyiptä, başaşaa, enikunu, dışanna, içänna, altänna, dolayanda/dolayanında, kendibaşına.</i>		
II. Ayırı işhallıklar yazılêrlar:		
a)	katlı işhallıklar, angıları düzülü türlü söz paylarından;	bir kerä, kimär kerä, bir sestä, bir aazda
b)	işhallıklar, angıları düzülü dooru, gibi ardlafların yardımınnan.	geeri dooru, ileri dooru, ötää dooru, gerää gibi
III. Çizgicik aşırı yazılêrlar katlı işhallıklar		
a)	angıları düzülü sadä işhallıkların tekrarlamasınnan;	yavaş-yavaş, gücülä-gücülä, hemen-hemen, çok-çok, may-may, ancak-ancak
b)	açan düzülü söz payların laf ikilemisindän;	adım-adım, azar-azar, gün-gündän, yıl-yıldan, el-eldän, üz-be-üz, birä-bir
c)	angıları düzülü çiftli laflardan.	avşam-sabaa, ileri-geeri, ötää-beeri, arada-sırada, şurada-burada, aykırı-buykuru

13

Aşaadaki cümleleri yazın, işhallıkları bulup, annadın onnarın dooru yazılması için.

1. Buyıl başçamızda meyva aaçlarımız büük bereket verdilär. 2. Näända her yılın çayırılar eşerer, başçalar çiçek açêr, ekinnär gelir verer, orada bizim raatlımız, orada – ana tarafımız. 3. Sän hergün burada ayak kabı satêrsın, sölä, te bu kara tuflilär nekadar yapêr. 4. Açan bu yoldan ileri dooru gidecän, koyunlarını bulacan. 5. Oli genä bu şiiri islää ezberledi. 6. Vasi Komrat gölündä balık dayma tutêr. 7. Üüren kendibaşına seslemää, annatmaa, okumaa hem yazmaa, ozaman seni hepsi metedecek. 8. İki kızçaaz bir uzun ip aşırı yukarı-aşaa atlardılar. 9. Küçük kızkardaşçım erken başladıydı adım-adım örümää. 10. Yortu günü istär-istemäz dut aaçların gölgesindä dinnendik.

• **iki** katlı işhallıklan kurun cümlä.

Okuyun şiiri.

ALLAHTAN İZİN!

„Yalvarêrız, Ey Allaha, ki o versin ödeyiş
Canabinizä apostolluk için.

versin saalık, ki çok yıl olasin
gagauzlara yol yıldızı, olasin
gagauzların senselerinä fener külesi”

V. Kasım

(Söz kesimi M. Çakirin popazlık hem
üüredicilik çalışmasının 50-nci yıldönümündä
Orfelinat klisesindä, 08.11.1931 yıl)

Bir düş görmüştü Mihail Çakir
da sayıklêêr: „Neyä olsun bu düş,
iläâ mi bu, bir belaya mı,
osa siirek bir razgelmiş düşü mü?”

Büüyü-küçüü bizim gözäl dili
evdä hem şkolalarda edinmiş,
ana dili paalı hem sevgili,
sevä-beenä, insan zenginnetmiş.

Görüp-şaşmıştı: üç yıldız altı
gagauzlar kısmetini güder...
Kimä lääzım Duu, kimä – Batı,
bizä bir Gagauz Eri eter.

Evi, soyu, dini, dilimizi
biz korumazsak, kimiz ozaman?
Ha, sayalım insan kendimizi,
koruyalım da olmayalım pişman.

Hem klisedä geçer *Allaa sözü*
ana dilimizdä... Kullanalım dini!
Geç, ama uyanımışık biz, özü –
gagauzluu koruyalım deyni.

1. Şiirin öz fikirini açıklayın.

- Bulun işhallıkları da onnarlan kendi cümlelerinizi kurun. Dooru yazılmasını annadın.

§ 5. İşhallıkların morfolojiya analizi

Söz payı. Maanası.

I. Temel forması.

II. Morfolojiya nışannarı: işlemin angı bölümünü (erini, zamanını, halını, neetini, sebebini, nekadarlını) gösterer, yaraştırma uuru (varsaydı), küçüldek forması (varsaydı).

III. Sintaksis funkçiyası.

Yazılı analiz

Lüzgär enikunu³ esärdi.

Enikunu - işhallık (nicä?).

I. Temel forması – enikunu (nicä?).

II. Morfologiya nişannarı: işlemin halını gösterer.

III. Sintaksis funktiyası: esärdi (nicä?) enikunu.

14

Aşaadaki cümleleri yazın, işhallıkları bulup, onnara yazılı morfologiya analizini yapın.

1. Zena şkoladan evä geç geldi. 2. Oli, uroklarına hazırlanarkan, pek çok okudu. 3. Ötöögün festival oldu. 4. Konferenţiya orada geçecek. 5. Bobam büün taa çok işledi aulda.

15

Aşaadaki cümleleri yazın. İşhallıkların altını çiziniz, aazdan açıklayın onnarın sintaksis funktiyasını.

1. Dostum ansızdan peydalandı şkolanın önündä.
2. Kardaşım hızlı çıktı içerdän.
3. Hasta uşak enikunu idi çorbayı.
4. Kimär kerä yazın pek erken sıcak çıkêr.
5. Yollandıynan işä, alatlan git!
6. Gimnastikaylan hergün iilenärsän, kaavi olursun!
7. Küçüklär büyüklerä yazın yardım ederlär.
8. Yazın yan yatacan – kışın her gün tok olmayacan.
9. Çok çalıştım, az dinnendim, onuştan para hayli kazandım.

• Bitki cümledä işhallıklara morfologiya analizini yapın.

Bakış-argumentlär, argumentlerin açıklaması

§ 1. Bakış-argumentlär, argumentlerin açıklaması

1

Teksti okuyun. Ne o argumentlemäk, aklınıza getirin.

Herbir insan argumentlemäklän baalı. Biz argumentleeriz, yaşamak soruşlarını açıklayarkan, bilim aaraştırmakları yaparkan, iş daavalarını kararlarkan. Kimi sefer argumentlerimizi birkimseyä söyleyärkän, onu inandırêrız, kimi kerä – başarılı olmêêrız. Biz kantarlêêrız başkalarının argumentlerini, kablederiz ya da inkär ederiz onnari.

Argumentlär – o inandırmaklar, angılarını biz sıralêêrız, kendi bakışımızı açıklayarkan. Argumentlär lääzım cuvap versinnär soruşa, neçin bizä lääzım inanmaa.

Teksti okuyun da soruŖlara cuvap edin.

OKUNMUŖ SU

(Masal)

Bir vakıtlar varmıŖ, bir vakıtlar yokmuŖ. Evelki vakıtlarda ok trl b, falcılar, cadılar, tılsımnar varmıŖ. YaŖayarmıŖ kyn birind Tumarva taraflarında bir babuyıan bir dd. Onnarda hepsi varmıŖ, hepsi gzl varmıŖ nic olsun, ama... Aması sora. Ŗindilik seslyin.

Genliind bu dduylan babu pek sevrmiŖlr biri-birlerini. EvlenmiŖlr. Dn yapmıŖlar. Btn k, dolaylar ŖaŖmıŖlar genler: ikisi d gzlmiŖ, levent, alıŖkan, uygun, kıvrak... Ama o sevdailyan dolu bakıŖları taŖı da varmıŖ nic eritsinnr. ok yıl onnar yaŖamıŖlar bl gzl. AnnaŖmaklan tatlı dil – t ne en paalıymıŖ onnarın aralarında. Yarım laftan, bir bakıŖtan annayarmıŖlar genlr biri-birlerini. Ama... T Ŗindi geldi eri „amayı” da aıklamaa.

Ama... kimsey bilmeer, nezaman hem nedn, nasıl kara kotoy geti onnarın aralarından, da gndn-gn, yıldıan-yıla ekiŖ, kavga bu evd hi bitmzmiŖ. Sabaalendn avŖama kadar, pazardan pazara kadar ekiŖrmiŖlr l, ani toz kalkarmıŖ. ekederlr annaŖmaa, kabaatlıyı bulmaa – yok. İkisinin d dooruluu var. İkisi d, te o inat keilr gibi, baararmıŖlar biri-birin, taa sesleri tutulunca:

- Sn kabaatlı! – baararmıŖ babu.
- Sn kabaatlı! – baararmıŖ dd.
- Diil bn, ama sn! – isteyrmiŖ stn kalmaa babu.
- Sn, sn! Diil bn! – aŖaa kalmazmıŖ dd.

Bukadaradan ekiŖmk olar mı? Kendileri d iŖlerin bakmazmıŖlar, komuŖuları da raada brakmazmıŖlar. Dduylan babu aalemin d yanında biri-birin trl acı, fena laflar sleyrmiŖlr. KomuŖuyka bir gn seslemiŖ da, babuyu bir tarafa aarıp, demiŖ l:

- Ksm, komuŖuyka, ama isteerim sana bir fikir verm.
- Nesoy l fikir? – dargın sormuŖ babu.

– ok ker grerim hem iŖiderim, nic siz ekiŖersiniz dduylan.

– Da sora ne senin iin? – gen dargın sormuŖ taa kızgın babu.

– Bu da dooru, ani yok benim iŖim. Ama gitsn bir ker Kirana babuya. O var nic yardımnasın siz, da ileri dooru ekiŖmeysiniz.

Babu pek beenmemiŖ komuŖuykanın fikirini, ani karıŖr onnarın iŖin, ama yan-yan gitmiŖ.

AnnatmıŖ Kirana babuya hepsini sıradan. O, kr seslmeyip bitkiydn, girmiŖ ieri da bir vakıttan sora ıkmıŖ bir lmk suylan. O taa babunun nnd suyun stnd okumuŖ neseydi. Sora almıŖ bir ŖiŖecik, dkmŖ suyu iin da demiŖ babuya:

– Var nicä hiç kahırlanmayasın. Bu pek kaavi okunmuş su. İleri dooru, dădu çekettiynän çekişmää ya da mırıldamaa, sän alêrsın aazına bir yudum bu okunmuş sudan, ama yutma. Tut aazında, taa dădu uslanmayınca. Sora var nicä tüküräsin onu. Tă görecän, ani bundan sora dădu, ipek gibi, yımışak bir adam olacek.

Babu pek inanmamış, ani dădusu onun doorulsun, ama... neetlenmiş denemää.

Babu, evä geldiynän, taa eşii aykırılayamamış, nicä dădu çeketmiş:

– Sän neredä şindiyädän gezdin?

Babu duymuş, ani dădu başladı aliflenmää da hızlıca alêr aazına bir yudum o okunmuş sudan. Dădunun hiç aazı kapanmamış:

– Taa bir saat ileri sän lăázımdı kotlonu tutuştırurasın, bir imää yapasın. Sän sâ gezersin başıboş, sansın ne evin var, ne dâ kocan...

Babu tutarmış aazında o okunmuş suyu, susarmış, nicä Kirana babu onu üüretmiş. Dădu görmüş, ani o kendi-kendinâ lafeder, babu bişey ona geeri çevirmeer, da bir vakıttan sora süünmüş. Babu düşünmüş kendi-kendinâ: „Halizdän dâ bu okunmuş suyun kuvedi var”.

Babu yakmış kotlonda ateşi, istemiş bir imää yapmaa, ama tencereyi elinâ alıynan, kapaa cangır-cungur düşer erä da tukurlanêr taa dădunun yanına. Dădu genä çekeder:

– Nedän o ellerin titirer?!

Babu genä duymuş, ani dădu çekeder da tez bitirmeyecek. Açmış şişecii da genä almış aazına bir yudum o okunmuş sudan. Dădu lafetmiş, lafetmiş kendi-kendinâ, mırıldamış-mırıldamış da genä, saman kooru gibi, süünmüş.

Babu genä kendi-kendinâ düşünmüş: „Yardımnadı! Yardımnadı!”

Üçüncü kerä dâ dădu mırıldamaa başlamış neçinsä. Ama babu kuşkuymuş artık. Sade dădu çeketsin – babu hop! Aazına bir yudum okunmuş sudan alarmış, da dădu taa etiştirämäzmış aliflenmää, nicä birdän süünärmış tä. Tă ne o okunmuş su!

Bundan sora babuylan dădu yaşamışlar, nicä gençliindä, genä şen hem kavgasız, nicä yaalan bal. Babu hiç unutmamış Kirana babunun laflarını da herkerä o okunmuş suyu yanında taşıyarmış.

tılsım – rusça: domovoy

Tumarva – Reni

okunmuş – burada: bûülü

dargın – üfkeli

aliflenmää – kızmaa, üfkelenmää

kotlon – ocak

1. Nicä çekeder masal? Benzeer mi masalın çeketmesi halk masallarına?
2. Nicä yaşarmışlar dăduylan babu gençliindä?
3. Neçin komuşuyka yardıma gelmiş babuya?
4. Nesoy ilaç vermiş Kirana babu?
5. Oldu mu fayda „okunmuş sudan”?
6. Açıklayın, okunmuş suyun kuvedi nedädir?
7. Sizin bakışınız görä, nedän olmuş ilaç babuya hem dăduya?

8. Nicä ileri dooru yaşarmışlar dăduylan babu?
9. Bulun artistik kolaylıklarını, angıları yazdırêrlar dăduylan babuyu gençliindä.
10. Bulun artistik kolaylıklarını, angıları yazdırêrlar dăduylan babuyu ihtêrlında.

2

Masalın içindekiliinä görä biri-birinizä soruş koyun da cuvap verin, argumentleyeräk.

Örnek: 1. Neçin dăduylan babu gençliindä gözäl yaşarmışlar?
2. Neçin dăduylan babu kötü yaşarmışlar?

3

Okuyun söyleyişleri da kendi bakışınızı açıklayın. İnandırmaq için argument bulun. Nicä bu söyleyişlär baalı masalın içindekiliinnän?

1. Laf lafı açêr. 2. Söz gümüş sä – susmak altın. 3. Ayledä varkan tatlı dil, orada sevdä, sän bil. 4. Saburluk hem dayanmak – usluluk, raat yaşamak.

4

Tablîtayı okuyun, argumentlemäk algoritmasını aklınıza getirin. Verili işlerdä kullanın.

Argumentlemäk algoritması	
1. Kendi bakışınızı söläyin (yazın).	<i>Bän düşünerim, ani ... (Bän sayêrim, ani ...)</i>
2. Temel argumenti kendi bakışınızı inandırmaq için belli edin.	<i>Bän kayılım (diilim kayıl), neçinki ...</i>
3. Düşünün da yazın iki-üç sebep, neçin argumentiniz önemni.	<i>Bän düşünerim, ani bän dooruyum, çünkü ...</i>
4. Sebepleri açıklayın.	<i>Söleyärkän, ani ..., bän temellenerim o ...</i>
5. Çıkış yapın.	<i>Çıkışta bän var nicä ...</i>
6. Sesleyicilerä, okuyuculara nasaat, teklif.	<i>Onuştan teklif ederim hepsini, çünkü ...</i>

5

Verili söyleyişlerin arasından birini ayırın, açıklayın onun maanasını. Kendi bakışınızı söläyin, yaşamaktan ya da literaturadan argument bulun.

1. Çok laf – aarlık, ama susmak – varlık.
2. Tatlı dilä doyamazsın.
3. Yalpak laf yılanı deliindän çıkarêr.

6

Okuyun teksti. Bulun tekstin temasını hem öz fikirini.

Bir küüdä yaşarmış büük aylä. Ana-boba hem uşaklar biri-birini sevärmışlär, hatırlarmışlar, dostluk edärmışlär. İşitmiş bu käämil aylä için starosta da düşünmüş baksın, dooru mu onnar için insannar lafedärmışlär.

temizlik
usluluk
uygunluk

Gelmiş o bu ayleyä, orada sa temizlik, usluluk, uýgunluk hem gözellik. Uşaklara ilik, ihtärlara raatlık. Sevinmiş starosta bu aylä için. Sormuş o dädüya, nicä aylä bölä uygun yaşamaa becerer. İhtär nesä yazmış yaprakta da uzatmış starostaya. Onda sa yazılmış sade üç laf: „**Sevgi, afetmäk, saburluk**”. Yaprana aşaaında da: „**Üz kerä sevgi, üz kerä afetmäk, üz kerä saburluk**”.

– Da sade bu mu? – şaşmış starosta.

– Da, – demiş dädü, – bunnardır herbir ii aýlenin yaşamak temeli.

Biraz düşünüp, demiş:

– Hem usluluu da.

- Okuyun nişanni lafları. Bulun üç argument bu lafların dooruluu için.

7

Verili argumentlerä tezis uyudurun. Argumentlemäk algoritmasını kullanarak, birär argument açıklayın.

1. İlik hem saburluk yardım eder bizä taa ii annamaa biri-birimizi, bulmaa inannı dost, duymaa lääzımnını.
2. İlik hem saburluk verer kolaylık problemları sökmää.
3. Bizim yanımızda insannar saburlu hem ii üreклиysä, taa kolay annaşmaa.
4. Saburluk yardım eder bizä taa dikat hem kuşku olmaa.

Todur Zanet

Şiiri demekli okuyun.

PINAR

Kızgın güneş yakardı bu topraa,
Hiç bir gölgä dä yoktu Türkmendä,
Gidärdik biz, gidärdik biz.
Susuz yanardı içimiz,
Gidärdik biz.

Te şansora bitti yollar.
Dolaylarda hiç yok pınar.
İi su da yok, ii su da yok.
Salt toz hem çökelek pek çok,
İi su da yok.

Te bir pınar peydalandı –
Umut bizi hızlandırdı.
Tez etiştik. E naşey bu?
Pınar salt gübürlän dolu.

Taşlar daanık.
Yok çıkırık.
Kazan kırık.
Dolay kıtlık...

Kimin eli kalktı buna –
Kırmaa ömür temelini?
Susuz yakmaa insanı kırda
Hem falamaa halk işini?

Türkmen – Kongaz hem
Kazayak sınırında
meraların adı

1. Nesoy problema kaldırılêr šiirdä?
2. Neçin avtor sayêr pınarı „ömür temeli”? Açıklayın.
3. Bitki dörtsıralı okuyun. Nesoy duygularlan yazılı bu sracıklar?
4. Neçin büüinkü gündä kırlarda bulunan pınarlar körlendi?
5. Kimin eli kalkêr pınarları kırmaa? Sayıklayın.

8

Düzün dialog „*Koruyalım suyu, soluu, topra*a” temasına görä, bularak argumentleri.

9

Yazın monolog „*Koruyun suyu, soluu, topra*a” temasına görä.

10

Verili söleyişlerin arasından birini ayırın, açıklayın onun maanasını. Kendi bakışınızı söläyin, yaşamaktan ya da literaturadan argument bulun.

1. Sade adam var nicä diıştırsın, gözelletsin tabiatı.
2. Tabiatı korumaa – bu herkezin borcu.

Todur Marinoglu

▼

Şiiri demekli okuyun.

SANCILAR

Erä düşärdi analar,
Zeetliydi ki acıları.
Göktä ötärdi kurşunnar,
Folardı top saldatları.

Uzak erdä kaldı onnar, –
Cuvap etti boba oflar.
Aalêêr uşak, aalêêr boba,
Kucaa daatmış çirkin toplar.

Erä düştükkä, analar –
Yola bakardı umutlu.
Cenktän geldiynän sakatlar,
Kahırlan gözleri dolu.

Ama kaç, bilsän, küçüüm,
Kaldı gezmää makak-makak.
Diil bir sokak hem diil bir yıl...
Geberin, kim cengä kayıl!!!

Evdä vakıt geçer ürkük,
Uyku da hiç daalmaz derin.
Uşak deer: „Baka, al kucak!”
Sorêr da: „Näända ellerin?”

ürkük – zor, raatsız
makak – sakatlara dayak

1. Nesoy duygular debreştirir bu şiir?
2. Angı tema açıklanêr şiirdä? Açıklayın, şiirdän sıraları okuyarak.
3. Nesoy zeet getirir insana cenk? Sayıklayın.
4. Neyi görersiniz, işidersiniz, duyêrsınız, şiiri okuyarkan?
5. Nicä annêêrsınız lafları: „**Kucaa daatmış çirkin toplar**”?
6. Angı laflarda bulunêr şiirin öz fikiri?

11

Şiirdän çıkarılma artistik kolaylıklarının ne olduunu söläyin, argumentleyeräk. Onnarın maanalarını açıklayın.

Kahırlan gözleri dolu; vakıt geçer ürkük; uyku daalmaz derin.

12

Okuyun tıtataları. Birini ayırın da düşünün, kayılsınız mı onunnan osa diil mi kayıl. Kendi bakışınızı söläyin, yaşamaktan ya da literaturadan argument bulun.

1. Cenklär betva edili analarlan. (*Goraşiy*)
2. Cektän hiç bir ilik beklenilmäz. (*Vergiliy*)
3. Dünneyi kannan diil, ama sade dostluklan hem sevgiylän läüzüm koruyalım. (*Saks Gans*)

§ 2. Yaşamaktan bir istoriya annatması

13

Aklınıza bilgilerinizi getirin da aşaaada verili işleri tamannayın.

- Söz tiplerini aklınıza getirin da açıklayın.
- Tekstin planı nicä kurulêr?
- Neyä deniler tekstin teması?
- Neyä deniler tekstin öz fikiri?

Nicä kurmaa yaşamaktan annatma

1. Annatmanın temasını belli edin.

- Aklınıza getirin yaşamaktan bir meraklı ya da önemni oluş.

Örnek: yumorlu razgeliş, aylä oluşu.

2. Annatmaya plan kurun.

I. Giriş. Oluşun eri, zaman, pay alannar.

(Neredä oldu? Nezaman oldu? Kiminnän oldu?)

II. Temel payı. Düümüü: nedän çeketti?

Kulminaşiyası: ne oldu?

Çözüntüsü: neylän bitti?

(Ne oldu ilkin? Nicä ilerledi oluş?

Angı momenttä oldu razgeliş?

Nicä bitti beklenilmedik razgeliş?)

III. Çıkış. Oluş için düşünmeklär.

3. Detalları düşünün.

- Yazdırın eri hem personajları (örnek: park, dostlar, hısımnar).
- Kullanılan duygularınızı gösteren lafları (sevinmelik, şaşmak, dalgalanmak).

4. Annatmanın logika sıralını kullanın.

- Oluşlar logikalı sıralında açıklansın, ki annatma annaşılı olsun.

5. Türlü söz tiplerini kullanın.

- Annatma: oluşların yazdırmasını (ne oldu).
- Yazdırma: oluşun eri, insannar.
- Fikirlemä: fikirleri hem çıkışları açıklamak için (ne siz annadınız).

6. Tekstä kontrol yapın.

- Annatma logikalı hem meraklı mı?
- Gramatika hem punktuaşıya nışannıkları varsa, doorudun.

7. Teksti süretli yapın.

- Kullanın epitet, uydurma, sinonim, frazeologizma.

Petri Çebotar

Teksti okuyun da soruşlara cuvap edin.

KIIRMA KOKUSU

Vakit yaklaşırdı avşama. Kopuşçu Tanas otururdu evin yanında sundurmada. Bir sürü uşak kaçınardılar sokakta: oynardılar topçaaz, beygircik hem başka oynannar. Dädu Tanas haylaktı, o bilmäzdi näpsin. „Kimsey geçmeer sokakça, – düşünürdü o, – baari lafa durmaa biraz”. Bu vakıt däduunun burnusuna etişti bir käämil koku. Kokardı sansın kırmaya. O saat däduunun sulandı aazı, o keskin duydu ölä bir aaçlık, ani onun karardı gözleri.

– E-he-he-e! – düşündü dädu, – komuşular kırma iyecek bu avşam.

Bir dä däduunun bakışı duruldu, o naşaysä neetlendi yapmaa.

– Ey, çocuklar! – baardı dädu bir gürlü seslän. – Ya gelin burayı!

Uşaklar, bakıp däduya, yaklaştılar ona: kimisi kaçarak, kimisi adım-adım.

– Ya söläyin däduya, kimin mamusu kırma yapêr?

– Benim, – cuvap etti Kirunun Lambucuu, sansın üüneräk.

– İslää, – dedi dädu Tanas, – gidin oynamaa. Tii çoban geler sürüylän...

Uşaklar hepsi baktılar sokaan aşaağı tarafına da daalıştılar genä oynamaa. Dädu, hiç oflamayıp (o oflardı sade aalemin yanında), o saat kalktı da dooruldu Kirulara. Açan o girdi, kapu önündä kırma kokusu taa da pek koyulaştı, sersem etti däduyu. Kapu önündä kimsey yoktu. Dädu girdi içeri.

– Avşam hayır olsun! – dedi Tanas çorbacıya. O taman silärdi peşkirlän suratını.

– Hayır olsun, – cuvap etti Kiru. – Ne işlän uuramışın?

- E ne işlän. Dedim, biraz lafa duralım. Nübêrsın?
- Te diil çoktan geldim kırdan, yıkandım.
- Dedim, bakayım, nübêr komuşum, var mı saalı, – uzattı sesini dădu Tanas.
- Şükür Allaha, sansın saalıkıslan islăa durêrım.

Bu vakıt içeri girdi Kirunun karısı Angilna. O attı Tanasa dooru bir dürük bakış, selâm verdi da çıktı.

– Ne islăa havalar bu günnerdä, – genä laf kattı Kiruya dădu Tanas. Onun vardı havezi lafetmăä, o umutlanırdı, ani çorbacılar teklif edeceklär onu kırma imăä, ma-karki bilirdi, ani onnardan sıkı insan maaledä yoktu. Birkaç vakıttan sora Angilna açtı kapuyu da çaardı kocasını hayada. Orada onnar biraz fisirdeştılär, sora Kiru girdi içeri. Sustular adamnar, çektilär içlerini.

- Koyunnarı saadın çoktan mı? – sordu Tanas.
- Ötöögünnär.
- Nekadar süt çıktı?
- İki büyük banka, seksän kilaya yakın.

Vakıt geçärdi, ama ev saabileri hep taa oturmazdılar sofraya. Kırma kokusu sar-foş edärdi Tanası, o artık dayanamadı.

- Avşam ekmeeni idiniz mi? – sordu o çorbacıya.
- A, yok taa imedik, – dedi öbürü, – karı naşeyssä pişirer orada.

Adamnar genä sustular, sora genä lafettilär birkaç läázımsız laf, ani sade sus-mamaa deyni. Bitki-bitkiyâ başladı kokmaa yanaa. Bundan sora Tanas oturdu taa bir on-onbeş minut da kalktı gitmăä.

– Kal saalicaklan, – dedi o Kiruya da çıktı hayada. Kuhnenin kapusu açıktı. Dădu Tanas hesapladı, ani Angilna çıkarırdı kırmaı fırından. Ama kırma, valeleu! – kırma-ya benzemäzdi: onnar olmuştular kara, nicä yanmış odun parçaları. Angilna tuttu mu-saafirin bakışını da, zoruna gülümseyip, dedi:

- Nereyi alatlêêrsın, ba Tanas? Dursana, te kırmalar pişti.
- Saa ol, Angilna, ama bän yanık kırma imeerim, dişlerim yufka. Bana olsun taa biraz çiicä, nekadar yanık.

Bu lafları söyleyip, Tanas örüdü sokaa, kapayıp ardına tokadı, o sesirgendi. Tokat aşırı işidilirdi:

- Bän sana sölâmedim mi, mari, ani çıkarasın şansora, sän sä hep: „Dur taa bi-raz, beki, gidecek”, – şimdi kendin kemir bölä kırmaları.
- Brä! – dedi dădu Tanas kendi-kendisinä da dooruldu evä.

1. Neçin Kopuşçu Tanas çaardı uşakları?
2. Nesoy neetlän dădu gitti Kirulara?
3. Ne yapardılar ev saabileri? Nicä onnar karşıladılar dăduyu?
4. Annatmanın ilerlemesinde nicä dişiler ev saabilerin kefi? Bulun lafları, neredä gösteriler ev saabilerinin lafetmesi, kefi.
5. Yazdırın kırmanın kokusunu. Nicä o koku yayılêr evin içindä?
6. Neçin dădu alatlamêêr gitmăä?
7. Neçin ev saabileri ikramnamadılar dăduyu?

14 Petri Çebotarın „Kırma kokusu” annatmasına görä tablişayı tamannayın.

Neyi bän bu teksttä been-dim?	Ne çekti benim dikatımı?	Ne için bän istärdim taa derindän bilmää?	Neyi bu teksttä bän istee-rim diıştirmää?

15 Annatmaya görä biri-birinizä kurun soruş, angıları yardım edecek aklınıza getirmää içindekiliini hem annatmaa onu. Kullanın soruş laflarını: kim? neredä? nezaman? neçin?

16 Annadın Kopuşçu Tanasın adından tekstin içindekiliini, nicä yaşamaktan bir oluş için. Kirunun adından tekstin içindekiliini nicä yaşamaktan bir razgelişi annadın.

- Angı üzdän kurdunuz annatmanızı?

17 Yapın harakteristika personajlara. Bulun teksttä verili informaşıyı, hesaba alın onnarın yaptıklarını.

Personaj	Nesoy?	Ne yaptı?	Neçin?	Personajın harakteristikası
Tanas dädu				
Angilna				
Kiru				

18 Verili söyleyişleri okuyun. Angısını var nicä baalayasınız annatmanın içindekiliinnän? Açıklayın düşünmeklerinizi. Yaşamaktan örnek getirin.

1. Nekadar çok sän kendin verecän – okadar sän zengin olacan.
2. Ne ekecän, onu da biçecän.
3. Masada kalabalıksa – imeklär taa tatlı.

19 Gagauzların musaafirlik kurallarını aklınıza getirin. Sizin evinizä birkimsey geldiysä, nicä karşıleêrsınız onu?

20 Düzün bir annatma teksti „Biz musaafirleri karşıladık” temasına görä. Resimi hem verili laf birleşmeleri kullanın.

Yardımcı laflar: Uzaktan gelän, sabursuz beklemää, sevinmeliklän karşılamaa, kırma yazma, sofra kurmaa, mutlu olmaa, „Hoş geldi-niz!”, „Hoş bulduk!”, tatlı dildä, sıcak duygu, şen gülüş.

- Angı üzdän kurdunuz annatmanızı? Neçin?

21

Kısadan annadın kendi yaşamanızdan yumorlu razgeleş için. Kullanın verili teklifleri:

- ✓ aklınıza getirin personajları, angıları sizi güldürdü;
- ✓ annatmanızı şakalı hem şen düzün.

Todur Marinoglu

Şiiri demekli okuyun.

YAAMUR

Damna damnaylan uruldu,
Aaçlar dayêrlar lüzgeri,
Kuşçaaz yuvasından düştü,
İnsan toplêêr piliçleri.

Göktä kaynêêrlar bulutlar,
Çıktı sular köprülerdän,
Kafasını sallêêr ihtär:
Bölä yaamur – pek büyük zarar.

Küçük uşak gürültüdän
Korkmuş, çaarêr anasını –
Çatı gibi yıldırımdan,
Girip-çıkêr içerdän.

Tä gün çıkıp – yalabıdı,
Doldu uşaklan sokaklar,
Keskin çoban seslerindän
Küüdän kaçêrlar bulutlar.

1. Angı natura olayı gösteriler şiirdä?
2. Nedän çekeder yaamur? Bulun da okuyun o sıracı.
3. Angı yaamur getirer sevinmelik, angısı sa – büyük zarar?
4. Nicä diişiler natura hem insanın halı yaamur bittiktän sora?

22

Aklınıza getirin da kısadan annadın kendi yaşamanızdan bir meraklı oluş için, yaamur yaamasınnan baalı. Raft teknolojiyasını kullanın.

Raft

Düşünün.

- R – rol. Kimin adından sän yazacan?
- A – auditoriya. Kimä sän yazacan?
- F – forma. Nesoy formada sän yazacan?
- T – tema. Ne için yazacan? Nesoy öz fikiri?

„Ufak yaamur” Sidorov
Valentin Mihayloviç, 1957

Makarov Aleksey İvanoviç, 1964

- Kimi siz görersiniz kartinada?
- Uşakların kefi nesoy? Sanki neyä onnar düşünerlär, bakarkan yaamura?
- Siz yaamurlu havayı seversiniz mi? Neçin?

Mina Kösä

Şiiri demekli okuyun, soruşlara cuvap verin.

İKİ USTA

Yaşardılar iki usta,
İki usta, derin kafa.
Altın elli hem kısmetli,
Derin kafa – altın elli.

Bir oyuncaktı onnara
Kapu hem pençerä yapmaa.
Buyur da al käämil kapu,
Sarp pençerä – kavra onu!

Bir ev düzmää gözäl-gözäl
Çabuk kaçardılar işä,
Anılsınar deyni küüdä
Hem da dolay da erlerdä.

İki dost, kardaş gibi,
Haliz insan, çok bol elli,
Yaşardılar küüyümüzä,
Peet adında, Beşälmada.

1. Kimin için sölenler şiirdä?
2. Nesoy karakteristika dostlara verili?
3. Nedä belli olêr onnarın ustalı, becerekli?
4. Nicä düşünersiniz, ustaların işi başarılı olsun deyni, nesoy kalitelär läüzim olsun?
5. Şiirin temasını hem öz fikirini açıklayın.

- Verili laf birleşmelerin maanalarını açıklayın: **derin kafa, altın elli, bol elli.** Ne deniler bu laf birleşmelerä? Kurun onnarlan birär cümlä.

24

Okuyun teksti.

Zaametsiz kısmet olmaz

Dädu Vasi yaşêêr küüyün ortasında, bir büyük hem gözäl evdä. O sayêr kendisini kısmetli, çünkü onun aulunda sade tıtrus aaçları büümeer. Ama kalan meyva aaçları, üzüm çotukları, zarzavat çeşitleri, türlü çiçeklär – hepsicii onun aulunda büüyer. Hem diil o diksin, eksin, haşlasın ne olursaydı, ama hepsicii ayırılma, çepli kendi elinnän.

Nezaman da geçmesän onnarın yanından, bürcü çiçek kokusu kâr sarfoş eder. Däduyu bir kerä bilä dä görmeyecän, haylak dursun. Karannıktan karannaadan çalışêr: ba kazêr, ba yıslêêr, ba topraa besleer, ba otları yolêr, ba eker, ba çepleer, ba toplêêr neseydi, ba musaafirlerä çiçekliini gösterer. Onun başçasında çiçeklär açêrlar ilkyazdan taa kışadan, kaar düşüncä. Ama güz çiçekleri açêrlar kışın da, çünkü dädu Vasi alêr onnarı sıcaa, maaza içinä.

Konstantin Vasilioglu

1. Angı stildä yazılı bu tekst?
2. Var mı nicä deyelim, ani Vasi dädu usta? Nedä onun ustalılı?
3. Ne birleştire Mina Kösenin şiirini hem okunmuş teksti?
4. Nezaman zaamet insana sevinmelik getirer, mutlu onu yapêr?

- İşlikleri şinidiki zaman formasında çıkarın, zaman afikslerini nışannayın.
- İşlikleri inkärlik formasında çıkarın, morfemaları belli edin.

25

Resimnerä bakın da yaşamaktan bir annatma „Küüyümüzde temizlik günü” temasına görä kurun. Annatmanızı I-inci üzdän yazın. Getirin aklınıza, nicä sizin şolanızda, küüyünüzde temizlik yapılêr. Nicä kendiniz küüyünüzü koruyêrsınız?

- Nesoy yıl zamanı gösterili resimdä? Kimi görersiniz resimdä?
- Ne yapêrlar uşaklar? Kim ne yapêr? Nesoy duyêrlar kendini uşaklar?

KONTROL EDİN KENDİNİZİ!

Test

1

Okuyun şiiri duygulu.

Severim çiçekleri,
İlkyazın laaleleri,
Yazın açmış gülleri,
Güzün kasım çiçeini.

Severim bülbülleri
Hem gözâl seslerini,
Çiçektâ kuannarı,
Tatlı bal yapannarı.

Vlad Karagançu

1. Şiirin temasını belli edin.
2. Şiirin öz fikrini açıklayın.

2

Noktaların erinä koyun yardımcı lafları da okuyun cümleleri.

... gecä yaadı yaamur. O ... urardı pençerelerä, ama ... şamata yapardı dışarda hem ... ötärdi urarak.

Yardımcı laflar: hayli, hızlı, yavaş, büün.

3

Aşaadaki söyleişleri okuyun, bulun iştennikleri da gösterin onnarın afikslerini.

1. Çok yaşayan çok bilmäz, çok gezän çok bilir.
2. Aalemin taligasına pinän aalemin türküsünü çalarmış.
3. Erken kalkanın uuru var, çok yatanın da zoru var.
4. Lafsız girän haksız çıkarmış.

4

Aşaadaki cümleleri tefterinizä yazın. Haliştennikleri bulup, altlarını çiziniz.

1. Suya gittikçä, hep aklıma geler onun anası.
2. Kaynak demir suuduynan, boz olêr.
3. Biz baaları kazınca, gün batıya kauştı.
4. Yortuya gideyceykän, giidim eni biyaz gölmeemi.

5

Verili temaya görä yaratma yazın, fikirlerinizi argumentläyin.

„Yaz kanikullarında kendini korumak – önemniydir”. (12 cümlä)

ANNA STOLETNEÄYA
LİDİYA YUSÜMBELİ
MARIYA ÇERNİOGLO

Gagauz

dili hem literatura

